p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996
Philology, IX (73), Issue: 248, 2021 Feb.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

www.seanewdim.com

p-ISSN 2308-5258 **e-ISSN 2308-1996**

IX(73), Issue 248, 2021 Feb.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION
https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73

Philology

www.seanewdim.com

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. **Nina Tarasenkova, Dr. habil.**

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics andinformation technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine partment of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State edagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti StateUniversity, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philolgy of Bohdan Khmelnitsky National, University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics andsubject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Millousheva-Boykina Dobrinka Vassileva, PhD, assoc. professor at the Faculty of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski"

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans andanimals, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State LinguisticUniversity, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35; ICV 2018: 90.25; ICV 2019: 89.50

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Невербальні засоби оптимізації перлокутивного впливу директивних мовленнєвих актів
Л. А. Аполонова…… 7

Структурно-семантичні особливості лексеми Heimatgefühl в німецькомовному дискурсі
Л. М. Близнюк, М. В. Сасюк…… 11

Shortenings: clipping, acronyms and blending as productive ways of forming religious lexis in the English language
M. I. Boichuk…… 14

Les pratiques théâtrales dans l'apprentissage de la langue étrangère
Т. В. Бурмістенко, І. Г. Лепетюк, І. В. Ситдикова…… 17

One pandemic – four stories: Modelling the reality in British, American, Australian and Indian headlines
T. A. Chaiuk, K. S. Karpova…… 20

Романтично-еротичний аспект українських народних пісень про козака-коханця
О. М. Гончаренко…… 25

Динаміка і тенденції розвитку англомовної медичної лексикографії (XVII ст. – поч. XXI ст.)
О. В. Гордієнко…… 29

Семантика подібності функціонально-семантичного поля компаративності турецької мови
А. М. Гванцеладзе…… 32

Фразеологія драми І. Я. Франка „Украдене щастя"
К. Д. Глуховцева, І. Я. Глуховцева…… 38

Трансформація неоміфологічних мотивів у ліриці Марини Брацило (на матеріалі збірки «Я зроду тут живу»)
А. Карач…… 42

Химерний простір урбаністичного роману доби постмодерну: особливості авторських репрезентацій (на матеріалі творів О. Памука і Ю. Винничука)
С. Кая…… 46

Бінарний концепт DISTANZ: асоціативне опитування
О. М Лащук…… 52

Verbal representation of Paul Cézanne's art in Julian Barnes's, John Berger's and Patrick Heron's essays: a cognitive poetic analysis
T. V. Lunyova…… 55

Актуалізація концепту „Umwelt und Klimawandel" засобами неології у сучасному німецькомовному дискурсі
Н. Г. Лисецька, О. Ю. Бондарчук…… 60

Можливості застосування методів лексикографії для встановлення видо-родових зв'язків між терміноодиницями інтертекстуальності та розмежування цих одиниць
М. Ю. Нечипоренко…… 65

What's in a name: Ethnophobic Terms as Key to English Speaker's Conceptualisation of Arabs
V. V. Orlova…… 69

Indirectness in police interviews
L. V. Pavlichenko, O. O. Brechak…… 73

Covid-19 pandemic in linguistic strategies of Ukrainian media: image aspect
O. M. Pliasun……..... 76

On translating mythological elements in literature: a posse ad esse
B. O. Pliushch……..... 79

Словотвір та система відмінювання давньоперського дієслова
К. О. Поздняков……..... 82

Художня концепція головного героя в сімейному романі-хроніці українського письменника-емігранта Олекси Ізарського
О. І. Руднянин……..... 86

Структурно-семантичні особливості субстантивних фразеологічних одиниць корейської мови
О. В. Семеряко……..... 92

Evolution de l'approche communicative dans l'enseignement du FLE
O. Soboleva……..... 95

Особливості лінгвального моделювання реакції на комплімент у сучасній турецькій мові
Г. Ю. Спотар-Аяр, І. Ю. Яницька……..... 98

Application of modern innovative technologies in foreign languages teaching
A. M. Trotsiuk, O. V. Yasinska……... 102

Невербальні засоби оптимізації перлокутивного впливу директивних мовленнєвих актів

Л. А. Аполонова

Інститут економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя, Україна
Corresponding author. E-mail: admeliorem45@gmail.com

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 25.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-01

Анотація. У статті розглядаються особливості використання невербальних засобів з метою оптимізації перлокутивного ефекту директивних мовленнєвих актів. Виділено чотири види реалізації невербальних засобів оптимізації директивів: просодика, кінесика, проксеміка і такесика. До акустичних невербальних компонентів, що є найбільш значущими для інтенсифікації перлокутивного ефекту директивів відносимо темп, тон і гучність мовлення. Кінесика, як засіб перлокутивного впливу, охоплює такі найпоширеніші рухи як жести, зоровий контакт і міміка. Проксеміка регулює дистанцію між адресантом і адресатом спонукання, та їх просторове розміщення. Невербальні компоненти такесики мітигують директивний мовленнєвий акт

Ключові слова: *перлокуція, директивний мовленнєвий акт, перлокутивний вплив, засоби оптимізації.*

Вступ. Проблеми мовленнєвого впливу завжди були у центрі уваги науковців, починаючи з давньогрецької риторики і до цілої низки більш сучасних дисциплін, – психології, соціології, лінгвістичної прагматики та інших. У двадцятому сторіччі з'явились перші дослідження невербальних засобів спілкування та розуміння того, що невербальна поведінка є невід'ємною частиною загального процесу комунікації, тому вивчення процесів вербальної передачі інформації і їх ефективності повинно охоплювати як мовні, так і немовні фактори.

Короткий огляд публікацій за темою. Розвиток когнітивно-дискурсивної парадигми у сучасній лінгвістиці призвів до тлумачення вербальної комунікації як «цілеспрямованої лінгвопсихоментальної діяльності адресанта й адресата у процесі інформаційної передачі, обміну інформацією та впливу на співрозмовника (адресата) за допомогою коду природної мови.» [5, 30] Невербальні засоби спілкування мають знакову природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень [1, 59]. Питання про те, що саме слід включати до складу невербальних компонентів комунікації вирішувалось на певних етапах наукового розвитку порізному, в результаті чого термін паралінгвістика отримав як широке так і вузьке трактування. У вузькому сенсі паралінгвістика – «наука, яка становить окремий розділ невербальної семіотики і предметом вивчення якої є парамова - додаткові до мовного звукові коди» [4], у цьому контексті паралінгвістичними називають «фонаційні явища, що не входять в систему власне диференціальних фонологічних протиставлень» [3, с 28]. У ширшому розумінні до «паралінгвістичної діяльності» відносять кінесику, проксеміку, такесику та деякі інші прояви невербальної поведінки, які класифікуються відповідно до сенсорних систем (візуальної, зорової та кінестетичної), та приймають участь в їх витворенні та сприйнятті. [2,4,5]. Деякі дослідники вважають невербальними компонентами спілкування також «знання, ідеї, образи, відчуття й емоції, котрі не отримують вербальної форми в конкретній комунікативній ситуації, однак стають підґрунтям інформаційного обміну та впливу поряд із вербальними» [5, с.31] За Л.В.Солощук. ми розуміємо невербальні компоненти комунікації як «набір компонентів немовного характеру, які мовець створює в результаті фізичної (а саме моторно-вокалічної) діяльності під час комунікації та використовує поряд із вербальними засобами через набуття ними комунікативної значущості в процесі спілкування» [6, с.282] Невербальні компоненти функціонують як доповнення, заміщення, регулювання, повторення, підкреслення або приглушення вербальних сигналів [1,с.61; 2,с.6] и, таким чином, можуть впливати на перлокутивний ефект висловлювання.

Метою нашого дослідження є виявлення тих невербальних засобів, що використовуються мовцем для посилення або пом'якшення впливу директивного мовленнєвого акту для досягнення бажаного перлокутивного ефекту.

Матеріали та методи. Досліджуваний матеріал охоплює дискурсивні фрагменти із сучасної німецькомовної художньої літератури, які являють собою директивні мовленнєві акти, та мовленнєві активідповіді, що демонструють перлокутивний ефект. Для реалізації вищеозначеної мети застосовано інтенційний, контекстно-ситуативний, та мовленнєвоактовий аналіз.

Результати та їх обговорення. Директиви належать до синкретичних мовленнєвих актів, тобто тих «до реалізації яких залучено не тільки мовну, а й інші знакові системи» [5, с.31] Як зазначає Т. Ґерманн, немовні спонукальні дії неможна вважати несуттєвим компонентом або доповненням до вербального спонукання. Особа, що спонукає, може лише тоді розраховувати на бажаний перлокутивний ефект свого висловлювання, коли вона застосовує мовну і немовну складову комунікативної дії у „специфічній комбінації" [9, с.713]. Він наводить приклад з експерименту дослідницької групи вчених-психолінгвістів, коли висловлювання начальника «*Я випив би із задоволенням чашечку кави*» (*Jetzt würde ich gern einen Kaffee trinken*) секретарка сприйняла як спонукання лише тоді, коли було встановлено візуальний контакт, який продовжувався достатньо довго. Дослідники також поділяють думку, що спонукання не є дескриптивною таксономією варіантів його висловлення, але внутрішньо репрезентованою когнітивною схемою, яка

 ©|*L. A. Apolonova 2021*

активується і конкретизується індивідуумом у кожному мовленнєвому акті відповідно до комунікативної ситуації. [9, с.719]. Якщо передумови для успішного зобов'язання адресата відсутні, мовець або відмовляється від спонукання, або використовує відповідні стратегії, щоб створити такі передумови [9, с.719]. Ми розглянули ті невербальні компоненти, які поряд із вербальними, свідомо вживаються мовцем в комунікації, і (або) свідомо сприймаються адресатом, а також цілком або частково впливають на зміст, форму та перлокутивний ефект директивного мовленнєвого акту. Для аналізу було використано запропонований Ф.С.Бацевичем поділ невербальних компонентів на акустичні (екстралінгвістика, просодика), оптичні (кінесика, проксеміка, графеміка, зовнішній вигляд), тактильно-кінестезичні (такесика), ольфакторні (запахи) і темпоральні (хронеміка) [1, 61].

Співрозмовники роблять висновки один про одного на основі «механізмів каузальної атрибуції»: «стереотипного приписування людям властивостей і причин поведінки в опорі на зовнішню інформацію про них» [7, с.38]. Зовнішній вигляд може бути погрозливим, демонструвати авторитарність, або навпаки людина може здаватись беззахисною, такою, що потребує допомоги, і це викликає бажання піти на поступки, виконати прохання, або підкоритись авторитету, який демонструється через зовнішні ознаки. Мовець може викликати співчуття своїм зовнішнім виглядом, і укупі з поглядом справити потрібне йому враження, перед тим як вимовити прохання (що є проявом стратегії мітигації): *Er blickte so leidend drein, dass ich Sorge hatte, er würde womöglich gleich anfangen zu weinen, doch zum Glück tat er es nicht. Stattdessen richtete er sich wieder ein wenig auf und schaute mich bittend an. «Wirst du unsere gemeinsame Zeit in Erinnerung behalten?»*

«Aber ja!», log ich strahlend.

Er lächelte erleichtert. [10, с.259]

Одним із засобів невербального спілкування є також поза або положення тіла в просторі, на що одним з перших вказав соціальний психолог А. Шефлен. Положення тіла дає зрозуміти учасникам інтеракції статус людини і його соціальні ролі [2, с.21]. Для оптимізації перлокутивного впливу директива мовець може зменшити відстань до адресата, і, таким чином, разом із просодичними засобами продемонструвати довірливе ставлення, або навпаки через домінуючу поставу, нависання над партнером, показати свою перевагу, щоб посилити спонукання. Зустріч на своїй території, якщо планується доручення, прохання про послугу, чи інше, також може бути частиною стратегії маніпуляції з метою отримання бажаного. У нижченаведеному дискурсивному фрагменті керівник клініки знаходиться на її території, де відбувається вечірка співробітників. Він перериває бесіду з детективом *запрошенням* піти знайти серед присутніх його дружину і, не чекаючи на відповідь, вирушає на пошуки. Такою поведінкою він демонструє співрозмовнику свій авторитет і *підсилює* перлокуцію директива. Перлокутивний ефект відповідає запланованому, адресат мовчки йде за ним (*ich folgte ihm*) Пресупозиція та ситуативний контекст також відіграють свою роль: керівник клініки володіє необхідною адресату інформацією про пацієнта, і розмова точилась навколо цієї теми, коли її було перервано. Поки обидва співрозмовники йдуть, всі, хто стоїть або навіть танцює, мимоволі втягуються в комунікативний акт: поважно розступаються і звільняють їм дорогу (*vor Eberlein wichen Stehende wie Tanzende unaufgefordert zur Seite*), що робить можливим для мовця досягнення запланованого перлокутивного ефекту і у *наступному* спонуканні, яке є вже *повністю* невербальним. Знайшовши дружину, доктор *стукає палицею* по своїй протезованій нозі (*mit dem Stock an sein Holzbein geklopft*) та *виразно дивиться* (*auffordernd angeschaut hatte*) на свого співрозмовника. Завдяки погляду, та *допоміжному* жесту той *розуміє*, що повинен запросити дружину доктора на танець та виконує дію:

«Wie auch immer – jetzt habe ich meine Frau lange genug vernachlässigt. Kommen Sie!» Er stand auf, und ich folgte ihm. […] Kein Durchdrängen, kein Durchschlängeln – vor Eberlein wichen Stehende wie Tanzende unaufgefordert zur Seite. Wir fanden die anderen, und ich tanzte mit Frau Eberlein, nachdem er mit dem Stock an sein Holzbein geklopft und mich auffordernd angeschaut hatte [14, S. 59]

Екстралінгвістичні явища – паузи, кашель, зітхання, сміх, плач, – безумовно впливають на перлокутивний ефект директиву. Кашель хворої людини, або сльози на очах співрозмовника розчулюють адресата і схиляють до виконання спонукання. Подібні дії можуть бути як неусвідомленими, так і навпаки бути втіленням стратегії маніпуляції, наприклад, сміх з лестощів або навмисне важке зітхання. За висновками деяких психолінгвістів, такі невербальні дії, як посмішка у поєднанні з питальною інтонацією, є конститутивними для директивних мовленнєвих актів [9, с.713]. Мова вочевидь про непрямий директив, коли спонукання висловлюється через квеситив, а посмішка підсилює його ввічливість. Пауза після директива, разом із виразним поглядом, оптимізує перлокутивний вплив і може усвідомлено використовуватись як стратегія інтенсифікації. Розтягуючи висловлювання у часі, мовець показово збільшує значимість пропозиції висловлювання для адресата.

Просодика також є засобом передачи невербальної інформації, по голосу ми можемо сформувати досить повне враження про мовця – вік, стать, рівень культури, вихованості, характер і багато іншого, включаючи національність » [7, с.40].Серед факторів, що впливають на на результат інтеракції і зокрема на перлокутивний ефект директива, є «рівень уміння та досвіду кодувати та декодувати невербальну інформацію» [6, с.282], тому необхідно враховувати вік співрозмовника, в тому числі з точки зору просодики. Наприклад, «з молоддю необхідно розмовляти в більш швидкому темпі – молоді люди краще розуміють швидку мову, слід приводити яскраві, образні приклади, розглядати в публічному виступі не більше одного питання і т.д. » [7, с.48], з людьми похилого віку краще розмовляти повільно і прозоро. Тембр, гучність і манера мовлення, за нашими спостереженнями, використовуються і з метою інтенсифікації, і з метою мітигації директивів. Вони також поєднуються з іншими невербальними компонентами, наприклад, пом'якшення голосу із дотиком: *«Du musst schlafen.» Ihre Stimme war ganz*

weich, und sie streichelte sein Gesicht. «Komm her, leg dich ins Bett. Du bist weiß wie die Wand.»

«Du musst mich um 9 Uhr wecken» bat er. [8, S.386]

У невербальній комунікації, за словами Г.Е. Крейдліна, «бере участь значна кількість знаків, які або позначають безпосередньо свій денотат, яким є об'єкт і його ознаки – форма, розмір тощо (При цьому самі частини тіла використовуються для прямої вказівки на об'єкт або є його субститутом), або позначають цілі ситуації або фрагменти ситуацій, виступаючи в акті комунікації як аналоги мовних висловлювань». [4, с.51] Жест є одним з основних понять кінесики. Жести «утворюють лексикон мови тіла так само, як лексичні одиниці складають словник природної мови» [4, с. 48], навіть відсутність жесту, коли людина стримує виявлення своїх почуттів, може бути такою ж значущою як сміх або сльози. Розрізняють номінативні, емоційно-оцінні, вказівні, риторичні, допоміжні та магічні жести [7, с.59]. Серед жестів, що найчастіше оптимізують перлокутивний вплив директива, спостерігаємо вказівні, що вказують на предмет спонукання, коли мова йде про фізичну дію, яку треба виконати (принести стільця, подзвонити, забрати перепустку та інші подібні дії), а також запрошувальні, коли мовець киває головою, або махає рукою: *Bibi winkte mir fröhlich zu. «Du kannst mitmachen! Komm doch rüber!» «Nein, danke», sagte ich höflich, während ich schleunigst den Rückzug antrat. [10, c.140]*

Кивання головою може бути також тим жестом, що підсилює вербальний зміст, або навіть заміняє його. Такі жести називають номінативними, «їх функція замінювати або доповнювати вербальні засоби, або дублювати їх. Вони використовуються автономно, або разом з вербальними засобами» [7, с.60]. Наприклад, кивком голови співрозмовника заставляють продовжити розповідь, як це відбувається у наступному дискурсивному фрагменті, де один з комунікантів примушує іншого згадати деякі події з недавнього минулого:

«Erzähl mal, was du noch weißt.»

Ich holte tief Luft und versuchte mich zu konzentrieren. «Du hast nach meinem Transporter gefragt …»

Mit einem Nicken drängte er mich weiterzusprechen.

«Dann haben wir über den Golf geredet …»

«Weiter»

«Wir sind am Strand spazieren gegangen …» [13, c.285]

Номінативні жести вживаються і у реактивних висловлюваннях у комбінації з директивом, щоб зупинити потік мовлення і перехопити ініціатіиву в інтеракції, не дати розвинутись конфлікту:

«Was?!» Schrie ich empört.

Sie hob die Hand. «Reg dich ab. Ich kombiniere ja bloß < …>» [10, c.279]

Риторичні жести «посилюють зміст, що виражається, акцентують або підсилюють окремі частини висловлювання, тексту в цілому»[7, с.60]. На наш погляд, застосування риторичних, а також емоційно-оцінних, магічних, допоміжних жестів для оптимізації перлокутивного впливу директива не має широкого вжитку, та залежить від індивідуальних особливостей мовної поведінки комунікантів. «На вибір того чи іншого принципу комбінаторики вербальних та невербальних складових впливає тип дискурсивних відношень, що складаються у дискурсивної особистості з її комунікативним оточенням, та загальний комунікативний досвід спілкування дискурсивної особистості з представниками тієї чи іншої зони комунікативного оточення» [6, с.282].

До кінестетичних засобів оптимізації перлокутивного впливу відноситься й міміка. Існують прийняті в конкретній культурі, конкретним етносом засоби міміки, які однозначно дешифруються у межах окремої культурної спільноти [1, с.63]. Вираз обличчя демонструє емоційний стан людини, його відношення до того, про що промовляється, до пропозиції висловлювання, або невербальних дій. Одним з найбільш виразних та найчастіше уживаних кінестетичних сігналів є погляд. Щоб посилити перлокутивний вплив, мовець супроводжує спонукання поглядом, або виразно дивиться після того, як промовив спонукання, або ж дивиться багатозначно, перш ніж висловитись:

Er sah mich mit einem Blick an, der zu viel wusste. „Denk scharf nach", sagte er. [13, c.285]

Невербальні дії можуть супроводжувати директив на початку, в кінці мовленнєвого акту, або відбуватись одночасно з ним. Чим менш прозора ситуація спілкування і чим сумнівніше, що всі необхідні умови є достатніми, тим складніший пізнавальний процес, що передує вербалізації директива тим більше доповідачу доводиться замислюватись, як саме він повинен оформити спонукання [9, с.720], або скорегувати свою поведінку. Коли спроба підсилити директив ні фізичними, ні тактильними діями не дає результату, чоловік міняє стратегію на маніпулятивну, роблячи комплімент:

«Wir gehen rein. » Er hob meinen Schlüssel und sperrte die Wohnungstür auf. Dann ergriff er meinen Arm. «Komm.» «Nein. » Ich stemmte mich gegen ihn. «Kommt nicht in Frage».

Er ließ mich los und versuchte es mit Schmeicheleien. «Du siehst gut, Mausi. » [10, S.45]

До такесики належить потискання рук, поцілунки, поглажування, поплескування та інші дотики. Тактильно-кінестезичні сігнали, за нашими даними, вживаються для мітигації директива, за виключенням грубого плескання по плечу, що робиться зазвичай для підбадьорення. Наприклад , мати торкається губ хворої, щоб завадити їй висловити своє хвилювання:

Sie verzog den Mund, als wolle sie weinen, doch ihre Mutter legte ihr die Hand auf die Lippen.

«Keine Tränen bitte! Du darfst dich nicht aufregen, dann kommt das Fieber zurück. Denk nur daran, dass Alexej lebt»

«Ich will zu ihm», flüsterte Wera. «Sobald es mir besser geht, werde ich ihm nachreisen. Dafür muss ich gesund werden»[11, S.255]

Мовець часто вдається до невербальних дій як до останнього, найважливішого аргументу (загородити вихід, покласти трубку, вихопити листа з рук, пересісти на інше місце, ухопити за рукав), коли інші засоби виявляються марними. У наступному дискурсивному фрагменті ми бачимо як мовець застосовує декілька засобів оптимізації перлокутивного впливу. Спершу мати перериває дочку, яка пропонувала провести її

додому, і висловлює зустрічне спонукання (*Fahr allein*). Коли дочка не погоджується, вона використовує цілу низку засобів інтенсифікації, серед яких невербальні є вирішальними – мати підіймається зі свого місця і жестом наказує йти за нею: *«Fiona, wie konntest …», hob Leslie an, aber Fiona schnitt ihr sofort das Wort ab. «Ich möchte jetzt nicht nach Hause. Ich habe noch eine wichtige Unterredung mit Chad zu führen. Fahr allein. Ich nehme dann ein Taxi» «Bist du hier draußen ein Taxi bekommst…» «Ich sagte doch, ich muss etwas mit Chad besprechen. Also entweder du wartest, oder du lässt mich mit dem Taxi fahren» Damit stand sie auf und bedeutete Chad ihr zu folgen. [12. S.79]*

Темпоральні і ольфакторні характеристики, хоча і впливають опосередковано на перлокутивний ефект директивних мовленнєвих актів, не належать до невербальних компонентів комунікації, які є проявом стратегії оптимізації перлокутивного впливу. Запахи тіла, косметики, час очікування, спілкування, хезитації можуть інтенсифікувати, або мітигувати відношення до пропозиції директива, змінити ставлення до партнера по комунікації але майже не вживаються з цією метою свідомо.

Висновки. Таким чином, нами виділено чотири види реалізації невербальних засобів оптимізації директивів: просодика, кінесика, проксеміка і такесика. До акустичних невербальних компонентів, що є найбільш значущими для інтенсифікації перлокутивного ефекту директивів відносимо темп, тон і гучність мовлення. Кінесика, як засіб перлокутивного впливу, охоплює такі найпоширеніші рухи як жести, зоровий контакт і міміка. Проксеміка регулює дистанцію між адреса**н**том і адресатом спонукання, та їх просторове розміщення. Невербальні компоненти такесики мітигують директивний мовленнєаий акт, потискання рук, дотики, поглажування, поцілунки сприяють створенню довірчих відносин. Такі екстралінгвістичні засоби, як паузи, кашель, сміх, плач, зітхання, реалізують стратегію маніпуляції. Вартими подальшого дослідження є, на наш погляд, невербальні засоби оптимізації, що застосовуються мовцем у відповіді на директивний мовленнєвий акт і містяться у діалогічніих секвенціях «директив – згода», «директив – -відмова», «директив – відстрочена дія»

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Гарькавец С.А. Психология невербального общения. Северодонецк : Изд-во «Петит», 2015. 214 с.
3. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. М.: Книжный дом «Либроком», 2009.112с.
4. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. М.: Новое литературное обозрение, 2002. 592 с.
5. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с
6. Солощук Л. В. Принцип ідентифікаційної взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації в англомовному діалогічному дискурсі // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2005. Вип. 24. С. 282-286
7. И.А.Стернин. Основы речевого воздействия. Учебное издание. Воронеж: «Истоки», 2012. 178 с.
8. Berndorf J. Ein guter Mann. München: Wilchelm Heyne Verlag. 2007. 416 S.]
9. Hermann Th. Auffordern. In: Th.Hermann, J.Grabowski (Hrsg.).Sprachproduktion (Enzyklopädie der Psychologie, Themenbereich C, Serie III, Band I). Göttingen: Hogrefe, 2003. S. 713–732
10. Keller S. Pizza, Mare und Amore. Köln: Bastei Lübbe, 2002. 302 S.
11. Konsalik H. G., Scheibler S. Das wilde Land. München: Blanvalet Verlag, 2003. 487 S.
12. Link Ch. Das andere Kind: Roman Blanvalet Verlag, München. – 2009. – 672 S
13. Meyer S. Bis (Biss) zur Mittagsstunde. Hamburg: Carlsen Verlag GmbH, 2009. 557 S.
14. Schlink B. Selbsbetrug. Zürich: Diogenes Verlag AG, 1994. 299 S.

REFERENCES

1. Batsevich FS Fundamentals of communicative linguistics. Kyiv: Publishing Center "Academy", 2004. 344c.
2. Garkavets S.A. Psychology of non-verbal communication. Severodonetsk: Publishing house "Petit", 2015.214 p.
3. Gorelov I.N. Non-verbal components of communication. M.: Book House "Librokom", 2009, 112 p.
4. Kreidlin G.E. Nonverbal Semiotics: Body Language and Natural Language. Moscow: New Literary Review, 2002.592 p.
5. Selivanova OO Fundamentals of the theory of speech communication. Cherkasy: Chabanenko Yu.A. Publishing House, 2011. 350 p
6. Soloshchuk LV The principle of identification interaction of verbal and nonverbal components of communication in English dialogic discourse // Visn. Zhytomyr. state un-tu them. I. Franko, 2005. Issue. 24. pp. 282-286
7. I.A. Sternin. Basics of speech impact. Educational edition. Voronezh: "Istoki", 2012.178 p.Berndorf J. Ein guter Mann. München: Wilchelm Heyne Verlag. 2007. 416 S.]

Non-verbal means of optimizing the perlocutive influence of directive speech acts

L. A. Apolonova

Abstract. The article considers the peculiarities of the use of nonverbal means in order to optimize the perlocutionary effect of directive speech acts. There are four types of implementation of nonverbal means of optimizing directives: prosodic, kinesic, proxemic and taxaic. Acoustic nonverbal components that are most important for intensifying the perlocutionary effect of directives include tempo, tone and volume of speech. Kinesis, as a means of perlocutionary influence, covers such common movements as gestures, eye contact and facial expressions. Proxemics regulates the distance between the addressee and the addressee of the motivation, and their spatial location. The nonverbal components of takesika mitigate the directive speech act

Keywords: *perlocution, directive speech act, perlocutionary influence, means of optimization.*

Структурно-семантичні особливості лексеми Heimatgefühl в німецькомовному дискурсі

Л. М. Близнюк, М. В. Сасюк

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Corresponding author. E-mail: luda_blysnjuk@ukr.net

Paper received 28.01.21; Accepted for publication 12.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-02

Анотація. У статті охарактеризовано структуру лексеми Heimatgefühl та словотворчі засоби цього поняття. Крім того, розкрито значення цього слова та перелічено його синонімічні одиниці. Також наведено приклади функціонування лексеми Heimatgefühl у німецькомовному дискурсі та розкрито її важливість для комунікативного акту. У дослідженні Heimatgefühl постає емоційним та соціальним явищем, яке часто використовують у психології.

Ключові слова: *експресив, лексема, любов до батьківщини, синонім, словотвір.*

Вступ. У сучасній лінгвістиці дослідження лексем проводиться досить активно, оскільки словниковий склад мови постійно збагачується. Крім того, вивчення лексичних одиниць дає змогу не лише виявити шляхи та моделі формування нових слів, а й краще дослідити мовну картину світу.

Актуальність дослідження лексеми "Heimatgefühl" пояснюється порівняно високою частотністю її вживання, а також значущістю для мовленнєвого акту. Крім того, її різнобічне вивчення допоможе краще зрозуміти німецькомовну картину світу.

Короткий огляд публікацій по темі. Подібними дослідженнями у галузі романського мовознавства займається багато зарубіжних та вітчизняних дослідників, серед яких ми можемо назвати М. В. Заполовського, М. З. Кузів, В. І. Волошук, Л. О. Борова, Т. Б. Чайка, А. В. Янкова, В. А. Котвицьку, А. І. Кудрікову, А. І. Дьякова. Їхні дослідження присвячені структурно-семантичним особливостям термінів та терміносистем німецької мови, що зумовлює зацікавленість до даної наукової проблеми.

Мета роботи – комплексний опис лексеми Heimatgefühl з точки зору її структурних особливостей та семантичної характеристики.

Поставлена мета відповідає розв'язанню таких завдань:

1) з'ясувати принципи системної організації лексеми Heimatgefühl;
2) розкрити значення цієї лексеми у німецькомовному дискурсі.

Матеріали і методи дослідження. У дослідженні застосовано описовий метод, компонентний аналіз, дистрибутивний аналіз та концептуальний аналіз. Матеріалом дослідження є лексична одиниця Heimatgefühl.

Результати дослідження та дискусія. Мовна одиниця Heimatgefühl є складним іменником *(das zusammengesetzte Substantiv)* середнього роду, який утворився з двох іменників без допомоги з'єднувальних елементів – *die Heimat* (батьківщина) та *das Gefühl* (почуття). Такий спосіб розширення словникового запасу німецької мови називається складанням основ (або слів) – Wortzusammensetzung – і полягає у поєднанні двох і більше основ (або слів) чи їхніх частин. Слово, утворене таким чином, називається Kompositum (Pl.: Komposita) або Doppelwort. Такий метод словотвору є наразі одним із найпродуктивніших у німецькій мові і призводить до стиснення інформації, оскільки значення, яке вимагало б синтаксичної конструкції із кількох слів, може бути виражене одним словом [5]. Більше того, складні іменники не завжди утворюються шляхом додавання двох чи більше простих іменників. Вони можуть складатися із наступних елементів: основа дієслова + іменник, прикметник + іменник, прийменник + іменник, числівник + іменник [4]. Зрештою деякі слова можуть просто з'єднуватися у складний іменник, в той час як інші вимагають застосування сполучних елементів (наприклад, -e, -er, -e(n), –e(s).

Елементи лексеми Heimatgefühl - *die Heimat* та *das Gefühl* - були утворені шляхом суфіксації та префіксації відповідно. Слово Heimat складається із мовної одиниці *das Heim* (дім, житло, притулок) та суфікса –*at*. А Gefühl – префікса *ge-* та основи дієслова *fühlen* (відчувати). Тобто ці слова утворені шляхом афіксації, яка полягає у додаванні до основи слова суфікса або префікса, змінюючи або не змінюючи основного значення слова, в результаті чого утворюється нова одиниця мови [3].

Значення лексеми відповідає поєднанню її елементів. Словник "Duden. Deutsches Universal Wörterbuch" наводить таке визначення слова *Heimatgefühl – «Gefühl der Verbundheit mit der Heimat»* [6]. Електронний словник "Wörterbuch Wortbedeutung.info" тлумачить це слово так: «*ein Gefühl der Verbundenheit mit dem Ort, dem/der Gegend, in der man sich zuhause fühlt* [7]». Тобто *Heimatgefühl* – це відчуття прив'язаності до батьківщини або ж відчуття зв'язку із певним місцем чи місцевістю, у якому / якій людина почувається як удома. Таке відчуття може виражатися патріотизмом до певної країни, повагою до її менталітету *(Mentalität)*, звичаїв *(Bräuche)*, традицій *(Traditionen)* або ж любов'ю до місцевості, де людина народилася, виросла, навчалася. Недарма у перекладі на українську це слово позначається словосполученням «любов до батьківщини». А синонімами цієї мовної одиниці виступають *die Vaterlandsliebe, die Heimatliebe, der Patriotismus.*

Певною мірою лексема *Heimatgefühl* співзвучна із поняттям *Heimweh* – туга за батьківщиною (*sehnsüchtiger Wunsch, zu Hause, in der Heimat zu sein),* яку людина відчуває, коли перебуває далеко від дому чи батьківщини через політичні причини або ж навчається чи працює за кордоном. До того ж ця лексема тісно пов'язана із концептами *Muttersprache* – рідна мова *(Sprache, die man als Kind gelernt hat), Wohnraum /*

 ©L. M. Blysniuk, M. V. Sasiuk 2021

Ansässigkeit – місце проживання *(Wohnfläche, Lebensraum), Bodenständigkeit* – прив'язаність до батьківщини *(Heimatverbundenheit), Häuslichkeit* – домашній побут, господарство *(das bereitwillige Zu-Hause-Sein während des Feierabends, während der Freizeit), Zuhause* – дім, житло *(Heim, Wohnung, in der jemand zu Hause ist und sich wohlfühlt), Geborgenheit* – захищеність, безпека *(Zustand des Sicherheits- und Wohlgefühls), Geburtsort* – місце народження *(Ortschaft, in der jemand geboren worden ist), Herkunft* - походження *(bestimmter sozialer, nationaler, kultureller Bereich, aus dem jemand herkommt), Kindheit* – дитинство *(den Zeitraum im Leben eines Menschen von der Geburt bis zur Pubertät*), *Bekannte, Verwandte, Freunde (geliebte Menschen),* тому що ці поняття пов'язані із рідним краєм або домом.

Крім того, існує багато похідних слів від лексеми Heimat, значення яких мотивується поданою лексемою та певним чином розширює розуміння концепту Heimatgefühl. Приклади таких слів – *Heimaterde* – рідний край *(heimatliche Erde als Ausdruck der Verbundenheit mit der Heimat), Heimatdorf* – рідне село *(kleine Siedlung, in der jemand aufgewachsen ist und sie daher als seine Heimat betrachtet), Heimatklänge* – звуки рідного краю *(klingt mit der Heimat verbunden), Heimatkunde* – краєзнавство *(Sammelbezeichnung für Kenntnisse, welche die örtlichen Begebenheiten betreffen), Heimatdichtung* – поезія рідного краю *(Dichtung und Prosa zusammen, die sich mit heimatlichen Inhalten und lokalen Themen eines Dorfs, eines Tals, einer Stadt, einer Landschaft oder einer Region befasst), Heimatfilme* – фільми про рідний край *(ein Film, der Menschen und ihre Schicksale in der Gebundenheit an ihre Heimat darstellt), Heimatforscher / Heimatfreund* – краєзнавець *(jmd. , der (als wissenschaftlicher Laie) die Geschichte und Natur seiner Heimat erforscht), Heimatgeschichte* – історія рідного краю *(Geschichte der Heimat, Geschichte eines Teils des Landes), Heimatkalender* – календар із зображеннями батьківщини *(Kalender mit Bildern (und Geschichten) aus der Heimat).* Більше того, лексема ***heim*** має надзвичайно багатий словотвірний потенціал, *heimlich, heimgehen, heimsuchen, heimgeigen, heimleuchten, heimzahlen, Heimlichkeit, heimwärts*. Тобто концепт HEIM може об'єктивуватися в безкінечній кількості мовленнєвих ситуацій, де профілізуються його різні концептуальні ознаки: а) місце постійного проживання; б) місце тимчасового проживання; в) місце, до якого веде особлива дорога; г) дорога додому [2].

У реченні Heimatgefühl найчастіше вживається із такими словами - ein (64), so etwas (49), das (37), vermittelt (35), etwas (33), vermitteln (26), bisschen (25), Stück (22), Identität (19), entwickeln (14), so (13), zu sein (12), wie (12), Art (11), auch (10), Und (10), findet (9,5), mein (9,2), Hause (8,7), Was (8,4), wenig (8,2), scheint (8,2), hier (8,0), immer (7,9), und (7,1), Schweiz (6,9). Крім того, такі мовні одиниці як das (98), ein (55), bisschen (28), Art (23), wenig (20), einem (12), und (11) часто вживаються перед лексемою Heimatgefühl, a - und (14), zu (14), an (8,8), hat (5,6) після неї [8]. Тобто ці мовні одиниці найчастіше перебувають у дистрибуції із досліджуваною лексемою. Наприклад:

*Sie gibt mir tatsächlich **ein Heimatgefühl** ", sagte der Schauspieler erst kürzlich in einem Interview.*

*So etwas **wie Heimatgefühl** scheint nicht mehr greifbar zu sein, also hält man es lieber noch mal kurz mit der Kamera fest* [9].

*Die Kombination aus diesen beiden Faktoren ist eigentlich genug, um **ein Heimatgefühl** zu haben.*

*Identität **und Heimatgefühl** aber gewinnen die Menschen aus ihren Traditionen, ihrer Geschichte.*

*Doch in Zeiten der Globalisierung gewinnt **das Heimatgefühl** wieder an Bedeutung*

*Der Umstand, in Mühlhausen eine Synagoge zu haben, gab aber Alex' Familie ein **wenig Heimatgefühl**, selbst wenn sie hier keine Gemeinde fanden.* [10].

Згідно з корпусом текстів Лейпцизького університету частота використання слова *Heimatgefühl* складає 16 (0 позначаються найпоширеніші слова, 20+ - надзвичайно рідкісні слова) [8]. Узявши до уваги типологію В. А. Маслової, котра виділяє такі групи концептів, які світ, стихія і природа, уявлення про людину, моральні концепти, соціальні поняття та стосунки, емоційні концепти, світ артефактів, концептосфера наукового значення, концептосфера мистецтва [1], зараховуємо лексему Heimatgefühl до емоційних і соціальних груп, адже вона передбачає поведінку індивіда у соціумі. Крім того, це поняття наділене певною психічною енергією. У ньому закладені певні стандарти поведінки. Зокрема, під поняттям любов до батьківщини ми маємо на увазі повагу до історії свого народу *(Geschichte)*, культури *(Kultur)*, мови *(Sprache)*, любов до природи рідного краю *(Natur, Landschaft)*. Більше того, патріотизм передбачає готовність пожертвувати своїм життям заради блага батьківщини. Тобто цей психологічний стан зумовлюється як соціальною та культурною спадщиною певного народу, так і біологічною природою людини.

Найпоширенішими сферами використання цієї лексеми виступають соціальна, культурна та національна. Часто це поняття використовують у психології.

Приклади використання:

*"Ob alt, ob jung: Jeder verbindet mit "Heimat" etwas anderes, etwas Persönliches. **Heimatgefühle** werden dort wach, wo die eigene Sprache gesprochen wird. Museen bieten die Möglichkeit, mehr über die Heimat zu erfahren.* [11]*"*

*"Heimat und Identität – das zeigen diese Zitate – haben miteinander zu tun. Doch was ist damit gemeint? **Heimatgefühl** und Identität lassen sich nicht scharf definieren. Sie können nicht wie Dinge wahrgenommen und ausgemessen werden. Sie lassen sich auch im Gehirn nicht genau lokalisieren. Sie werden meist erst bewusst erlebt, wenn sie abhandengekommen sind, also wenn dem Menschen etwas fehlt und er leidet. Dann können Hirnareale, die sensorischen Schmerz anzeigen, aktiviert sein.* [12]*"*

*"Was aber besagt das romantische **Heimatgefühl** ursprünglich? Kann man es überhaupt vom Nationalismus lösen? Und kann es heute, im Zeichen von Globalisierung und entfesselten Weltmärkten, noch oder wieder von Bedeutung sein? Das kann es, und zwar aus zwei Gründen, die den Heimatbegriff von Anfang an geprägt haben: Heimat ist eine moderne Vorstellung, keine traditionelle. Die Moderne selbst produziert immer wieder beides: einerseits Heimatverlust und Heimatlosigkeit, andererseits Heimatvorstellungen und **Heimatgefühle.** Heimat ist im Grunde*

eine kritische Vorstellung, keine konservative oder gar reaktionäre. [13]*"*

"Die Heimathaltung entsteht da, wo ich das Gefühl habe: 'Das was da passiert, geht mich was an und ich habe Anteil daran'. Also wenn ich zum Beispiel irgendwo hingehe und sage: 'Wir in Europa versuchen jetzt was', dann hab' ich tendenziell das ***Heimatgefühl****: Wir in Europa, an dem ich Anteil habe. Nicht, weil ich es kontrolliere und übrigens auch nicht, weil wir da alle immer einer Meinung sind. Für mich gehört Streit ganz zentral zu Auseinandersetzung. Heimat ist auch ein Raum, in dem man sich auseinandersetzen kann.* [14]*"*

Отже, вивчення структури лексем надає можливість краще зрозуміти їхнє значення, а також дослідити способи утворення нових слів. Наше дослідження доводить, що лексема Heimatgefühl відноситься до емоційної і соціальної сфери використання. Це поняття допомагає виразити свої почуття, тобто може виступати експресивом, який виражає психологічний стан мовця, і тому є важливим для процесу комунікації.

Висновки. Лексема "Heimatgefühl" є складним іменником, утвореним шляхом складання слів. Значення слова – любов до вітчизни чи до якоїсь місцини, околиці або ж району, які пов'язані із приємними спогадами або подіями з життя. У реченні Heimatgefühl часто вживається із означеним або неозначеним артиклем середнього роду, сполучниками та займенниками. Це поняття також відіграє важливу роль у мовленнєвому акті і може виступати у ньому експресивом, тобто допомагає мовцю висловити свій емоційний стан, а також характеризує міру його відвертості. Ось чому цю лексему часто використовують у психології та розмовній мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк Л. М. Особливості й асоціативне поле концепту Heimweh. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Філологічні науки. Мовознавство. - 2012. - № 23. - С. 17-20.
2. Близнюк Л. М. Вербалізація концепту Heim як елемента німецькомовної картини світу. Наукові записки. Серія «Філологічна». – 2010. – С. 40-45.
3. Паничок Т. Я. Афіксація як типологічно характерний спосіб словотворення в німецькій мові. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. – 2012. - №7. – С. 126-132.
4. Складні іменники в німецькій мові. URL: https://chemistry-gid.ru/uk/the-authors-of-the-books/slozhnye-imena-sushchestvitelnye-v-nemeckom-yazyke-slozhnye-slova-v-nemeckom.html (дата звернення: 25.01.2021).
5. Komposition (Grammatik). URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Komposition_(Grammatik) (дата звернення: 25.01.2021).
6. Duden | Heimatgefühl | Rechtschreibung, Bedeutung, Definition, Herkunft. URL: https://www.duden.de/rechtschreibung/Heimatgefuehl (дата звернення: 25.01.2021).
7. Heimatgefühl: Bedeutung, Definition, Übersetzung – Wortbedeutung.info. URL: https://www.wortbedeutung.info/Heimatgef%C3%BChl/ (дата звернення: 25.01.2021).
8. Wortschatz – deu_newscrawl_2011 – Heimatgefühl. URL: https://corpora.uni-leipzig.de/de/res?corpusId=deu_newscrawl_2011&word=Heimatgef%C3%BChl (дата звернення: 25.01.2021).
9. Heimatgefühl – Schreibung, Definition, Bedeutung, Beispiele | DWDS. URL: https://www.dwds.de/wb/Heimatgef%C3%BChl (дата звернення: 25.01.2021).
10. Heimatgefühl - Bedeutung, Synonyme , Beispiele und Grammatik | DerDieDasEasy.de. URL: https://www.derdiedaseasy.de/w/69/77876/heimatgefuehl/ (дата звернення: 25.01.2021).
11. Heimat | Alltagsdeutsch – Podcast | DW |. URL: dw.com/de/heimat/a-4602759 (дата звернення: 26.01.2021).
12. Heimat und Identitätssuche. URL: psychologie-heute.de/gesellschaft/39652-heimat-und-identitaetssuche.html (дата звернення: 26.01.2021).
13. Heimat. Begriff und Gefühl - am Beispiel der Gebrüder Grimm - Schleswig-Holstein. URL: https://schleswig-holstein.sh/blog/2016/10/12/heimat-begriff-und-gefuehl-am-beispiel-der-gebrueder-grimm/ (дата звернення: 26.01.2021).
14. Ausgefragt: Was ist Heimat? URL: https://www.lpb-bw.de/ausgefragt-was-ist-heimat (дата звернення: 26.01.2021).

REFERENCES

1. Blyzniuk L. M. Peculiarities and Associative field of Homesickness. Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky: Filolohichni nauky. Movoznavstvo. - 2012. - № 23. - P. 17-20.
2. Blyzniuk L. M. Verbalization of the concept Heim in the German-language picture of the world. Naukovi zapysky. Seriia «Filolohichna». – 2010. – P. 40-45.
3. Panychok T. The affixation characteristic means of word-building in German language. Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Filolohiia. – 2012. - №7. – P. 126-132.
4. Compound nouns in the German language. URL: https://chemistry-gid.ru/uk/the-authors-of-the-books/slozhnye-imena-sushchestvitelnye-v-nemeckom-yazyke-slozhnye-slova-v-nemeckom.html (date of application: 25.01.2021).

Structural and semantic peculiarities of the lexeme Heimatgefühl in German discourse

L. M. Blysniuk, M. V. Sasiuk

Abstract. The article describes the structure of the lexeme Heimatgefühl and the word-forming means of this concept. In addition, the meaning of this word is revealed, that is the love for one's homeland or a feeling of close connection with someone's place of birth, home or region. Moreover, numerous synonymous units of the lexeme under analysis are listed. Also, examples of the functioning of the word Heimatgefühl in German discourse are given and its importance for the communicative act is revealed. In the study, Heimatgefühl appears as an emotional and social phenomenon which is often used in psychology.

Keywords: *expressive, lexeme, love for the homeland, synonym, word formation.*

Shortenings: clipping, acronyms and blending as productive ways of forming religious lexis in the English language

M. I. Boichuk

Ivan Franko Lviv National University
Corresponding author. E-mail: marianaboichuk91@gmail.com

Paper received 09.02.21; Accepted for publication 20.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-03

Abstract. Religious lexis represents spiritual and mental values of human beings through expressing their worldviews. This study aims to determine the productive ways of forming religious lexis in the English language. Some of such ways of creating new words are clippings, acronyms and blending. The authors begin to study the general overview of the main features and characteristics of shortening processes. Special attention is paid to clipping, acronyms and blending and the productivity of these linguistic phenomena for the religious vocabulary. Based on a structural analysis of a comprehensive English dictionary a variety of the example of acronyms, blended words and clipped words have been presented and distinguished the difference between back formation and clipping. The results indicate that the religious vocabulary is not lacking these processes, but further research is needed to identify other ways of word-formation processes for the religious sphere.

Keywords: *shortening, clipping, acronyms, blending.*

The religious English vocabulary is enriched by different means of word formation. Some of the most productive ways to form the religious lexis are clipping, acronyms and blending. To analyze the productivity of clipping, acronyms and blending we have analyzed the lexical volume of the comprehensive English-Russian dictionary of religious terminology. The reason for active usage of clipping, acronyms and blending is that, the life tempo is increasing and we need to provide more and more information in shorter time.

The analysis of the issues of shortening is rather incomplete, so the problems of shortened new lexical units as a specific phenomenon of rationalization of speech activity attract the attention of many domestic and foreign linguists. E. Kubriakova and K. Dyuzhikova defined the boundaries between shortening and word formation, I. Stern, M. Schlauch, L. Shelyakhovska and L. Sapogova explore the basic principles of shortening modeling.

The desire of the English language to reduce word is noted by many scholars, including Charles Bally, who indicates that: "English, which strives for monosyllabism, turns the zoological garden into a zoo…, popular concerts into pops…" [3, c. 333]. By shortening we mean the process of truncating the base of a word or truncating an entire phrase, resulting in words with an incomplete, reduced base (or bases).

F. Katamba provides a somewhat related definition of shortening, but adds a phonological dimension to its definition, arguing that shortening is a term for the formation of a new word form with the same meaning as the original lexical term, by cutting the part off and reducing it to one-syllable or two-syllable parts [7, c. 180]. According to the classification of V. Borisov [4, c. 97], shortenings are divided (according to the method of implementation in speech) into graphic and lexical. The main distinction between graphic and lexical abbreviations is that graphic abbreviations are symbols that are used instead of words or phrases in written language, and lexical abbreviations are independent words in the field of oral communication. Graphic abbreviations are conventional graphic notation of words; in oral speech, these symbols are not reflected in any way, as they are read as complete words or phrases.

There are three main types of lexical shortening: clipping, acronyms and blending.

Clippings are divided into apocopes (according to I. Arnolad) [2] (cutting the end part off) doc (doctor), sis (sister), exam (examination); apheresis (cutting the initial part off) phone (telephone), plane (airplane); syncopes (removal of the central part) maths (mathematics), comms (communications), mart (market) and mixed (truncation of the initial and final part of the word) flu (influenza), fridge (refrigerator). R. Stockwell and D. Minkova [8] consider back formation as cases of shortening: edit (<< editor); burgle (<< burglar); peddlar (<< peddle), but we believe that these word-formation processes are different, because the reverse word-formation changes the class of words, and the origin of most truncated forms can be established.

Analyzing the comprehensive English-Russian dictionary of religious terminology [1] we have found out that religious lexis is shorted by clipping the final part (apocopes): arch – archbishop, apoc – 1) apocalypse 2) apocrypha, 3) apocryphal, archd. – archdeacon, bap./bapt. – baptized, Bib. – Bible, cath. – catholic, chap. – chaplain, icon. – iconography, Jes. – Jesus, meth. – methodist, myst – 1) mysteries; 2) mysticism, Nativ. – Nativity of Christ, prod. (prot.) – protestant, script. – scripture, theos. – 1) Theosophist, 2) Theosophy, 3) Theosophical, Old. Test. – Old Testament, and removal of the central part: Ecclus. – Ecclesiasticus, Supt. – superintendent, Xmas. – Christmas, Xtian. – Christian, Xtianity – Christianity.

Many examples of the graphic shortenings have been explored in the dictionary mentioned above: abp. – archbishop, Bib. – Bible, Chr – 1) Christ, 2) Christian, conf. – confessor, Div. – Divinity, Fr. – Father, Go. - Gothic, Pr. – priest, Ps. (Psa.) – psalm, ref. – refectory, rel. (relig.) – religion, Rev. – Reverend, St. – Saint, Supt. – superintendent, Msgr. – monsignor.

Clipping can be formed by using two word-formation methods at the same time: shortening and suffixation, for example, in children's language the words *hanky, unkie* are formed by shortening the nouns handkerchief and uncle, preserving only their initial parts *han and uns*, and adding suffixes -y, -ie, which give the words diminutive and affectionate shades. In the word *baccy* (tobacco) the first syllable disappears, and the addition of the suffix absorbs the final

 ©M. I. Boichuk 2021

vowel of the full word (-o).

Another productive way of forming religious lexis is by using acronyms. An acronym is an abbreviation whose phonetic structure coincides with the phonetic structure of commonly used words. Parts of words that are part of the initial terminological words are used to form acronyms.

There are two main types of acronyms:

1) those that are pronounced literally, or they are called alphabets or letter abbreviations: IFR (International Fellowship of Reconciliation), RIP – requiescat in pace, ALC – American Lutheran Church, ASP Anglo-Saxon, BCC – British Council of Churches, B.F.B.S. – British and Foreign Bible Society;

2) those that are pronounced as if they were ordinary words written in the same letters, i.e. they merge in pronunciation, for example: TEC [tek] – The Episcopal Church, RELC – Reformation Evangelical Lutheran Church.

R. S. Ginzburg, S. S. Khidekel, G. Y. Knyazeva, A. A. Sankin [5, c. 190] distinguish two more types of acronyms: acronyms may be formed from the initial syllables of each word of the phrase, e.g. Interpol - inter/national pol/ice; tacsatcom - Tactical Satellite Communications: Capcom - Capsule Communicator (the person at a space flight centre who communicates with the astronauts during a space flight) and acronyms may be formed by a combination of the abbreviation of the first or the first two members of the phrase with the last member undergoing no change at all, e.g. V-day – Victory Day; H-bomb – hydrogen bomb; g-force – gravity force, etc.

In addition, there are words that are formed by the letter abbreviation of only the first element in the case of a two-membered, and the first and second elements in the case of a three-membered combination, while the final element is not abbreviated: AME Zion Church – African Methodical Episcopal Church of Zion.

A significant role in the creation of religious vocabulary is played by the process in which a new word arises from the fusion of the complete basis of one word with the shortened basis of another or from the merger of the shortened bases of two words, this process is called blending.

In linguistics there is no single definition of blending units, and therefore to denote this phenomenon, scientists use the following concepts: telescoping, telescoped words, blend, blendings, contamination, portmanteau words.

Blendings are formed not by a mechanical reduction of the original bases, but by a purposeful, semantically-motivated reduction, the creation of a new word from two (or more) "fragments", as a rule, with a new subjective and logical meaning. The difference between blendings and compoundings is that in compounds the components are whole bases, and in blendings at least one of the components is not a whole, but a reduced form, its fragment. Unlike abbreviations, blendings, as a rule, do not have equivalents in free phrases, but are formed as a result of establishing associative connections between syntactically separated words.

In structural terms, four main models have been identified, according to which blendings have been formed in recent decades:

1) merging of a reduced form with a reduced form: dramedy (drama + comedy), memberlect (remember + recollect);

2) merging of the full form with a reduced form: video-log (video + catalogue), pocketphone (pocket + telephone), jazzercise (jazz + exercise);

3) merging of the reduced form with a full form: teleplay (television + play), mocamp (motor-car + camp);

4) merging of two bases with the element of overlapping at the junction of these bases of pronunciation, or writing: faction (fact + fiction); Singlish (Singapore English); autotel (auto + hotel).

As a rule, blendings are two-element units, but there are also three-element mergers, for example: Ameslan – the language of the deaf and dumb in the United States – American sign language.

Most abbreviations account for nouns, adjectives and verbs are rarely abbreviated, although the latter retain their temporal features: fantabulous, adj (fantastic + fabulous); to babynap, v (to kidnap a baby).

Among the layer of religious vocabulary we trace the following examples of blending:

chorepiscopal (choral+episcopal) – (in early Christianity) relating to or connected with a local bishop). Analyzing the structure of this lexical unit we relate it to the 1 model of blending;

chrismon (Christ+monogram) – the monogram and symbol of Christ's name, also known as chi-rho (1 model);

cosmogony (kosmos + gonos ("birth") – the study of the origin and development of the universe or of a particular system in the universe, such as the solar system (1 model);

chugger (charity + mugger) – a charity worker who approaches people in the street to ask for financial support for the charity, esp regular support by direct debit (1 model);

Churchianity (Church + Christianity) – loyalty to the church rather than Christianity (2 model);

demochristian (democratic + Christian) – a member or supporter of a Christian democratic party or movement (3 model);

manuscript (manus hand + scribere to write) – a written or typewritten document or paper, esp. the copy of an author's work that is submitted to a publisher or printer (1 model);

nothingarian (nothing + ending from Unitarian) – a person who has no or little political or theological affiliation; a person who does not believe in or stand for anything in particular (2 model);

orthopraxy (orthos correct + praxis deed, action) – the belief that right action is as important as religious faith (1 model);

sext (from contraction of sex (n.) + text (v.)) – the fourth of the seven canonical hours of the divine office or the prayers prescribed for it: originally the sixth hour of the day (noon) (2 model);

televangelism (television+evangelism) – evangelism as preached on television by televangelists (1 model);

therianthropic (thērion wild animal + anthrōpos human being) – conceived of as being partly human and partly animal in form (4 model);

theriomorphic (thērion wild animal + morphē shape) – possessing or depicted in the form of a beast (4 model);

ding (din + ring) – an imitation or representation of the sound of a bell (2 model);

natureligion (nature + religion) (2 model);

Ziontology (Zion + Scientology) (2 model).

According to the results of the work, we have found out

that shortenings play a leading role in the formation of religious lexical units and perform a function of "more economical" substitutes for compound words. Phrases of nominative character are especially often the object to reduction.

ЛИТЕРАТУРА

1. Азаров А. А. Большой англо-русский словарь религиозной лексики, 2004. – 808 с.
2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – 2-е изд., 2012. – 376 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика, 2001. – 392 с.
4. Борисов В. В. Аббревиация и акронимия Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках, 1972. – 319 с.
5. R. S. Ginzburg, S.S. Khidekel, G. Y. Knyazeva and A. A. Sankin, Лексикология английского языка: Учебник для ин-тов и фак. иностр. zз. — 2-е изд., испр. и доп., 1979. — 269 с.
6. Collins Online English Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/
7. Katamba F. Morphology / Katamba. – London: Macmillan, 1993. – 354 p.
8. R.Stockwell, D. Minkova. English words: History and Structure, 2001. – 208 p.

REFERENCES

1. Azarov A.A. Comprehensive English-Russian Dictionary of Religious Terminology, 2004. - 808 p.
2. Arnold I.V. Lexicology of Modern English. – 2nd ed., Rev., 2012. – 376 p.
3. Bally Ch. French stylistics, 2001. – 392 p.
4. Borisov V.V. Abbreviation and acronyms. Military, scientific and technical abbreviations in foreign languages, 1972. – 319 p.
5. R. S. Ginzburg, S.S. Khidekel, G. Y. Knyazeva and A. A. Sankin. Lexicology of the English language: Textbook for institutes and fac. of foreign language - 2nd ed., Rev. and add., 1979. – 269 p.
6. Collins Online English Dictionary [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/
7. Katamba F. Morphology / Katamba. – London: Macmillan, 1993. – 354 p.
8. R.Stockwell, D. Minkova. English words: History and Structure, 2001. – 208 p.

Les pratiques théâtrales dans l'apprentissage de la langue étrangère

Т. В. Бурмістенко, І. Г. Лепетюк, І. В. Ситдикова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, Київ, Україна
*Corresponding author. E-mail: irina@prevalex.com

Paper received 13.02.21; Accepted for publication 21.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-04

Résumé. En se basant sur leur expérience d'organisation des festivals de théâtre en français (langue étrangères) pour les écoles secondaires, les auteurs de cet article prouvent l'efficacité des pratiques théâtrales dans l'enseignement du français en tant que langue étrangère. L'apprentissage de la langue étrangère range le théâtre dans l'éventail des outils pédagogiques en faisant de lui un outil à des fins linguistiques. Ainsi le défi éducatif est d'exploiter la fonction du théâtre qui est de faire émerger les potentialités artistiques de l'élève tout en lui faisant acquérir des compétences en langue et culture étrangère.

Mots clés: *compétence linguistique, approche communicative, éducation artistique, interaction, expression orale.*

L'introduction. De nos jours la méthode traditionnelle de l'enseignement des langues étrangères cède la place aux approches communicatives et interactionnelles. Telles sont les dernières exigences du Conseil de l'Europe qui sont exprimées dans le Cadre européen commun de référence pour les langues [7]. L'acquisition des compétences linguistiques prévoit l'élargissement du processus enseignement-apprentissage vers tous les aspects de l'activité discursive. D'après C. Puren, « apprendre une langue c'est apprendre à se comporter de manière adéquate dans les situations de communication où l'apprenant aura quelques chances de se trouver en utilisant les codes de la langue cible » [6, c.372]. A la différence de la méthode traditionnelle l'approche communicative met en avant les compétences communicatives.

Une brève revue des publications à ce sujet. Ces compétences ont été bien abordées dans les travaux de D. Hymes qui a accentué l'importance de « savoir quand parler, quand se taire, de quoi parler, avec qui, quand, où et de quelle manière » [3, c. 277]. Après ces idées étaient bien élaborées par M Canal & M. Sain [1], plus détaillées par S. Moirand [5]. Ils distinguaient les compétences sociolinguistique (M Canal & M. Swain), socioculturelle (S. Moirand), discursive (S. Moirand), référentielle (S. Moirand), stratégique (M Canal & M. Swain). Conseil de l'Europe, a part des compétences générales, met l'accent sur les compétences linguistique (compétences lexicale, grammaticale, sémantique, phonologique) compétences sociolinguistiques, compétence pragmatique, compétence discursive qui sont inclues dans les processus de production de réception et d'activités d'interaction [7].

Les buts de la recherche. Le but de l'étude présenté est de montrer la place et le rôle de pratiques théâtrales dans l'enseignement des langues étrangères car ces pratiques nous donnent la meilleure possibilité de recréer la situation communicative où se réalise l'activité langagière. Et comme remarque Z. Houjaeva « c'est donc par la mise en situation authentique que l'expression pourra remplir son but : mettre l'apprenant dans une situation de communication déterminée à laquelle il devra approprier son discours, conformément aux contraintes linguistiques, discursives et socio-culturelles qu'elle contient » [2, c.458].

La base et les méthodes de la recherche. Notre recherche est le résultat d'analyse de l'expérience de l'organisation des festivals de théâtre *Vertep* pour les écoliers créés par l'APFU (Association des professeurs de français d'Ukraine). Le premier festival théâtral pour les écoliers *Vertep* a eu lieu le 1-2 décembre 2018 à Kyiv lors de la célébration de l'année de la langue française en Ukraine. Ce festival s'adresse aux classes ou groupes d'élèves - des établissements scolaires privés et publics où on apprend le français comme langue étrangère. Les classes ou groupes d'élèves choisissent des textes originaux français de forme variée (le théâtre classique, le théâtre musical, le théâtre de masques, le théâtre de marionnettes, le théâtre lyrique, etc.). Le scénario original peut être adapté pour les écoliers. Afin de développer le festival avec des représentations de qualités, nous avons proposé une formation théâtre pour sensibiliser les professeurs au festival et les former aux pratiques théâtrales dans l'enseignement du français langue étrangère. Les objectifs principaux de ce projet sont doubles : 1) former les professeurs aux techniques et pratiques théâtrales pour l'enseignement des langues ; 2) développer le festival de théâtre *Vertep* par l'engagement des professeurs stagiaires de la formation théâtrale. La formation théâtre s'est déroulée le 2-5 février 2021 sur 3 Modules: 1) le développement de la diction et improvisation; 2) le développement des compétences écrites chez des élèves à travers le théâtre; 3) le développement des compétences orales chez des élèves à travers le théâtre.

Les résultats. Le théâtre est un art de l'action et de la parole, du « faire » et du « dire » dans une situation imaginaire. A priori on peut dire qu'il existe un lien de parenté fort entre le jeu théâtral et l'apprentissage d'une langue étrangère. Malheureusement, il n'occupe qu'une place réduite dans la méthodologie active du « dire » et du « faire » à l'école.

Le jeu dramatique en langue étrangère exige une image corporelle expressive et limpide pour être compris d'une autre personne. Il fait prendre conscience de l'importance du corps, des signes métalingistiques dans la communication. Donc beaucoup de choses deviennent primordiales dans l'enseignement de la langue étrangère : le travail du corps, les exercices de relaxation, l'expérience des sens, l'exploration des émotions, la dynamique de groupe, autrement dit toute la préparation de l'acteur avant de prendre la parole sur scène. Il n'est pas étonnant que la parole en langue étrangère soit rare dans le cours de langue ou qu'elle soit caractérisée par un certain effort. Jouer dans une langue étrangère fait prendre conscience de la matérialité de la langue, de la chair des mots et exige, de surcroît, un gros effort de diction si l'on veut être compris de son partenaire et du public. L'éducation artistique théâtrale au moyen de la langue étrangère conduit à l'appropriation de la langue seconde (qui n'est pas maternelle) et la culture qu'elle véhicule.

La mission prioritaire de l'enseignement des langues vivantes est le développement de la compétence de communication. Les élèves apprennent une langue étrangère pour être capables de s'en servir. La communication en langue étrangère ne se réduit pas à l'échange de quelques formules stéréotypées imposées par les usages sociaux. On communique

 ©*T. V. Burmistenko, I. G. Lepeyuk, I. V. Sytdykova 2021*

parce qu'on a quelque chose à dire ou à entendre dans une situation donnée, parce que on a un but à atteindre.

Très souvent, art de la parole, qui se manifeste à travers le dialogue, est souvent absent dans la réalité de la classe. Pour cela nous avons besoin de deux locuteurs au moins qui communiquent oralement face à face. C'est pourquoi il semble paradoxal que la situation théâtrale ne soit pas au cœur de l'apprentissage de la langue étrangère. Mais il ne peut en être autrement tant que l'échange langagier est proposé, plutôt imposé, de manière frontale pendant une grande partie du cours. Par contre, cela peut constituer une solution pertinente pour le professeur de langue lorsqu'il s'interroge sur le problème de rendre la langue étrangère vivante en classe. Y a-t-il interaction seulement au niveau de l'enseignant ? Est-ce une authentique interaction ? II est, d'une part, essentiellement pragmatique et d'autre part il provoque une interaction sur les « interactants ». Une théorie du langage fait partie d'une théorie de l'action, tout simplement parce que parler est une forme de comportement régi par des règles. La comparaison peut s'appliquer à l'enseignement de la langue étrangère en classe de langue, car il reste fondé en grande partie sur des principes, sur la théorie didactique plutôt que sur la vie de la langue, sur la dynamique des sons, des sensations, des sentiments et de la pensée même. En fait, nous pouvons constater que souvent le cours de langue classique semble privilégier la didactique (le texte) au détriment de la vie de la langue (la communication).

Par ailleurs, le discours théâtral est le lieu d'une production signifiante au niveau de sa rhétorique et de son énonciation. II s'agit de développer des arguments, de convaincre, de persuader, le dialogue étant une stratégie discursive. Cet art de la parole se travaille à partir d'exercices simples et progressifs, comme le bavardage des marchands qui vantent des produits ordinaires avec peu de mots, mais rythmés et répétés sur des tons différents. Va-t-on se laisser convaincre ? Ou séduire parce que la mimique entre en jeu également. Nous avons là tout un éventail et une construction du langage inspiré de la vie quotidienne et pourtant dramatisée et théâtralisée. S'il s'agit d'un texte pour la classe, on veillera à ce que les élèves ne récitent pas leurs répliques, par cœur comme une leçon, mais qu'ils apprennent à chercher l'intention dans le texte, comme l'acteur qui joue cette parole qu'il émet en la mettant en place dans l'échange avec ses partenaires.

De plus, le comédien doit faire entendre le ton juste du locuteur, ce qui implique un travail exigeant sur l'expression orale, sur la matérialité de la langue (sons, intonation, expressivité). C'est pour toutes ces raisons que le langage dramatique et la technique de l'acteur intéressent l'apprentissage de la langue étrangère.

C. Kerbrat-Orecchioni fait remarquer que « les conversations sont faites de mots, mais aussi de silences et d'intonations, de gestes, de mimiques et de postures » [4, c.30] que l'acteur exploite pour interpréter son rôle. Tout le non-dit du discours, tout ce qui se situe en deçà de la langue, en particulier les émotions qui colorent la parole et peuvent aussi la bloquer font partie de sa formation. Car apprendre une langue « sous vide », au-delà de l'effet d'artificialité et d'ennui qu'elle risque d'engendrer chez l'interlocuteur, bloque la relation d'échange, faute de dimension humaine. Pire encore, un tel langage aseptisé peut mener à l'hostilité, à l'incompréhension.

Le dialogue de théâtre est influencé par le contexte : le lieu, le milieu social, les registres de langue, sans oublier l'impact du temps, du moment, tout ce qui conditionne le langage dans sa dimension vivante. Les registres de langue ne sont pas la priorité de la didactique. Ajoutons que la spécificité du langage dramatique est de garder la spontanéité et la légèreté, ce qui représente un entraînement pertinent à l'expression orale si l'on souhaite utiliser un texte de théâtre.

Enfin, le langage dramatique use de toute la gamme des fonctions du langage: de la fonction de communication à la fonction esthétique. Le plaisir de dire les mots, d'entendre la mélodie de la langue étrangère, de ressentir les images et d'en créer n'est pas accessoire dans l'apprentissage de la langue étrangère. Par conséquent, on constate qu'un lien étroit et fécond existe entre la pratique théâtrale et l'apprentissage de la langue vivante.

Cependant, il est un autre langage qui est l'acte premier de l'art dramatique, à savoir le mime. Mimer, c'est faire corps avec et donc comprendre mieux. C'est un acte de connaissance. L'enfant mime le monde pour le reconnaître et se préparer à le vivre. Le théâtre est un jeu qui continue cet évènement. Et c'est aussi l'être poétique en chacun qui pointe dans le mime. C'est pourquoi il faudrait lui laisser une plus grande place à l'école. La langue étrangère incite à mimer et à chercher l'image en soi la plus expressive.

En fait, parce que le théâtre est une simulation, il est mis à la marge de l'enseignement de la langue étrangère. L'avantage du théâtre est qu'il se présente comme fiction et qu'il permet ce saut sur une scène imaginaire, dans une autre langue, un autre pays, une autre culture, le référent imaginaire. L'élève imite des êtres et leurs actions grâce au masque de la langue étrangère et grâce au référent imaginaire: la contrée lointaine, irréelle. La distance est double et le faire semblant est authentifié par l'art dramatique. Il est donc important d'ancrer la didactique dans une mise en jeu des voix et des corps grâce à un dialogue imitant la vie. Le jeu installe facilite l'appropriation du lexique et des structures en situation avec un partenaire.

Ainsi, il est dommage que le théâtre soit appauvri en petits dialogues appris par cœur pour être récités devant la classe, d'un côté ou de l'autre, en jeux de rôles, interprétations de personnages sans épaisseur, pour les besoins langagiers d'une situation sans lendemain. En vérité, en classe, l'enjeu fondamental réside dans l'exploitation de la fonction du théâtre, à savoir de faire émerger le potentiel artistique des élèves au cours du processus d'appropriation de la langue étrangère. La première étape de cette formation est le drama, parce qu'il permet de faire en raccourci, dans une certaine mesure, le chemin parcouru dans l'enfance au cours du processus d'acquisition de la langue maternelle grâce à la dynamique corporelle, à l'expérience multisensorielle et à la sollicitation de l'imagination.

Qu'est-ce que le drama? Le drama, approche pédagogique britannique fondée sur l'expérience nourrie par les sens et la sensibilité de l'élève, est une approche multisensorielle, ludique, active et collective qui constitue une formation de base transversale dans les écoles anglaises. L'objectif premier du drama est l'expérience des participants et non la communication avec les spectateurs ; c'est l'épanouissement de la personne qui compte; le drama s'oppose à théâtre, discipline artistique. C'est l'expérience que vit le jeune qui est importante et non le résultat, le spectacle lui-même. Le travail doit se faire sans regard extérieur (le public), sans la pression de la représentation et sans objectif pédagogique de production théâtrale, car il y a toujours un public.

En fait l'enseignement de la langue étrangère pose un certain défi, car c'est à une jeune personne que nous souhaitons ouvrir la culture étrangère afin qu'il trouve sa place dans le

monde plurilingue, qu'il le comprenne et qu'il s'y épanouisse. Cette ouverture ne passe pas que par l'intellect. Cependant, cette pratique n'est pas très répandue. Elle est appliquée rapidement en raison des impératifs de la structure de la leçon type si bien que l'approche multisensorielle n'imprègne pas l'élève comme il le faudrait avec une durée et un espace appropriés. Mais c'est grâce aux erreurs qu'on arrive à progresser.

D'après Kerbrat Oreccioni « la communication orale est multicanale et plurisémiotique » [4, c.27]. Ainsi, elle est aussi tactile. Appréhender une langue nouvelle, se fait aussi par le toucher. Les objets ont une étendue dans l'espace qu'ils limitent. Ils font naître des sensations et les données des sens permettent d'ancrer les mots, de leur donner une forme. C'est pourquoi il faut éviter les flashcards que l'on accroche au tableau pour présenter le vocabulaire.

L'organisation de l'espace est aussi importante. II convient de libérer la salle des tables pour créer un espace vide de sorte que les élèves puissent se l'approprier pour vivre la langue avec leur corps. Alors ils investissent l'espace et ne restent pas assis comme on le voit la plupart du temps. De la même manière qu'un acteur ne peut absolument pas étudier un rôle assis - la compréhension commence au moment où le corps entre en action - un élève ne peut apprendre tout ce qu'il reçoit sans que le corps soit engagé. Les les élèves apprennent à se mouvoir dans l'espace, à s'adresser au partenaire, debout face à face en langue étrangère, ils apprennent aussi l'autonomie. Ce qui conduit le professeur à spatialiser son enseignement.

L'élève est capable d'utiliser ses connaissances ou ses émotions pour créer du langage alors que cet aspect est ignoré dans la leçon structurée. Transformer l'espace en le théâtralisant est un excellent moyen de faire vivre la langue en situation. L'objet introduit dans l'espace installe une situation, plante le décor, ces accessoires donnent une réalité aux mots et à la culture étrangère. L'objet a aussi des pouvoirs magiques, car l'acteur crée un lien entre sa propre imagination et l'imagination virtuelle du spectateur en transformant l'objet banal en objet magique suggérant par un geste simple la présence d'un être.

Les contes représentent un patrimoine commun qui peut se dramatiser aisément. Non seulement les élèves en connaissent la trame, les rituels, les personnages qu'ils aiment interpréter, mais ils leur permettent de vivre des émotions justes, telle que la peur, la joie, la haine, etc. Les jeux de rôles, en général, ont l'inconvénient d'être ponctuels et éphémères, ce qui ne veut pas dire qu'il faille les proscrire, ce sont des exercices utiles préparant à des projets plus longs et nourris qui mènent à l'appropriation de la langue étrangère grâce à la construction progressive d'un vécu au fil des séances.

Le conte, la fable, la légende constituent des projets nourris par l'imaginaire collectif et bâtis sur les étapes du drama en transversalité avec les autres matières jusqu'à l'interprétation publique ou non. II s'agit d'un voyage linguistique, culturel et sociocommunicatif qui s'appuie sur une langue qui n'est pas uniquement instrumentale, grâce à ses rituels. Créer une histoire contemporaine à partir d'un thème qui intéresse les élèves : par exemple, la disparition des espèces végétales ou animales en relation avec les sciences, représente une expérience artistique théâtrale stimulante pour l'enseignant et ses élèves.

Conclusion. C'est la démarche théâtrale dans sa totalité et non appauvrie en quelques techniques rapportées qui se révèle appropriée à la didactique en tant que renaissance dans une autre langue. En effet, grâce au drama, l'élève est amené à refaire le parcours qu'il a fait dans sa propre langue, mais en raccourci afin de mieux s'approprier la langue seconde. D'une part, si l'on admet que la culture est un comportement acquis et commun en relation étroite avec le fonctionnement de la langue et si l'on considère, d'autre part, que la culture est comme une forme de jeu, le langage une des formes de la culture, le jeu dramatique en langue étrangère semble fondé. Il s'agit d'une démarche remarquable qui implique l'élève dans son apprentissage, mais va bien au-delà, en l'amenant à se poser des questions essentielles sur les valeurs de notre société à partir des objets de notre culture pour se construire comme être humain. Pour apprendre efficacement, les élèves ont besoin de participer et la qualité des interactions détermine la rapidité de l'acquisition des nouvelles compétences. Leurs objectifs étant de casser les barrières qui entravent le dialogue et la communication, en aliénant la scène et les cours en classe.

Les activités artistiques offrent une façon de penser qui n'existe pas dans les autres disciplines. C'est pourquoi il ne faut pas instrumentaliser le théâtre, mais utiliser à plein sa fonction qui est de faire émerger les potentialités artistiques de l'élève pour lui permettre une meilleure appropriation de la langue étrangère au cours du processus d'épanouissement artistique. Il nous semble que l'approche dramatique offre une continuité enrichissante menant à la maîtrise de la langue étrangère, à l'appropriation de la culture étrangère et également à l'épanouissement artistique de l'élève. En somme, l'éducation artistique pourrait être l'un des points de départ d'un renouvellement du concept d'apprentissage; d'un nouveau rapport à l'école et à la culture.

REFERENCES

1. Canale M. & Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. //Applied Linguistics. – 1980. № 1, 1-47.
2. Houjaeva Z.H. Le role de l'approche communicative dans l'enseignement des langues étrangères. / 3. X. Хужаева, Гузал Садикова, Г.Х. Эшниязова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2019. - №24 (262). С 458-459
3. Hymes D. Vers la compétence de la communication. P : Hatier, 1984.
4. Kerbrat-Orecchioni C. La conversation. Paris: Le Seuil, 1996.
5. Moirand S. Enseigner à communiquer en langue étrangère. Paris : Hachette, 1982.
6. Puren C. Histoire de méthodologie de l'enseignement des langues. Paris : Nathan. CLE International. Collection DLE, 1988.
7. Rosen E. Le point sur le Cadre européen commun de référence pour les langues. Paris: Nathan CLE international, 2007

Theater practices in foreign language learning

T. V. Burmistenko, I. G. Lepeyuk, I. V. Sytdykova

Adstract. Based on the experience of organizing theater festivals in French (foreign language) for secondary schools' students, the authors of the article prove the effectiveness of theatrical practices in teaching French as a foreign language. Teaching a foreign language considers the theater as one of the pedagogical tools that performs linguistic tasks. Thus, the educational challenge is to exploit the function of theater, which is to bring out the artistic potential of the student while making him acquire skills in a foreign language and culture.

Keywords: *linguistic competence, communicative approach, artistic education, interaction, oral expression.*

One pandemic – four stories: Modelling the reality in British, American, Australian and Indian headlines

T. A. Chaiuk*, K. S. Karpova

Taras Shevchenko National University of Kyiv
*Corresponding author. Email: chajuk.t@gmail.com

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 23.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-05

Abstract. The article examines headlines of online media from the United Kingdom, the United States of America, Australia and India, published in January, 2021, in order to reconstruct models of the 'pandemic reality' shaped by these titles in their audiences. The analysis reveals that each of the media builds a peculiar model, which is achieved by focusing on specific aspects of the pandemic, such as its global or national scope, by linking medical and political issues, and by drawing on certain metaphors.

Keywords: *headline, pandemic, metaphor, model of reality, conceptualization.*

Introduction. The world underwent considerable changes in 2020: the coronavirus pandemic seems to have affected both individuals and nations. In 2020, national economies experienced a severe blow, retail switched to online, companies were forced to reconsider their employment policies, travelling became problematic due to stringent restrictions. Citizens watched their freedoms and liberties taken away by governments: lockdowns in many countries prohibited gatherings and even getting out of one's home. As a result, the tendencies in interpersonal communication that started to develop in the 21st century accelerated: people shifted to the online mode of managing their social lives and the phone finally yielded its leading position to social media and online platforms, which brought about numerous new lexemes (see, for example, [4]).

Just like patterns and media of interpersonal contacts, mass communication started changing since the beginning of the 21st century: mass media have been going more and more digital at the expense of publishing. And the lockdown sped up the decline of printed newspapers [20] (also see [17]). Confined to their houses and used to receiving news every day, mass media audiences have no other option but to surf the net and access online versions of their favourites. Those who have no habit of reading newspapers join the newspaper audience either because the lockdown has provided them with more time to spare or because they feel too anxious in this new reality of restrictions and fear. As a result, just as printed newspapers have gradually become a thing of the past, the number of online readers has been on the rise and 2020 accelerated its growth [20; 27].

The pandemic has made online news media an important source of information: in the situation of physical isolation, online media have become the window onto the world. What is more important, however, is that online media are an effective tool to channel their audiences' thoughts and to shape their representation of reality. The research shows that media coverage distinguishes a seemingly important topic among a number of other news items, keeps the audience's attention on this particular topic and turns it into a conspicuous issue in the public sphere (for more details, see [9; 10]). Therefore, the high frequency of occurrence in media publications brings a topic to the core of public discourse, i.e., the public is manipulated into thinking of it as well as into WHAT to think of. Techniques used to verbalise the topic (lexical means and their connotations, syntax, and stylistic devices) manipulate the public into HOW to think of this topic [12, p.52-53]. Thus, analysis of texts uploaded by online media on a certain topic facilitates understanding the representation of reality these media outlets try to create for their audiences.

Literature review. News discourse has been attracting researchers' attention for a long time, *News as discourse* by van Dijk [24] being among the fundamental studies. In this publication, the scholar establishes the study of news as a field of research: he explores a news article as a product, i.e., from the point of view of its structure, and suggests a news schema. He also explores a news article as a process: he analyses news production and comprehension, which brings him to the conclusion that the elements of the news schema "have cognitive and social functions in news production and in news understanding and memorization" [24, p.188].

Van Dijk argues that the headline is an obligatory element of any news article and "expresses a macroproposition" [24, p.36]. The function of the headline lies in signalling a topic and being, in fact, a summary of the article that follows [24, p.35-36]. According to the researcher, when reading a news article, one first concentrates on its headline since understanding the headline is the first stage of decoding and interpreting further information [24, p.143]. Decoding headlines is viewed as a cognitive process that draws on activating relevant concepts and knowledge frames, which condition the reader's further actions: first, the reader may decide to continue reading the article or skip it and, second, the reader is "primed" to a certain interpretation of the text [24, p.143]. Since headlines are not complete sentences and may be opaque, "much processing is left over to semantic interpretation" and this makes their analysis "not so much syntactic as conceptual" [24, p.144]. In other words, headlines may be understood and interpreted only if one has an appropriate knowledge frame (or script, or model) to lean on. The immense significance of headlines for the reader's choice, understanding and interpretation is completed with its exceptional importance for memorization: "the information in headlines… tends to be best recalled both in immediate and delayed recall. For the average reader, such knowledge does not seem to be highly developed and complex, but rather of the headline type" [24, p.170].

The research into news discourse received a new momentum when the media gradually started moving online. The Internet has changed the audience's strategies and reading habits and brought the significance of headlines to an even higher level. As research shows, bombarded with

 ©*T. A. Chaiuk, K. S. Karpova 2021*

volumes of accessible information, online readers would rather scroll news feeds than go beyond headlines. In other words, the full content is not read, which makes headlines the basis of one's opinion and reaction to an issue, though some headlines may be misleading or give a biased point of view [17, p. 1, 8].

As we can see, researching media discourse involves applying a multidisciplinary approach that merges linguistics, cognitive science, sociology, psychology, and communication studies. Headlines in particular have been explored from various perspectives. Thus, linguists have analysed syntactic features of news headlines and produced purely linguistic research [22]. Other studies apply Critical Discourse Analysis and correlate language peculiarities of news titles with persuasion and ideology [2; 3; 6; 11; 23]. As a result, the scholars conclude that headlines deliver implicit ideological meanings that serve interests of certain social groups. Hence, the researchers argue that headlines successfully fluctuate between the function of informing their audience and the function manipulating the audience into developing certain views on social, political, or economic phenomena (see, for example, [21]).

Importantly, a number of scholars use contrastive analysis to explore media of different countries, which produces revealing results and sheds light on the ideological and manipulative functions of newspapers in general and headlines in particular [15; 21].

In this context, it is worth mentioning that some scholars suggest the term 'headlinese' [13]. According to this approach, 'headlinese' is a genre, yet mostly occurring in the UK and English-speaking countries influenced by Britain (Australia, Canada, New Zealand, and India). Isani argues that though 'headlinese' is not a culture-specific genre, yet it is much less observable in French, German, and Italian media.

Since the coronavirus pandemic has already been shaking the world for a year keeping mass media abundant in pandemic-related publications, these articles attract scholars' attention. For example, media discourse of the coronavirus pandemic is discussed by Chaiuk and Dunaievska [8] whose material embraces the period of January – March 2020. The research reveals that publications in British and American online media of that time verbalised and escalated anxiety, which resulted in production of fear culture. A similar study on the panic-arousing role of media, belongs to Ilchuk and Petryshyna who conducted their research on the material of the Ukrainian press [1]. The study of Ukrainian pandemic-related headlines shows that negative components dominate at the expense of neutral ones. The scientists ascribe this tendency to journalists' attempts to attract larger audiences with sensational titles as well as to cultivate certain social norms [1, p.90].

In his report delivered in May 2020, Atasoy analyses representations of the COVID-19 pandemic in headlines of the two leading German and Spanish newspapers, *Süddeutsche Zeitung* and *El Pais* [5]. The researcher notes that the headlines convey not only the COVID-19 agenda, but also, by strategically reiterating particular lexemes, reinforce the hidden ideology that emphatically pictures China as source of the global health crisis. Another noteworthy feature of the headlines is including death and case statistics. These observations enable Atasoy to argue that the German and the Spanish newspapers "prefer to use fear as a decisive factor. Fear of death is almost simultaneously dampened through othering" [5, p.4]

The objective of the research is to analyse headlines of online articles on the coronavirus pandemic in four English-speaking countries, the UK, the USA, Australia and India, in order to explore the representation of the pandemic and the reality shaped by these media in each of the countries.

Material and methods. The corpus comprises 143 headlines collected through continuous sampling in January, 2021, from the section titled CORONAVIRUS on sites of British, US, Australian and Indian online media. For more details on the sample, see the table below:

Sample: sources and timespan

#	Name of media	Country	Number of headlines	Timespan
1	BBC	United Kingdom	24	Jan 5 – Jan 27, 2021
2	The Washington Post	USA	24	Jan 5 – Jan 27, 2021
3	The New Daily	Australia	45	Jan 10 – Jan 27, 2021
4	The Tribune	India	50	Jan 15 – Jan 27, 2021

The methods applied to the sample include content analysis, componential analysis, and conceptual analysis. The final stage of the study is based on Critical Discourse Analysis (van Dijk 2013, 2015).

Results. The health challenge of 2020 has had its effect on the English language. This may be seen from the words that have been nominated "The World of the Year" by English dictionaries. Thus, the data of Merriam-Webster's Dictionary on word frequency put 'pandemic' as the word of the year 2020 [16]. The Cambridge Dictionary crowns 'quarantine' as Word of the Year and argues that 'quarantine' "has defeated 'lockdown' and 'pandemic'… after data showed it to be one of the most highly searched for on the Cambridge Dictionary" [7].

The Oxford Dictionary is not so quick to suggest the word of 2020 pointing out that "2020 is not a year that could neatly be accommodated in one single "word of the year"" and issuing the *Words of an Unprecedented Year* report to explore in more details "the phenomenal breadth of language change and development over the year" [19]. The report does show that the English-speaking community was at times distracted from the pandemic and was preoccupied with the Black Lives Matter movement and the US presidential elections, yet the pandemic-related words kept on resurfacing as the top hits throughout the year 2020: *coronavirus* in March, *Covid-19* and *lockdown* in April, *social distancing* in May followed by *reopening* in May – June, *moonshot* in September, and *superspreader* in October [19, p.1-2].

The *Words of an Unprecedented Year* report is noteworthy because it shows that the concept *pandemic* is complex and, in fact, signifies a dynamic phenomenon that consists of stages endowed with particular key elements. These elements are the name of a virus, the name of a disease the virus causes as well as governmental policies employed to curb its spreading. Yet, national governments turn to differ-

ent measures to cope with the health crisis and nations react differently to the threat and the new policies, so the focus of attention verbalised by a word may be difficult to generalize not only because of the timespan: the global pandemic may be conceptualised differently in different regions of the world even under the condition of simultaneity.

The preliminary study of the British, US, Australian and Indian online media headlines published in January 2021, reveals that all the four offer their audiences, along with *Home, News, Opinion, Culture, Weather*, etc., a separate section titled *Coronavirus.*

Further research uncovers, however, considerable differences that start, first of all, from a formal feature, namely the spelling of the acronym that stands for the coronavirus disease of 2019, COVID-19. Thus, BBC site capitalizes the first letter of the acronym – *Covid*, while the *Washington Post* prefers *coronavirus* (15 cases) and writes about *covid* in two cases without any capitalisation. Australian *New Daily* capitalises every letter of the acronym *COVID* as if it were an abbreviation, and Indian *Tribune* alternates between *Covid* and *COVID*. Therefore, the headlines reveal lack of standardization that is not surprising taking into account the speed with which the medical term took over public discourse.

A look into the content of each of the sites yields the following results.

1. BBC arranges the information in the *Coronavirus* sections by dividing the material into two subsections: *Coronavirus Pandemic* (made up of *Coronavirus Explained* and *Advice and Support*) and *Your Coronavirus Stories* (comprising *Get in Touch with Us* and *Life in Lockdown*). In other words, the arrangement suggests that the pandemic is of a global scale, yet it has also a personal dimension and readers are invited to participate by sending their own story.

The content analysis of the BBC headlines reveals that they tend to contain negatively connoted vocabulary (*catastrophic failure, challenge, fears, fight, prison, to scare*) and lexemes that verbalise the concept of death (*death, to die, to kill*).

Six BBC headlines contain proper names of politicians and countries alongside medical terms, which implies that international and national politics has merged with health care issues:

***Biden** signs more executive orders in **Covid** fight*
***Biden**'s **coronavirus** challenge*
Hungary** first in **EU** to approve Russian **vaccine
Covid-19**'s impact on **Israel
***Australia** 'unlikely to fully open border in 2021'*
***Indonesia coronavirus vaccination** drive targeting younger people*.

Nine headlines focus the readers' attention on the issue of vaccination:

***Israel vaccine** fears 'out of context and inaccurate'*
*Shocked to be Europe's **vaccination** straggler,*
*What's the problem with the EU's **vaccine programme**?*
*The differences between the **Covid vaccines** explained.*

The sample also contains 11 headlines that depict the bleak life during the lockdown (e.g., *When home is both prison and sanctuary; Lockdown when love of your life is in a care home*). The gloomy life of today is emphatically contrasted with joyful and fulfilling pre-corona times, which is verbalised by references to the past as well as the adjectives *new* and *old*:

*Recordings show lockdown London quieter than **1928***
*'The **new** normal scared me'*
*Will a vaccine give us our **old** lives back?*

While the present covered on the BBC *Coronavirus* page is dark compared to the past, the looming future, outlined in two headlines of the sample, is unlikely to be brighter. In *World **on the brink of catastrophic moral failure** – WHO*, there is a prediction of a global disaster, the likelihood of the prediction being boosted by the reference to the World Health Organisation. The headline ***Can** we **really jab our way out** of lockdown?* draws on an interrogative sentence transformed by *really* into a rhetorical question with implied negation.

2. The *Washington Post*'s headlines also show a strong tendency to use lexemes with negative connotations: though there are occasional verbalisers of the death concept (*to die* (once) and *deaths* (twice)), the warfare vocabulary dominates and includes such lexemes as *battle, to jeopardize, struggle, to survive, to threaten, violence*.

The *Washington Post*'s Coronavirus section offers readers a complicated model of reality. Thus, nine headlines imply the globality pandemic-related issues: they occur in the USA and in other parts of the world:

*Inside this **California** hospital, a 'constant battle' against covid-19*

***Philadelphia** let 'college kids' distribute vaccines. The result was a 'disaster', volunteer said*

*What to know about the coronavirus vaccine rollout in **D.C., Maryland** and **Virginia***

*Three nights of anti-lockdown violence in the **Netherland**,*

***E.U.** threatens drug companies with legal action if it doesn't get its vaccines.*

The US media visualises the pandemic in America and worldwide by providing audiences with maps: *US coronavirus cases and state maps: Tracking cases, deaths* and *Mapping the worldwide spread of the coronavirus.*

The *Washington Post* pays little attention to educating their readers about the virus itself (only one headline: *What you need to know about the coronavirus variants*) but gives much attention to the vaccination process (11 headlines). Seven of these present vaccination as a medical issue:

*Large majorities of the region's nursing home workers have declined the **coronavirus vaccine***

*A day in the hospital as it receives its first **coronavirus vaccines.***

Four headlines link vaccination and their delivery with politics by presenting either politicians or state bodies as agents in the process of purchasing or distributing vaccines:

***House** opens investigation of **pandemic ventilator purchases** overseen by **White House**;*

*Coronavirus updates: **E.U.** feud with **vaccine maker** bursts into the open as **Biden** promises more **doses** for **U.S.**;*

***Biden administration** seeks to buy 200 million more **vaccine doses**, to be delivered through the summer.*

Other aspects of the pandemic that receive some coverage are everyday life (e.g., *The **coronavirus pandemic** in the voices of those who lived it; Living on the brink: One family's struggle to survive **the pandemic***) and the disrupted schooling (*The battle over **reopening schools**; Teachers are moving to the front of the vaccine line – but that*

doesn't mean all ***schools will reopen*** *right away; CDC finds scant spread of coronavirus* ***in schools*** *with precautions in place*).

3. Content analysis of 45 Australia's *New Daily* headlines reveals such lexemes and word combinations as *restrictions* (used 6 times), *to ease* (5 times), *to relax* (2 times), *fines* (2 times), *to suspend*, *limits*, *rules*, *breaches*. The headlines that inform of new regulations make up 13 items, nine being about loosening the restrictions, two – about tightening them up or keeping unchanged and two – on breaches of quarantine rules:

NSW ***relaxes gathering limits***, ***mask restrictions***,
Quarantine-free NZ ***travel bubble suspended***,
Coronavirus ***restrictions easing*** *for Greater Brisbane*.

Though there are headlines that cover the situation in the world, yet they are only four (e.g., ***Indonesia*** *passes one million coronavirus cases,* ***Biden*** *tackles pandemic on day one in office, Mutated virus strain may be more deadly:* ***Johnson***) and these are the only titles that contain negatively-connoted lexemes *fears, deadly, deeply sorry.*

Five of *The New Daily*'s headlines provide readers with statistics, yet the statistics is on coronavirus cases or their absence, not on deaths (*Vic hits 20 days with* ***no local coronavirus cases***, ***Two new virus cases*** *in Queensland quarantine, Vic records four new COVID cases in quarantine*).

The topic of vaccination is highlighted in five headlines (*No jumping* ***vaccine queue****, say top athletes; $24m ad campaign to encourage* ***COVID jabs***) and three feature the Australian Open tournament due to be held on February 8 – February 21 (*Australian Open hit by new lockdowns and breaches*).

4. The Indian *Tribune* aims primarily at informing its audience of statistics: 33 out of 50 headlines report on the number of coronavirus cases and deaths across India, using various verbalisers of DEATH concept on 20 occurrences:

No ***deaths****, 47* ***positive*** *in Ludhiana*
1 ***dead****, 63* ***test +ve*** *in Jammu and Kashmir*
5 ***succumb****, 120* ***cases*** *in Haryana*
Four ***die****, 136* ***fresh cases*** *in Haryana*
Covid-19: ***32 fresh cases****, one* ***fatality*** *in Chandigarh*.

Interestingly, the examples contain the substantivised adjective *positive* (i.e., people whose PCR tests show positive results) and its synonym *test +ve*, where the mathematical symbol + signifies the lexical meaning and *ve* stands for an adjective marker.

The topic of vaccination comes second: 12 headlines inform the readers of India's progress in vaccination using such lexemes as *vaccine, vaccination, to vaccinate, to inoculate, inoculation, COVID jab,* and *Covaxin shot* (e.g., ***Covid vaccination*** *drive picks up pace in Amritsar district; 6.186* ***get inoculated*** *in Haryana;* ***Covaxin shots*** *'effusive' against new UK strain*).

There are only four headlines that provide their readers with a bigger picture: e.g., ***UK*** *hits grim COVID-19 death toll figure of 100 000; Stop hoarding COVID vaccines,* ***South Africa's Ramaphose*** *tells rich countries*.

Discussion. The headlines of four online media located in the UK, the USA, Australia and India, display both linguistic and conceptual differences in their coverage of the coronavirus pandemic in January, 2021. The linguistic difference stems from lack of a standardized spelling of the coronavirus disease: in the acronym Covid, the first letter may be little or capitalized or all the letters may be capital as in abbreviations.

As for the conceptualisation of the pandemic, the British, US, Australian and Indian online media headlines of the sample focus their audiences on different aspects of the health crisis and, therefore, construct for their readers four different models of reality.

Thus, the BBC headlines contain the vocabulary of global disaster and lead their audiences to 'catastrophic thinking', where, for the world in general and for a British citizen in particular, the past seems to be happy times, the present is grim, and the future can hardly show much improvement.

The US headlines draws on the metaphor of the global and national struggle with the coronavirus where the resolution of the health crisis (in January 2021, the challenge lies in organising the vaccination process) is tightly bound with politics.

The Australian *New Daily* is more localized and 'inward-looking': it focuses on Australia's inner policies and models the reality where the country is successfully coping with the pandemic: the restrictions imposed in March, 2020, are being eased and the statistics shows positive dynamic.

The headlines of India's Tribune highlight two aspects of the pandemic and do this in the analytic way: they provide the audience, first, with statistics on test positive people and deaths and, second, on the vaccination process, thus modelling the reality in terms of 'lethal disease – preventive method'.

Conclusion. The research reveals that, though the coronavirus pandemic is observed in all of the four countries whose media have been chosen for the analysis and though the countries are passing through the same stage in handling this health challenge, in each country, the media headlines build for their readers a specific model of the 'pandemic reality' by focusing attention on certain aspects of the pandemic (e.g., statistics, vaccination, psychological pressure of the lockdown), by connecting some processes (e.g., medical and political issues), and by developing certain metaphors (e.g., war or disaster).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільчук А. О., Петришина О. І. Що більше лякає українців: COVID-19 чи заголовки публікацій про пандемію? // Прикладна лінгвістика 2020: проблеми і рішення: Матеріали 16-ої Всеукраїнської науково-методичної конференції молодих науковців. Миколаїв: НУК, 2020. С. 87-90
2. Кузнецова О., Король Т. Чинники психологічного впливу заголовків львівських газет "Високий замок", "Експрес", "Ратуша" // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Журналістські науки». 2020. №4. С.53-62. Doi: doi.org/10.23939/sjs2020.01.053
3. Скрябіна В. Актуалізація ціннісних орієнтирів у заголовках англомовних та україномовних інтернет-новин // Актуальні питання гуманітарних наук. Сер. Мовознавство. Літературознавство. 2020. Вип. 26. Т.4. С. 10-16
4. Alyeksyeyeva I.O., Chaiuk T.A., Galitska E.A. Coronaspeak as Key to Coronaculture: Studying New Cultural Practices through Neologisms // International Journal of English Linguistics. 2020. Vol.10 (6). P. 202-212. Doi: 10.5539/ijel.v10n6p202

5. Atasoy I. Representations of the COVID-19 Pandemic in German and Spanish Newspaper Headlines: A Comparative Analysis. Mode of access https://www.researchgate.net/publication/341679013_Representations_of_the_COVID-19_Pandemic_in_German_and_Spanish_Newspaper_Headlines_A_Comparative_Analysis
6. Bedu A. M. Ideological Relevance of Nominalization and Lexicalization in Nigerian Newspapers' Editorials and their Headlines // Maiduguri Journal of Linguistic and Literary Studies. 2016. V. xiii. P.15-27
7. Cambridge Dictionary names 'quarantine' Word of the Year 2020. Mode of access https://www.cam.ac.uk/research/news/cambridge-dictionary-names-quarantine-word-of-the-year-2020
8. Chaiuk T. A., Dunaievska, O. V. Producing the Fear Culture in Media: An Examination on Coronavirus Discourse // Journal of History Culture and Art Research. 2020. Vol. 9(2). P. 184-194. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i2.2636
9. Daddow O. The UK media and Europe: from permissive consensus to destructive dissent // International Affairs. 2012. Vol. 88(6). P. 1219-1236.
10. De Freitas, W. Coronavirus: how media coverage of epidemics often stokes fear and panic // The Conversation. 2020. Retrieved from https://theconversation.com/coronavirus-how-media-coverage-of-epidemics-often-stokes-fear-and-panic-131844
11. Fuertes-Olivera P. A., Velasco-Sacristán M., Arribas-Baño A., & Samaniego Fernández E. Persuasion and advertising English: Metadiscourse in slogans and headlines // Journal of Pragmatics. 2001. #33. P.1291-1307
12. Furedi, F. Culture of Fear. Risk-Taking and the Morality of Low Expectation. London, New York: Continuum, 2020.
13. Isani S. Of headlines & headlinese: Towards distinctive linguistic and pragmatic genericity // *ASp* [Online], 60 | 2011, Online since 07 October 2014, connection on 30 September 2016. Mode of access: http://asp.revues.org/2523. DOI: https://doi.org/10.4000/asp.2523
14. Khalid P. Modality Analysis of the Newspaper Articles about the Scottish Ship RMS Queen Elizabeth // Academic Journal of Interdisciplinary Studies. 2013. Vol. 2(9). P. 458-461.
15. Magtira J. M. B., Bernardo A. S. A contrastive analysis of Filipino and American newspaper editorial headlines. 2017. Mode of access http://oaji.net/articles/2020/8307-1595889664.pdf
16. Merriam-Webster's Word of the Year. Mode of access https://www.merriam-webster.com/words-at-play/word-of-the-year/pandemic
17. Nwammuo A., Nwafor G. (2020). How Newspaper Headlines Sway Opinion: Analysis of Online Newspaper Readership Patterns among Facebook Users // International Journal of Informatics, Technology & Computers. 2020. Vol. 5 (1). P.1-10.
18. Oxford Languages. (2020). Word of the Year 2020. Mode of access https://languages.oup.com/word-of-the-year/2020/
19. Oxford Languages. (2020). Words of an Unprecedented Year. Retrieved from https://pages.oup.com/ol/word-of-the-year-2020
20. Rajan A. How coronavirus infected publishing // BBC. 2020. Mode of access https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-52299925
20. Share of individuals reading or downloading online news, newspapers or magazines in Great Britain from 2007 to 2020. Access mode https://www.statista.com/statistics/286210/online-news-newspapers-and-magazine-consumption-in-great-britain/
21. Sommella S. Terrorism in German and Italian Press Headlines // Quaderni di Linguistica e Studi Orientali / Working Papers in Linguistics and Oriental Studies. 2019. Vol. 5. P. 497-547. DOI: http://dx.doi.org/10.13128/QULSO-2421-7220-25979
22. Tabula R. V., Agbayani R. S. Syntactic Patterns of News Headlines in Philippine and American Newspapers // JPAIR Multidisciplinary Research. 2015. Vol. 22. P.44-58. Doi: http://dx.doi.org/10.7719/jpair.v22i1.335
23. Taiwo R. Language, Ideology and Power Relations in Nigerian Newspaper Headlines. 2007. Mode of access https://www.researchgate.net/publication/26456692_Language_Ideology_and_Power_Relations_in_Nigerian_Newspaper_Headlines
24. Van Dijk T.A. News as discourse. Hillsadle, NJ: Erlbaum Publishing, 1988.
25. Van Dijk T. Ideology and discourse // The Oxford Handbook of Political Ideologies. Oxford, UK: Oxford University Press, 2013. P. 175-196.
26. Van Dijk T. Critical Discourse Analysis // The Handbook of Discourse Analysis. Victoria, CA: Blackwell Publishing, 2015. P. 466 – 485.
27. Waiting C. Newspaper readership is on the rise, and more consumers are paying for online news. 2021. Mode of access https://whatsnewinpublishing.com/newspaper-readership-is-on-the-rise-and-more-consumers-are-paying-for-online-news/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

28. https://www.bbc.com/news/coronavirus
29. https://thenewdaily.com.au/news/coronavirus/
30. https://www.tribuneindia.com/news/coronavirus
31. https://www.washingtonpost.com/coronavirus

REFERENCES

1. Ilchuk A. O., Petryshyna O. I. What scares Ukrainians more: COVID-19 or publications on pandemic? // Prykladna lingvistika 2020: problemy I rishennia: Materials of the 16th All-Ukrainian scientific and methodological conference for young scientists. Mykolayiv: National University of Shipbuilding, 2020. P. 87-90.
2. Kuznetsova O., Korol T. Factors of psychological influence of headlines of newspapers "Vysokyy zamok", "Ekspres", "Ratusha" // Visnyk natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seria: Journalism. 2020. #4. P.53-62. Doi: doi.org/10.23939/sjs2020.01.053
3. Skriabina V. Values manifested in English-language and Ukrainian-language Internet-headlines // Aktualni pytannia humanitarnyh nauk. Seria Linguistics. Literary Studies. 2020. Issue. 26. Vol. 4. P. 10-16

Романтично-еротичний аспект українських народних пісень про козака-коханця

О. М. Гончаренко

Державний університет економіки і технологій
Corresponding author. E-mail: olenagoncharen@gmail.com

Paper received 05.02.21; Accepted for publication 16.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-06

Анотація. У статті йдеться про особливості романтично-еротичного образу козака-коханця в українському пісенному фольклорі. Його виникнення зумовлено доісторичним часом, умовами військового способу життя, традиціями Запорозької Січі. Зазначено, що всі елементи пісні підпорядковані прояву почуттів закоханих, особливо возвеличується душа козака, яка здатна на глибокі переживання, емоційні прояви своєї внутрішньої сутності. Кохання до дівчини привносило в життя козака лише нещастя, бо позбавляло його можливостей сумлінно виконувати свій святий обов'язок – захищати рідну землю. Його положення роздвоюється: з одного боку він прагне насолодитися коханням, а з іншого – його переповнює нестерпне бажання повоювати, щоб відчути недовготривалу волю, славу. Козацькі ліричні пісні переконливо засвідчили, що еротичний образ козака-воїна містить у собі рудименти сонячного божества, потойбічного змія та сакрального предка-символу, а також романтичні аспекти образотворення: надзвичайну чуттєвість козака, його надприродні можливості, дух нездоланності та волі, що передано через персоніфіковані сили природи.

Ключові слова: *ліричні пісні, сюжет, образ, козак-воїн, коханець.*

Ліричні пісні запорозьких козаків про кохання становлять чи не найбільшу за кількістю групу в багатій та різноманітній за жанровим складом народнопісенній творчості України, продуктивний період яких припадає на час існування Запорозької Січі. Упродовж XVI-XVIII ст., поетична скарбниця народу збагатилася ліричними й епічними творами про козаків, які стали надбанням не лише українського, а й слов'янського фольклору. Це пісні, в яких ліричними героями є козак і дівчина, а формою зв'язку між ними є обов'язкові образи-атрибути: коник вороненький, криниця, річка, брід (вода). Почуття закоханих, їхні вчинки, розмови у піснях передаються у романтичному дусі. Та особливо вирізняється поетизацією почуттів образ козака, як носія мілітарної культури.

І хоча збиранням і вивченням ліричних пам'яток козацтва займалися З. Доленга-Ходаковський, М. Максимович, М. Гоголь, А. Метлинський, М. Костомаров, М. Закревський, С. Гулак-Артемовський, М. Лисенко, П. Чубинський, Я. Головацький, М. Драгоманов, Я. Новицький, І. Манжура, Д. Яворницький, І. Франко, Ф. Колесса, М. Грушевський, М. Рильський, Б. Кирдан, О. Дей, С. Грица, В. Буряк, Д. Федоренко, Дж. Грабович, Н. Кононенко, Н. Пазяк, Н. Ярмоленко, все ж нез'ясованим залишається проблема осмислення образу козака-коханця в сюжетній системі українського пісенного фольклору. Це і є метою нашої публікації.

Відомо, що умови козацької вольниці сприяли особливим стосункам між чоловіком і жінкою. Козаки були вірними християнами і, щоб цілком виконати обов'язок козацького життя, слід було відмовитися від усіх родинних зобов'язань, бо як сказано в Євангелії «неодружений дбає про Господа, одружений про дружину». Отже, життя запорозького козака було своєрідним аскетизмом, але аскетизмом, не запозиченим із зовні, а здобутим власним досвідом: «лицарю й лицарська честь: йому треба воювати, а не біля жінки пропадати» [6, с. 193]. Власне, пісенна етика представила лицарсько-козацький тип людини: чоловіка-воїна і чоловіка-коханця, особливість якого в тому, що козак не мав права одружуватися. Цей звичай був пов'язаний з традиціями первісних чоловічих військових громад, члени яких були неодруженими й присягалися повністю присвятити усе своє життя військовій справі, а тому існувала сувора заборона входження жінок до їх складу [2, с.148]. Очевидно, що в Січі жили виключно нежонаті козаки. Суворо дотримуючись звичаю парубкування, вони зовсім не допускали в Січ жінок. За свідченням Д.Яворницького, окрім нежонатих козаків, що проживали в Січі, були ще жонаті. Вони таємно, без відома старшин, навідували жінок. Нежонаті козаки звали себе, на відміну від жонатих, лицарями й товаришами [6, с.192-194]. Закономірно, що лірична пісня у багатогранній художній формі відтворила своєрідне ставлення запорозьких лицарів до жінок. Так, запорозьке товариство, складаючи жартівливу пісню «Славні люди да ті запорожці», переконувало людей в тому, що запорозькі козаки навіть вигляду жінок не знали, і тому над собою глузували: «Побачили вони цаплю на болоті, - / Отаман каже: «Оце ж то та й дівка». / А кошовий каже: «Я з нею женихався». / Осавул каже: «А я й повінчався» [5, с. 156]. Той факт, що у Січ не допускали ні жінок, ні матерів, ні дівчат та сестер, був зумовлений тим, як визначав М.Грушевський, що козак сповідував подвійну етику, бо «він почуває себе членом воєнної організації супроти людності цивільної, чи філістерської, і вважає своїм правом, а навіть «молодецтвом» топтати родинну мораль, - і тоді, коли він вертаючись до своєї родини, почуває себе членом роду, підвласним його обичаю і моралі, і боїться кинути на дівчину найменшу тінь – «бо сватати має»» [1, с.265]. Цей козацький звичай, «був, по всякій правдоподібності, продовженням обичаю давнішого, так як він існував в обставинах князівського і докнязівського ладу, тодішніх організацій дружини – молодіжи і ще з старших, передкняжих часів, а правдоподібно – ще з передроселення, коли також, мабуть, мали місце організації молодіжи, а з тими і конфлікти інтересів родини і племені»[1, с.265]. І хоча козак у піснях «Ей, у полі криниченька темніє», «Шумить вода, гуде вода, коле-

 ©|O. M. Goncharenko 2021

со обливає», «Вийду я за ворота, не бере мене охота» [6, с.459]. зображений не самотнім, та його функція – пасивна, оскільки відбувається зміщення смислового акценту на образ криниці, річки, броду (води), що є формою зв'язку між козаком і дівчиною. Так, поворотний момент у долі козака передано через архетип води: «Ішла дівчина до броду по воду, / Задивилася на козацькую вроду: «Ти, козаче, славний соболю, Возьми мене на човен з собою» [5, с.550]. Якщо козак є об'єктом кохання для дівчини, то криниця є важливим атрибутом-символом, що уособлює кохання дівчини до козака: «Ей, у полі криниченька темніє, / Там молодий козак з неї воду піє. / Як напився, зажурився – дівчина полюбила» [5, с. 442]. Сюжет цієї пісні дуже близький до поширеної на ті часи аматорської народної картини «Козак і дівчина біля криниці». Вивчаючи канонічний сюжет цієї картини, О. Найден відзначав, посилаючись на М.Костомарова, що «вода у слов'ян асоціювалася не тільки з фактором життя, а й смерті, до того ж смерті, пов'язаної з темрявою й холодом. Підкреслити це в даному разі уявляється справою важливою, оскільки дівчина біля криниці у своїй основі – втілення і самої криниці, і криничної води з її магічними життєдайними та смертоносними властивостями; вона також богиня родючості Криниця, і діва – наречена Сонця. Водночас парубок (воїн, козак) біля криниці,… теж становить утілення цілої низки фольклорних властивостей, символів і функцій, серед яких важливе місце посідають смертоносні начала, пов'язані з вогнем, - найбільш характерною прикметою змії» [3, с. 214-215]. Будучи представником військової організації, козак і в мирних умовах не полишає своєї героїчної функції, яка набуває еротичного характеру, оскільки «соціальні факти, які приносяться з організацією парубоцької верстви й використовуванням її в інтересах оборони і взагалі воєнної сили, з свого боку, додають нові психологічні мотиви, які заволодіння дівчиною зв'язують спеціально з воєнним заняттям і роблять еротику одною з приналежностей чи окрас воєнної спеціальності» [1, с.147]. Отже, козак був героєм не лише на війні, а й у повсякденному житті, коли вільно поводився з жінками, свідомо порушував звичаєві норми, що склалися упродовж існування соціуму. Доказом такого твердження є ліричні пісні, в яких розкриваються найінтимніші стосунки між козаком і дівчиною (жінкою, дружиною, вдовою, коханкою, шинкаркою). Пісні цієї групи є пізнішого походження, оскільки, з часом мотив боротьби козака з турецько-татарськими нападниками був витіснений темою кохання козака до дівчини. Акцентуючи увагу на духовному стані козака, а саме на його багатопанорамних картинах інтимного та побутового життя, пісні цієї групи насичені символікою та художніми деталями. Хоч ці пісні об'єднані єдиною темою кохання, та все ж вони охоплюють усі почуття козака – від ніжної прихильності, закоханості до ненависті та зради. Ці пісні є романтичними, сумними, драматичними, відзначаються глибоким психологізмом, насичені деталями козацького побуту. Та особлива їх відзнака в тому, що за допомогою традиційних художніх прийомів: символів, психологічних і образних паралелізмів, метафоричних порівнянь розкривається світ дівчини, що протистоїть світу козака – «людини, дороги і степу, людини, так би мовити, зі сторони, озброєної, іноді навіть чужої… Адже у своїх атавістичних іпостасях воїн був з'єднаний із змієм-драконом, який охороняв криниці, здійснював облогу міст, вимагав у вигляді жертви-данини дівчат, царських дочок» [3, с.226].

Пісенна лірика про інтимні стосунки між козаком та дівчиною увиразнює відмінність цих стосунків від морально-етичних принципів, за якими жили селяни. За народною традицією воїн-козак не смів залицятися до дівчини. Козак хотів кохати, але не міг зректися кочового способу життя, свого покликання боронити рідну землю від неприятеля, до того ж він постійно перебував у військових походах, наражався на небезпеки. Тоді, як дівчина, понад усе, прагнула створити сім'ю. Пізнавши відкритий простір степу, козак не спроможний був сприйняти мораль родини, селян, що жили за законами землі. А, отже, він не лише протистоїть землеробській моралі, а й виступає порушником традиційних засад морально-звичаєвої культури. Доказом слугують прийоми самохарактеристики і самоаналізу, до яких вдається козак у пісні «Іде козак дорогою». Вони яскраво відтворюють його психологію: «Помагай Біг, женце!»: «Ой я козак з України, / Козак з чуба, козак з міни, / Нігди в світі не заплачу, / Як хто грає, то я скачу. / Штани мої шаровари сліди замітають, / А в кишені три шеляги, і ті заважають. / Один шеляг на тютюн, другий – на табаку, / Третій шеляг шинкарочці, щоб пустила в хату» [5, с. 640]. Окрім чеснот та гарної вроди, козаки захоплювали дівчат неймовірними романтичними стосунками, які були зумовлені їх світобаченням. Діалогізована форма пісні дозволяла розкрити взаємні почуття закоханих, або передати смуток і журбу під час розтавання: «Ой чого ж, миленький, з личенька спав? / Через тебе, моя мила, що тебе не видав. / Ой чого ж, моя мила, з личенька спала? / Через тебе, мій миленький, що тебе не видала [5, с.449]. Ці пісні становлять окремий цикл ліричних творів про побачення, закоханість, залицяння козака до дівчини та розлучення через наговори. У пісні «Там недалечко од Сорочина» [5, с. 416] дівчина «козаченька обморочила» та й ще обдарувала за кохання: подарувала йому чоботи, коника, шабельку, лучок, хусточку та й ще капшук грошей дала: «Постоли зняла, чоботи дала, / І полюбила, ще й надарила: / Вивела коника да й осідлала, / Винесла шабельку да й прив'язала, / Винесла лучок, стрілочок пучок… / Винесла йому хусточку, як леліточку… / Винесла йому ще й капшук грошей: «На ж тобі, миленький, що ти хороший!» [5, с.416]. У пісні «Іде козак улицею, не зайшло ще сонце» козак обіцяє щиро кохати дівчину, якщо вона пустить його ночувати: «Добривечір, дівчинонько, прийми мене на ніч, / А я тобі з серця свого віддам на добраніч». Дівчина погоджується лише при умові, якщо він її не зганьбить: «Поговоримо з тобою, закіль прийде мати. / Пусти коня в огороді, нехай скаче в путі, / Тілько прошу, нех не топче зеленої рути [5, с.407]. У пісні «Ой в полі криница безодна» дівчина боїться неслави, тому просить козака: «Не ходи, козаче, до мене, / Буде неслава на тебе й на мене». Але козак не має сорому, відповідаючи дівчині: «Я той неслави не боюся, / Кого люблю, то з тим обоймуся. / «Ей, пливи, пливи, вінок, з водою, /А ти, дівчино, вандруй зо мною [5, с.464]. І хоча, подібне ставлення до

жінок було і в лицарів чернечих орденів середньовічної Європи XII-XIV ст., та все ж у запорозьких козаків були свої відмінності. Вони полягали в тому, що, як писав А.Скальковський: «Запорожець як людина міг кохати жінок, але кохав їх не як хоробрий лицар Середньовіччя, а як православний громадянин, не як мусульманин, а просто як козак чи січовик. Одружуватися не міг, за втрату цноти (надто в Січі) міг поплатитися головою» [4, с.211]. Громада суворо карала тих, хто не дотримувався народних звичаїв. Тяжким злочином для козака вважалося знеславити, осоромити дівчину. За це йому доводилося терпіти покарання од своїх побратимів, або спокутувати гріх усе життя. Так, пісня фіксує трагедію, коли козака забили на смерть, бо знеславив дівчину: «Полюбила козаченька, били-бись ми жили, / Наважили двораченьки, вже єго забили» [5, с.459]. До найдавніших пісень належать сюжети про випадки, коли козак закохувався в дівчину, яка насправді була йому сестрою. Всьому виною була війна, яка розлучала не лише закоханих, а й рідних по крові людей. У пісні «Ой ішов козак з Дону» козак купує у пана дівчину: «Дає він за неї – двадцять п'ять червонців, / А за її мову – коня вороного, / А за її косу – всю збрую на його, / А за її личко – дає сіделечко, / А за її вдачу – цілую тисячу». Розпитавши дівчину, чому вона сумує, козак довідується, що це його сестра. Дівчина ж нарікає коханому, що опинився її братом: «Було б тобі, брате, за рученьку не брати, / Було б тобі, брате, вперед розпитати»[3, с.73]. Цей мотив споріднений з мотивом продажу братом (рідше батьком чи нареченим) своєї сестри (доньки чи нареченої) туркові у піснях про татарсько-турецькі напади і неволю - «Ци ви, кури, не пієте», «Ой поїхав Романонько», «Трава шумить, трава шумить». У цих піснях хоч і йдеться про почуття козака, його сумніви, прагнення, бажання, та все ж більше уваги відведено коханій дівчині, з якою кохався, яку обіцяв не полишати, тобто, що була причетна до його зрадливої долі. Кохаючи дівчину у пісні «Поріс хомель з тином ровен, на тин посхилявся», козак виступає у ролі залицяльника: «А з чужої сторононьки козак поклонявся. / Прислав мені поклонного коня вороного». Та козак не належить коханій дівчині, він покликаний до іншого життя: «В'їхав у село, ніхто не чував, / Як уїхав в чисте поле, конь розіграв. / Ой тут моя смерть, тут моя печать, / Тут моє біле ложе, где я ночував [5, с.446]. М.Грушевський визначав, що ще О.Потебня «вказав на той інтересний факт, що у різних слов'янських племен слово «храбр», хоробрий, воїн, означаючи героя, заразом значить також і жениха. З цього становища він радив оцінювати і назву «козака» в нашій піснетворчості, яка означає вояка і заразом аманта, героя еротичної лірики» [1, с.142]. Образ козака у цих піснях поступово еволюціонує, набуває конкретної реальності: із рангу символу героїко-історичного минулого він перетворюється на носія національної просторово-космологічної ідеї, що протистоїть жінці - представниці землеробської культури. Усі елементи змісту і форми пісні підпорядковані прояву почуттів закоханих. Особливо звеличується душа козака, яка здатна на глибокі переживання, емоційні прояви своєї внутрішньої сутності. Про це йдеться у пісні «Чом соловей не щебече? Голосу не має»: «Ой чим козак не жениться? Бо щастя не має. / Утратив я щастя – долю через тую неволю, / Утратив я фортунину через тую дівчину» [5, с. 645]. Про те, що козак турбується про кохану дівчину більше, ніж про похід, бо відчуває свою провину, йдеться у пісні «Розвивайся, сухий дубе, вночі мороз буде»: «Не жаль мені дороженьки, що закурилася, / А жаль мені дівчиноньки, що зажурилася. / Не жаль мені дороженьки, що куриться курно, / А жаль мені дівчиноньки, що журиться дурно. / Не жаль мені дороженьки, що пилом припала, / А жаль мені дівчиноньки, що з личенька спала»[5, с.640]. Якщо козак із різних причин не міг одружитися на своїй коханій, то просив свого товариша виконати цей обов'язок, аби не зганьбити чесне ім'я дівчини. Так, у пісні «Ой що я думаю, ой що я гадаю» товариш коханого повертається з походу, щоб одружитися на дівчині: «К двору приїжджає – мила хворає; / У світлоньку входить в личенько цілує: / «Не журися, мила, Господь із тобою, / Вернувсь я з походу, візьму шлюб з тобою!». Та дівчина лишається невдоволеною, бо «Кого я любила – на того причина; / Кого ненавиджу – той перед очима» [5, с.446-447]. Кохання до дівчини привносило в життя козака лише нещастя, бо позбавляло його можливостей сумлінно виконувати свій святий обов'язок – захищати рідний край. Його положення роздвоюється: з одного боку він прагне насолодитися коханням, а з іншого – його переповнює нестерпне бажання повоювати, щоб відчути недовготривалу волю, славу. Ось чому у пісні «Вітер віє, сонце гріє, чом малина не цвіє», козак полишає засватану ним дівчину і вирушає у похід: «Засватав козак дівчину, - зачепити не сміє./ Засватав козак дівчину, сам поїхав за Десну». А дівчині обіцяє одружитися наступного року, наказуючи: «Рости, рости, дівчино, на другу весну». Минає час, і дівчина втрачає надію на повернення козака: «Росла, росла дівчина та вже на стану стала, / Виглядала козака та й плакати стала [5, с.644]. Порушуючи народну мораль, козак-коханець наражав не лише себе, а й свою кохану на небезпеку. У пісні «Ой не відтіль світить місяць, відкіль ясни зірки» йдеться про козака, що внадився до чужої жінки: «Да внадився, да внадився, як кабан до жита». Через що і був нещадно побитий чоловіком жінки: «Побита голова, ребра, руки і ноги одбити [5, с.501-502]. Про те, як жонатий козак закохався у дівчину, яка намовила вбити його свою жінку, йдеться у пісні «Ой ясненько та сонечко сходе, а хмаронька заходе»: «Тай почав жінку бити: / Годі тобі, моя мерзавая, / На цім світі жити: / Через тебе, моя мерзавая, /Нельзя до дівки ходити [3, с.75]. У пісні «Ой» в городі, та в Катеринодарі, в великому замку» козак в неволі підмовляє коханку Галюту з ним мандрувати. І хоча дівчина погоджується, все ж вона боїться прокляття батьків: «Ой рада б я, серденько козаче, з тобою мандрувати, / Єсть у мене отець, рідна ненька, будуть проклинати [3, с.68]. Про зведення козаком дівчини йдеться у пісні «Ой зацвіла калина». Дівчина повідомляє батьків, що «Ізгубила свій віночок / Під яворком зелененьким / З козаченьком молоденьким» [5, с.461], де явір символізує людське горе, смерть, а віночок – дівоцтво. Про стан дівчини, яку підмовив козак мандрувати, йдеться у пісні «Тихо, тихо Дунай воду несе…»: «Тепер же я не дівка, не жінка, / Тепер

же я безщасна мандрівка; / Тепер же я в батька не дитина, / Послухала вдовиного сина. /Тепер же я із мосту та в воду, / Уповала на козацькую вроду [3, с.72]. Про зведення дівчини козаками, йдеться у пісні «Да в тихого Дунаєчку», записаній під Києвом. Козаки підмовляють дівчину на ім'я Гиря з ними мандрувати. І хоча дівчина не погоджується, козаки: «Звели Гирю через силу / На високую могилу; / Стала Гиря кінчатися, - / Ні з ким Гирі прощатися; / Стала Гиря помирати, - / Нема Гирі поховати. [6, с.549]. Ось чому народна мораль не лише засуджувала, а й застерігала козака од непоправних, розгульних дій: «Іде козак дорогою, підківками креше, / За ним, за ним дівчинонька русу косу чеше. / Руса коса до пояса, за поясом квітка, / Не зачіпай, вражий сину, бо засватана дівка», - йдеться у пісні «Ой на горі нивка, сама материнка» [5, с. 458-459]. Та найчастіше розлучення молодих відбувалося по причині від'їзду козака на війну. Про те, що козак обирав війну, а не кохану, йдеться у пісні «Загучав, загучав сивий голобонько та на зеленой дубині»: «Я тебе кидаю, тебе покидаю та на Божу волю, / А сам їду і од'їжджаю да на далеку дорогу». І хоча козак зобов'язаний виконати свій військовий обов'язок, він переживає розлучення з дівчиною: «Ой волів би, моє серденько, сам, молод, в тебе бувати» [5, с.438].

Таким чином, козацька пісенна лірика представила різноманітні сюжети про почуття закоханих. Провідним є еротичний образ козака-воїна, що містить у собі рудименти сонячного божества, потойбічного змія та сакрального предка-символу. Сюжети цих пісень вирізняються романтичними проявами образотворення: надзвичайною чуттєвістю козака, його надприродними можливостями, духом нездоланності та волі, що в умовах осілого життя набувають конкретного значення. Так, образ козака видозмінюється, еволюціонує, набуває більшої реальності: від символу воїна-захисника – представника кочового способу життя, він перетворюється на еротичного героя-коханця, що протистоїть дівчині (жінці) - представниці землеробської культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М.С. Історія української літератури: У 6 т. 9кн. – Т. 1. / М.С.Грушевський . – К.: Либідь, 1993. – 392 с.
2. Залізняк Л.Л. Нариси стародавньої історії України / Л.Л.Залізняк. - К.: Абрис, 1994. – 255 с.
3 Найден О.С. Образ воїна в українському фольклорі: Семантичні та образні аспекти / О.С.Найден. - К.: Видавничий дім «Стилос», 2005. – 260 с.
4. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького / А.О.Скальковський. - Дніпропетровськ: Січ, 1994. – 678 с.
5. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (З Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся). - К.: Наукова думка, 1974. – 781 с.
6. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків / Д.Яворницький // Українські традиції / Упор. О.В.Ковалевський. – Харків: Фоліо, 2004. - 571с.

REFERENCES

1. Hrushevsky, M.S. History of Ukrainian literature: In 6 vols. 9 books. - Vol. 1. / M.S. Hrushevsky. - K .: Lybid, 1993. - 392 p.
2. Zaliznyak, L.L. Essays on the ancient history of Ukraine / L.L. Zaliznyak. - K .: Abris, 1994. - 255 p.
3. Naiden, O.S. The image of a warrior in Ukrainian folklore: Semantic and figurative aspects / O.S. Naiden. - Kyiv: Stylos Publishing House, 2005. - 260 p.
4. Skalkovsky AA History of the New Sich, or the last Kosh of Zaporozhye / A.O.Skalkovsky. - Dnepropetrovsk: January, 1994. - 678 p.
5. Ukrainian folk songs recorded by Zorian Dolenga-Khodakovsky (From Galicia, Volhynia, Podillya, Prydniprianshchyna and Polissya). -K .: Naukova dumka, 1974. - 781 p.
6. Yavornytsky D. History of the Zaporozhian Cossacks / D. Yavornytsky // Ukrainian traditions / Emphasis. OV Kovalevsky. - Kharkiv: Folio, 2004. - 571p.

Romantic and erotic aspect of Ukrainian folk songs about a Cossack lover

O. M. Goncharenko

Abstract. The article deals with the peculiarities of the romantic-erotic image of a Cossack-lover in Ukrainian song folklore. Its origin is due to prehistoric times, the conditions of the military way of life, the traditions of the Zaporozhian Sich. It is noted that all the elements of the song are subject to the manifestation of the feelings of lovers, especially glorifies the soul of the Cossack, who is capable of deep experiences, emotional manifestations of his inner essence. The love for the girl brought only misfortune into the life of the Cossack, because it deprived him of the opportunity to faithfully fulfill his sacred duty - to protect his native land. His position is divided: on the one hand, he seeks to enjoy love, and on the other - he is overwhelmed by an unbearable desire to fight to feel the short-lived will, glory. Cossack lyric songs convincingly testified that the erotic image of a Cossack warrior contains the rudiments of a sun deity, an otherworldly serpent and a sacred ancestor symbol, as well as romantic aspects of the image: the extraordinary sensuality of the Cossack, his supernatural abilities, the spirit of invincibility forces of nature.

Keywords: *lyrical songs, plot, image, Cossack-warrior, lover.*

Динаміка і тенденції розвитку англомовної медичної лексикографії (XVII ст. – поч. XXI ст.)

О. В. Гордієнко

Запорізький державний медичний університет, м. Запоріжжя, Україна
Corresponding author. E-mail: olena.gord@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2936-2630

Paper received 06.02.21; Accepted for publication 15.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-07

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексикографії для спеціальних цілей (LSP Lexicography) в діахронії з фокусом на вивченні англомовної медичної лексикографії. В роботі досліджено динаміку і тенденції розвитку англомовної медичної лексикографії на кожному етапі її існування, виявлено особливості лексикографічної презентації англомовної медичної термінології в словниках різних типів. Матеріалом дослідження стали англомовні медичні словники, що були створені за період (XVII ст. – поч. XXI ст.) загальною кількістю 480 видань, з яких 370 є лінгвістичними словниками різних типів і 110 фактичними словниковими довідниками (номенклатури, енциклопедії, компендіуми та інші).

Ключові слова: *термінологічна лексикографія, лексикографічний аналіз, англомовні медичні словники, періодизація створення словників.*

Вступ. Медицина в усі часи була важливою галуззю знань і завжди впливала на життя людства та продовжує це робити й сьогодні. Доказом цього є реалії, у яких існує світ у XXI ст., коли під загрозою опинилося виживання людини як виду через вплив глобальних пандемій.

Враховуючи події сьогодення, вирішення цього питання набуває особливого значення. Лікар наразі живе в епоху глобалізації, і той факт, що англійська мова є досить поширеною сьогодні, змушує спеціалістів використовувати її як мову міжнародного спілкування. Зважаючи на мовні бар'єри, лікарю потрібна допомога, щоб швидко зорієнтуватися при постановці діагнозу і призначити лікування або необхідні обстеження й процедури. У контексті пандемії затребуваними є консультації пацієнтів, призначення чіткої схеми лікування ускладнень різноманітних хвороб, проведення якісного діагностування або профілактичних заходів.

Не менш важливим є якісне навчання студентів-медиків з урахуванням їх активної участі в міжнародних обмінах, конференціях і складанні кваліфікаційних іспитів англійською мовою (КРОК, ЄДКІ, IFOM, STEP та ін.). Все це вимагає від лінгвістів, зокрема від лексикографів, не тільки розробки чітких принципів систематизації та реєстрації термінів, беручи до уваги те, що медичні терміни мають свої особливості, а й своєчасного надання цієї інформації в доступній формі для будь-якого користувача, незалежно від його мовного рівня чи рівня володіння термінологічним апаратом.

Стислий огляд публікацій за темою. Аналітичний огляд літератури засвідчив, що теоретичні розвідки на теренах англомовної медичної лексикографії не представлені в значній кількості, але знайшли своє відображення в декількох працях, присвячених загальним особливостям медичного терміна і методам його реєстрації [1; 7], опису укладання окремих словників [6; 8; 9; 11; 12] і в останніх публікаціях авторки цієї статті [3; 4; 5].

Однак системне і комплексне вивчення питань історії укладання, збору й обробки даних, структури, дизайну англомовних медичних словників залежно від типу, особливостей їх використання користувачем залишається відкритим на теренах металексикографічних розвідок, що свідчить про необхідність і нагальність даної роботи.

Мета статті – дослідити динаміку і тенденції розвитку англомовної медичної лексикографії на кожному етапі її існування з фокусом на виявленні особливостей лексикографічної презентації англомовної медичної термінології в словниках різних типів.

Матеріалом дослідження стали англомовні медичні словники, що були створені за період (XVII ст. – поч. XXI ст.) загальною кількістю 480 видань (в кількісний аналіз було включено тільки перше видання), з яких 370 є лінгвістичними словниками різних типів і 110 – фактичними словниковими довідниками (номенклатури, енциклопедії, компендіуми та інші).

Об'єкт дослідження – англомовна медична термінологічна лексикографія з її інструментами, методами та принципами реєстрації англомовних медичних термінів.

Методологія роботи має комплексний характер і включає наступні методи і підходи: *метод суцільної вибірки* було застосовано для складання списку англомовних медичних словників; *діахронічний та синхронний підходи* – вивчення історії укладання і сучасного стану медичної термінографії; *порівняльно-аналітичний метод* – вивчення кореляції і співвідношення особливостей формування англомовної медичної терміносистеми та її лексикографічної презентації; *метод кількісного та якісного аналізу* – дослідження динаміки розвитку англомовної медичної лексикографії; *методи лексикографічного та метод критичного аналізу (dictionary criticism)* – аналізу англомовних медичних словників на рівні їх мега-, макро-, мікроструктур; *дескриптивний і зіставний методи* – опису та систематизації отриманих результатів.

Результати та їх обговорення. Запропоновані в статті дані демонструють результати одного з етапів комплексного дослідження англомовної медичної лексикографії (АМЛ) як відкритої динамічної системи, яка формується в умовах глобального науково-технічного простору.

На даному етапі було досліджено основні етапи формування і розвитку англомовної медичної термі-

 ©|*O. V. Gordiyenko 2021*

нографії за весь період її існування. Більш детально принципи розробки даної періодизації дивіться в попередніх роботах авторки [3;4; 5]. Терміни термінологічна лексикографія, термінографія, лексикографії для спеціальних цілей вживаються в статті як синонімічні.

Дослідження продемонструвало, що за період XVII ст. – поч. XXI ст. в АМЛ було створено 480 видань (до кількісного аналізу булло включено тільки перше видання), з яких 370 є лінгвістичними словниками різних типів і 110 фактичними словниковими довідниками (номенклатури, енциклопедії, компендіуми та інші).

Враховуючи особливості розвитку медицини, формування англомовної медичної термінології і розвиток медичної лексикографії було вирішено умовно розділити англомовну медичну термінографію на два періоди:

1. Прототермінографічний період (XIII - XVI ст.).

2. Термінографічний період (XVII ст. - 2020 г.).

Враховуючи кількісні й якісні особливості створення англомовних медичних словників і умов в яких відбувалось формування медичної лексикографії в той чи інший проміжок часу, *Прототермінографічний період,* в свою чергу, було умовно підрозділено на наступні два підперіоди з наступним розподілом *Періоду розвиненої термінографії* на 4 фази:

2.1. Період розвитку термінографії (XVII ст. – поч. XIX ст.).

2.2. Період розвиненої термінографії (кінець XIX ст. – 2020 р.):

1) 19 ст. – 1918 р.
2) 1919 р. – 1945 р.
3) 1946 р. – 1999 р.
4) 2000 р. – 2020 р.

Аналіз англомовної медичної лексикографії *Прототермінографічного періоду* продемонстрував, що її розвиток було започатковано у 1288 році із видання багатомовного медичного словника *The Synonyma Simonis Genuensis (The Synonyms of Simon Genoa),* який зареєстрував переклад медичних термінів з латини на грецьку та арабську мови.

В свою чергу аналіз початку *Термінографічного періоду* виявив, що характерним для нього є поява тлумачної лексикографії з видання *A Physical dictionary* (1657) та розвиток перекладної термінографії, яка базується на попередньому досвіді, але вже бере свій самостійний старт, і знаменується створенням латинсько-англійського словника *Dictonarium medicum universal: A new medicinal dictionary (1749)* з подальшим інтенсивним створенням перекладних медичних словників.

Лексикографічний аналіз англомовної медичної термінографії *Термінографічного періоду* показав, що на даному етапі АМЛ демонструє імплементацію накопичених знань у практичній і теоретичній лексикографії, що проявляється на рівні мега- і мікроструктур словників.

На мегарівні словники мають комплексну структуру: передмови дають коротку характеристику особливостей медичного терміна, історію створення словників, методику відбору та джерела словника; численні програми роз'яснюють скорочення, абревіатури і інші позначення специфічні для медичного терміна.

На мікрорівні для більшості словників характерні складні структури словникових статей включають в дефініцію орфоепічних, граматичну, семантичну та етимологічну інформацію з елементами енциклопедізації, що фіксують практично в повному обсязі особливості медичного терміна за допомогою додаткових підведень, перехресних посилань і додатків, питання щодо якості і своєчасності лексикографування абревіатур і неологізмів залишається відкритим.

Кількісний аналіз виявив, що за *Термінографічний період* в рамках АМЛ всього було створено 370 лінгвістичних словників. Чітко спостерігається тенденція збільшення кількості словників в другому періоді. Щодо кількісних показників в фазах другого періоду, то в другій фазі (1919-1945 рр.) є тенденція зменшення, що може бути обумовлено історичними особливостями того часу. З третьої фази (1946-1999рр.) прослідджується стрімке збільшення кількості видання словників до 151го, з незначним зменшенням в 4й фазі (2000-2021) до 109ти.

Детально кількісний аналіз АМЛ *Термінографічного періоду* продемонстровано в таблиці 1.

Таблиця 1. Кількісні показники змін у розвитку англомовної медичної лексикографії

Періоди / кількість словників		Словники					
		Тлумачні		Перекладні		Енциклопедичні словники	
		Загальні	Спеці.	Загальні	Спец.	Загальні	Спец.
17ст–18 ст.	9	7	1	1	-	-	-
19 ст. – 1918 р.	85	38	24	16	2 (д)	4	1
1919 р. – 1945 р.	16	3	7	6	-	-	-
1946 р. – 1999 р.	151	42	43	49	14	-	3
2000 р. – 2020 р.	109	29	41	31	5	-	3
Всього	370	119	116	103	21	4	7

Зменшення кількості видання словників в період нульових 21 століття може бути обумовлене створенням онлайн словників і зменшенням тенденції розвитку їх типологічних різновидів.

Щодо аналізу кількості словників з огляду на їх типологічну приналежність, то спостерігається превалювання тлумачних словників над перекладними, енциклопедичні словники, в свою чергу не демонструють значну кількість.

Порівняльний аналіз загальних і спеціалізованих словників демонструє, що серед тлумачних словників є тяжіння до створення спеціальних словників, особливо це проявляється у 4й фазі *Періоду розвиненої термінографії.* Протилежну тенденцію демонструють перекладні словники. Щодо енциклопедичних словників, то за весь час існування вони демонструють тяжіння до створення спеціальних, винятком є 1а фаза *Періоду розвиненої термінографії.*

Аналіз перекладних словників виявив тенденцію щодо більшої кількості двомовних словників над багатомовними, не дивлячись на те, що багатомовні словники були першими в АМЛ.

Висновки. Дослідження англомовної медичної лексикографії виявило, що в період з XVII ст. до поч.

XXI ст. було створено 480 словникових довідників, з яких 370 є лінгвістичними словниками різних типів і 110 фактичними словниковими довідниками. Лексикографічний аналіз англомовної медичної термінографії *Термінографічного періоду* показав, що на даному етапі АМЛ демонструє імплементацію накопичених знань у практичній і теоретичній лексикографії, що проявляється на рівні мега- і мікроструктур словників. Кількісний аналіз продемонстрував тенденцію щодо збільшення створення загальних словників серед тлумачних і протилежну тенденцію серед перекладних.

REFERENCES

1. Chernyavskiy M.N Kratkiy ocherk istorii i problem uporyadocheniya meditsinskoy terminologii [A short outline of the history and problems of ordering medical terminology], Entsiklopedicheskiy slovar meditsinskikh terminov [Encyclopedic Dictionary of Medical Terms], Moscva, 1984, T. 3, P. 410–424 [in Russian].
2. Dictionarium medicum universale: or, A new medicinal dictionary. London : T. Longman, and C. Hitch [etc.]. 1749. 1 p. l., iv, 586 p.
3. Gordiyenko O. "English Medical Lexicography: Diachronic Analysis", *International Conference "Language and Modern Technologies V: Issues of Historical and Etymological Lexicography",* Tbilisi, Georgia, 2019. P. 36-37 [in English].
4. Gordiyenko Ye.V. "Periodizatsiya i tendentsii razvitiya perevodnoy angloyazychnoy terminografii oblasti meditsiny" [Periodization and development trends of translation English terminography in the field of medicine], *Naukovi zapiski Natsionalnogo Universitetu Ostrozka Akademiya. Naukoviy zhurnal. Seriya «Filologiya»* [Scientific Proceedings of the National University Ostroh Academy. Scientific journal. The series "Philology"] Ostrog, 2019, Vip. 8 (76), 141-145 [in Russian].
5. Gordiyenko Ye.V. "Zarozhdenie meditsinskoy terminografii skvoz prizmu formirovaniya i razvitiya meditsinskoy terminologi" [The genesis of medical terminography through the prism of the formation and development of medical terminology], *Aktualnye problemy romano-germanskoy filologii i metodiki prepodavaniya inostrannykh yazykov Materialy IX Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii* [Current problems of romano-germanic philology and methods of teaching foreign languages. Materials of the IX International Scientific Conference], Gomelskiy Gosudarstvennyy Universitet imeni Frantsiska Skoriny, Gomel, Belorus, 2019, P. 130-134 [in Russian].
6. Landau S.I. Editorial Preparation of the International Dictionary of Medicine and Biology, *Science & Technology Libraries*, 1989, 9(3), P. 97-106 [in English].
7. Madjayeva S.I. "Problemy lexicograficheskogo opisaniya meditsinskoy terminologii" [On problems of lexicographical description of medical term], *Vestnik Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta* [Bulletin of Volgograd State University],Volgograd: VGU, 2009, Vol. 2, №1 (9), P. 179–184 [in Russian].
8. Norri J., Junkkari M., Poranen T. Digitization of data for a historical medical dictionary, *Lang Resources & Evaluation*, 2020, 54, P. 615–643 https://doi.org/10.1007/s10579-019-09468-2 [in English].
9. Simon of Genoa's. Medical Lexicon, Ed by Zipster Barbara Publisher, Warschau/Berlin: De Gruyter Open, 2013, 164 p. [in English].
10. A Physical dictionary. London: Printed by G.D. for John Garfield ...1657. 221 p.
11. Tyrkkö J. A Physical Dictionary. The First English Medical Dictionary, *Selected Proceedings of the 2008 Symposium on New Approaches in English Historical Lexis (HEL-LEX 2)*, Somerville: Cascadilla Press, 2009, P. 171-187 [in English].
12. Zatsniy Yu. A., Yankov A. V. Novi slova ta slovospoluchennya angliyskoï movi v galuzi medichnoï nauki i praktiki: anglo-ukraïnskiy slovnik [New words and phrases of the English language in the field of medical science and practice: English-Ukrainian dictionary], Vinnitsya: Nova kniga, 2014, 295 p. [in Ukrainian].

Dynamics and trends in the development of English medical lexicography (XVII c. - early XXI c.)

O. V. Gordiyenko

Abstract. The article is devoted to the study of lexicography for specific purposes (LSP Lexicography) using diachronic approach with a focus on the study of English medical lexicography. The dynamics and tendencies of English medical lexicography development at each stage of its existence are investigated, the main features of lexicographic presentation of English medical terminology in dictionaries of different types are revealed. The study was based on English medical dictionaries created during the period (XVII c. – early XXI c.) with a total of 480 publications: 370 are linguistic dictionaries of various types and 110 – factual dictionary reference books (nomenclatures, encyclopedias, compendiums, etc.).

Keywords: *terminological lexicography, lexicographic analysis, English medical dictionaries, periodization of dictionaries.*

Семантика подібності функціонально-семантичного поля компаративності турецької мови

А. М. Гванцеладзе

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: annagvantseladze@gmail.com

Paper received 05.02.21; Accepted for publication 16.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-08

Анотація. У статті розглянуто конструкції, що виражають подібність в рамках функціонально-семантичного поля компаративності в турецькій мові. Наведені різні погляди дослідників функціонально-семантичного поля компаративності на подібність та особливості вираження її семантичних відтінків. На прикладі творів турецьких письменників XX століття проаналізовано компонентний склад порівняльних конструкцій турецької мови, які використовуються для передачі подібності, та визначено типологію конструкції подібності за кількістю актуалізованих компонентів. Подібність розглядається також за актуалізованими семантичними відтінками, які більш детально передають характер відносин між суб'єктом та об'єктом порівняння. Так, подібність в турецькій мові може передавати доволі широкий спектр відтінків від позначення ідентичності, повної однаковості суб'єкту та об'єкту порівняння, до їх умовного уподібнення на основі образно-асоціативних зв'язків.

Ключові слова: *компаративність, порівняння, подібність, порівняльна конструкція, функціонально-семантичне поле, тюркські мови, турецька мова.*

Вступ. Функціонально-семантичне поле (ФСП) є доволі великим агломератом різноманітних, як за своїм формальним вираженням, так і за семантичними відтінками одиниць мови, що об'єднані спільною функцією та змістом. Функціонально-семантичне поле має спільне для всіх його складових елементів значення, яке не є однорідним та розкладається ще на кілька зон, що мають протилежне значення [8, с. 8 – 9]. Дуже часто такими полярними зонами визнають подібність (або в іншій термінології рівність) та відмінність (в іншій термінології нерівність) відповідно до результату акту порівняння [14, с. 107-109]. Подібність може мати різні семантичні відтінки, які активно досліджуються науковцями в складі ФСП компаративності. На тлі існування широкого ряду робіт, які розкривають змістові та формальні особливості вираження семантики подібності, як складової зони ФСП компаративності, в українській, англійській, німецькій, російській мовах, спостерігається нестача робіт присвячених дослідженню подібності в турецькій мові, що формує **актуальність** дослідження зазначеної теми.

Короткий огляд публікацій за темою. В гносеологічному аспекті порівняння – дієвий метод пізнання навколишнього світу та систематизації знання про нього. Велика кількість мовних засобів з порівняльною семантикою та об'єднаних функцією для передачі компаративності формують сукупність компонентів під назвою функціонально-семантичне поле порівняння, яке має свою градацію.

Як метод пізнання світу порівняння є процесом виокремлення певних рис об'єктів дійсності, їх подальше зіставлення та співвіднесення, що дає розуміння подібності чи відмінності цих об'єктів. Таким чином, результат порівняння фіксується в самий загальний спосіб через констатацію подібності або відмінності з позначенням «аспекту, за яким проводилось порівняння» [15, с. 88].

За визначенням О. Ю. Грипас з посиланням на В. І. Бартона порівняння має дві полярні точки, за межами яких вже не має сенсу говорити про порівняння: повна тотожність та абсолютна відмінність [5, с. 121; 2]. За якісно-кількісними показниками в семантичному аспекті відношення, що вказують на подібність порівнюваних об'єктів, можуть варіюватись в межах схожості всіх ознак до схожості тільки за однією спільною ознакою, розкриваючи таким чином в рамках подібності якісну тотожність, що передбачає повний збіг всіх ознак у порівнюваних об'єктів; подібність, яка вбачається в наявності спільної найтиповішої ознаки в обох об'єктів, через яку саме й проходить характеристика одного з них; кількісну тотожність, яка передбачає встановлення рівності на підставі квантитативної тотожності однієї з ознак, притаманній обом об'єктам, тобто «однакову ступінь якості» [5, с. 121-123].

М. І. Черемісіна структурує сферу подібності з опорою на синтаксичні відносини компаративних утворень та їх оточення. Дослідниця розрізняє лексичну тотожність предикатів порівняльної конструкції, умовну лексичну тотожність, лексичну близькість, фрази з дейктичними предикатами, синонімія предикатів, семантична близькість [18, с. 43-55].

О. В. Кравець, виходячи з вчення П. В. Чеснокова про семантичні форми мислення, в структурі мікрополя подібності виокремлює два мікрополя – повноти та неповноти компаративної конструкції – по кількості елементів такої конструкції, які в свою чергу поділяються ще на два мікрополя відповідно до окремого вираження кожного з компонентів компаративної конструкції чи представлення кількох елементів в одній словоформі [12, с. 90].

Принципи семантичних форм мислення Р. М. Болгарова та С. С. Сафонова використовують в своїх дефініціях мікрополя подібності. Відповідно до об'єктивних змістових відмінностей виокремлюють мікрополе реального порівняння з метою вираження подібності та мікрополе ірреального порівняння з метою вираження уявної подібності [4, с. 23].

Предмети, явища, дії порівнюються на основі спільної ознаки, яка має якісні та кількісні параметри, які Н. С. Федосєєва бере за основу виокремлення семантичних відтінків подібності. Відтак дослідниця пропонує розлічати якісну подібність в складі мікрополя якісного порівняння, яка складається з ідентичності та неповної подібності, остання проявляється в аналогії, уподіб-

 ©A. M. Gvantseladze 2021

ненні, імітації та родовій подібності, в той час як за кількісним параметром виокремлюються зони точної, приблизної та пропорційної рівності [17, с. 7-12].

А. П. Романченко семантичні сфери в рамках функціонально-семантичного поля компаративності виокремлює на підставі диференційно-семантичних ознак (ДСО), де екватівність має такі семантичні зони як власне рівність, модальна рівність, ірреальна рівність, модально-відносна рівність, співвідносна рівність [13, с. 254-256].

Запропонована М. І. Конюшкевич функціонально-параметрична модель описання порівняння представляє його як шкалу з кінцевими опозиціями подібне (екватив) – відмінне (компаратив), де екватив розкладається на окремі мікрополя ідентифікаційної тотожності, рівності, схожості, прирівнювання, репрезентації, відповідності, уподібнення [10, с. 89; 11, с. 21-22].

Мета дослідження – аналіз репрезентації в турецькій мові семантики подібності, яка є складовою частиною функціонально-семантичне поле компаративності турецької мови, через вивчення формальної та змістової складової цієї сфери. Для реалізації зазначеної мети передбачено вирішення таких **завдань**, як: 1) виокремити конструкції з семантикою подібності з турецькомовних текстів художньої прози XX століття; 2) визначити компонентний склад компаративних конструкцій подібності турецької мови; 3) на основі виокремлених конструкції проаналізувати семантичні відтінки подібності в турецькій мові; 4) систематизувати порівняльні компаративеми подібності відповідно до їх формального складу та змісту; 5) визначити формальні показники подібності в турецькій мові.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження стали художні твори турецьких письменників XX століття, зокрема **об'єктом дослідження** є порівняльні конструкції турецької мови з семантикою подібності в художніх творах турецьких письменників XX століття. **Предмет дослідження** становить сфера подібності в рамках функціонально-семантичного поля компаративності та її формальні особливості передачі й семантичні відтінки.

Результати і їх обговорення. Порівняння з одного боку є процесом зіставлення кількох об'єктів для виявлення спільних та відмінних ознак, з іншого боку – це результат такого співвіднесення, одним з проявом якого є констатація подібності предметів, дій або ситуацій.

Виокремлені нами з фактичного матеріалу наступні речення містять порівняння об'єктів навколишньої дійсності між собою, фактично характеризуючи їх опосередковано через їх схожість з іншим об'єктом: *Fülokalardan biri dört köşeli; yelken, sakız gibi beyaz, kalın ve temizdi – Один з парусів був чотирикутним, вітрило біле як деревна смола, міцне та чисте* [22, с. 9]; *Belki şu kapı kadar büyük… - За вбільшки десь з ці двері*…[22, с. 3]; *Rıhtımların kıyısında Verlaine'e benzer insanlar var – На краю пристані стоять люди схожі на Верлена* [23, с. 97]; *Akşam beş otuz beş vapurunun arka tarafında yerleştiği iskemlesinde denizin üstüne oldukça mülayım bakan gözlerini havaya kaldırır, eylül sonlarına doğru böyle şairane gökyüzüne bakardı – Увечері, сидячі на лавці в задній частині пароплаву, що відходить о 5:35, він відривав доволі сповнений ніжності погляд від морської гладі, ближче до кінця вересня так поетично він дивився в небо* [22, с. 82] тощо.

Вищенаведені приклади виражають подібність порівнюваних об'єктів, вони мають спільну ознаку, яка допомагає реципієнту висловлювання краще зрозуміти описаний предмет, дію або ситуацію. Подібність зіставлених об'єктів дійсності в них актуалізується за допомоги наступних формантів: *gibi, kadar, benzer, böyle şairane*. Ці форманти є формальними показниками порівняння в рамках синтаксичних конструкцій, тому що «структура порівняння завжди синтаксична, адже в окремій одиниці неможливо поєднати усі складові семантичної моделі» порівняння [6, с. 86].

Дослідження фактичного матеріалу вказує на наступні лінгвістичні засоби передачі подібності в турецькій мові: післяйменники *gibi, kadar;* рідше сполучник *sanki*; конструкції типу *nasıl ... öyle, ne kadar ... o nispette*; дієслова зі значенням подібності, схожості *benzemek* та його деривативи *benzetmek, benzeyen, benzer, andırmak* та його дериватив *andıran, gözükmek, görünmek* та відповідні їх деривативи, *sanmak, dönmek, hatırlatmak, siması almak,* прикметники та прислівники зі значенням подібності *aynı, öyle, böyle, tıpkı;* словотворчі афікси *-casına, -ca, -si/-sı*. Наведений ряд маркерів компаративності говорить про можливість репрезентації порівняння в турецькій мові засобами різних граматичних рівнів: морфологічного, лексичного, синтаксичного рівнів.

З формальної точки зору порівняльні конструкції подібності розрізняються за кількістю компонентів компаративеми, яка традиційно складається чотирьох елементів (суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння, основа порівняння та маркер компаративних відношень) [7, с. 297]. Отже, порівняльні конструкції подібності, відповідно до вербального вираження всіх чотирьох компонентів, можуть бути повними та неповними. Прикладами повної порівняльної конструкції з семантикою подібності будуть наступні речення: *Otlar kopkoyu, İstanbul kızlarının yeşil gözleri gibi derin bir renk almışlardı – Трави були дуже темного кольору, набули глибокого відтінку як зелені очі стамбульських дівчат* [23, с. 45]. У зазначеному прикладі суб'єкт порівняння – *otlar (трави),* об'єкт порівняння - *İstanbul kızlarının yeşil gözleri (зелені очі стамбульських дівчат),* основа порівняння *kopkoyu (дуже темний)* та *derin bir renk (глибокий колір),* маркером компаративних відношень виступає післяйменник *gibi (як, подібно, наче).* Зазначений приклад показує не лише повноту компонентного складу порівняльної конструкції, а й дискретність відображення кожного окремого елементу компаративеми, коли кожен з чотирьох компонентів представлений окремою словоформою [12, с. 90]. Ще одним прикладом повноти конструкції подібності з дискретним відображенням компонентів компаративеми, є наступне речення: *Ben sakin, onun kadar inanmış, ejderhanın tasvirini dinliyorum… – Я слухаю його опис дракона спокійно, наче повірив так як він …* [23, с. 30]. Суб'єкт порівняння – *Ben (я),* об'єкт порівняння – *onun* (займенник *він* в родовому відмінку згідно граматичних вимог набуття займенниками відмінкової форми в препозиції до післяйменників), основа порівняння – *inanmış* (повіривши), показник компаративності – *kadar* (так, як). За характером прояву компонентів ця конструкція також відноситься до дискретних, адже кожен компо-

нент представлено окремо.

Дуже часто якийсь з елементів компаративеми не відображено експліцитно, тоді мова йде про неповну порівняльну конструкцію. За визначенням турецьких мовознавців такі конструкції визначаються як *kısaltılmış benzetme* (скорочене порівняння) або османською *teşbih-i mücmel, teşbih-ü muhtasar* та виявляють свою неповноту, найчастіше, за рахунок відсутності вираженої основи порівняння [26, с. 54]. Наприклад: *Ben onun denizin üzerinde bir nokta gibi kalmasını beklemeden uzaklaştım – Я пішов геть, не чекаючи поки він залишиться як крапка на морі* [23, с. 28]. З логічного контексту виходить, що порівняння *його* з *точкою* вказую на суттєве зменшення предмету, тобто порівняння йде за розміром, проте прикметник *маленький* опущено й таким чином не вербалізовано ознаку порівняння, яка в тім може бути легко відновлена з контексту. В такому б разі повна порівняльна конструкція мала б наступний вигляд: *... onun ... [KÜÇÜK] bir nokta gibi ... – ... він ... [МАЛЕНЬКИЙ] як крапка ...* .

З формальної точки зору подібність може розкладатись не лише за кількістю експліцитно оформлених компонентів, а й за способом їх оформлення, як правило за способом оформлення показника компаративних відношень й основи порівняння, що дозволяє констатувати дискретне або недискретно-дискретне відображення кожного члену порівняльної конструкції [12, с. 90]. В турецькій мові недискретно-дискретні компаративеми подібності представлені конструкціями з афіксальним тобто морфологічним способом вираження порівняння за допомогою словотворчих афіксів *-ce/-ca/-çe/-ça, -casına, -si/-sı: Kalan tütünle de iki kalın cıgara sardık, ahbapça konuştuk – Ми скрутили дві товсті сигари з залишків тютюну, поговорили по-приятельські* [23, с. 40]; *Karanlık bir sonbahar gecesiydi, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor, gök köyün içinde geziniyordu – Була темна осіння ніч, дощ лив мов з відра* [23, с. 58]. Останнє речення демонструє повну порівняльну конструкціє подібності з недискретно-дискретним оформленням компонентів. Фактично, тут представлено всі чотири елементи порівняння: суб'єкт порівняння – *yağmur yağıyordu* (дощ лив), об'єкт порівняння – *bardaktan boşanır-* (сильно текти з відра), основа порівняння – ряснота опадів, що закладено в значені дієслова *boşanmak*, та показник порівняння – афікс *-casına*. Недискретно-дискретність вираження елементів спостерігається в поєднанні основи, об'єкту та маркеру порівняння в одній словоформі *boşanırcasına*.

Порівняльні конструкції подібності в турецькій мові розрізняються не лише кількістю та характером оформлення елементів компаративеми, маючи узагальнене значення подібності вони демонструють різні семантичні відтінки. Перш за все диференціювати подібність можна за умовами позамовної дійсності, в яких розгортається порівняння та які відображають характер відносин між об'єктом та суб'єктом порівняння. Так, подібність може апелювати до реальних та нереальних ситуацій. Реальне порівняння, а відповідно й реальна подібність, має місце тоді, коли об'єкт порівняння є реальним: *Gülümseme birdenbire yüzünde bir meyve gibi çürüyüverdi – Раптом посмішка на його обличчі змарніла (зів'яла) як фрукт* [22, с. 107]; *Ayşe'nin yüzü dalgasız, rüzgarsız bir göl gibi sakindi – Обличчя Айше було спокійним як озеро без хвиль та без вітру* [24, с. 43]; *Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır – Проте турецька кров, як полум'я, гаряча та червона* [24, с. 47]. В наведених прикладах порівнюються реально існуючі предмети за реальними ознаками, які їм притаманні: фрукти можуть зів'яти та змарніти, за відсутності вітру та хвиль поверхня озера буде спокійною, кров – тепла та червона.

Водночас, є такі порівняння, де «в якості компарата виступає нереальна, гіпотетична ситуація, в якій може виявитись характерна ознака компаранта» [11, с. 33]. Ірреальне порівняння зустрічається в разі гіпотетичності об'єкту порівняння, який «народжений уявою мовця та не є реальним в ситуації порівняння» [11, с. 39]: *Masaya elleri dayalı uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti – Він подивився на мерця, наче дрімаючого обпершись руками об стіл* [23, с. 4]; *Kadının yüzünden, yılan soktuş gibi bir buruşma ... geçti – Обличчя жінки з'їжилось (зіщулилось, зморщилось) наче її вкусила змія ...* [25, с.71]; *Erkekler, kadın "ne kadar berbat bir hava", demiş gibi kafalarını salladılar ve sersemliklerine daldılar – Чоловіки похитали головами, ніби жінка сказала: «Яка погана погода», і занурились в свої думки* [23, с. 20]. Наведені приклади показують гіпотетичність еталону порівняння, адже мрець не може дрімати, жінку насправді змія не кусала, а останньому прикладі жінка нічого не казала про погоду. Ці еталонні ситуації вигадані адресантом повідомлення для того, щоб наглядно продемонструвати, предметно передати стан, характер дії, вигляд суб'єкту порівняння.

Можна помітити, що один і той самий післяйменник *gibi*, який виражає порівняння за якістю [21, с. 325], та має словарне значення «як, подібно, подібно до того як; наче» [3, с. 337] використовується як в реченнях з реальним порівнянням, так і для передачі ірреального порівняння. Відокремити один тип порівняння від іншого можна за граматичною формою поєднаних з післяйменником *gibi* слів. Так, на ірреальність ситуації буде вказувати поєднання післяйменника *gibi* з дієслівними основами, а надто – в поєднанні з афіксом минулого суб'єктивного часу *-miş*, який додається до дієслівної основи, що знаходиться в препозиції до післяйменника *gibi*. Тобто еталон ірреального порівняння матиме форму *-miş + gibi.*

Конструкції подібності, що відображають ірреальну ситуацію порівняння можна визнати такими, що передають уявну подібність, яка існує між суб'єктом та об'єктом порівняння в свідомості мовця на основі образно-асоціативних зв'язків та яка апелює до гіпотетичного виявлення ознаки за настанням певних умов: *Fabrikanın düdüğü, camların içinden tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi – До нього доносився м'який гудок фабрики, ніби крізь скло він залишив свою пронизливість та несамовитість і пройшов крізь губку* [23, с. 20]; *Gözlerim buraya ilişince bütün vücudunu çıplak görmüş gibi bir ürperme ve hicap ile gözlerimi yukarı kaldırdım – Коли мій погляд зупинився на цьому, я підняв очі вверх з соромом та тремтінням, наче побачив його оголеним* [25, с.72]; *Manasız bir şey sormuş gibi sıkıldım – Я зніяковів, наче спитав щось безглузде* [25, с.78].

Конструкції подібності можуть передавати рівність

суб'єкту та об'єкту порівняння, що виявляється в збігу їх якісних та кількісних показників, які реально чи ситуативно належать до одного класу денотатів [11, с. 73]: *Kendi kadar usta ve becerekli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikteydi – Секрет того, що він здавався кращим від таких же здібних майстрів як він сам, полягав в його спритності, швидкості, більш меншій спортивній формі, тобто в молодості* [23, с. 3]; *Başörtüsünü koklayabilseydim, dedim. Beyaz tülbenttendi. Nineminki gibi – «Якби ж я міг вдихнути запах її хустинки», – сказав я. Вона була з білого батисту. Як в моєї бабці* [23, с. 35]. Відносини рівності спостерігаються в конструкціях реального порівняння, позначають однаковість якості прояву ознаки, або додатково ще виражають однаковий ступень прояву цієї якості ознаки в обох порівнюваних об'єктах. Останнє можливе завдяки післяйменнику *kadar*, який також використовується для позначення компаративних відношень та «вказує, що певною ознакою або властивістю два … предмети наділені рівною мірою» [1, с. 235]. Рівність ознак порівнюваних об'єктів може бути співвідносною при взаємній залежності рівня прояву порівнюваних ознак, що характеризують окремі предмети або дії [13, с. 254-255]: *Ne kadar sinirlense o kadar müşteriyi güldürmek kabildir – Чим більше він злиться, тим більше відвідувачів може розсмішити* [23, с. 77]. Полярним виявом рівності є вираження тотожності, ідентичності, «порівняння однореферентних, кореферентних предметів» [11, с. 40], коли власне мова йде різними способами про один і той самий об'єкт реальної дійсності чи проходить певна типологізація певного об'єкту для його подальшого перетворення на зразок, взірець, модель для порівняння й характеристики цілого класу таких самих об'єктів [15, с. 18-19]. Розуміння тотожності, як відносин між різними виявами одного об'єкту на основі «спільності субстанції», призводить до розуміння неможливості тотожних відносин між об'єктами, що належать до різних класів [15, с. 8-9]: *Ama nineme bakarsan o diyor ki: "Deden de böyleydi. Senden bile uzundu. 200 kara okka gelirdi…" Ya! Bizim köyde benim gibi adamlar eskiden pek çokmuş – Але якщо послухати мою бабусю вона каже: «І твій дід був такий. Навіть вищий за тебе. Вагою в 200 окка …» – Та! У нашому селі раніше було повно таких людей як я* [22, с. 36]; *Halbuki ben onun, ıslak saman rengindeki gözlerine, yüzünün aynı renkteki derisine bakmıştım – Тоді як я подивився на його очі кольору вологої соломи, шкіру обличчя такого ж кольору* [23, с. 34]; *Sinemanın zili aynı tarzdan çalar, sinemanın içinde aynı film oynanır, aynı insanlar önümden geçip giderler… – Дзвінок кінотеатру дзвонив так само, в кінотеатрі показували ті самі фільми, переді мною проходили ті самі люди…* [23, с. 93]; *Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi – Він, як завжди, присів навпочіпки біля матусі* [23, с. 3].

Коли подібність встановлюється між об'єктами, що належать до різних класів на основі спільності ознаки, яка притаманна їм обом, можна говорити про схожість між такими об'єктами. Схожість порівнюваних об'єктів дає підстави співвіднесення абсолютно різних предметів, які з логічної точки зору не можуть стояти в одному ряду, проте мають певну спільну характерну рису, яка вважається найяскравіше втіленою в еталоні порівняльної конструкції, тому з ним зіставляються інші об'єкти для їх кращого опису. Відносини схожості передаються конструкціями з образним порівнянням й охоплюють як компаративеми з сталими фразеологічними висловлюваннями так і авторськими ситуативними порівняннями з використанням образності для більшої наочності: *«Bırakınca azat edilmiş bir kırlangıç gibi fırladı – Коли його відпустили, він випурхнув наче ластівка, якій далі волю»* [23, с. 41]; *Yanık genç kızlar, tombul beyaz kadınlar aralarında genç bir sportmen yüzücünün gezindiğini, bacaklarının arasından bir yılan gibi süzüldüğünü fark edince fıkırdaştılar – Засмаглі молоді дівчата, білі повні дами, почали маніритися, коли побачили навколо себе професійного плавця, що ходив між ними ніби змія лине в ногах* [23, с. 26]; *Ve sanıyorum ki yarı uyku, yarı rüya gibi gelen eski anlamsız hayatıma beni önce o veda ettirdi – І я думаю, що спочатку він змусив мене попрощатися зі своїм старим безглуздим життям, яке здавалося напівсном, наполовину мрією* [24, с. 19].

Висновки. Семантика подібності в турецькій мови представлено доволі різноманітним арсеналом засобів мови всіх рівнів: від морфології до лексики та синтаксису. З точки зору формальної організації граматичної конструкції порівняння з семантикою подібності, такі конструкції в турецькій мові можуть бути повними чи неповними в залежності від кількості експліцитно виражених компонентів компаративеми. А за характером оформлення – дискретного та недискретно-дискретного вираження компонентів порівняння в залежності від оформлення окремою словоформою або за допомоги елементів словотворчого ряду. В плані змісту подібність в турецькій мові не можна назвати однорідною зоною. Вона має семантичні відтінки та тонкощі репрезентації основного змісту, при розгляданні яких необхідно враховувати співвіднесеність суб'єкту та об'єкту порівняння в плані існування в межах об'єктивної дійсності (реальність/ірреальність), приналежність до одного класу денотатів та збіг якісно-кількісних показників еталонної та порівнюваної частин компаративеми, однореферентність чи багатореферентність об'єктів порівняння, використання образності, тощо. Отже, в семантичному плані подібність розкривається через демонстрацію уявності (уявної подібності), рівності, яка на додачу до рівності як такої виявляється в ідентичності (тотожності) та співвідносній рівності, схожості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айляров Ш. С. Учебник турецкого языка. Москва : Московский институт востоковедения, 1954. – 412, XCIX с.
2. Бартон В. И. Сравнение как средство познания: монография. Минск: БГУ, 1978. 127 с.
3. Баскаков А. Н. Турецко-русский словарь. М. : Русский язык, 1977. 967 с.
4. Болгарова Р. М., Сафонова С. С. Сравнения в русском и татарском языках: семантико-функциональный и сопоставительный аспекты: Учебник. Казань: Отечество, 2015. – 136 с.
5. Грипас О. Ю. Семантичний обсяг і структура функціонально-семантичної категорії компаративності // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія, 2015. Вип. 17(2), С. 121-123.

6. Грипас О. Ю. Засоби маркування компаративних відношень у формально-синтаксичній структурі речення в українській мові // Філологічні студії : зб. наук. Праць, 2016. № 6, С. 85 – 90.
7. Грипас О. Ю. До питання про термінологічний апарат для позначення компонентів структури компаративем // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови, 2011. № 8, С. 296 – 299.
8. Гулыга Е. В., Шендельс Е. И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва : Просвещение, 1969. 184 с.
9. Кононов А. Н. Грамматика турецкого языка. М. : Издательство академии наук СССР, 1941. 312 с.
10. Конюшкевич М. И. Категория сравнения и ее место в системе языка // Вопросы функциональной грамматики. Сборник научных трудов, 2001. Вып. 4, С. 82-91.
11. Конюшкевич М. И. На шкале сходств и различий: категория сравнения в русском и белорусском языках : монография. Гродно : ГрГУ, 2018. 435 с. ISBN 978-985-582-170-1.
12. Кравец О. В. Микрополе сходства функционально-семантического поля эксплицитной компаративности в русском и английском языках // Альманах современной науки и образования, 2012. № 8 (63), С. 89-91.
13. Романченко А. П. Проблеми структурування ФСП компаративності // Мовознавчий вісник, 2010. Вип 10, С. 252-257.
14. Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность / отв. ред. А. В. Бондарко. Ленинград : «Наука», 1996. 264 с.
15. Тождество и подобие. Сравнение и идентификация / под ред. Н. Д. Арутюновой. Москва : Ин-т языкознания АН СССР, 1990. 226 с.
16. Трегубчак А. В. Семантика сравнения и способы ее выражения : автореф. дисс. … канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва, 2008. 22 с.
17. Федосеева Н. С. Функционально-семантическое поле сравнения в современном немецком языке: автореф. дисс. … канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Нижний Новгород, 1997. 18 с.
18. Черемисина М.И. Сравнительные конструкции русского языка. Новосибирск: Наука, 1976.270 с.
19. Херберман К.-П. Компаративные конструкции в сравнении. К вопросу об отношении грамматики к этимологии и языковой типологии // Вопросы языкознания, 1999. № 2, С. 92–108.
20. Щепка О. А. Функціонально-семантичне поле компаративності : дис. …канд. філол. наук: 10.02.01 «Укр. мова». Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2008. 198 с.
21. Щека Ю. В. Практическая грамматика турецкого языка. Москва: АСТ Восток-Запад, 2007.666 с.
22. Abasıyanık S. F. Seçme Hikayeler. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. 123 s.
23. Abasıyanık S. F. Semaver. İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. 138 s.
24. Adıvar H. E. Ateşten Gömlek. İstanbul : Can Sanat Yayınları A.Ş., 2018. 207 s.
25. Ali S. Kürk Mantolu Madonna. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2018. 160 s.
26. Uğur N. Anlambilim. Sözcünün anlam açılımı. İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2007. 265 s.
27. Güncel Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dili Kurumu, 2011. 2763 s.

REFERENCES

1. Ailiarov Sh. S. The turkish language textbook. M.: Moscow Institute of Oriental Studies, 1954. – 412, XCIX p.
2. Barton V. I. Comparison as a tool of cognition: monograph. Minsk : BGU, 1978. 127 p.
3. Baskakov A.N. Turkish-Russian dictionary. M. : Russian language, 1977. 967 p.
4. Bolgarova R. M., Safonova S. S. Comparison in Russian and Tatar languages: semantic, functional and comparative aspects: Textbook. Kazan: Otechestvo, 2015. – 136 p.
5. Hrypas O. Semantic volume and structure of the functional semantic category of comparison // Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Filology, 2015. 17(2), P. 121-123.
6. Hrypas O. Means of marking of comparative relations in formal grammatical structure of the sentence // Studia Philologica, 2016. № 6, P. 85 – 90.
7. Hrypas O. On the issue of terminology for referring structural components of comparison model // Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Issue 10. Problems of grammar and lexis of the Ukrainian language, 2011. № 8, P. 296 – 299.
8. Gulyga E.V, Shendels E.I. Grammar and lexical fields in modern German. M.:Prosvesheniye, 1969.184 p.
9. Kononov A. N. Grammar of the Turkish language. M. : Academy of science of USSR, 1941. 312 p.
10. Konyushkevish M. I. The category of comparison and its' place in the language system // Functional grammar issues, 2001. Vol. 4, P. 82-91.
11. Konyushkevish M. I. On the scale of similarities and differences: the category of comparison in Russian and Belorussian languages: monograph. Grodno : GrGU, 2018. 435 p.
12. Kravets O. V. Similarity micro-field of the functional-semantic field of explicite comparativeness in Russian and English languages // Almanac of modern science and education, 2012. № 8 (63), P. 89-91.
13. Romanchenko A. P. Problems of structuring the functional-semantic field of comparativity // Linguistic Bulletin, 2010. Issue 10, P. 252-257.
14. Functional grammar theory: Quality. Quantity / managing editor A. V. Bondarko. Leningrad: Nauka, 1996. 264 p.
15. Identity and similarity. Comparison and identification / editor N. D. Arutyunova. M.: USSR AN Linguistic Institute, 1990. 226 p.
16. Tregubchak A. V. Semantics of comparison and ways of its expression: diss. abstract ... cand. philol. sciences. Specialization : 10.02.01 «Russian language». M., 2008. 22 p.
17. Fedoseyeva N. S. Functioal-semantic field of comparison in the modern German language: diss. abstract...cand. philol. sciences. Specialization: 10.02.04«Germanic languages».Nijniy Novgorod, 1997.18 p.
18. Cheremisina M.I. Comparative constructions in the Russian language. Novosibirsk:Nauka, 1976.270p.
19. Herbermann C.-P. Comparative constructions in comparison. On the issue of relationship of grammar to etymology and linguistic typology // Voprosy Jazykoznanija, 1999. № 2, P. 92–108.
20. Shchepka O. A. The functional-semantic field of comparativity: diss...cand. philol. sciences. Secialization: 10.02.01 «Ukrainian language». Donetsk national universiry. Donetsk, 2008. 198 p.
21. Shcheka Yu. V. Practical grammar of the Turkish language. M.: AST Vostok-Zapad, 2007. 666 p.

Semantics of similarity within the functional-semantic field of comparativity in the Turkish language

A. M. Gvantseladze

Abstract. The article is focused on the study of constructions that express similarity within the functional-semantic field of comparativity in the Turkish language. The research is carried out on the material of the works of fiction of Turkish writers of the 20th century. The functional-semantic field approach to the studying of the organization of the language remains to be in the focus of the scholars. The functional-semantic field is considered as a large complex that unites various elements of the language, different from one another by formal representation and semantic nuances of meaning. However, this large amount of linguistic elements is brought together due to common function and common content. Having the common semantics for all its constituents, the functional-semantic field yet is not a homogeneous unity and traditionally decomposes into several zones that have opposite meanings. Very often such polar zones are recognized as similarity (or in other terminology equality) and as difference (in other terminology inequality) according to the result of the act of comparison. As a part of the functional-semantic field of comparativity similarity is studied on the formal grounds, taking into consideration the way of representation of the elements of the comparative construction, on the other hand similarity is examined on the base of meaning, that helps to identify semantic peculiarities of similarity's expression and points out semantic zones that the micro-field of similarity may contain. The semantics of similarity in the Turkish language is represented by a fairly diverse number of linguistic tools at all levels from morphology to lexis and syntax. From the point of view of the formal organization of the comparative constructions with the meaning of similarity, such constructions in the Turkish language may be complete or incomplete depending on the number of explicitly expressed constituents of comparative construction. According to the way of representation of each particular element of the comparative construction of similarity, such constructions can be of discrete realization if all the constituents are represented as a separate word item, and non-discrete realization in case of representation of any constituent of comparative construction by word-formative elements. Apart from the formal representation similarity is also studied from the way of semantic nuances realized. These nuances reflex the nature of the relationship between the subject and the object of comparison in a more detailed way. Thus, similarity in the Turkish language can convey a fairly wide range of shades from the designation of identity, the equality of the subject and the object of comparison, to their conventional similarity on the basis of figurative and associative connection. Thus, similarity in the Turkish language may be hardly a homogeneous zone. Paying attention to the standard of comparison and its' correlation with the object that is compared, it may be noticed that the standard of comparison can convey a real fact or reflect an imaginary situation, which is hypothetical possible only in the mind of the sender of the message. Thus, the similarity can be real or unreal. Also, it is necessary to take into account whether both object that is compared and the standard of comparison belong to the same class denotation, the coincidence of qualitative and quantitative indicators of object and standard, their addressing to the same referent or to the different one, figurativeness, etc. Therefore, in semantic terms similarity in the Turkish language is observed to be revealed through the demonstration of imaginary similarity, equality, which represents equality itself, identity, and relative equality, resemblance.

Keywords: *comparison, simile, similarity, comparative construction, functional-semantic field, the Turkic languages, the Turkish language.*

Фразеологія драми І. Я. Франка „Украдене щастя”

К. Д. Глуховцева[1], І. Я. Глуховцева[2]

[1]ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ, Україна)
[2]Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк, Україна)
*Corresponding author. E-mail: hlukhovtseva@gmail.com, IrynaYaroslavna@gmail.com

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 21.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-09

Анотація. У статті розкрито стилістичні функції стійких сполучень слів у драмі І. Я. Франка „Украдене щастя”. Автори доводять, що прислів’я, приказки, порівняння, власне фразеологізми у драмі І. Франка є не лише засобом типізації мовлення дійових осіб, а й способом індивідуального осмислення дійсності; антиномією, одним із способів розгортання сюжету; демонстрацією ментальних рис етносу. Дієслівні та іменникові фразеологізми сприяють динамічному розвиткові подій, майстерному відтворенню вчинків дійових осіб, їхній характеристиці, образності висловлювання. Центром фраземікону драматурга є одиниці соматичного та морального культурного коду. Значна частина фразем загальновживані, проте важливого значення у тканині твору набувають вислови, що є варіантами кодифікованих стійких сполучень слів та локально вживані звороти.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, паремія, драма, фраземікон, соматизми, ідіостиль.*

Вступ. Дослідження стійких сполучень слів у складі драматичного дискурсу характеризується своєю специфікою, оскільки „слово в драмі має передавати багату гаму його індивідуального осмислення і, що нерідко спостерігаємо в розмовній практиці, переосмислення з метою створення стилістичного” [7, с. 20]. У науковій літературі усталилася думка, що класики української драми застосовували фразеологізми як засіб комізму [19, с. 7], мовної типізації [10]. Проте наразі вчені підкреслюють, що образність та глибока символіка мовлення створюються в драматичному творі цілою системою мовних засобів, зокрема й уживанням паремій та власне фразеологізмів, у яких виявляються ментальні риси народу [13, с. 15], з допомогою котрих здійснюється розвиток сюжету [18].

Вивчення мовних особливостей драматичних творів привертало увагу багатьох вітчизняних учених, які досліджували ідіостиль драматургів [1; 8], мовні партії персонажів [11; 16], фоностилістику драми [2], епітетний портрет [3], поетику драми [4], ремарки [5], народнорозмовну лексику [14], народнопісенність [9], каламбур [15], фольклорні мотиви [11; 12], фразеологію [10; 17] та ін. Наразі можна говорити про студіювання питань, пов’язаних з драматичними творами Ю. Яновського (А. Й. Багмут), І. К. Тобілевича, М. Л. Кропивницького, М. П. Старицького, О. Корнійчука (Д. Х. Баранник), Лесі Українки (С. П. Бибик), М. Зарудного, О. Коломійця (Г. М. Гримич), І. П. Котляревського (П. С. Дудик, Л. П. Кулинська), В. Діброви (О. В. Ожигова), В. Винниченка (Н. Устенко), І. Карпенка-Карого (Н. В. Швець) та ін. Проте системне дослідження особливостей використання фразеологічних одиниць у драматичному творі ще чекає свого автора, що й зумовлює науковий інтерес до цієї теми. Для аналізу обрано драму І. Франка „Украдене щастя”, визнану як шедевр української класичної драми.

Мета статті – розкрити стилістичні функції стійких сполучень слів у драмі І. Я. Франка „Украдене щастя”.

Методи дослідження. Методологію дослідження складають класичні праці в галузі фразеології та пареміології відомих українських (М. Ф. Алефіренка, В. М. Мокієнка, Ф. П. Медведєва, В. Д. Ужченка) та російських (В. Н. Телії, Т. Г. Нікітіної, В. П. Жукова) учених.

Вивчення особливостей функціонування фразеологічних одиниць у драматичному творі здійснено описовим методом, що здатний узагальнити спостереження за обраними шляхом суцільного виписування стійкими сполученнями слів, які використано в конкретних мовленнєвих ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. „Спільною особливістю драматичних творів першої половини ХІХ ст. є те, що в них ужито велику кількість паремій, зокрема: у творі І. Котляревського „Наталка Полтавка” з 54 виписаних нами стійких сполучень слів 20 – це прислів’я і приказки. У „Сватанні на Гончарівці” з 25 одиниць 10 належать до паремій, у п’єсі „Назар Стодоля” із 40 – 29” [6, с. 88]. Ця риса, імовірно, властива й драмам другої половини ХІХ століття, адже у п’єсі І. Франка „Украдене щастя” з 35 стійких сполучень слів 10 відносимо до прислів’їв. За допомогою них автор характеризує дійових осіб драми, показує душевний стан персонажів; висловлює почуття невдоволення, недовіри, розчарування тощо (Настя. ***Тю на тебе та на твою голову!*** *Ти гадаєш, що я твого тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила* [УЩ, с. 537]); актуалізує думки, міфи, які побутують у суспільстві, хоча вони не завжди є справедливими (1 парубок. *Гого, мій тато небіжчик усе говорив: „**Як чоловік жінки не б’є, то в ній утроба гниє**”* [УЩ, с. 537]); вербалізує моральні цінності, які сповідувало суспільство того часу (Анна (вдивляється в неї, по хвилі). *А так, правда ваша! Правда ваша! Забути треба. **Хоч би мало серце розірватися, а забути треба*** [УЩ, с. 540]); образно і влучно характеризує ситуацію (Микола (змішаний). *А то я тим боком на землю впав, на ріще, та й так направився. **Ще щастя, що ока на сук не висадив*** [УЩ, с. 548]).

Важливими для розгортання сюжету драми є прислів’я, у яких закладено поняття про подружнє життя (Микола. *Так, брате, твоя правда. **Муж і жона – одна сатана**; чужому нема що туди пальці втиркати* [УЩ, с. 551]); бажання все забути заради хвилинного щастя (Жандарм. *Як то не п’єш? Що се ти видумуєш, Миколо? Нині тиждень пив, а тепер не п’єш! Ну, се ти пусте видумав!* (Наливає.) *На твоє здоровля, Миколо!* (П’є.) *А!.. Бачиш, я сам п’ю.* (Наливає.) *На, випий! І не журися! **Вдар лихом об землю! Нехай Мошкова кобила журиться, що велику голову має*** [УЩ, с. 572]);

 ©K. Hlukhovtseva, I. Hlukhovtseva 2021

передає погляди селян на жінку в сім'ї (Бабич. *Ти б узявся до своєї жінки троха остріше. Похрупостів би на неї, погрозив би, а то й ударив раз, другий. Знаєш,* ***жінка так, як коняка, любить батіг, а без нього зовсім ледащіє*** [УЩ, с. 579]); демонструє сміливість головних героїв драми, які посміли піти проти усталених звичаїв (Жандарм (сміється і клепле його по плечах). *Ха, ха, ха! Дитина ти, Миколо, ось що я думаю! Ледачим тебе застрашити можна. Не бійся!* ***Не такий чорт страшний, як його малюють***. *Те, що тобі тепер видається таким страшним, також не таке. До всього чоловік привикне!* [УЩ, с. 574]); висловлює сподівання на краще життя, яке ніколи не покидає людину (Бабич. *Дякуємо красно. Ні, кумцю, не гнівіть бога!* ***Що бог дасть, то не напасть*** [УЩ, с. 576]). У цьому разі стійкі сполучення слів є засобом індивідуального осмислення дійсності; антиномією, одним із способів розгортання сюжету; демонстрацією ментальних рис етносу.

У мовленні дійових осіб показовими є порівняльні звороти, які надають висловлюванню образності, точності, вражають кмітливістю, спостережливістю: Настя. *Та я то, небого, виджу. Цілий день як сама не своя ходиш. Та й уже сама собі міркую, чого би тобі журитися? Живеш,* ***як у бога за дверми***... [УЩ, с. 538]; Анна. *Ні, ні, ні! Не говоріть мені нічого! Не хочу чути про нього, не хочу бачити його.* (Ходить по хаті, ламаючи руки.) *Ой господи! Ой боже мій, та невже сьому правда? Невже і тут мене одурили, ошукали,* ***мов кота в мішку продали***? [УЩ, с. 540]; Микола. *Е, тілько того зарібку* ***як кіт наплакав***. *Вісім шісток на день. А кілько чоловік надвигається, намерзнеться, намучить себе і худобу і нагризеться, то відрікся б і того зарібку* [УЩ, с. 548]; Микола. *Ой бідний, кумочко, бідний, як той мак начетверо!* (Наливає і п'є.) ***Як той горох при дорозі*** [УЩ, с. 577].

У власне фраземах, ужитих у драмі І. Франка, найчастіше функцію стрижневого слова виконують дієслова, оскільки вони сприяють динамічному розвиткові подій, майстерному відтворенню вчинків дійових осіб, образному висловлюванню, як-от: Настя (сміється). *Та ти, кумо, мене не бійся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я* ***й на очі не бачила*** [УЩ, с. 537]; Микола (засуває вікно, знімає гуню, потім кожух і вішає їх на жердці). *Ну, заробок, нема що казати! За вісім шісток* ***головою наложи*** *– оплатиться* [УЩ, с. 542]; Микола. *А бодай вас уже раз людська праця розсадила та розперла, щоби-сте лиш* **очі повивалювали**, *нелюди погані!* [УЩ, с. 542].

Дієслова в таких фраземах автор може замінювати дієприкметниками. У цьому разі фразеологізми набувають більш конкретного значення, характеризують особи більш влучно: Микола (зривається). *Я? Вкрав тобі...* (Хапає себе за голову.) *Господи, що се зо мною? Чи весь світ* ***догори ногами*** *перевертається? Я,* ***втоптаний у болото, обдертий з честі****, супокою і поваги, зруйнований,* ***зарізаний без ножа*** *– я, по-твойому, виходжу ще й злодієм?* [УЩ, с. 582].

Нерідко стрижневим словом фраземи є іменник. У такому разі увага автора зосереджена на особі чи події та її характеристиці: Анна. *Завтра? Значить, є щось? Ти щось задумав? Щось страшне? О, так! Бачу се по твоїх очах! Чула се с твого голосу, коли ти розпитував його про ті шрами. О, я знаю тебе, у тебе* ***кам'яне серце!*** [УЩ, с. 550]; Настя. ***Без серця*** *вона! І відразу се було видно* [УЩ, с. 562]; Війт. *А ви, пане шандаре, не противтеся дітвакам. Самі бачите, вони то* ***не з злого серця***. *Ну, музики, ну, грайте!* [УЩ, с. 567]; Микола. *Із* ***розбитим серцем****?* [УЩ, с. 574].

Значну частину фраземіки письменника складають загальновживані вислови, зафіксовані у нормативних словниках: Один парубок. *Гей, погуляймо нині! Нехай лихо сміється! Ану, музики, коломийки! Та такої вріжте дрібної, аби* ***аж жижки трусилися!*** [УЩ, с. 564; ФС І, с. 293]; Анна. *Так чого ж плачеш? Чого* ***рвеш моє серце****?* [УЩ, с. 571; СУМ VIII, с. 460].

Проте нерідко І. Франко вживає варіант загальновживаного вислову, замінюючи в ньому одне із слів: Жандарм. *Перепрашаю, що в таку пізню пору непрошений до вашої хати набиваюся. Але там така страшна буря, куревільниця, що не дай господи! Я з дороги збився думав уже, що або замерзну де в заметі, або* ***вовкам на зуби попадуся*** [УЩ, с. 545] (див.: ***попáсти (попáстися, потрáпити*** і т. ін.) / ***попадáти (попадáтися, потрапля́ти*** і т. ін.) ***в тенéта*** (***у пáстку, в хому́т, у сильцé, в капкáн, у павути́ну*** і т. ін.) 'опинитися у скрутному становищі, в несприятливих умовах' [ФС ІІ, с. 673 – 674]).

Поширеними є також ходові вислови, уживанням яких позначене усне мовлення: Микола. *Господи, а я й не догадувався, куди* ***стежка в горох****! Чоловік з багачами* ***кумпанії не водив****, то й на багацьких штуках не розуміється* [УЩ, с. 553]; Микола (сідає за стіл, хреститься і бере ложку). *Та ходи й ти обідати. Мені якось самому* ***страва в рот не лізе*** [УЩ, с. 554].

Частина фразем мають ознаки локально вживаних. У них побутують слова-діалектизми (Микола. *Та кажу тобі, що як на мене з правого боку поліна гуркнули, то я думав, що вже мені* ***голову на камуз розбили*** [УЩ, с. 548]). Вони демонструють специфічну для говірок південно-західного наріччя сполучуваність слів (Микола (в задумі). *Що ж, мудра рада. Тілько, мабуть, заміцна на мою* ***слабу голову***. (Хапає себе руками за голову і починає ридати.) *Ой, заміцна, заміцна! Не видержить моя голова!* [УЩ, с. 574]); мають у своєму складі слова, вимова яких характерна для мовлення зображуваного у драмі континууму (Бабич. *А вони бачать, що ти такий, та й тобі* ***кілля на голові тещуть*** [УЩ, с. 579]).

Значну частину фраземіки драми „Украдене щастя" складають вислови, образними конкретизаторами яких є соматизми (*рука, нога, жижка, серце, очі*): Жандарм. *Пам'ятай же. І будеш моєю? Стій просто, не трясись! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе* ***пустити з рук****! Раз мені* ***щастя всміхнулося*** *по тільких роках, то вже я тепер не випущу його! Зубами в нього ввіп'юся, а не випущу. Говори, будеш моєю?* [УЩ, с. 557]; Один парубок. *Гей, погуляймо нині! Нехай лихо сміється! Ану, музики, коломийки! Та такої вріжте дрібної, аби* ***аж жижки трусилися****!* [УЩ, с. 564]; Анна. *Так чого ж плачеш? Чого* ***рвеш моє серце****?* [УЩ, с. 571]; Анна. *А приходи! Ждатиму з підвечірком!* (Береться знов мотати.) *Так, він бачив нас. Ну, і що ж з того? Коли досі* ***очі не повилазили****, то мусив бачити* [УЩ, с. 570]; Микола. *А все ж таки... Не пока-*

зуйся прилюдно... з ним. ***Не топчи в болото моєї бідної голови****. А ні, то вбий мене, щоб я не дивився на те!* [УЩ, с. 572].

Значне смислове й конотативне навантаження мають фраземи морального культурного коду, у яких образним конкретизатором є абстрактні поняття (напр.: *стид* - Настя (під вікном до другої жінки, киваючи головою). *Я то знала, що до того воно дійде. Бійтеся бога, тога жінка* ***ані стиду не має, ані серця*** [УЩ, с. 576]); демонологічного, тобто з компонентами-назвами демонологічних істот (Жандарм. *Будемо людям в пику сміятися, доки можна, доки вони нас під ноги не візьмуть. А потому? Потому один кінець: всі помремо і* ***чорту в зуби підемо****. Ось чим воно скінчиться, коли хочеш знати* [УЩ, с. 575]); просторового й часового (***Не тепер, то в четвер*** *був би побачив. Я ховатися від нього не думаю. Нехай робить зі мною, що хоче!* [УЩ, с. 570]); предметного (Микола (хапає себе за голову). *Он, ой, ой! Люди!* ***Не ріжте мене без ножа****! Не мучте мене! Не бабрайтесь у моїм серці! Най вам моя жінка не* ***стоїть у очах****! От пийте, колисьте чесні та добрі, що-сьте до мене прийшли, частуйтеся і говоріть дещо веселішого. А то тьфу! Чоловікові й без вас тяжко, а ви ще додаєте* [УЩ, с. 577]).

Висновки. Фразеологія драматичного твору І. Франка „Украдене щастя" – це культурний феномен, що демонструє ментальні риси українського народу: поцінування знань, розуму; усвідомлення усієї серйозності шлюбних стосунків, що накладають певні зобов'язання на подружню пару; намагання привернути увагу до потреб та інтересів простої людини; недовіра до багатих людей, упевненість у черствості їхньої душі; повага до людей слова, які завжди виконують свої обіцянки; сміливість і наполегливість у вчинках; переконаність у тому, що будь-яке нещастя можна пережити та ін. При просторовому та часовому прочитанні фразеології аналізованої драми помічаємо, що особливе місце в ній належить стійким сполученням слів соматичного та морального, а також предметного субкоду, які допомагають виявити слова активного та пасивного масиву в наш час, визначити особливості відображення в художньому творі уснорозмовних рис.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко О. Ю., Карпенко Ю. О. Нотатки про ономастику М. Куліша / О. Ю. Андрієнко, Ю. О. Карпенко // Мова та стиль творів І. О. Буніна, М. Г. Куліша, Ю. І. Яновського. – К. : ІСДОУ, 1994. – С. 81 – 94.
2. Багмут А. Й. Ю. Яновський і І. Багряний: фоностилістика двох п'єс / А. Й. Багмут // Язык и культура: Пятая междунар. науч. конф. – К. : Collegium, 1997. – Т. 4. – С. 21 – 24.
3. Бибик С. П. Епітетний портрет Лесі Українки / С. П. Бибик // Культура слова. – 2001. – Вип. 59. – С. 33 – 39.
4. Бойко Л. П. Особливості поетики драматичної поеми І. Кочерги „Ярослав Мудрий" / Л. П. Бойко // Вісн. Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер.: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – К., 1997. – Вип. 5. – С. 18 – 21.
5. Ганошенко Ю. А. Функція ремарки в драмах В. Винниченка / Ю. А. Ганошенко // Вісн. Запоріз. держ. ун-ту. Сер. : Філол. науки. – Запоріжжя, 2001. – №2. – С. 25– 27.
6. Глуховцева І. Я. Фразеологія в українській драматургії першої половини XIX століття / І. Я. Глуховцева // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Вип. 48. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. – С. 88 – 95.
7. Гримич Г. М. Засоби мовної виразності в сучасній драмі / Г. М. Гримич // Культура слова. – 1981. – Вип. 20. – С. 20 – 26.
8. Гудзенко О. П. Романтична візія автора: „Театральність" буття у п'єсах Миколи Куліша / О. П. Гудзенко // Мова і культура: Матеріали Шостої міжнар. наук. конф. – К., 2002. – Вип. 4, т. І. Філософія мови і культури, ч. 1. – С. 86 – 91.
9. Журавльова Н. М. Народнопісенне слово у п'єсах І. Карпенка-Карого / Н. М. Журавльова // І. Карпенко-Карий: 150-річчя від дня народження: Матеріали всеукр. міжвуз. наук. конф. – Кіровоград, 1995. – С. 33 – 34.
10. Їжакевич Г. П. Засоби мовної типізації та сценічної виразності в творах української радянської драматургії післявоєнного періоду / Г. П. Їжакевич // Граматичні та стилістичні студії з української і російської мов. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 33 – 50.
11. Коваленко О. Вербальне цитування – найприродніший прийом фольклоризму української драматургії 60 – 90-х рр. XIX ст. / О. Коваленко // Зап. наук. т-ва ім. Т. Шевченка. Сер. філол. – Л., 2000. – Т. 239. – С. 80 – 106.
12. Коломієць В. В. Фольклорні мотиви в історичній драматургії XX ст. / В. В. Коломієць, О. В. Іванова // Вісн. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. : Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – К., 1998. – Вип. 7. – С. 24 – 29.
13. Коткова Л. І. Ідіолект Володимира Винниченка: лексико-фразеологічні та стилістичні складники: дис. … канд... філол. наук: 10.02.01 / Л. І. Коткова. - К., 2017. – 26 с.
14. Мостова Н. А. Лінгвостилістичні засоби створення художнього образу в драматургічному тексті першої половини XX століття: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2002. – 19 с.
15. Ожигова О. В. Каламбур як стилістичний засіб у сучасній драмі: (На матеріалі п'єси В. Діброви „Поетика застілля") / О. В. Ожигова // Культура слова. – К., 2001. – Вип. 59. – С. 51 – 57.
16. Ожигова О. В. Нові стилістичні акценти сучасної української драми / О. В. Ожигова // Культура слова. – 2002. – Вип. 61. – С. 18 – 24.
17. Северін М. Д. Приказки та прислів'я в драматичних творах І. П. Котляревського / М. Д. Северін // Наук. зап. Полтав. літ.-мемор. музею І. П. Котляревського. – Полтава, 1961. – Вип. 3. – С. 78 – 87.
18. Швець Н. В. Фразеологізм як один із засобів розвитку сюжету в драмі І. Карпенка-Карого „Бурлака" / Н. В. Швець // І. Карпенко-Карий: 150-річчя від дня народження: Матеріали всеукр. міжвуз. наук. конф. – Кіровоград, 1995. – С. 95 – 98.
19. Януш Я. В. Мова української класичної драматургії / Я. В. Януш. – Л. : Вища школа, 1983. – 147 с.

Джерела

ФС - Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В.М.Білоноженко та ін. – Київ : Наук. думка, 1993. – 984 с.

СУМ – Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980.

УЩ – Франко І. Профілі й маски / упоряд. Б. С. Тихолаз. – Харків : Фоліо, 2008. – 639 с.

REFERENCES

1. Andriienko O. Yu., Karpenko Yu. O. Notatky pro onomastyku M. Kulisha [Notes on M. Kulish's onomastics] / O. Yu. Andriienko, Yu. O. Karpenko // Mova ta styl tvoriv I. O. Bunina, M. H. Kulisha, Yu. I. Yanovskoho. – K. : ISDOU, 1994. – S. 81 – 94.
2. Bahmut A. Y. Yu. Yanovskyi i I. Bahrianyi: fonostylistyka dvokh pies [Yu. Yanovsky and I. Bagryany: phonostylistics of two plays] / A. Y. Bahmut // Yazыk y kultura: Piataia mezhdunar. nauch. konf. – K. : Collegium, 1997. – T. 4. – S. 21 – 24.
3. Bybyk S. P. Epitetnyi portret Lesi Ukrainky [An epithet portrait of Lesya Ukrainka] / S. P. Bybyk // Kultura slova. – 2001. – Vyp. 59. – S. 33 – 39.
4. Boiko L. P. Osoblyvosti poetyky dramatychnoi poemy I. Kocherhy „Iaroslav Mudryi" [Peculiarities of the poetics of I. Kocherga's dramatic poem „Yaroslav the Wise"] / L. P. Boiko // Visn. Kyiv. un-tu im. T. Shevchenka. Ser.: Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka. – K., 1997. – Vyp. 5. – S. 18 – 21.
5. Hanoshenko Yu. A. Funktsiia remarky v dramakh V. Vynnychenka [Remark function in V. Vynnychenko's dramas] / Yu. A. Hanoshenko // Visn. Zaporiz. derzh. un-tu. Ser. : Filol. nauky. – Zaporizhzhia, 2001. – №2. – S. 25– 27.
6. Hlukhovtseva I. Ya. Frazeolohiia v ukrainskii dramaturhii pershoi polovyny XIX stolittia [Phraseology in Ukrainian drama of the first half of the XIX century] / I. Ya. Hlukhovtseva // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiienka: Filolohichni nauky. Vyp. 48. – Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 2019. – S. 88 – 95.
7. Hrymych H. M. Zasoby movnoi vyraznosti v suchasnii drami [Means of linguistic expression in modern drama] / H. M. Hrymych // Kultura slova. – 1981. – Vyp. 20. – S. 20 – 26.
8. Hudzenko O. P. Romantychna viziia avtora: „Teatralnist" buttia u piesakh Mykoly Kulisha [The author's romantic vision: „Theatricality" of life in the plays of Mykola Kulish] / O. P. Hudzenko // Mova i kultura: Materialy Shostoi mizhnar. nauk. konf. – K., 2002. – Vyp. 4, t. I. Filosofiia movy i kultury, ch. 1. – S. 86 – 91.
9. Zhuravlova N. M. Narodnopisenne slovo u piesakh I. Karpenka-Karoho [Folk song in the plays of I. Karpenko-Kary] / N. M. Zhuravlova // I. Karpenko-Karyi: 150-richchia vid dnia narodzhennia: Materialy vseukr. mizhvuz. nauk. konf. – Kirovohrad, 1995. – S. 33 – 34.
10. Yizhakevych H. P. Zasoby movnoi typizatsii ta stsenichnoi vyraznosti v tvorakh ukrainskoi radianskoi dramaturhii pisliavoiennoho periodu [Means of linguistic typification and stage expression in the works of Ukrainian Soviet drama of the postwar period] / H. P. Yizhakevych // Hramatychni ta stylistychni studii z ukrainskoi i rosiiskoi mov. – K. : Nauk. dumka, 1965. – S. 33 – 50.
11. Kovalenko O. Verbalne tsytuvannia – naipryrodnishyi pryiom folkloryzmu ukrainskoi dramaturhii 60 – 90-kh rr. XIX st. [Verbal quoting - the most natural method of folklore of Ukrainian drama 60 - 90's of the XIX century] / O. Kovalenko // Zap. nauk. t-va im. T. Shevchenka. Ser. filol. – L., 2000. – T. 239. – S. 80 – 106.
12. Kolomiiets V. V. Folklorni motyvy v istorychnii dramaturhii XX st. [Folklore motifs in the historical drama of the twentieth century] / V. V. Kolomiiets, O. V. Ivanova // Visn. Kyiv. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ser. : Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka. – K., 1998. – Vyp. 7. – S. 24 – 29.
13. Kotkova L. I. Idiolekt Volodymyra Vynnychenka: leksyko-frazeolohichni ta stylistychni skladnyky [Volodymyr Vynnychenko's idiolect: lexical-phraseological and stylistic components] : dys. … kand... filol. nauk: 10.02.01 / L. I. Kotkova. K., 2017. – 26 s.
14. Mostova N. A. Linhvostylistychni zasoby stvorennia khudozhnoho obrazu v dramaturhichnomu teksti pershoi polovyny XX stolittia [Linguistic and stylistic means of creating an artistic image in the dramatic text of the first half of the XX century] : Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. – K., 2002. – 19 s.
15. Ozhyhova O. V. Kalambur yak stylistychnyi zasib u suchasnii drami: (Na materiali piesy V. Dibrovy „Poetyka zastillia") [Pun as a stylistic device in modern drama: (Based on the play by V. Dibrova „Poetics of the feast")] / O. V. Ozhyhova // Kultura slova. – K., 2001. – Vyp. 59. – S. 51 – 57.
16. Ozhyhova O. V. Novi stylistychni aktsenty suchasnoi ukrainskoi dramy [New stylistic accents of modern Ukrainian drama] / O. V. Ozhyhova // Kultura slova. – 2002. – Vyp. 61. – S. 18 – 24.
17. Severin M. D. Prykazky ta pryslivia v dramatychnykh tvorakh I. P. Kotliarevskoho [Proverbs and sayings in the dramatic works of IP Kotlyarevsky] / M. D. Severin // Nauk. zap. Poltav. lit.-memor. muzeiu I. P. Kotliarevskoho. – Poltava, 1961. – Vyp. 3. – S. 78 – 87.
18. Shvets N. V. Frazeolohizm yak odyn iz zasobiv rozvytku siuzhetu v drami I. Karpenka-Karoho „Burlaka" [Phraseology as one of the means of plot development in I. Karpenko-Kary's drama "Burlak"] / N. V. Shvets // I. Karpenko-Karyi: 150-richchia vid dnia narodzhennia: Materialy vseukr. mizhvuz. nauk. konf. – Kirovohrad, 1995. – S. 95 – 98.
19. Ianush Ya. V. Mova ukrainskoi klasychnoi dramaturhii [The language of Ukrainian classical drama] / Ya. V. Yanush. – L. : Vyshcha shkola, 1983. – 147 s.

Dzherela

FS – Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological dictionary of the Ukrainian language] / Uklad.: V.M.Bilonozhenko ta in. – Kyiv : Nauk. dumka, 1993. – 984 s.

SUM – Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] : v 11 tt. / za red. I. K. Bilodida. – K. : Nauk. dumka, 1970 – 1980.

UShch – Franko I. Profili y masky [Profiles and masks] / uporiad. B. S. Tykholaz. – Kharkiv : Folio, 2008. – 639 s.

Phraseology of I. Ya. Franko's drama „Stolen Happiness"

K. Hlukhovtseva, I. Hlukhovtseva

The article reveals the stylistic functions of stable word combinations in I.Ya. Franko's drama „Stolen Happiness". The authors argue that proverbs, sayings, comparisons, in fact, phraseology in the drama of Ivan Franko are not only a means of typifying the speech of the protagonists, but also a way of individual understanding of reality; antinomy, one of the ways to unfold the plot; demonstration of mental features of the ethnos. Verbal and noun phraseology contribute to the dynamic development of events, skillful reproduction of the actions of the protagonists, their characteristics, imagery of expression. The center of the playwright's phraseicon is the unit of somatic and moral cultural code. Many of the phrases are commonly used, but expressions that are variants of codified stable combinations of words and locally used inversions become important in the fabric of the work.

Keywords: *phraseological unit, paremia, drama, phrasemicon, somatisms, idiostyle.*

Трансформація неоміфологічних мотивів у ліриці Марини Брацило (на матеріалі збірки «Я зроду тут живу»)

А. Карач

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: annkarach@ukr.net

Paper received 13.02.21; Accepted for publication 21.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-10

Анотація. У пропонованій статті здійснено художньо-естетичний аналіз неоміфологічних (політеїстичних і монотеїстичних) мотивів лірики М. Брацило. Проаналізовано реінтерпретовані античні та біблійні образи (Каїна, Хроноса, Кассандри, Геби, Ікара, Геліоса, Філомели, Прокни, Юди та ін.), а також пов'язані з ними сюжети. Схарактеризовано явища «сюжетоскладання» (за Є. Мелетинським), багатовимірності, повторення, циклічності, що сприяли трансформації первісного міфу та авторському міфологізуванню. Визначено «ядро», «тіло» мотиву, «мотивне поле» (за А. Тимченко).

Ключові слова: *мотив, неоміфологізм, Брацило, трансформація, авторське міфологізування.*

Вступ. Останнє десятиліття XX століття пов'язане з реконструкцією політеїстичного та монотеїстичного виміру в українській поезії. В ліриці дев'ятдесятників виразно простежується переосмислення античних і біблійних мотивів. Воно зумовлене різними прийомами та явищами, серед яких яскраво постає авторське міфологізування.

Однією з найцікавіших представниць цього періоду можна без перебільшення вважати запорізьку поетку М. Брацило. Матеріалом нашого дослідження слугують тексти 1989-1999 рр, що не були оприлюднені за життя авторки, проте щонайповніше відображають її світовідчуття. У віршах мисткині зринає безліч реінтерпретованих образів (Ікара, Персефони, Хроноса, Юди, Каїна та ін.), які вибудовують неоміфологізовану реальність.

Короткий огляд публікацій. На сьогодні вже сформувалися певні вектори дослідження доробку М. Брацило. Так, О. Ольшанська розглядає урбаністичний дискурс [4], а також детально аналізує образ козацтва й зазначає, що художній вимір поетки «вирізняється тяглістю та особливою увагою до історичного минулого України, зокрема Запорізького краю» [5]. Ф. Штейнбук розмірковує про книжку «Зоряна криця. Вибране. Лірика», де, на переконання професора, переважає громадянська проблематика [9, с. 82]. На думку О. Стадніченко, вірші авторки «підкупають своєю бентежною щирістю, первозданною, самобутньою простотою і в той же час наявністю яскравих перлин у плані художньої організації мови, фоніки, поетичного синтаксису» [7, с. 125]. Літературно-мистецький портрет М. Брацило подають І. Кушніренко, В. Жилінський [2], а також С. Ремжина [6]. Однак міфопоетичні мотиви, характерні для лірики дев'ятдесятниці, зокрема для раннього періоду творчості, досі не були достатньо вивчені (знаходимо лише згадки про античні та біблійні сюжети). Таким чином, існує потреба дослідження неоміфологічного вектора, огляд якого увиразнить уявлення про творчість цієї самобутньої представниці покоління 1990-х років.

Мета статті – здійснити художньо-естетичний аналіз міфопоетичних мотивів у ліриці М. Брацило.

Об'єкт дослідження – поезія М. Брацило (збірка «Я зроду тут живу»).

Предмет дослідження – особливості розгортання неоміфологічних мотивів.

Результати та їхнє обговорення. Художнім центром книжки «Я зроду тут живу» є, на нашу думку, міні-поема «Антична осінь» («Тінь Хроноса»). Міфосценарії авторки мають різні варіативні схеми, у яких домінують давньогрецькі образи (Геба, Геліос, Хронос, Персефона, Гея, Аїд, Лето, Прометей). Усталену семантику означених міфоструктур можна вважати «ядром» мотиву (за А. Тимченко [8]).

Механізм розгортання передбачає декілька етапів переосмислення. На рівні образної структури традиційні уявлення, що побутують у світовій культурі, трансформуються. З'являється авторське конструювання поетичної реальності. Наприклад, Геліос – не просто бог сонячного світла, він змінює пори року, створює осінь у «невмирущості проміння» [1, с. 153]; Геба «розсипає землею крихкі сонцепам'ятні квіти» [1, с. 153]; Прокна не мститься чоловікові («тепер не треба вбивати сина» [1, с. 157]) за те, що той скривдив її сестру Філомелу (як це було за античним сюжетом), а «винна сама» [1, с. 161] тощо. Художня функція розширення авторського інтерпретаційного діапазону обумовлює стратегію введення цих образів завдяки багатовимірності.

Лірична героїня постає в образі сумної Філомели, у якої «хітон розірвався і вицвів», «кінь схуд», а сама вона плаче: *«Інкрустую сльозами шлях – / і стає золотою земля»* [1, с. 154]. Відповідно до сюжету М. Брацило, події нагадують трагедію (є сцена, куліси, балкон, партер, актори, глядачі, юрба, різна театральна атрибутика). Темпоральна та просторова організація тексту передбачає поділ на світ живих і світ мертвих (*«Але в царстві мертвих / усе роздають по заслугах»* [1, с. 160]); часто залежить від акустиних явищ (рипіння, регіт, крик тощо), які творять особливий утаємничений простір, де превалюють семи тривоги, смерті та зради («тіло» [8] мотиву, тобто конкретні значення): *«І рипить / золота-золота колісниця»* [1, с. 154]; *«Істерично регоче Лето»* [1, с. 154]; *«І регочуть п'яні балкони / над сльозами повії»* [1, с. 154]; *«А ви сміється! Нікчеми! / За сміх, недобрий і темний / смертним належить кара»* [1, с. 155]; *«Кричи ж останнім зойком голосніше, / Моя стара, поламана кіфаро!»* [1, с. 162]. Художня реальність має декілька міфологічних дискурсів, навколо яких розго-

 ©A. Karach 2021

ртається сюжет, зокрема зринає річка Стікс і храм Кіпріди. Цікаво, що образ Хроноса хоч і важливий у загальній образній системі, адже пов'язаний з хронологічним виміром лірики, проте його функція в тексті стає краще зрозумілою лише наприкінці поеми, де він зазнає перевтілень (діада «людина – божество»): *«Глядачу не слід відчувати провину. / Тим більше, що вже бісували двічі, / до того ж видно у світлі останньої свічки, / як Тінь Хроноса повільно стає Людиною»* [1, с. 175]. Поширений прийом, який сприяє структуруванню трансформованого політеїстичного простору, – повторення, що полягає у використанні спільних колористичних ознак у межах однієї текстової площини («чорна-чорна казка омели» [1, с. 154]; «чорні-чорні у нього сни» [1, с. 157]; «на чорнім полі безкраїм» [1, с. 157]; «біль мій, чорноокий і незрячий» [1, с. 162]; «чорна-чорна казка» [1, с. 164]).

Окрім згаданих міфоструктур, у поезії авторки зринає реконструйований образ Ікара. «Тіло» [8] мотиву – сема пошуку («*Звівши з батьком з мармуру палати / Я шляху до неба не знайшов»* [1, с. 29]) та переходу (відстань – чужина – шлях до неба – смерть за мить наближення до щастя), що існує на декількох художніх рівнях: монологічному, де в центрі опиняється сонце як ритуальний елемент, пов'язаний з бінарними опозиціями любові та смерті, що в контексті поетичної реальності авторки стають взаємозалежними (*«Здрастуй, сонце! Я тебе кохаю»* [1, с. 29]; *«Сонце! Я наблизився до тебе / Ти – в мені… І я тебе кохаю!»* [1, с. 30]); образному, де небесне світило є співтворцем неоміфологізованого простору (*«Ти, як матір, пестило мене / І, мов квітку, в променях зростило»* [1, с. 29]). Міфопоетична складова на рівні сюжетотворення – художня модель, у якій море – двійник неба, а «мотивне поле» [8] (мотив у його зв'язках) вибудовується у межах амбівалентних часопросторових структур: *«Хай же розстилається без краю / Море, як двійник ясного неба»* [1, с. 30]. За схожою схемою мисткиня вибудовує міфосценарій, пов'язаний із функціонуванням у тексті образу Персефони, однак тут преференцій набуває сема приреченості («тіло» [8] мотиву) та структура «любов – безсмертя – світло – любов»: *«Коли я безжурно квітла, / То мати казала часто: / – Кохання лиш там, де світло / Немає без сяйва щастя. / Для того в своєму лоні / Носила тебе під серцем / Щоб ти на Олімпі, доню, / Зустріла любов безсмертно! / І думала я так само, / Що щастя моє –назавжди / Та ти, хоч безсмертна, мамо, / Не знала всієї правди: / В розпуці не можу покласти / Краю жалю й мовчанню:/ Розпалося надвоє щастя – / Тут світло, а там кохання»* [1, с. 30]. І на рівні форми, і на рівні змісту простежується явище циклічності.

Поетичному світові М. Брацило притаманний прийом «сюжетоскладання» [3], що зумовлений кореляцією біблійних (Каїн) та античних (Хронос, Кассандра) образів («ядро» [8]) і трансформується в межах мотиву мандрів/блукань: *«Зорі з неба падають, мов з саду – / Смертниці… Хроносе, зупини!... / Мовби тиражуючи Касандру, / Падають зневіреним у сни / І до ранку марно пророкають. / Протечуть крізь пальці – і тоді / Ранок, нерозкаяний, мов Каїн, / Кров із пальців змиє у воді»* [1, с. 55]. Саме тому в текстах авторки часто зринає архетип долі, що має елінське «коріння»: *«Приблудилась доля, / стала наді мною / Задзвеніла в небі, злинула луною»* [1, с. 131]. М. Брацило вибудовує полівекторну систему, де категорія пам'яті для міфосценарію структурує художній вимір. Механізм творення передбачає елементи «камінь снів», «коло», «вода», які зринають у триєдності «смерть – час – сад». Для її текстів характерні риторичні фігури, зокрема міфологічна формула звертання, що безпосередньо стосуються переосмислених традиційних образів, а також паралелізми (зорі – смертниці, ранок – Каїн тощо), які утворюють специфічну художню модель, де сад – певний прихисток для ліричної героїні. Відповідно до одного з міфосценаріїв М. Брацило, Каїн не може приховати скоєне, чекає кари, однак не визнає перед Богом своєї провини [1, с. 88].

У збірці «Я зроду тут живу» домінантним є образ подорожнього (інколи блукальця), що безпосередньо стосується монотеїстичного виміру лірики. Так, авторка структурує поетичну реальність, у якій мандрівка – шлях до Бога та внутрішньої гармонії: *«Я стрічаюся з нею, / як стрічаються двоє блукальців: / Очі – в – очі… вогонь…»* [1, с. 147]; *«Подорожній іде. Йому щемить / Минуле – всіма образами»* [1, с. 95]; *«Подорожній іде. Він знає: я – / Полуденне марево»* [1, с. 95]; *«Подорожній іде. Шепоче: ні. / Хоче вмирати повільно»* [1, с. 96]; *«Подорожній іде. Випльовує сміх – / Нехай у піску – вітром»* [1, с. 96]; *«Подорожній іде. Шукає зими. / Хоча б озирнися!.. Ні разу»* [1, с. 97]. Сад – міфологізований локус, у якому ліричні герої відчувають власну захищеність. Він пов'язаний з категоріями майбутнього (тріада «подорожній – сад – дорога»): *«Якийсь подорожній / іде до вишневого саду. / Чого він шукає? – / Далека дорога у сад»* [1, с. 131]. «Тіло» [8] мотиву – сема гріхопадіння та спокути, що подекуди співвідноситься з образом Юди («ядро» [8]). В основі реконструкції неоміфологічного сюжету в текстах М. Брацило інколи лежить прийом синестезії (наприклад, запах як структурний елемент має забарвлення): *«Хай буде день – зелений і терпкий / Прозорий перший лист сухого дуба / Якого синій запах – наче згуба, / Останній дар коханої руки. / Таке його народження сумне – / Не всупереч, а за бажанням Юди»* [1, с. 77].

Найвиразніша художня функція мотиву мандрів/блукань у ліриці авторки – безтілесність, що виявляється в текстах і на експліцитному, і на імпліцитному рівні: *«Це добре, що твоя кохана / Не дорікне нічим мені / За безтілесність і мовчання, / за неприкриту шовком суть…»* [1, с. 87]. Окрім того, зринає сема зради, що встановлює певні вектори взаємодії з семою народження і ретроспективними схемами ретрансляції міфологічного простору: *«Він у моїй історії пребуде / Як зрада мною – давньої мене, /* Як *скривлення нове колишніх вуст, / Очей колишніх погляди торішні»* [1, с. 77].

Подекуди в поезіях, де простежуються біблійні сюжети (наприклад, гріховадіння Адама і Єви), мисткиня використовує прийом опосередкованої номінації: *«З ім'ям того, хто став постійним щемом»; «З ім'ям того, хто вчив мене любові»* [1, с. 91]. У темпоральній опозиції минулого й теперішнього виразно

постає світ, де героїня «іще жива», де вона – «коханка і дружина» [1, с. 91].

Шари сюжетотворення у художній реальності авторки, пов'язані з художнім осмисленням шляху, актуалізовані через різні структури, зокрема такі: «шмаття асфальту» [1, с. 116]; «останній пасажир» [1, с. 136]; «далями імлистими» [1, с. 137]; «близький самотній фініш» [1, с. 103]; «з дорожним пилом» [1, с. 108]. «Мотивне поле» [8] вибудовується завдяки взаємодії з мотивом свободи, що на текстологічному рівні окреслено як спробу втечі: *«чуєш? Там за стіною / спить порожнеча / мовчить / з волі придурка – Ноя / вчинимо втечу / вночі»* [1, с. 117].

Висновки. Політеїстичний міфосвіт у збірці «Я зроду тут живу» М. Брацило має в основі античні образи (Геба, Геліос, Філомела, Хронос, Персефона, Гея, Аїд, Лета, Прометей, Ікар, Прокна). Вони зреалізовані через семи тривоги, смерті, пошуку, переходу, приреченості, а також через явище циклічності. Серед основних трансформаційних прийомів і художніх функцій можемо виокремити такі: авторське міфологізування, розширення інтерпретаційного діапазону, багатовимірність, повторення.

Монотеїстична художня модель у ліриці авторки пов'язана з мотивом мандрів/блукань. Подорож для М. Брацило – спосіб поетичної реконструкції світу, що ґрунтується на категорії пам'яті та переосмислених біблійних образах (Ной, Каїн, Юда, Адам і Єва). Інколи в межах одного тексту міфоструктури поєднуються з античними елементами, архетипом долі (прийом сюжетоскладання). У низці творів домінують семи зради, гріхопадіння, спокути й народження. Преференцій набувають прийом синестезії, художня функція безтілесності. Характерна риса поетичного світу – паралелізми та риторичні фігури. Мотив мандрів перебуває у зв'язках з мотивом свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брацило М. Я зроду тут живу: Рання лірика, спогади сучасників. Запоріжжя: Дике поле, 2018. 248 с.
2. Кушніренко І., Жилінський В. Марина Брацило. Література Гуляйпільщини (На пругких вітрах). Ч. 2. Дніпро: Пороги, 2003. С. 198–204.
3. Мелетинский Е. Семантическая организация мифологического повествования и проблема создания семиотического указателя мотивов и сюжетов. *Учен. зап. Тартуского гос. ун-та*. Вып. № 635. Тарту, 1983. С. 115–125. URL: http://www.ruthenia.ru/folklore/Meletinskii%20E.M.%20Semanticheskaya%20organizaciya%20mifologicheskogo%20%20povestvovaniya%20i%20problema%20sozdaniya%20semioticheskogo%20ukazatelya%20motivov%20i%20syujetov_1983.pdf (дата звернення 16.10.2018).
4. Ольшанська О. Урбаністичний дискурс у поезії Марини Брацило. *Актуальні питання гуманітарних наук:* міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. № 30, т. 3. С. 4–9.
5. Ольшанська О. Художнє переосмислення образу козацтва у збірці М. Брацило «Шовкова держава». URL: http://www.bratsylo.com.ua/about-me/publications/item/2370-%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BE-%D0%BE%D1%85%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%94%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BE%D1%81%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%83%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D1%86%D1%96%D0%BC%D0%B1%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0.html (дата звернення: 1.02.2021).
6. Ремжина С. Пісні від Марини Брацило – це її українська душа. URL: http://www.bratsylo.com.ua/spogady/item/1791%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D0%B0.html (дата звернення: 1.02.2021).
7. Стадніченко О. Літературне Запоріжжя в контексті українського літературного процесу. *Краєзнавство Запоріжжя.* Запоріжжя : Національна спілка краєзнавців України, 2016. № 1. С. 115–129.
8. Тимченко А. Структура мотиву: до питання теоретичного осмислення. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. Випуск 17. К. : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2010. С. 5–8. URL: http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/1374/2/%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%83.pdf (дата звернення: 20.05.2018).
9. Штейнбук Ф. «Дзвінкі голоси вже напівожіночених мавок», або «Сонячні письмена Марини Брацило» [Рец. на кн. Брацило М. Зоряна криця. Вибране. Лірика. Запоріжжя: ЗНУ, 2009]. *Слово і час.* 2020. № 2 (710). С. 80–86.

REFERENCES

1. Bratsylo M. (2018). Ya zrodu tut zhyvu (I have been living here since birth): Early lyrics, memories of contemporaries. Zaporozhia: Dyke pole, 248 p.
2. Kushnirenko I., Zhylinskyy V. (2003). Maryna Bratsylo. Literatura Huliaipilshchyny (Na pruhkyh vitrah). Part 2. Dnipro: Porohy, p. 198–204.
3. Meletynskyy Y. (1983). Semantic organization of mythological narrative and the problem of creating of a semiotic index of motives and plots. *Scientific notes of Tartu State university*. Issue. № 635. Tartu, p. 115–125. URL: http://www.ruthenia.ru/folklore/Meletinskii%20E.M.%20Semanticheskaya%20organizaciya%20mifologicheskogo%20%20povestvovaniya%20i%20problema%20sozdaniya%20semioticheskogo%20ukazatelya%20motivov%20i%20syujetov_1983.pdf (access date: 16.10.2018).
4. Olshanska O. (2020). Urban discourse in the poetry by Maryna Bratsylo. Current issues of the humanities: interuniversity collection. Scientific works of young scientists of Drohobych State Ivan Franko Pedagogical University. № 30, vol. 3, p. 4–9.
5. Olshanska O. Artistic rethinking of the image of the Cossacks in the collection by M. Bratsylo «Silk State». URL: http://www.bratsylo.com.ua/about-me/publications/item/2370-%D0%BE%D0%BB% D1% 8C% D1% 88% D0% B0% D0% BD% D1% 81% D1% 8C% D0% BA% D0% B0-% D0% BE-% D0% BE% D1% 85% D1% 83% D0% B4% D0% BE% D0% B6% D0% BD% D1% 94% D0% BF% D0% B5% D1% 80% D0% B5% D0% BE% D1%

81% D0% BC% D0% B8% D1% 81% D0% BB% D0% B5% D0% BD% D0% BD% D1% 8F% D0% BE% D0% B1% D1% 80% D0% B0% D0% B7% D1% 83% D0% BA% D0% BE% D0% B7% D0% B0% D1% 86% D1% 82% D0% B2% D0% B0% D1% 83% D0% B7% D0% B1% D1% 96% D1% 80% D1% 86% D1% 96% D0% BC% D0% B1% D1% 80% D0% B0% D1% 86% D0% B8% D0% BB% D0% BE% D1% 88% D0% BE% D0% B2% D0% BA% D0% BE% D0% B2% D0% B0% D0% B4% D0% B5% D1% 80% D0% B6% D0% B0% D0% B2% D0% B0. html (access date: 1.02.2021).

6. Remzhyna S. Songs by Maryna Bratsylo are her Ukrainian soul. URL: http://www.bratsylo.com.ua/spogady/item/1791%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0% B0% D1% 80% D0% B5% D0% BC% D0% B6% D0% B8% D0% BD% D0% B0.html (access date: 1.02.2021).
7. Stadnitchenko O. (2016). Literary Zaporozhia in the context of the Ukrainian literary process. *Local lore of Zaporizhia*. National Union of Local Historians of Ukraine. Vol. 1., p. 115–129.
8. Tymtchenko A. (2010). The structure of the motive: to the question of theoretical understanding. Literary horizons. Works of young scientists. Institute of Literature of T.H. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine. Vol. 17. Kyiv, p. 5–8. URL: http: //ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/1374/2/% D0% A1% D1% 82% D1% 80% D1% 83% D0% BA% D1% 82% D1% 83 % D1% 80% D0% B0% 20% D0% BC% D0% BE% D1% 82% D0% B8% D0% B2% D1% 83.pdf (access date: 20.05.2018).
9. Shteinbuk F. (2009). «Ringing voices of already half-married moths», or «Solar writings by Maryna Bratsylo» [Rec. on the book by M. Bratsylo. Zoriana krytsia. Selected. Lyrics. Zaporizhia: ZNU]. Slovo i chas, 2020. Vol. 2 (710), p. 80–86.

Transformation of neomythological motives in the lyrics by Maryna Bratsylo (based on the poetry collection «Ya zrodu tut zhyvu» («I have been living here since birth»))

A. Karach

Abstract. In the offered article the art-aesthetic analysis of neomythological (polytheistic and monotheistic) motives of lyrics by M. Bratsylo is performed. Reinterpreted ancient and biblical images (Cain, Chronos, Cassandra, Heba, Icarus, Helios, Philomela, Procna, Judas, etc.) and related plots are analyzed. The phenomena of «plot formation» (according to Y. Meletynskyy), multidimensionality, repetition, cyclicity, which have contributed to the transformation of the original myth and the author's mythologizing, are characterized. The «core», «body» of the motive and «motive field» are defined (according to A. Tymchenko).

Keywords: *motive, neomythologism, Bratsylo, transformation, author's mythologizing.*

Химерний простір урбаністичного роману доби постмодерну: особливості авторських репрезентацій (на матеріалі творів О. Памука і Ю. Винничука)

С. Кая

здобувач кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства
Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: eskaya2010@gmail.com

Paper received 31.01.21; Accepted for publication 12.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-11

Анотація. У романі «Чорна книга» (Kara Kitap, 1994) турецькому нобеліантові Орхан Памуку вдалося розкрити сутність і стилістику свого авторського варіанту постмодерного урбаністичного тексту. Письменник вдається до інтертекстовості, переплетення дискурсів, уведення героїв-двійників тощо. До схожих прийомів вдається і українського постмодерніст Юрій Винничука в романі-фантасмагорії «Мальві Ланді» (1993. Попри низку відмінностей, в обох творах спільним тлумачення міського простору як «чужого», звернення до історичних фактів, культурологічного контексту тощо. Доповнивши образи реально-історичних Стамбула і Львова ентропійними топосами сміттярки, божевільні тощо, автори перетворили ці топоси на химерні.

Ключові слова: *химерний простір, урбаністичний роман, постмодерністська поетика, Орхан Памук, Юрій Винничук.*

Вступ. На долю роману О. Памука «Чорна книга» випала особлива доля. Цей фантасмагоричний, сповнений численними персонажами роман не лише завоював величезну прихильність аудиторії, а й став одним із передвісників глобальних змін у його кар'єрі: нищівна критика, яка чергуватиметься із похвалою, переклад багатьма мовами світу місце у списку книг, які розходяться найбільшими тиражами тощо. Залишаючись вірним своїй улюбленій темі міста і Стамбула зокрема, О. Памук у «Чорній книзі» запропонував новий рівень авторської інтерпретації урбаністичного простору крізь призму постмодерністської поетики. Як і турецький прозаїк, український письменник-постмодерніст Ю. Винничук стикався з несприйняттям своєї творчості: його «Мальві Ланді», як і «Чорній книзі» О. Памука, висували схожі «звинувачення», закидаючи авторові надмірну любов до довгих речень, занадто плутаний стиль оповіді, перевантажений метафорами тощо. Обидва твори визначають «енциклопедичними романами», романами-лабіринтами. Натомість у своєму дослідженні зробимо акцент на такому спільному концепті цих творів, як химерний простір.

Огляд публікацій за темою цього дослідження виявляє, окремі публікації Р. Семківа [9], М. Рябченко [8], Ю. Фуц [10] присвячені постмодерністській поетиці роману Ю. Винничука. Романістику О. Памука найбільш комплексно досліджувала К. Посохова [6]. Але компаративного дослідження роману «Чорна книга» О. Памука і «Мальви Ланди» Ю. Винничука немає. Це визначає новизну запропонованого дослідження

Мета статті – визначити художні параметри міста як химерного простору в авторських варіантах О. Памука і Ю. Винничука. **Матеріалом** дослідження є романи «Чорна книга» О. Памука і «Мальва Ланда» Юрія Винничука, які характеризуємо урбаністичними текстами доби постмодерну. **Методами** дослідження є історико-літературний, інтертекстуальний, міфологічний, історико-типологічний.

Результати і їхнє обговорення. На нашу думку, для романів «Чорна книга» О. Памука і «Мальва Ланда» Ю. Винничука характерним хронотоп «чужого» або «химерного» простору. Виходячи з уже класичного положення М. Бахтіна про взаємокореляцію часу і простору, місто як «чужий» простір пов'язуємо з уявленнями про есхатологічний час, зумовлений процесом ентропійного розвитку. «Химерний» простір стає авторським варіантом художнього втілення такого міста у «Мальва Ланда» Ю. Винничука і «Чорній книзі» О. Памука.

Буквальний сюжет обох романів можна звести до формули «блукання персонажа-інтелігента в лабіринті міста в пошуках своєї ідеальної жінки». Певною мірою це надає творам обох авторів детективно-авантюрного характеру, типового для жанрів масової літератури доби постмодерну. Але саме така особливість творів доби, як множинність інтерпретації, дає можливість прочитувати романи О. Памука і Ю. Винничука як варіанти інтелектуальних бестселерів, урбаністичні топоси яких постають насамперед в образах лабіринтів. Поняття «лабіринт міст» у кожному з аналізованих романів має спільні та індивідуальні риси. У романі О. Памука таким лабіринтом виявляється сучасний Стамбул, в обрисах і проблемах якого персонаж постійно «відчитує» його минуле. У «Мальві Ланді» Ю. Винничука – це кілька топосів (реальний Львів, вигадана Сміттярка, містечко С.), у яких поєднані риси типового українського провінційного містечка з образом химерного простору, що корегує жанрову природу твору до іронічного постмодерного роману.

Специфіку часу і простору в «Чорній книзі» О. Памука та в «Мальві Ланді» Ю. Винничука творить синтез трьох типів хронотопу: зовнішнього, який несе в собі інформацію про місце (місця) розвитку сюжету, внутрішнього і так званого вічного, що накладаються один на одного. Зовнішній хронотоп дає уявлення про декорації, у яких розгортаються події твору та формується оточення персонажів. Так, на самому початку роману «Мальва Ланда» автор, окреслюючи місце, де відбуватимуться події, не називає його, а подає народжений ним настрій: це місто, що «*причаїлося в кам'яній дрімоті, в холодних сльозах осені, … сонних*

 ©|S. Kaya 2021

шибках вечора» [2, с. 3.] І лише потім називає два міських топоси, які безпомилково вказують на Львів – Ратушу і Личаківське кладовище, тобто архітектурні «знаки» влади і смерті. Вважаємо, що так у творі визначаються символічні кордони екзистенційного простору, у якому обертається життя головного героя Бумблякевича і на різні прояви якого спрямована авторська бурлескно-гротескова стихія. Схоже і в О. Памука: «декораціями» першої сцени роману виступають зорові і слухові образи, які окреслюють саме міський топос Стамбула («*Знадвору долинали перші звуки зимового ранку: гуркіт поодиноких автівок і старих автобусів, свист наглядача на стоянці маршрутних таксі, дзенькіт жбанів об бруківку – їх то піднімав, то опускав додолу салепчі, працюючи на пру пиріжником. Сіре зимове світло осявало кімнату, блякнучи за темно-синіми фіранками*») [5, с. 4], що у взаємозв'язку з часовими координатами стає «простором», у якому замикається життя головного героя Ґаліпа, відраховується хронометраж найважливіших подій: «*Через шість місяців після того, як [її] сім'я перебралася до Стамбула…*» [5**,** с. 8]

І в О. Памука, і у Ю. Винничука топоси зображених міст можна розпізнати та ідентифікувати. Але водночас письменники створюють міфологічний образ Львова і Стамбула – символічні простори з універсальними рисами Всесвіту, у яких є риси конкретних міст. Відтак зображені міста є містами-світами, у яких накладаються кілька субсвітів. Так, реальний світ можна впізнати через називання і опис конкретних існуючих «пунктів», які відтворюють топографію міста (наприклад, назви районів Стамбула – Шіркеджі, Аксарай, Каракой та ін., назви вулиць Львова чи видавництв, які публікували книги з бібліотеки Бумблякевича, знакові події, які визначали «життя» міста, його побут тощо). Сприйняттю реального світу допомагає інший субсвіт – світ снів і марень персонажів, але його так само наратори можуть сприймати крізь призму щоденної реальності. Тобто межа між реальним і не-реальним є умовною або зникає взагалі. Це надає просторові Ю. Винничука, гротескового характеру, а просторові твору О. Памука, завдяки розставленим акцентам, трагічності та іронічності.

Особливим здобутком автора в романі «Чорна книга» є образ хронологічно багатошарового і соціально поліфонічного Стамбула. Саме він, на думку С. Байрава, головний персонаж твору [1, с. 73] як місто-символ, розірваний між Європою і Азією, палімпсест трьох тисячоліть, столиця чотирьох імперій від Римської до Османської, разом із середньовічною Латинською, яку заснували хрестоносці. Мандрівка персонажів простором стамбульських кварталів і століттями історії, етапами власного життя упродовж кількох днів складають особливий вимір «Чорної книги».

Окрім реально-історичних міст Стамбула і Львова, спільним топосом обох творів відповідно, є території, захаращені сміттям. У романі О. Памука читача поступово «готують» до появи такого специфічного об'єкта: погляд Ґаліпа весь час наштовхується на недоглянуті або зруйновані будівлі («*дивився на почварний похмурий фасад "Шехрікальпу*"») чи непотріб на вулицях міста («*пройшов хідником серед куп сміття в кінець довжелезної черги на зупинці маршруток*») [5, с. 14], щоб потім розгорнути справді апокаліптичну картину стамбульської сміттярки. Але, на відміну від львівської, створеної людьми, у романі О. Памука важливим фактором є природа, адже сміттєзвалища були виявлені на дні Босфору, який катастрофічно обмілів унаслідок людської діяльності. Цьому присвячений окремий розділ із символічною назвою «Коли відступили води Босфору»: «*… та райська місцина, яку ми колись називали "Босфором", перетвориться на чорне болото, де оштукатурені засохлим багном кістяки галеонів виблискуватимуть, наче яскраві зуби в примар. <…> А посеред цього содому і гоморри разом із перевернутими на бік шкаралупами суден давньої кораблебудівної компанії «Хайріє» розкинуться поля аврелій та кришечок від пляшок з-під газованої води…*» [5, с. 27–28]. Апокаліптичні мотиви употужнюються при відтворенні образу майбутньої цивілізації: «*ми мусимо приготуватися до зовсім іншого – епідемій геть невідомих хвороб: вони спалахнуть у цій проклятій безодні, яку цілий Стамбул зрошуватиме потоками густих зелених нечистот, серед отруйних газів, котрі вириватимуться з доісторичних підземель, висохлих боліт, трупів дельфінів, камбали й меч-риби та орд пацюків, що відкривають тут для себе цілий рай*» [5, с. 27–28]. Вважаємо, що сміттярка в інтерпретації О. Памука – це метафора сучасної авторові Туреччини, де, завдяки образу Босфору як протоки, на березі якої розкинувся Стамбул і яка розділяє країну на дві – азійську і європейську – частини, актуалізується традиційна для творчості письменника проблема ідентичності турків. Обмілілий Босфор, який оголює сміття на дні протоки, перетворюється на символічний образ конфлікту між «азіатськістю» і «європейськістю» Туреччини. Невипадково О. Памук звертає увагу на певні «скалки» історії, які можна побачити тоді, коли «відступили води Босфору», які характеризують часи придворних змов, протистояння віри («*я спущуся в цю пропахлу трупами пітьму <…> натикатимусь то на скелети придворних змовників, що досі лежатимуть скоцюрбленими, ніби в мішках, у яких ці люди задихнулися, то на православних священиків із прив'язаними до їхніх зап'ястків ядрами, хрестами та патерицями в руках*») та Першої світової війни («*я вгледжу <…> пічну трубу на підводному човні, який осяде на морське дно, чи то заплутавшись у рибальських сітях, чи то напоровшись носом на зарослі мохом скелі, коли він намагатиметься торпедувати пароплав "Гюлджемаль"; той переправляв солдатів з пристані Топхане до Чанаккале*»)» [5, с. 27–31]. Як і Ю. Винничук, О. Памук поглиблює зміст за допомогою нюхових образів («*віднині будемо глипати на голубуватий дим, що курітиме вгору від поспіхом спалених мерців… Тепер нам постійно спиратиме дух від того їдкого, схожого на запах плісняви смороду покійників, що гнитимуть на столах, за якими ми раніше пили раки, насолоджуючись духмяною прохолодою жіночих рук та ароматом багряника на берегах Босфору*») [5, с. 28 – 29], які оприявлюють мотив деградації і тління. Так само своїм окремим життям за принципом «місто в місті» живе і велика львівська сміттярка в романі Ю. Винничука «Мальва Ланда». Її есхатологічний зміст

увиразнюють образи ворон, тривоги, лабіринту: «*Вершини сміттярських гір сідлали надуті ворони і галки, а наближення чужинця викликало в них тривогу і непевність – одні вже били крилами на сполох, інші розгублено каркали, злітали в повітря і, зробивши коло, знову сідали неподалік, втягнувши голову, мовби соромлячись своєї паніки. Бумблякевич пройшовся вздовж гір, шукаючи стежки, і нарешті побачив вузеньку вуличку, щось на зразок входу до велетенського лабіринту»* [2, с. 43.]

Якщо в О. Памука сміттярка на дні Босфору – це втрачений світ колишньої імперської величі, то магістральним завданням Ю. Винничука, вважаємо, є створення образу абсурдного світу. Його зміст розкривається через онтологічні модуси відчуження і самотності (цей аспект аналізуватиметься в наступному розділі нашої дисертації, присвяченому питанню екзистенційної самотності людини міста). Львівська сміттярка – це, як слушно зауважують дослідники, пародія на космогонічний міф про народження космосу з хаосу: непотріб і сміття (умовно – хаос) стає джерелом «упорядкованого» простору із власним химерним населенням, із вигаданою автором мутаційною флорою і фауною (*майтелики, сульфулі, сміттярська русалка*, *клак* тощо), чіткою ієрархією влади. Гори сміття слугують axis mundi у цьому химерному світі. Бумблякевичу здавалося, що «*він десь у блаженній Індії, і то вдалині сяють вершини Гімалаїв, куди зійшов дух Готами Будди <…> Гори його проорані дивовижними візерунками, наче храми Індії, на мурах його можна побачити усміхнені лики святих, сплетені їхні тіла, казкові сади, в яких не гуляв сам Будда…*» [2, с. 40].

Оскільки в образі сміттярки відбулося акумулювання часу і зосередились різні типи просторів, що є ознаками гетеротопії, часопросторовий вимір роману має форму лабіринту-ризоми. На відміну від міфологічного, ризоморфний лабіринт не наділений сакральністю, відтак протагоністи не підлягають сакралізації, адже їхня мета не знайти вихід із лабіринту, а навпаки – залишитись у ньому. У цьому авторська іронія, яка підсилює абсурдність тексту. Його увиразнює і стилізація під сакральні тексти, яку автор здійснює в дусі постмодерного «карнавалу», у результаті чого конструюється пародійність роману. Так, поетесі Мальві Ланді, яку розшуковує Бумблякевич, відводиться роль деміурга, який здійснює акт сотворення нового всесвіту: «*Вона відокремила світло від темряви, добро від зла, радість від смутку. Вона створила лабіринт, у якому живемо. Розділила його на воду і суходіл. переплела вулички і пасма гір. Простелила небо над головою і виткала зорями. Дала життя птахам і звірам, і всім живим істотам, досі не баченим. Наказала рослинам розсіюватися, а деревам плодоносити*» [2, с. 573.] Семантика «культовості» увиразнюється також за допомогою образів Соломона, міфічної книги «Іссахари» з відповідями на всі питання, Дзюня, який зцілює іменем Мальви Ланди, та апостолів. Пародійна тональність роману акцентується і в образі, який можна назвати умовно священним або й не-священним, оскільки в реальному житті подібні місця не асоціюються із центрами святості, як-от топос божевільні. Хоча Бумблякевич і висловлює думку, що «*божевільні насправді не там, не в лічниці на Кульпаркові. Вони поза нею. А там живуть осяяні космічним розумом*» [2, с. 450].

Божевільня розташована в містечку С., у який потрапляє Бумблякевич, дізнавшись, що Мальва Ланда покинула сміттярку. Цей образ не тільки употужнює абсурдність зображеного світу, але і має, на нашу думку, характеристики, які властиві топосам, типовим для метажанру антиутопії. Це, по-перше, закритий простір, до якого можна потрапити лише випадково (як, скажімо, Бумблякевич, переживши кораблетрощу в Морі Борщів і загибель команди мерців, покараних за те, що живцем з'їли русалку; тут пародійна алюзія на подорожі Одіссея та інших персонажів творів світової літератури); по-друге, у містечку свої специфічні взаємини з часом (мешканці С. живуть у 1913 році і при цьому знають про події, що відбуваються не з ними і не тут); по-третє, назва міста так і не була оприлюднена, хоча як віддалені від нього і як протилежні в антиномії «центр – периферія» названі реальні Львів, Станіславів і Відень («*… тут вам не Львів, ані навіть Відень. Їхні порядки, якими б вони ідеальними не були, до наших умовин пристати ніяк не можуть. Тут вам інший світ, інша мораль, інші звичаї*»), [2, с. 238], що утворюють умовний «інший» світ; по-четверте, топос містечка виразно ірраціональний та ентропійний (із-поміж усіх місць найважливішими в містечку С. є божевільня і населений привидами замок Медовар); по-п'яте, у межах містечка формується тоталітарна модель з усеконтролюючою владою і безправною масою мешканців (так, вони змирились із тим, що не можуть покинути місто, хоча дуже хочуть, адже лише в пана бургомістра є карти місцевості: «*Що було б, якби тоті мапи потрапили до рук посполитому людові ? Навіть страшно подумати! Наше містечко вилюдніло б за одну добу. Хто би тут зостався? Лише старі та немічні…Та ще духи сновигали б від хати до хати і квилили б жалісно. Усе розбіглося б по льоховах та віднях, аж закурилося б…*», [2, с. 259] пишуть доноси самі на себе, не тікають від смертної кари, натомість обирають собі улюбленого ката тощо, адже «*довкола суцільна в'язниця, замаскована під місто*») [2, с. 281]. Перебування Бумблякевича в містечку С. з перших хвилин супроводжувалося небезпекою, замахами на його життя і свободу, коли відьма хотіла його отруїти, цирульник – зарізати. Потім він купує неправильну карту, не отримує допомоги від чиновників, які розважають його анекдотами, замість замку Шруботягів йому вказують на божевільню. У цьому М. Рябченко вбачає переорієнтацію тексту з антиутопічного на абсурдистський: «різні ролі пана Ліндера, засудження Бумблякевича до страти як італійського шпигуна та його "чудесний порятунок", гості-мерці та ін.» [8]. Таким чином, образи сміттярки й божевільні утворюють інший, ірреальний світ, який стає «кривим дзеркалом» реального світу.

Намагання наслідувати зразки масової культури, переносячи кінематографічні стереотипи в реальне життя, є об'єктом сатири автора в епізоді, дія якого відбувається в будинку розпусти. Кожна з його мешканок зображує якусь із турецьких кінозірок, які в різний час грали у фільмах ролі жінок легкої поведінки. Так вступають у конфлікт тенденції модернізації,

які в турецькій історії отримали означення «вестернізації», і примітивним спробам програти чужі сценарії життя. У результаті утворюється нова, але карикатурна реальність, «*пекло манекенів*» [5, с. 291]. І у випадку з музеєм манекенів, і в будинку розпусти автор вдається до відтворення химерного простору, оскільки люди, які його «заселяють», або є лише штучним відтворенням реальних істот, або втратили власну особистість, проживаючи не-своє життя. Обидва топоси посилюють химерність основного урбаністичного образу твору Стамбула. Отже, зміст міста як абсурдного розкривається і через ключовий для естетики постмодернізму мотив гри, тоді як у романі Ю. Винничук це мотив Балу мерців, маскарадна образність.

І реальний, і ірреальний простори в обох романах тісно пов'язані з різними часовими категоріями. У романі О. Памука співіснують час приватний у вигляді кількаденної історії трьох головних персонажів – Ґаліпа, Рюйї, Джеляля, та історичний теперішній (події відбуваються в кінці XX ст.) і минулий (від доби Османської імперії до 1980-х рр.). Їхня кореляція пов'язана з традицією історичних романів, коли минуле аналізується як джерело проблем теперішнього. Пошуки Ґаліпом дружини в лабіринті Стамбула – це і метафорична подорож героя лабіринтами історії разом із подорожжю в природу людини, щоб навчитись «читати» і душу міста, і літератури на обличчях людей. Історичні екскурси в романі «Чорна книга» присвячені аналізу політичних подій, які мають проілюструвати боротьбу політичних течій, загрози зовнішнього світу, змови, наслідування Заходу тощо. Так, припускаючи, що Джеляль може перебувати у підземних тунелях, Галіп проводить історичну паралель: «*син султана Ахмета III був змушений спуститися в ці тунелі, коли зазнав невдачі в боротьбі за трон через сім сторіч після того, як візантійці витурили сюди юдеїв, а ще через сто років у підземелля втекла з гарему грузинська наложниця разом зі своїм коханим*…» [5, с. 285] Плетиво і метафорика історичного інтертексту суголосні з традицією вченої поезії суфіїв, до якої не раз апелює О. Памук, перетворюючи її рецепцію на чинник власного ідіостилю. Про метафоричний образ Стамбула як міста з багатьма обличчями письменник веде мову, звертаючись до різних назв, під якими він був знаний у різні історичні епохи («*… після кожного лазу, кожного глибокого тунелю, прокопаного внаслідок гострої необхідності під землею чи то Бізантіона, чи то Бузоса, чи то Нового Риму, чи Романі чи Царгороду, або Міклагарду, або Константинополя, або ж Косполі, або ж Істін-Поліна, на поверхні зчинявся неймовірний безлад – так підземна цивілізація щоразу мстилася наземній, котра її сюди загнала*» [5, с. 283]). Так формується образ міста-палімпсеста, «зчитати» (тобто здійснити «*сходження в підземне царство*») зміст якого – це виокремити, щоб потім з'єднати в історичну і культурну мозаїку образ вічно змінного урбаністичного топосу.

На відміну від роману Ю. Винничука, у «Чорній книзі», окрім часових фрагментів минулого і теперішнього, є проекція майбутнього і не антиутопічного, а навпаки – картина утопічної держави майбутнього: «*відтепер наша історія твориметься під землею; що життя тут свідчить про близький кінець руїни на поверхні; що тунелі, які один за одним стали розбігатися в усі сторони від нашого дому, усіяні скелетами підземні лабіринти отримали історичний шанс воскреснути та здобули новий сенс лише завдяки цим справжнім співвітчизникам, які ми власноруч відтворили*» [5, с. 282]. У романі Ю. Винничука гра з часом так само складна: Бумблякевич, покинувши велику львівську сміттярку в 1993 році, опиняється в містечку С., мешканці якого живуть у 1913 році і переконані, що княгиня і її син, за дорученням яких прибув Бумблякевич, померли ще до 1893 року. Виокремлені часові фрагменти закономірні: зовнішній реальний хронотоп – це Львів 1990-х, тобто початку державотворення в Україні, а отже, актуалізується проблема (аналогічно до роману О. Памука) осмислення попереднього історичного досвіду. Це згадки про репресії в сталінські часи, переслідування вільної думки і творчості тощо. Тоді як час зовнішнього ірреального часопростору, який оприявлюється в образі сміттярки, містечка С., божевільні, князівства Шруботягів не лише різний, але й тече за власними законами, згущуючись, сповільнюючись, на противагу постійному переміщенні Бумблякевича в просторі, і, врешті, «консервується». Ю. Фуц пов'язує з цією часовою властивістю химерну ознаку головного героя: через те, що в «перевернутому» світі час тече вдвічі повільніше, «*вже* немолодий Бумблякевич у реальному рідному місті перетворюється на *ще* молодого у світі сміттярки» [10]. Світ за межами сміттярки у сприйнятті Бумблякевича роману позначений хворобою руйнування, вмирання та відсутністю сенсу. Натомість «життя» сміттярки – це ствердження ідеї народження нового (наприклад, нові живі істоти з речей, що вийшли з ужитку) й нові сенси з вмирання і розпаду. Так, зауважує Д. Коваленко, «відбувається контакт між двома означеними просторами: реальним (Львів) та ірреальним (світ сміттярки). Цей контакт набуває форм своєрідного транзиту: певні речі й цінності переміщаються з одного простору в інший. Зберігаючи в межах сміттярки попередній фізичний стан, вони починають функціонувати по-новому, ніби підтверджуючи, що все в природі підпорядковується закону старіння та руйнування, і цей процес є необхідною умовою розвитку» [3, с. 4].

Романи О. Памука і Ю. Винничука можна зарахувати до числа тих зразків сучасної прози, часопросторові образи яких, за спостереженнями дослідників, свідчать не тільки про психологізацію, використання гетеротопій, а й про «актуалізацію міжтекстових зв'яків» [4]. Так, душевний світ персонажів, їхню свідомість, пам'ять та уяву охоплює внутрішній часопростір. Завдяки зміщенню зовнішнього та внутрішнього хронотопів протагоністи (Бумблякевич у Ю. Винничука і Ґаліп в О. Памука) можуть знаходитися одночасно в декількох локусах – у конкретному місці й часі фізичного перебування та в просторі своїх думок, видінь, снів тощо. При цьому і у творі турецького романіста, і в українського запропоновані версії міста, яке споглядає головний герой, у результаті чого маємо інший, зовнішній, спосіб перцепції урбаністичного топосу. Завдяки такому сприйняттю місто постає живим організмом, де руйнуються межі між «я» і міс-

том, деактуалізуючи просторову, часову, психологічну дистанції. Так, Львів у Ю. Винничука постає не тільки топосом, а й інтертекстуальним і міжпросторовим об'єктом художнього бачення, фокусом перетину міжчасових континуумів. М. Ревакович слушно зазначає, що «Львів Винничука зберігає місцевий колорит, але роль його представника відіграє синекдоха міського смітника. Його Львів, сконцентрований у мотлоху, трансформується в символічну (якщо не алегоричну) місцину, що нагадує утопію» [7, с. 12].

І О. Памук, і Ю. Винничук застосовують імпліцитні та експліцитні форми у своїх творах: через цитати і згадки про різноманітні культурні явища національної і світової культури та через ремінісценції і алюзії як частини сюжету. Так, у романі Ю. Винничука літературний контекст злютовують згадки про репресованих письменників доби розстріляного Відродження (мотив таємниці порятунку поета Транквіліона «*класика сміттярської літератури*», який не скористався своїм шансом на життя і творчість, перетворившись на графомана), «знайдений» в бібліотеці сміттярки оригінал «Слова о полку Ігоревім» і невідомі твори Тараса Шевченка. Художній світ «Мальви Ланди» вирізняється поліфонічністю смислів і кодів, прихованих за численними алюзіями, ремінісценціями, символами й архетипними мотивами та образами. Пригоди Бумблякевича, його мандри, як-от зустріч з сліпими сестрами нагадує зустріч Персея зі старими віщунками по дорозі до медузи Горгони, кораблетроща на Морі Борщів – поневіряння Енея й утілюють міфологічний мотив подорожі героя. Лейтмотивного характеру набуває у романі міфологема лабіринту, що корелює з мотивом ініціації, реалізованим через численні випробування потагоніста, який шукає вимріяну поетку Мальву Ланду. Так само, як і Галіп, який шукаю свою Рюйю – «мрію».

Якщо О. Памук акцентує на втраті містом цілісності й упорядкованості для ре(актуалізації) проблеми родинної пам'яті, аналізу картин драматичного досвіду історії колишньої імперії, актуалізації проблеми національно-культурної ідентичності, то Ю. Винничук активно використовує прийом «чорного гумору» для характеристики химерності топосів. Особливістю поетики, а заразом і фактором впливу на специфіку хронотопу роману «Мальва Ланда», є і містичні мотиви. Загалом, апеляція до потойбічного, ірраціонального, таємничого досить поширена в сучасній українській літературі. Містичні мотиви і прийоми літературної містифікації зумовлюють співіснування в тексті соціально-психологічної і власне містичної подієвості.

На тяжінні до притаманних магічному реалізмі прийомів, які перетворюють текст Ю. Винничука на новітній варіант готичної прози, наголошував сам автор, говорячи про своє «фантасмагорійне мисленя». Цю думку поділяють і дослідники: у його творах оприявлена «міфологізована аура, власна легенда», що культивується не лише в художній прозі, його «міфоінтенційність» поширюється і на власну особистість. Автор не заперечує проти того, щоб його вважали легковажним і галантним «пройдисвітом» чи «гульвісою» – це такий собі автоміф, який органічно накладається на більшість Винничукових персонажів і на особу самого письменника» [9, с. 5].

Висновки. Для романів «Чорна книга» О. Памука і «Мальва Ланда» Ю. Винничука спільними є топос «чужого» або «химерного» міста. Його супроводжують, по-перше, його символічна інтерпретація як проекції світу, що переживає катастрофу «пост-» у результаті руйнації традиційного способу життя і мислення; по-друге, мотив пошуку коханої як спосіб осягнення «химерного» простору; по-третє, актуалізація культурологічних мотивів задля посилення ідеї світу без майбутнього, якщо він втрачає зв'язок із минулим. По-четверте, в обох романах одночасно існує кілька світів і вимірів, які є сумірні з різними часовими фрагментами (минуле імперського Стамбула і Стамбула кінця XX ст. в романі О. Памука і позачасової Сміттярки та України 1913 і 1993 років у Ю. Винничука), які і творять «химерність» зображеного простору. У результаті в обох романах постає образ міста, у якому поєднані тенденції в зображенні топосу як джерела історичного і топографічного знання про місто і міста як символу чи міфу.

Певні елементи фікції, безперечно, відіграють важливу понятійно-функціональну роль, наприклад, образ сміттярки у Винничука чи модельне ательє в О. Памука, яке стало фатальним для головного героя. Загалом хронотоп обох творів вибудовується на цілому спектрі символів занепалого міста, серед яких можна виокремити неприваблівi, занурені у хаос вулиці, будинки, квартири, кімнати й квартали, «викошені» масовими крадіжками й розрухою. Попри це, вважаємо, у романі О. Памука відчутні характерні тенденції сприйняття феномену часу, вкорінені в східні релігії, тобто уявлення про «спіральний» час як нескінченне переродження усього живого. Тоді як у творі Ю. Винничука – засновника, за визначенням Г. Косарєвої, «чорного гумору» в українській літературі» [4, с. 305] превалює стихія пародії, бурлеску, а подекуди і чорного гумору, спрямована на ідею оновлення через руйнування. А відтак образ іншої, альтернативної, країни, створений у «Мальві Ланді», зовсім не позначає простори ефемерного краю Ельдорадо або затонулої Атлантиди. Усі елементи й споруди, що сповнюють місто, не лише утворюють його антураж, а й слугують певними індикаторами, які окреслюють його межі. Погода, масштабність простору – все це прямо відбиває внутрішній світ героїв, їхній психологічний стан.

Отже, особливості хронотопу аналізованих творів – це відображення різних психологічних станів їхніх дійових осіб. Незважаючи на те, що автори час від часу зміщують психологічні акценти у місцях розвитку подій, кордони описуваних ними міст фактично залишаються незмінними. Обидва прозаїки використовують концепт химерного простору як інструмент для досягнення поставленої мети. Їхні міста можуть бути несправжніми й фантастичними. У той же час вони постають абсолютно звичними місцями з притаманними їм реальними особливостями, кордонами, красотами й занепалими закапелками, які необхідно відродити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bayrav S. Kara Kitap ve Kendi Olmak. *Kara Kitap Üzerine Yazılar içinde.* İstanbul : Ed. Nüket Esen, İletişim Yayınları, 1996. S. 73–79.
2. Винничук Ю. Мальва Ланда. Харків: Фоліо, 2014. 596 с.
3. Коваленко Д. Моделювання образів часопростору в сучасному українському романі. Автореф. дис…канд. філол.наук: 0.01.01. Київ, 2018. 20 с.
4. Косарєва Г. Опозиція образів «Свій / Чужий (Інший)» у сучасній українській і польській прозі (на матеріалі романів Юрія Винничука «Танго смерті» та Стефана Хвіна «Ганеман»). *Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: транскультурні виміри*. Випуск 12. 2015. С. 305.
5. Памук О. Чорна книга. Харків: Фоліо, 2011. 634 с.
6. Посохова К. Діалог культур як фактор ідейно-художньої своєрідності романів Памука «Біла фортеця», «Мене звати Червоний», «Сніг» та «Стамбул: місто спогадів» : автореф. дис. … канд. філол. наук. 10.01.04. Сімферополь, 2012. 20 с.
7. Ревакович М. Матеріали до циклу лекцій. Миколаїв: Видво ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Вип. 21. 80 с
8. Рябченко М. Концепт маски у творчості Юрія Винничука. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 39(2). С. 360 – 366.
9. Семків Р. Замість передмови. *Винничук Ю. Мальва Ланда*. Львів. Піраміда, 2003. С. 5 – 15.
10. Фуц Ю**.** Романтичний мотив двійництва в романі Ю. Винничука «Мальва Ланда». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство. 2016. №1(326). С. 223 – 228.

REFERENCES

2. Vynnychuk, Y. Malva Landa. Kharkiv: Folio, 2014. 596 p.
3. Kovalenko, D. Modeling of Time-Space (Chronotope) Concepts in the Modern Ukrainian Novel. Abstract of Thesis for PhD Degree in Philology: 0.01.01. Kyiv, 2018. 20 p.
4. Kosarieva, H. The Opposition of «Own / Foreign (Another)» Concepts in the Modern Ukrainian and Polish Prose (on the material of Yuri Vynnychuk's «Tango of Death» and Stefan Chwin's «Hanemann» novels) // Modern Literary Studies. Literary Discourse: Transcultural Dimensions. Number 12. 2015. P. 305.
5. Pamuk, O. The Black Book. Kharkiv: Folio, 2011. 634 p.
6. Posokhova, K. The dialogue of cultures as a factor of ideological and artistic originality of Pamuk's novels " The White Fortress", "My Name is Red", "Snow" and "Istanbul: Memories and the City". Abstract of Thesis for PhD Degree in Philology: 10.01.04. Simferopol, 2012. 20 p.
7. Revakovych, M. Materials for the Lectures Cycle. Mykolaiv: Petro Mohyla Black Sea State University Publishing, 2013. No. 21., 80 p.
8. Riabchenko, M. The Concept of Mask in Y. Vynnychuk's Novels // Literary Studies. 2013. No. 39 (2). P. 364 – 366.
9. Semkiv, R. Instead of Preface // Vynnychuk Y. Malva Landa. Lviv. Pyramid, 2003. P. 5 – 15.
10. Futz, Y. The Romantic Motif of Duality in «Malva Landa» Novel by Y. Vynnychuk // The Science Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National. Philological Sciences. Literary Studies. 2016. № 1 (326). P. 223–228.

The chimeric space in the urban novel of the postmodern era: two author's versions (based on the works by Orhan Pamuk and Yuriy Vynnychuk)

S. Kaya

Abstract. Turkish Nobel laureate Orhan Pamuk revealed the essence and style of his author's version of the postmodern urban text in the novel *The Black Book* (1994. The writer actively utilizes intertextuality, the interweaving of discourses, introduction of hero doubles. Ukrainian postmodernist Yuriy Vynnychuk uses similar techniques in phantasmagoria novel *Malva Landa* (1993). Despite some differences, both works have indisputable common features such as the interpretation of the concept of urban space as "foreign", reference to historical facts, cultural context, etc. The authors supplemented the images of real historical Istanbul and Lviv with entropic topos of garbage, madhouse, etc, and turned the topoi into chimeric ones.

Keywords: *chimeric space, chimeric space, postmodern poetics, Orhan Pamuk, Yuriy Vynnychuk.*

Бінарний концепт DISTANZ: асоціативне опитування

О. М Лащук

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Corresponding author. E-mail: loxy83@ukr.net

Paper received 04.01.21; Accepted for publication 14.01.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-12

Анотація. У статті проаналізовано результати асоціативного опитування, проведеного серед носіїв німецької мови. Метод суб'єктивних дефініцій застосовується як додатковий, але цінний інструмент дослідження образного складника лінгвокультурного концепту. Здійснено розподіл лексем до когнітивних сегментів, з подальшим їх виокремленням до чотирьох рівнів особистісного простору: Ich-Welt, Mitwelt, Umwelt, Fremdwelt.

Ключові слова: *лінгвокультурний концепт, образний складник, асоціативне опитування, когнітивний сегмент, рівні особистісного простору.*

Концепт є центральним і найбільш суперечливим поняттям лінгвокогнітології, вирізняючись неоднозначністю свого тлумачення. Серед існуючих підходів до визначення концепту в сучасній лінгвістиці як провідні виокремлюють лінгвокультурологічний [1; 4; 6] та лінгвокогнітивний [3; 5]. Ми досліджуємо бінарний концепт DISTANZ з погляду лінгвокультурології. За В. І. Карасиком він має трьохкомпонентну структуру: поняттєвий, образний та ціннісний складники [4].

Мета статті –дослідити асоціативне опитування носіїв мови, яке є важливим інструментом для вивчення образного складника бінарного концепту DISTANZ. Для досягнення поставленої мети виконуємо такі завдання: аналіз результатів опитування; виокремлення асоціативних ознак досліджуваного концепту; застосування когнітивної метафори на матеріалі відповідей респондентів.

Матеріалом дослідження послугували 100 анкет – відповідей носіїв німецької мови на поставлені питання.

Методи: застосування вільного асоціативного експерименту виявляється досить простим і водночас ефективним засобом досліджень. Він дає фактичний матеріал для побудови асоціативних полів певних понять, реконструкції фрагментів мовної та концептуальної картин світу [2, с. 92], у даному випадку німецької.

Під час проведення експерименту ми звернулися до опитування інформантів, запропонувавши їм написати асоціативні реакції на DISTANZ за допомогою іменників, прикметників, метафоричних образів, а також висвітленням ситуацій, у яких згадані асоціації проявляються. Результати тестування розділились на чотири групи в залежності від емоційного, інтелектуального, фізичного й духовного досвіду. Імена асоціацій послугували основою для виділення образних характеристик концептів. Із метою підвищення рівня достовірності результатів відібрані такі асоціації, які повторюються не менше, ніж два рази, та мають один корінь або синонімічне значення. Слова, які були вжиті один раз не наведені.

Поняття віддаленості розуміється інформантами як:

1) некомфортне відчуття себе (Disharmonie 2%);

2) відчуженість (Entfremdung 3%, Fremdheit 4%, Fremdsein 2%);

3) замкненість (Geschlossenheit 2%, Reserviertheit 3%, Verschlossenheit 2%, Isolation 5%, Zurückhaltung 4%);

4) одинокість (Einsamkeit 11%, Alleinsein 2%);

5) песимізм (Pessimismus 5%);

6) сум (Trauer, Traurigkeit 5%);

7) страх (Angst, Furcht 15%);

8) почуття невпевненості (Unsicherheit, Verunsicherung 5%).

Усі виокремлені прояви «внутрішньої віддаленості» (Ich-Welt) свідчать, у першу чергу, про незадоволення особистості собою, відображають внутрішньо нестабільну, незреалізовану, дисгармонічну особистість.

Прикметникова палітра наводить наступні прояви внутрішньої некомфортабельності особистості: чужий (fremd 4%), замкнений (geschlossen, zurückhaltend 4%), стриманий (reserviert 3%), одинокий (einsam 7%), покинутий (verlassen 2%), безликий (unpersönlich 2%), нещасливий (unglücklich 5%), песимістичний (pessimistisch 3%), сумний (traurig 7%), безрадісний (freudlos 2%), невпевнений (unsicher 2%), боязливий (ängstlich 6%), ізольований (isoliert 2%).

Усі вище виокремлені ознаки негативно конотовані і, як наслідок, спричиняють негативні емоції. Постійна або довготривала їх апеляція до особистості може спричинити розвиток депресії (Depression 4%), проявляється емоційний досвід. Наведені асоціації співвідносяться з Ich-Welt, когнітивні сегменти: a – замкненість, відчуженість; c – нестабільність, боязливість.

Концепт DISTANZ асоціюється у носіїв німецької мови з такими концептами як Egoismus, Arroganz 2%, Selbstverliebtheit 4% (егоїзм, самозакоханість), що співвідноситься з Mitwelt, когнітивний сегмент d – егоїстичність, зверхність, холодність; духовний, емоційний досвіди.

У професійному світі прояви віддаленості пов'язані з: нерівноправним становищем керівника й підлеглого (Vorgesetzter, Angestellter, Chef 6%, Lehrer, Schüler 3%); непрофесійністю (Oberflächlichkeit 3%, Dummheit 2%); невдачами (Misserfolg 2%); конкуренцією між працівниками (Konkurenzkampf 3%). Профілюється Umwelt, когнітивний сегмент f– професійна відчуженість, маскування; інтелектуальний, емоційний, фізичний досвіди. Професійність, повага сприймається неоднозначно: часто наведені поняття сприяють відстороненню людей один від одного

 ©O. M. Lashchuk 2021

(Professionalität 2%;Wissenschaft 3%, Respekt 2%) – інтелектуальний, духовний, емоційний досвіди; збереженню рангованості стосунків (Rangverhalten 2%) або ж призводить до появи почуття заздрості (Neid 3%) – емоційний досвід.

Велику чисельність серед німецьких інформантів займає концепт Hass 33% (ненависть), при чому, чим менший вік, тим більший його вияв. Пояснити це можна зі нестриманістю сучасної молоді. Даний концепт втілює Mitwelt (другий або ж третій рівень особистісного простору: сімейні, дружні стосунки), духовний, емоційний досвіди. Конотація, звичайно, негативна.

Концепт Wut 7% (гнів) виступає синонімом до концепту Hass. Тут задіяні фізичний, емоційний досвіди (зміна виразу, кольору обличчя, голосу, інтонацій), негативна маркованість. Оскільки прояви гніву спрямовані на когось, активізується Mitwelt, Umwelt (другий, третій або ж четвертий рівень особистісного простору: сімейні, дружні або професійні відносини).

Неправдивість, нещирість, пліткування (Unehrlichkeit, Untreue 4%, Spinnen 4%) теж має своїм наслідком припинення комунікативного акту (духовний, емоційний, фізичний досвіди).

Німецькі респонденти розуміють під дистанцією недовіру (Misstrauen 19%), коли комуніканти не мають своїм наміром побудову позитивних ситуацій спілкування. Реалізація духовного, емоційного досвіду.

Прояви дистанції співвідносяться у німецькій свідомості з мало- або зовсім незнайомими людьми (Unbekannte, Fremde 20%, Anonymität 2%). Проявляється фізичний (віддалена позиція) та емоційний досвіди (стриманість, нейтральність), Fremdwelt, когнітивний сегмент g – стриманість, ненав'язливість. Цікавим є співвіднесеність Distanz із Landrat, Arbeitsamt 3% через бюрократизм.

Feind, Feindschaft 20% (ворог, ворожість), Verbrecher 2%, Kriminalität 3%, asoziale Menschen 2%, Gefängnis 2%, Polizei, Gewalt 3% та негативні звички (Alkohol, Drogen, Pornograhhie 4%) співвідносяться з негативним баченням дистанції. Актуалізація всіх видів досвіду: духовного, емоційного, інтелектуального, фізичного.

Загалом поняття дистанції асоціюється у німецьких респондентів із: відхиленням чиєїсь позиції (Abgrenzung, Abweisung 3%), несприйняттям, запереченням, антипатією (Abneigung 7%, Ablehnung 5%), відстороненою позицією (Abschirmung, Entferntheit, Fernhalten, Distanzierung, Meiden 10%). Активація духовного, емоційного, інтелектуального, фізичного досвідів.

Узагальнене бачення концепту DISTANZ апелює до таких понять просторової, візуальної віддалі: Entfernung 14%, Ferne 8%, Weg, Strecke 3%, Abstand 12%, що активує фізичний досвід.

Виокремлені асоціації знаходять місце в різноманітних життєвих ситуаціях, які відображають духовний, емоційний, інтелектуальний, фізичний досвіди та негативно конотовані:

1) під час контакту з незнайомими / малознайомими людьми (beim Kennenlernen von neuen Menschen; bei Menschen, die man nicht kennt; Treffen mit Fremden; fremde Personen auf öffentlichen Plätzen; mit fremden Menschen: ich ordne sie als mir fremd ein. Mir ist unbehaglich);

2) з людьми, які не подобаються, не викликають симпатії (bei Leuten, die man nicht besonders mag; es gibt Personen, die man im Leben hat, doch mag man sie nicht u. deswegen verspürt man Hass; Antipathie zw. Menschen);

3) у конфліктних ситуаціях (bei Streit, Konflikt, bei der Trennung, Kündigung, Konfliktsituationen zw. Freunden; Stress, wenn sich jemand verändert; nicht reden; kein Kontakt; ignorieren; während der Ehekrise, des Abschieds);

4) розчарування, непорозуміння (bei Enttäuschungen, Missverständnissen; wenn man nicht mit einander spricht; wenn man Unstimmigkeiten mit gewissen Personen hat u. ihnen aus dem Weg gehen möchte);

5) при застусованні насильства (bei Gewalt; schlagen; Gewalttätig; leiden; Mobbing; Witze machen; respektloses Auftreten);

6) різне світобачення (wenn jeder nur mit seinen Dingen beschäftigt ist; wenn die Menschen einander nicht verstehen können; unterschiedliche Interessen; bei gegensätzlichen Meinungen);

7) у професійній сфері (Rangverhalten; zw. Vorgesetzten u. Angestellten, zw. Lehrer, Schüler u. Schüler untereinander; im Berufsleben; andere Menschen ausnutzen; in Konflikten zeigt sich, ob ein Mensch einem anderen hilft);

8) різні види розладів (sexuelle Krankheiten; Aufdringlichkeit; Hysterie; psychische Probleme);

9) негативні емоції (durch Hass, Angst, Ärger entsteht Distanz; man möchte andere Menschen nicht sehen; bei Angst, wenn man nicht glücklich ist; Eifersucht; Böseartigkeit; Agressivität);

10) обман (belogen werden; lügen; Betrug; Verrat);

11) неконтактність (Emtionslosigkeit; schweigen; nicht reden; sich schämen; ausweichen, zurückweisen; hintergehen).

Наповненість змісту бінарного концепту DISTANZ прикметниковим рядом наступна: 1) оцінний компонент (schlecht 3%, abweisend 3%, ekelig 2%, unangenehm 2%, unsympatisch 2%); 2) просторовий (weit 7%, fern 2%, entfernt 4%, klein 2%, unerreichbar 2%); 3) кінетичний (hart 2%, trocken 2%, quälend 2%, verletzend 2%); 4) температурний (kalt 17%, kühl 7%); 5) зоровий (düster 2%, klar 2%, dunkel 6%, abstrakt 2%); 6) смаковий (bitter 2%, sauer 4%); 7) розумовий (unverständlich 2%, professionell 2%, fehlerhaft 2%, anfänglich 2%, langweilig 2%); 8) емоційний (hasserfüllt, verhasst 4%, böse 7%, verärgert, ärgerlich 3%, genervt 2%, gefühlskalt 3%); 9) характеристика внутрішніх станів (egoistisch, arrogant 4%, selbstbewusst 2%, selbstverliebt 2%, gemein 3%, lieblos 2%, lustlos 2%, grob 2%, unnahbar 2%, unehrlich 2%); 10) неспрямований на контакт (feindlich 2%, agressiv 3%, streitsüchtig 2%, untreu 2%, unvertraulich, vertrauensbruch 3%, unfreundlich 2%, misstrauisch 3%, kritisch, skeptisch 3%, feindselig 3%, kontaktscheu 2%).

Метафоричне осмислення концепту DISTANZ має такі образи:

1) дорога, шлях (Weg 5%, Entfernung 2%);

2) погодні явища (Schnee, Regen, schlechtes Wetter, Wind, Hagel, Nebel, Winter, Frost, Eis 17%);

3) темрява (Dunkelheit 3%);

4) температурний показник (Kälte/kalt 28%, Abkühlung, Kühle 12%, frieren 2%);

5) зброя (Waffen, Schusswaffen, Messer, Bomben, Abwehr 9%);

6) війна (Krieg 7%);

7) смерть (Tod 3%);

8) нюховий образ (ungepflegter Mundgeruch, faule Zähne, schlechte Zähne, schlechter Geruch 5%);

9) чужина, нерідна земля (Ausland 6%).

Отже, метафоричне переосмислення концепту DISTANZ об'єднуємо в наступні групи (нами наведені ще й одиничні вживання лексеми): просторовий образ (Weg, Entfernung, Steppe, fremder Ort-Verwirrung); візуальний образ (Dunkelheit); локативний образ (Ausland, einsame Insel); нюховий образ (ungepflegter Mundgeruch, faule Zähne, schlechter Geruch); мілітаризований образ (Waffen, Schusswaffen, Messer, Bomben, Abwehr, Krieg, Tod); кліматичний образ (Schnee, Regen, schlechtes Wetter, Wind, Hagel, Nebel, Winter, Frost, Eis, Kälte/kalt, Abkühlung, Kühle).

Висновки. Таким чином, асоціативні реакції інформантів поділяються стосовно сфери впливу на прояви внутрішнього та зовнішнього світів із відповідною актуалізацією різних видів досвіду. Перспективу наукової розвідки вбачаємо у дослідженні ціннісних характеристик концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачёв С. Г. От лингвоконцептологии к лингвоидеологии: поиски метода // Vita in lingua: к юбилею проф. С. Г. Воркачёва: сб. статей. Краснодар, 2007. С. 39–60.
2. Денисевич О. В. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету // Волинь–Житомирщина. 2010. № 22(2). С. 334–340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_22%282%29__44
3. Жаботинская С. А. Основы теории примарной метафоры // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. 2011. Т. 14, № 1. С. 35–45.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепт, дискурс. М.: Academa, 2004. 389с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
6. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование // Вестник Волгоградского государственного университета. 2004. № 1 С. 29–34.

REFERENCES

1. Vorkachov S. G. Ot lingvokontseptologii k lingvoideologii: poiski metoda // Vita in lingua: k iubileiu prof. S. G Vorkachova: sb. statej. Krasnodar, 2007. P. 39–60.
2. Denysevych O. V. The Free Associative Experiment as a Mean of Researching the Social Portrait // Volyn – Zhytomyrshchyna. 2010. № 22(2). P. 334–340.
3. Zhabotynska S. A. Basic issues of the Theory of Primary Metaphor // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lingvistychnoho universytetu. Seriia: Filologiia. 2011. T. 14, № 1. P. 35–45.
4. Karasik V. I. Language Circle: Person, Concepts, Discourse. M.: Academa, 2004. 389 p.
5. Kubriakova E. S. Language and knowledge: Towards acquiring the knowledge about language: parts of speech from the cognitive point of view. The role of language in the world cognition. Moscow: Yazyki slavianskoi kulturu, 2004. 560 p.
6. Slyshkin G. G. Lingvokulturnyj kontsept kak sistemnoie obrazovaniie // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. 2004. № 1 P. 29–34.

The binary concept DISTANZ: Associative Inquest

O. M. Lashchuk

Abstract. The article deals with the associative interview as an instrument of investigating of the linguocultural binary concept DISTANZ among German native speakers. The associative interview is one of the main methods for reconstruction of the imaginary component. The article reveals the cognitive segments of the binary concept DISTANZ and their selection to four levels of personal spaces: Ich-Welt, Mitwelt, Umwelt, Fremdwelt.

Keywords: *linguocultural binary concept, imaginary component, associative interview, cognitive segment, levels of personal space.*

Verbal representation of Paul Cézanne's art in Julian Barnes's, John Berger's and Patrick Heron's essays: a cognitive poetic analysis

T. V. Lunyova

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: lunyovat@gmail.com

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 25.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-13

Abstract. In the article three essays devoted to Paul Cézanne's paintings are examined with the application of cognitive poetic methodology. Both the similarities and the differences in descriptive ekphrastic representations, interpretative ekphrastic interpretations and metaekphrastic discussions of Cézanne's canvases in the essays by Julian Barnes, John Berger and Patrick Heron have been elucidated as well as cognitive underpinnings of these diverse representations, interpretations and discussions of Cézanne's works have been revealed.

Keywords: *essay, visual art, cognitive poetics, ekphrasis, metaekphrasis, concept, conceptual metaphor, narrative.*

Introduction. The paper brings three essays devoted to the eminent French painter Paul Cézanne, which were written by three different authors, under a cognitive poetic analysis. The research question of how personal interpretations of the visual art can be constructed and verbally expressed is shaped at the junction of the following research areas: the studies of the essay as a genre, research on verbal representation of objects of visual art, and cognitive poetic analysis of meaning construction in verbal texts.

Literature review. The essay as a genre is typically characterised as such a text which enables its author to articulate their own personal ideas and views. Essays are used to express a new, subjective statement about something [14, p. 49]; arguments in essays go beyond standard patterns, they are unique as chosen and developed by the authors [8, p. 19]. An essay presupposes an interpretation rather than a description of various facts [5, p. 99], to provide such an interpretation the author chooses information which is relevant from their point of view [Ibid.].

The buoying area of the research on verbal representation of objects of visual art is shaped as the studies of ekphrasis which can be defined as "description of a work of art" [17, p. 70]. Depending on the content of the ekphrases, they are subdivided into descriptive and interpretative ones [18]. Descriptive ekphrasis renders what is depicted in the painting, represents its visual aspect while interpretative ekphrasis offers an interpretation of the deeper symbolic meaning of the work of art [Ibid.].

Since ekphrasis constitutes only a part of the meaning of essays on visual art, together with Prof. Olga Vorobyova we suggested introducing the term *metaekphrasis* to account for such contexts which are semantically related to ekphrasis without being the ekphrasis per se and which constitute "discussion of or meditation on existential, aesthetic, artistic, cultural, social, political, as well as psychological issues prompted by the ekphrastic representation of a work of art" [16, p. 343]. The concept of metaekphrasis as a research tool has been since employed in my study of Julian Barnes's essayistic account of one of Édouard Manet's paintings [11] and will be further developed in this paper. To illustrate the difference between ekphrastic and metaekphrastic essayistic contexts let us consider two extracts from Patrick Heron's essay on Paul Cézanne that will be discussed in detail in this paper, e.g.*: "*The Gulf of Marseille Seen from l'Estaque *(c. 1886) is surely one of the greatest landscapes involving the sea of all time. One could stare all day into that blue area of a hundred movements of the brush which is the sea…"* [6, p. 142] and *"One could call it the development of a* multi-directional perspective*, and the abandonment of that single perspective which had reigned from the Renaissance"* [op. cit., p. 144]. The former passage is an ekphrastic representation since it names explicitly one of Cézanne's paintings (*The Gulf of Marseille Seen from l'Estaque*), classifies it as a landscape (*one of the greatest landscapes*) and refers to the physical object depicted in the painting (*the sea*). The latter passage is a metaekphrasis because it offers a discussion of the development of some pictorial means (*the development of a* multi-directional perspective) in the art-historical context (*from the Renaissance*).

Cognitive poetic approach has been successfully used to analyse ekphrasis as meaning construction by several researchers [1; 9, p. 285-290; 12; 15] as well as employed in Vorobyova's and mine study of John Berger's essayistic ekphrasis and metaekphrasis [16] and in my article on Julian Barnes's essayistic ekphrasis and metaekphrasis [11]. This paper methodologically dwells upon these researches.

The aim of the study is to find out cognitive underpinnings of the different verbal representations, interpretations and discussions of Cézanne's art in the essays written by three different authors.

Material and methods. The material of the research is three essays about Paul Cézanne's art [2; 3; 6]. These texts were written by the three highly acclaimed authors: Julian Barnes – "British critic and author of inventive and intellectual novels" [10], John Berger – "British essayist and cultural thinker as well as a prolific novelist, poet, translator, and screenwriter" [4], and Patrick Heron – "British painter and critic, known for his use of light and vivid colour, who was one of the U.K.'s most prominent post-World War II abstract painters" [13]. The texts chosen for the study were examined with the application of methods of conceptual analysis, analysis in terms of conceptual metaphors, and contextual interpretative analysis.

Results and discussion. Paul Cézanne is acknowledged as "one of the greatest of the Post-Impressionists, whose works and ideas were influential in the aesthetic development of many 20th-century artists and art movements, especially Cubism" [7]. None of the essays under the analysis challenges this view. On the contrary, all the tree authors pay tribute to Cézanne and highlight his achievements.

There is much congruity between the three essays as far

 ©|*T. V. Lunyova 2021*

as ***ekphrastic representation*** of Cézanne's paintings is concerned. ***Descriptive ekphrasis*** in the essays covers Cézanne's colours, the peculiarities of the artist's brushstrokes, the objects painted in his canvases and the types of paintings he created.

All the tree texts give a verbal account of the colours used by the artist by naming these colours, e.g.: *"It is also a lot about the colour blue: when the Barnes Collection moved into central Philadelphia […], Cézanne's blues (and greens) suddenly shone out in a new – old – way"* [2, p. 114], *"Let's begin with the black found in many of his earliest works…"* [3, p. 252], *"… the wedges of ocher and pale red, […], merge their sharpness so consummately into the olive and emerald softness of the trees between"* [6, p. 142]. As the quoted above passages demonstrate, the authors of the essays focus on different colours in Cézanne's paintings which may be accounted for the personal priorities and preferences of the authors. However, it is important that none of the authors fails to mention Cézanne's colours in his essay which can be explained by the significance of colours in Cézanne's art.

All the essays verbally render the characteristic brushstrokes of the painter, e.g.: "*Occasionally there might be a scurry of shorter brushstrokes animating the branches of a tree…"* [2, p. 114], *"Then, during the last twenty years of his life, Cézanne begins to apply those swabs of colour to the canvas…"* [3, p. 253], *"…the ubiquitous surface texture, in Cézanne, is almost always comprised of these clusters of quickly stated, dense stackings of separate brushstrokes; each group of strokes often largely consisting of one color"* [6, p. 140]. While all the authors verbally represent Cézanne's brushstrokes, they choose different approaches to do so. Barnes discusses Cézanne's brushstrokes in terms of movement and constructs the metaphor BRUSHTROKES ARE OBJECTS THAT MOVE QUICKLY which is verbalised by the word combination *a scurry of shorter brushstrokes*. Berger opts for the metaphor BRUSHSTROKES ARE SMALL PIECES OF SOFT MATERIAL (*apply those swabs of colour to the canvas*) and Heron characterises Cézanne's brushstrokes with the help of the concept CLUSTER (*clusters*) and the metaphor BRUSHSTROKES ARE STACKINGS (*stackings of separate brushstrokes*). All these cognitive means used by the authors to talk about Cézanne's brushstrokes are semantically well-congruent with the key concepts of their essays.

The metaphor BRUSHTROKES ARE OBJECTS THAT MOVE QUICKLY is not accidental in Barnes's text, rather it accords with the one of the key concepts applied by author in his analysis of Cézanne's paintings – the concept MOVEMENT. This concept is verbalised in the title of Barnes's essay *"Cézanne: Does an Apple Move?"* [2, p. 105] and is used to render Cézanne's attitude to the people and objects he depicted as well as to characterise Cézanne's paintings. To illustrate this point let us consider several quotations from Barnes's essay, e.g.: *""Talk, laugh, move," Manet used to tell his models: "to look real you must be alive." Cézanne's sitters, by contrast, had to be guardsmanlike for hours. When Vollard made the mistake of falling asleep, the painter bawled him out: "Wretch! You've ruined the pose! I tell you in all seriousness you must hold it like an apple. Does an apple move?" And when another sitter turned away to laugh at someone's joke, Cézanne threw down his brush and stormed out"* [op. cit., p. 110]. This passage from Barnes's text, which is metaekphrastic in its nature, reveals Cézanne's approach to painting people by contrasting Manet's practice of making his sitters move and Cézanne's demand that his sitters remain immobile. The concept MOVEMENT is actualised in this quote with the help of several linguistic means: the verb *move* which is used twice, the verbs *talk, laugh, turned away* and the verb *ruined* in combination with the noun *the pose*. The concept IMMOBILITY as the opposite of the concept MOVEMENT is actualised in the discussed passage as well: it is represented by the expression *to be guardsmanlike for hours* and the proposition *you must hold it like an apple*. Further on in his essay Barnes uses both the concept MOVEMENT and the concept IMMOBILITY to reveal the peculiarity Cézanne's portraits, e.g.: *"And when they [Cézanne's portraits] succeed, they do so as paintings governed by colour and harmony, rather than as visual descriptions of human beings who do normal human things like talk, laugh and move"* [op. cit., p. 112]. In the quoted above extract the concept MOVEMENT is actualised with the help of the verb *move* as well as the verbs *do, talk, laugh*. Barnes states in this passage that Cézanne does not depict people in their movement (*rather than as visual descriptions of human beings who do normal human things*). The writer further illustrates this statement by describing two pictures: "The Card Players", e.g.: *"Those card players bent over their table are never actually going to play a card or take a trick; they may be staring at the best hand they've ever seen, but the undertaker will arrive before they will be permitted to lay it down"* [op. cit., p. 112] and "Madame Cézanne in a Red Armchair", e.g.: *"Mme Cézanne, strapped into her chair by her husband's stern command to immobility, is not going to reveal her personality to us, however many times he paints her. She might as well have been his favourite door"* [op. cit., p. 112]. The interpretation of the painting "The Card Players" is grounded in the evocation of the concept IMMOBILITY which is actualised in the hypothetical description of what actions will never happen in the picture (*are never actually going to play a card or take a trick*; *but the undertaker will arrive before they will be permitted to lay it down*). Similarly, the concept IMMOBILITY is used to interpret the picture "Madame Cézanne in a Red Armchair": this concept is verbalised by the noun *immobility*, the descriptive phrase *strapped into her* chair, the proposition *Mme Cézanne is not going to reveal her personality to us*, and comparison of the portrait with the painting of the door (*She might as well have been his favourite door*).

Berger's metaphor BRUSHSTROKES ARE SMALL PIECES OF SOFT MATERIAL, which is used to characterise Cézanne's brushstrokes, is further developed in the text when the painter's canvases are metaphorically considered as a textile, e.g.: *"These colours he takes out are like woven fabric, except that, instead of being made from thread or cotton, they are made from the traces of paintbrush or palette knife leaves in oil paint"* [3, p. 253]. In the quoted passage the underlined verbal means objectify the conceptual metaphor COLOURS ARE FABRIC.

Heron with his key concept CLUSTER and the metaphor BRUSHSTROKES ARE STACKINGS highlights the separate nature of individual brushstrokes and their grouping in Cézanne's paintings as some pattern. The author consistently develops this idea in his essay, e.g.: *"Not pine*

needles, or bark-encrusted bending boughs, but separated, single, dry, square-tipped brushstrokes it was that hung in the air before one's eyes. In rhythmic ranks, vibrating gently in all directions, they formed strata of separated color" [6, p. 138]. In the quoted passage the words *separated* and *single* are used to represent Cézanne's brushstrokes as being separate from each other while the word combination *rhythmic ranks* and the word *strata* describe the principle of grouping of the brushstrokes.

All the three essays give account of the objects depicted in Cézanne's canvases by naming these objects, e.g.: *"… in old age, he painted female bathers …"* [2, p. 109], *"The apples he painted have the autonomy of bodies"* [3, p. 254], *"each object in a Cézanne landscape – houses, rocks, pines – has a form as carved and definite and weighty as the objects in his still lifes"* [6, p. 142].

All the texts under study make references to the types of paintings Cézanne created, e.g.*: "So his portraits are the opposite of those made to catch a mood…"* [2, p. 110], *"This is particularly evident in his still lifes"* [3, p. 254], *"Now a still life* – The Blue Vase *(1889-90)"* [6, p. 142].

The difference between the three essays lies in the choice of the pictures discussed, referred to and reproduced by the authors of the essays. Barnes refers to Cézanne's "Bathers at Rest" and "Large Bathers" [2, p. 105], discusses the painting "The Card Players" [op. cit., p. 112] and the portraits "Madame Cézanne in a Red Armchair" [Ibid.] and "Henri Gasquet" [op. cit., p. 115] as well as Cézanne's still life with an apple without naming this painting (presumably, it is the famous "Fruit Bowl, Glass and Apples") [op. cit., p. 112-113]. Barnes's essay is accompanied with the reproductions of Cézanne's canvases "The Card Players" [op. cit., p. 111] and "Madame Cézanne in a Red Armchair" [op. cit., p. 113]. Besides, Barnes's text includes the reproduction of the painting "Homage to Cézanne" by Maurice Denis [op. cit., p. 107]. Berger discusses Cézanne's still lifes taken collectively, without singling out one particular painting [3, p. 254] and further describes and discusses several paintings representing human figures and/ or landscape without naming the canvases [Ibid.]. Berger's essay includes the reproduction of Cézanne's "La Pendule Noire" [op. cit., p. 253]. Heron describes "The Gulf of Marseilles, seen from L'Estaque" [6, p. 142], "The Blue Vase" [op. cit., p. 143], "Still Life: Flowers in a Vase" [op. cit., p. 144], "Houses in Provence – The Riaux Valley near L'Estaque" [op. cit., p. 145], and "Sea at L'Estaque" [op. cit., p. 146]. The following ten reproductions of Cézanne's canvases are included in Heron's essay: "Rocks at L'estaque" [op. cit., p. 139], "Mont Sainte-Victoire see from Bellevue" [op. cit., p. 140], "La Montagne Sainte-Victoire" [op. cit., p. 141], "The Gulf of Marseilles, seen from L'Estaque" [op. cit., p. 142], "The Blue Vase" op. cit., p. 143], "The Maison Maria", "House in Provence, Near Gardanne" [op. cit., p. 144], "Houses in Provence – The Riaux Valley near L'Estaque" [op. cit., p. 145], "Sea at L'Estaque" [op. cit., p. 146], and "Farm in Normandy, Sumer (Hattenville)" [op. cit., p. 147].

Having chosen different paintings for the representation, Barnes, Berger and Heron develop somewhat different lines of argument in their ***interpretative ekphrases***. In particular, Barnes highlights the similarity between Cézanne's portraits and still lifes, e.g.: *"So Cézanne's portraits are all still-lives"* [2, p. 112] and particularly emphasises the immobility in Cézanne's portraits, e.g.: *"… he lowered or sat on human life to the point where it almost ceases to be animate"* [op. cit., p. 114] while acknowledging the existence of the opposite view that Cézanne's still lifes were approaching portraits of living people, e.g.: *"Kandinsky wrote that "Cézanne made a living thing out of a teacup, or rather in a teacup he realized the existence of something alive. He raised still life to such a point that it ceased to be inanimate.""* [op. cit., p. 114] and casting doubts on this point of view, e.g.: *"This may be true, but then so is its opposite …"* [op. cit., p. 114]. Berger develops that opinion which Barnes doubts and asserts that Cézanne's still lifes represent the painter's vision of objects as having bodies, e.g.: *"Gradually, however Cézanne began to expand the notion or sensation of corporeality, so that it could include things that we do not normally think of as having a body. This is particularly evident in his still lifes. The apples he painted have the autonomy of bodies. Each apple is self-possessed, each has been held in his hand and recognised as unique"* [3, p. 254]. Besides, Berger reveals the correspondences between Cézanne's representations of people and landscape and maintains that Cézanne's figures of people are depicted as elements of the landscape while some landscapes are like portraits, e.g.: *"His late* baigneuses *from ranges like mountains. The deserted quarry at Bibémus looks like a portrait"* [Ibid.]. Heron, in a reflexive passage at the end of his essay, acknowledges that he mainly discussed Cézanne's landscapes with the aim to explicate Cézanne's original use of colours, e.g.: *"In pursuit of an attempted elucidation of, for instance, Cézanne's spatial color, I find I have ignored completely the portraits and very considerably the still lifes, too"* [6, p. 147].

Besides the discussed above considerations of Cézanne's paintings of different types, interpretative ekphrasis in the essays is employed to consider the correspondence between the colours in Cézanne's paintings and the colours of the real objects as experienced by general public as well as the role of the colour as a constructive element in Cézanne's canvases. Barnes touches on these issues when he quotes Braque's acknowledgement of Cézanne's achievement, e.g.: *"In Cézanne's works we should see not only a new pictorial construction but also – too often forgotten – a new moral suggestion of space"* [2, p. 105]. In the quoted passage the concepts NEW (*new*), DEPICTION (*pictorial*), CONSTRUCTION (*construction*), and SPACE (*space*) are used to articulate Cézanne's unique treatment of space in his art. Berger highlights the discrepancies between the colours in Cézanne's paintings and the colours of the objects (*apply those swabs of colour to the canvas, not where they correspond to the local colour of an object*) as well as establishes the connection between Cézanne's colours and the space in his art (*where they can indicate a path for our eyes through space*), e.g.: *"… Cézanne begins to apply those swabs of colour to the canvas, not where they correspond to the local colour of an object, but where they can indicate a path for our eyes through space, receding or oncoming"* [3, p. 253]. Heron expounds on the non-descriptiveness on Cézanne's colours (*not so much descriptive of the colors and textures of the forms they evoke*) and their role as a space-creating device (*the spatial position those forms occupy in the subject; a space-creating*

plastic device) pointing up the originality and power of such an artistic device (*immense originality and power*), e.g.: *"These strokes, these clusters, are not so much descriptive of the colors and textures of the forms they evoke as of the spatial position those forms occupy in the subject. The separate brushstrokes forming these clusters thus came into existence as a space-creating plastic device, and one of immense originality and power"* [6, p. 140]. As it follows from the discussed passages, all the authors of the essays present Cézanne's colours as a unique innovative device to create space in the painting rather than to render the colours of the real objects as typically perceived by people. Such unanimity can be attributed to the fact that there is a certain tradition of perceiving and interpreting Cézanne's canvases, and all the three authors follow this tradition.

A noticeable difference between the three essays under discussion lies in the ***metaekphrastic*** contexts. Barnes, Berger and Heron express somewhat different opinions on Cézanne's role in culture and choose three different strategies of constructing the argument in their essays. While Barnes does not give a conclusive answer concerning Cézanne's influence on art and through art, Berger champions Cézanne as a prophet of a new vision and Heron stands closer to Berger than to Barnes in celebrating Cézanne's innovations.

Barnes, on the one hand, emphasises Cézanne's influence upon other artists. He does it mainly via citing other painters who acknowledge Cézanne's significance, e.g.: *"Cézanne will have done immense service even to painters whose work is diametrically opposed to his own"* [2, p. 109]. The quoted above passage is taken form the diary of the painter Félix Vallotton and states that Cézanne's art has importance for all the painters after him, not only his direct followers. Besides, Barnes confirms that Cézanne's high reputation among his fellow painters is well-deserved, e.g.: *"We see the debts owed and paid to him [Cézanne]. We understand why his fellow artists valued and admired and collected him"* [op. cit., p. 115-116]. On the other hand, Barnes casts doubts on the biographer Alex Danchev's high esteem for Cézanne. After quoting Danchev's claim that Cézanne significantly influenced the way people conceptualise the world (e.g.: *"Cézanne's "impact on our world, and our conception of our world, is comparable to that of Marx or Freud"* [op. cit., p. 116]), Barnes denounces it (e.g.: *"This seems more an enthusiastic, loving flourish than a sustainable argument"* [op. cit., p. 116]. He goes on to assert that painting after Cézanne developed in different ways and not all the artist's successors followed his path (e.g.: *"…painting has continued, and art changed, sometimes building on Cézanne's discoveries, sometimes not"* [Ibid.]). Barnes leaves the question *"Has our daily vision really become Cézannified?"* [Ibid.] to be answered by the readers (e.g.: *"At this point the reader might, like one of the painter's card players allowed to unfreeze for a moment, rap the table quietly and murmur, "Pass""* [Ibid.]). Hence, Barnes both brings the claim that Cézanne has changed the way people see the world to the readers' attention and challenges the validity of this claim. Overall, Barnes uses numerous quotations from other artists, critics, writers, Cézanne's sitters as well as Cézanne himself to construct the multi-voiced discussion of Cézanne's role in art.

Berger calls Cézanne *a prophet* (e.g.: *"He [Cézanne] was a prophet, although like many prophets this was not what he set out to be"* [3, p. 252]) and defines Cézanne's late works as *prophetic* (e.g., *"Cézanne's prophetic late works are about creations …"* [op. cit., p. 253]). Besides, the writer indicates that Cézanne was original in his artistic activity, e.g.: *"This [Cézanne's exhibition] offers us the chance to look at him, in all his originality, yet again"* [Ibid.] and specifies that the painter was concerned with the question of the visible, e.g.: *"… the story of his love affair, his liaison, with the visible"* [Ibid.]. Berger acknowledges Cézanne's achievement indirectly, through emphasising the difficulties (*difficult*) of the artist's work and his perseverance in doing it (*obstinate, persistent*), e.g.: *"Whereas what Cézanne did was obstinate, persistent, difficult"* [Ibid.]. Berger's strategy to celebrate Cézanne's achievement is suggestive, he constructs his essay in such a way that the readers could believe in Cézanne being a prophet of the artistic vision. The main means to do it is the conceptual metaphor CÉZANNE'S PAINTING IS TAKING COLOURS OUT OF THE BLACK BOX, e.g.: *"About ten years further into his career, Cézanne begins to take colours out of the black box…"* [Ibid.]. This metaphor is verbalised in the essay four times and serves as the main semantic means of structuring the content of the essay. The scale of Cézanne's work is amplified through the comparison between the artist creating paintings out of his "black box" and the creation of the universe, e.g.: *"Cézanne's prophetic late works are about creations – the creation of the world or, if you wish, the universe. I'm tempted now to call the black box, which I see as his starting point, a black hole…"* [Ibid.].

Heron first introduces his claim that paintings teach public to see the world (e.g.: *"I have always claimed that painting's prime function is to dictate to us what the world looks like"* [6, p. 138]) and then reveals Cézanne's innovations in seeing and representing the visual world, e.g.: *"So when Cézanne resolved visual realities into countless groups of delectably ordered* strata *of fragmented brushstrokes lying parallel to one another he was magnifying something* seen*"* [op. cit., p. 139]. Heron utilises the strategy of supporting his claim with the narrative of his personal experience and tells a story of how he visited the place painted by Cézanne and how he was able to see the real landscape exactly in the way Cézanne painted it, e.g.: *"I never visited Aix-en-Provence until the summer of 1962 – and then only for an hour, heading the family car inn what I hoped was the direction of the sacred mountain. We were already outside the town when we swung round a corner to the left… and there it was, even more to the left, at the top of a slight valley and already framed by the boughs of three pines, exactly as Cézanne saw it in the sublime version at the Courtlaud"* [op. cit., p. 138]. Heron summarises his essay by stating that Cézanne was revolutionary in his approach to treating the visual realities of the world, e.g.: *"I set out in this essay to try to present something of Cézanne's revolutionary awareness of the visual realities of the world we inhabit"* [op. cit., p. 147] and acknowledging Cézanne's artistic success one more time, e.g.: *"Yet both these subjects provided Cézanne with challenges and inspiration – and success – equal to those of the landscape"* [Ibid.].

Conclusion. The analysed essays devoted to Paul Cézanne, which were written by Julian Barnes, John Berger, and Patrick Heron, have both similarities and differences in terms of descriptive ekphrastic representations, interpretative ekphrastic interpretations as well as metaekphrastic discussions of Cézanne's works of art. The three authors verbally represent Cézanne's colours and brushstrokes, however they focus on different colours and employ different cognitive means to attest to Cézanne's unique brushstrokes. The differences in the choice of the pictures discussed, referred to and reproduced by the authors of the essays were determined by the authors' intended arguments that are verbalised in the essays as different interpretations of the correlations between Cézanne's paintings of various types. All the three authors, however, are in agreement in interpreting Cézanne's colours as a unique innovative space creating device which can be explained as the authors' subscription to the art-historical and art-critical tradition of interpreting Cézanne's canvases. Metaekphrastic discussions of Cézanne's role in art and everyday life (in particular, in the domain of perception) are the contexts where the three authors diverge in their evaluation of Cézanne's impact (Berger and Heron are quite close in their assessment while Barnes differs from them) and in the cognitive means they choose to express their evaluations. Overall, all the three authors fully used the potential of the essay as a genre and selected those aspects of the reality that they wanted to discuss (i.e., Cézanne's paintings subjected to representation and interpretation as well as the particular relations between these paintings) and chose the strategies to support the arguments developed in the discussions in their essays (i.e., they opted for various cognitive structures such as the key concepts, conceptual metaphors, or a narrative). Because of the complexity of the relationships between descriptive ekphrasis, interpretative ekphrasis and metaekphrasis in essays about visual art a further research into this issue is needed.

REFERENCES

1. Andreeva K.A., Beloborod'ko E.K. New approach to very traditional notion "ekphrasis": in the dialogue of linguistics and art // Universum: Philology and arts studies. 2016. No 11 (33) // Андреева К.А., Белобородько Е.К. Новые подходы к вполне традиционному понятию "экфразис": в диалоге лингвистики и искусства // Universum: Филология и искусствоведение. 2016. № 11 (33). Available at: https://cyberleninka.ru/article/n/novye-podhody-k-vpolne-traditsionnomu-ponyatiyu-ekfrazis-v-dialoge-lingvistiki-i-iskusstva
2. Barnes J. Cézanne: Does an Apple Move? // Barnes J. Keeping an Eye Open: Essays on Art. New York: Vintage International, Vintage Books, 2015/2017. P. 105-116.
3. Berger J. Paul Cézanne // Berger J. Portraits: John Berger on Artists / Ed. T. Overton. London, New York: Verso, 2015. P. 252-254.
4. Blumberg N. John Berger // Encyclopaedia Britannica. Available at: https://www.britannica.com/biography/John-Berger
5. Gnatjuk M. Genre and subject paradigm of the modern essays // Literary studies. 2015. Issue 1(1). P. 96-104 // Гнатюк М.М. Жанрово-тематична парадигма сучасної есеїстики. Літературознавчі студії. 2015. Вип. 1(1). С. 96-104.
6. Heron P. Paul Cézanne // Writers on Artists. London, New York, Delhi, Sydney, Munich, Paris, Johannesburg: DK Publishing, 2001. P. 138-147.
7. Huyghe R. Paul Cézanne // Encyclopaedia Britannica. Available at: https://www.britannica.com/biography/Paul-Cezanne
8. Ivanova N. Peculiarities of the essay as a genre of non-fiction // Word and Time. 2007. No 9. P. 15-25 // Іванова Н. Специфіка есею як жанру художньо-небелетристичної літератури. Слово і Час. 2007. №9. С. 15-25.
9. Izotova N.P. Ludic stylistics of contemporary English fictional narrative from a linguistic perspective: A study of J.M. Coetzee's novels: Thesis for the Doctor's degree in Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic languages. Kyiv: Kyiv National Linguistic University, 2018. 458 p. // Ізотова Н.П. Ігрова стилістика сучасного англомовного художнього наративу в лінгвістичному висвітленні (на матеріалі романів Дж.М. Кутзее): Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Спеціальність 10.02.04 – германські мови. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2018. 458 с.
10. Julian Barnes // Encyclopaedia Britannica. Available at: https://www.britannica.com/biography/Julian-Barnes
11. Lunyova T. Ekphrasis and metaekphrasis in Julian Barnes's essayistic account of Édouard Manet's paintings of the execution of Emperor Maximilian: a cognitive poetic analysis // Science and Education: A New Dimension. Philology. 2020. November 2020. VIII (72). Issue 241. P. 37-40.
12. Panagiotidou M-E. Ekphrasis, cognition, and iconicity: An analysis of W. D. Snodgrass's "Van Gogh: 'The starry night'" // Dimensions of iconicity / Eds. A. Zirker, M. Bauer, O. Fischer, C. Ljungberg. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2017. P. 135-150.
13. Patrick Heron // Encyclopaedia Britannica Academic. Available at: https://academic-eb-com.eres.qnl.qa/levels/collegiate/article/Patrick-Heron/342322
14. Shebelist S. Theoretical aspects of the essay as a genre // Word and Time. 2007. No 11. P. 48-56 // Шебеліст С. Теоретичні аспекти жанру есею. Слово і Час. 2007. №11. С. 48-56.
15. Verdonk P. Painting, poetry, parallelism: Ekphrasis, stylistics and cognitive poetics // Language and Literature. 2005. No 14 (3), P. 231-244.
16. Vorobyova O., Lunyova T. Verbal and non-verbal facets of metaekphrastic writing: A cognitive study of John Berger's essays on visual art // Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2020. Volume V. Issue 2. December 2020. P. 335–381.
17. Webb R. Ekphrasis, imagination and persuasion in ancient rhetorical theory and practice. London and New York: Routledge, 2009/ 2016. 238 p.
18. Yatsenko E.V. "Love painting, poets…". Ekphrasis as an artistic worldview model // Issues in philosophy. 2011 // Яценко Е.В. "Любите живопись, поэты…". Экфрасис как художественно-мировоззренческая модель // Вопросы философии. 2011. Available at: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=427

Актуалізація концепту „Umwelt und Klimawandel“ засобами неології у сучасному німецькомовному дискурсі

Н. Г. Лисецька, О. Ю. Бондарчук

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна
Corresponding author. E-mail: lysetska.nataliya@vnu.edu.ua

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 24.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-14

Анотація. У статті досліджено концепт „Umwelt und Klimawandel“ на основі слів року й висловлювань, які визначає Спілка німецької мови (GfdS), та текстових пасажів у німецьких мас-медіа еко-активістки Грети Тунберг. Виокремлено концептуальні ознаки та концептуальні метафори висловлювань, які формують образний та ціннісний складники досліджуваного концепту. Поняттєвий, образний та ціннісний складники розкриваються неологізмами (*spritdurstig, Aschewolke,* тощо) та фразеологічними інноваціями (*Generation Sandsack, Fridays for Future*, тощо). Аналіз висловлювань еко-активістки Грети Тунберг свідчить про її особисту роль у формуванні та ціннісному орієнтирі концепту „Umwelt und Klimawandel“.

Ключові слова: *еко-активістка, концепт „Umwelt und Klimawandel“, концептуальні ознаки, слова року, соціальний рух.*

Вступ. Відображення сучасної дійсності в мові завжди належало до актуальних проблем лінгвістичної науки. Лексикологія, фразеологія, когнітивна лінгвістика та інші галузі мовознавчих наук миттєво віднаходять нові лексеми на позначення того, що відбувається у суспільстві і чим воно «живе». Такі неологізми стали предметом дослідження Спілки німецької мови (GfdS), яка щорічно визначає слова року, починаючи з 1971 р. У 2019 р. така номінація відбулася 43-ій раз. Члени спілки визначають не найбільш вживані висловлювання, а такі, які найбільш вдало характеризують рік, що закінчується. На веб-сторінці Спілки відомий німецький вчений Йохен А. Бер описує і аналізує нові слова року [24].

Огляд публікацій за темою. Неологізмам присвятили свої наукові доробки лексикологи О. Пророченко, О. Огуй, В. Левицький, W. Teubert, S. Innerwinkler, фразеологи Д. Добровольський, А. Смерчко, P. Balsliemke, D. Hartmann та ін. Засобами неології у когнітивному та функціональному аспектах займався ряд лінгвістів, зокрема Ю. Зацний, А. Левицький, Н. Таценко та ін. Лінгвокогнітивний та культурологічний аспекти на основі лексики німецької мови досліджено у монографіях та наукових статтях таких германістів, як А. Приходько, М. Гамзюк, H. Bußmann, M. Кінне, D. Herberg та ін. Наукова розвідка базується на вченнях В. І. Карасика [1, 2], Д. О. Добровольського [5], G. Lakoff, E. Wehling [7] та німецької наукової школи [6, 8, 9, 10]. Питанням актуальних концептів „Europa“, „Flüchtlinge“, „Finanzkrise“, „Gesellschaft“, „Aussteiger“ та ін. присвячені наші праці [4, 3]. Проте інноваційні процеси у німецькій мові, що відображають проблему загрози навколишньому середовищу останніх років у суспільстві, ще не були предметом спеціального дослідження. Зазначене вище підтверджує актуальність пропонованої розвідки.

Мета. Мета нашої статті – дослідження актуальних лексем, слів року та висловлювань, які наповнюють концепт „Umwelt und Klimawandel“, що представляє на сьогоднішній день неабиякий інтерес вчених, політиків, суспільства. У статті поставлені такі завдання: 1) виокремити та проаналізувати слова року, які вербалізують концепт „Umwelt und Klimawandel“ на матеріалі GfdS, починаючи з 2005 р. по 2019 р.; 2) визначити значимість досліджуваного концепту для німецької лінгвокультури; 3) встановити роль соціального руху *Fridays for Future* та його засновниці Грети Тунберг у ціннісному орієнтирі концепту „Umwelt und Klimawandel“.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження є слова року, які визначила Спілка німецької мови (GfdS) [12] та статті авторитетних німецьких видань Frankfurter Allgemeine, Berliner Zeitung, Spiegel, Focus, та ін., виокремлені з корпусу DWDS [11], за період з 2005 р. по 2019 р., що актуалізують концепт „Umwelt und Klimawandel“.

Методологічна основа наукової розвідки полягає в реалізації комплексного міждисциплінарного підходу до аналізу мовних явищ, що передбачає розгляд мовного матеріалу у поєднанні з даними когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лексикології, фразеології, соціолінгвістики та лінгвопрагматики. У роботі використані лінгвістичні методи контекстуального та дискурсивного аналізу, аналіз словникових дефініцій, когнітивної інтерпретації мовного матеріалу та компонентний аналіз.

Результати та їх обговорення. У сучасній науці про мову не існує понині точного визначення поняття „неологізм“. Неологізмами можуть бути нові слова, які виникають у мові (гр. neos «новий» + logos «слово»), запозичення та лексичні одиниці із новонабутою семантикою. У німецькій мові для позначення поняття «неологізм» існують такі варіанти: Neologismus (неологізм), Neubildung (нове утворення), Neuschöpfung (новотворення), Neuwort (нове слово), Neubedeutung (нове значення) [6]. Ми поділяємо думку М. Кінне і вважаємо, що «неологізм – це зовсім нова лексична єдність у сукупності своєї форми та значення (нова лексема) або зовсім нове значення певної лексичної одиниці, що додається до вже наявного та яке 1) ще не зафіксоване жодним словником; 2) виникає і поширюється в певний період мовленнєвого розвитку мовної спільноти, насамперед (але не виключно) на основі комунікативних потреб; 3) переймається загальновживаним словниковим складом стандартної мови (узуалізація); 4) акцептується як мовна норма (акцептуалізація); 5) з бігом часу закріплюється лексикографічно (лексикалізація, кваліфікація); 6) під час загального процесу свого розвитку сприймає біль-

 ©|*N. H. Lysetska, O. Ju. Bondarchuk 2021*

шість носіїв мови впродовж певного часу як нове» [6, с. 346].

Фразеологічні інновації – це неологізми в галузі фразеології, оказіональні утворення, продукти вторинної опосередкованої номінації, які, з'являючись у словниковому складі мови, проходять такі фази: виникнення – узуалізація – акцептуалізація – лексикалізація / фразеологізація / інтеграція, і включають **власне фразеологічні інновації** (новизна форми і значення: *arabischer Frühling, Generation Sandsack, falsche Neun, (jmdm) latte sein (egal)*); **новосемантизми** (фразеологічні одиниці із новонабутою семантикою: *leichte Sprache (vereinfachtes Deutsch), Hartz IV, Rücken haben (Rückenbeschwerden haben)*); **модифіковані мовні форми** (*Freund hört mit – Freund hört zu; Kleider machen Beute* – від *Kleider machen Leute)*; **запозичення** (*Generation Facebook, Fridays for Future)* [4].

Аналіз слів року в окреслений часовий проміжок 2005–2019 рр. [12, 11] показав, що світова спільнота із самих початків третього тисячоліття почала чітко усвідомлювати, яку небезпеку можуть нести у собі технічно-науковий прогрес та недбале використання людиною наукових досягнень. Досліджуваний концепт започатковується у 2007 році словами *Klimakatastrophe* (перша позиція) та *spritdurstig* (дев'ята позиція) [13].

У десятку слів, що висвітлюють проблематику й жваві дискусії німецької й міжнародної спільноти, входять практично щорічно такі, що наповнюють концепт „Umwelt und Klimawandel", а саме, по одному виразу у 2008 р. (*Umweltzone*) [14], 2009 р. (*Weltklimagipfel*) [15], 2010 р. (*Aschewolke*) [16], 2013 р. (*Generation Sandsack*) [17] та 2017 р. (*Diesel-Gipfel*) [19], по два – у 2007 р. (*Klimakatastrophe, spritdurstig*) [13], 2015 р. (*Mogel-Motor, Flexitarier)* [18] й 2018 р. (*Heißzeit, Diesel-Fahrverbot)* [20] та три – у 2019 р. *(Fridays for Future, Rollerchaos, Bienensterben*) [21]. Вирази, що тематизують обраний концепт, не зафіксовано у роках 2011, 2012, 2014, 2016 та на самому початку нового тисячоліття. У хронологічній послідовності подамо відібрані слова та вирази й короткий опис ситуації, що висунула їх у ряд найважливіших.

Вислів *Klimakatastrophe* [13] (2007: перша позиція) наочно відображає загрозливий розвиток, до якого може призвести зміна клімату («кліматична катастрофа»).

Spritdurstig [13] (2009: дев'ята позиція), дослівно «бензинова спрага», акцентує увагу на те, що багато німецьких машин старшого покоління потребує ще надто велику кількість пального, що негативно впливає на екологію, забруднюючи навколишнє середовище.

Umweltzone [14] (2008: п'ята позиція) позначає райони певних міст та житлових масивів, по яких можна пересуватися лише таким автомобілем, що відповідає нормам викидів шкідливих газів.

Weltklimagipfel [15] (2009: п'ята позиція) є назвою Конференції ООН у Копенгагені з питань зміни клімату, на яку вперше зібралось багато урядових та державних лідерів (представники 193 країн) для того, щоб обговорити заходи захисту клімату. І хоча не було прийнято офіційного документа, але це був, за словами тодішнього Генерального секретаря ООН Гі Муна, «хороший старт» та крок у «правильному напрямку», щоб зійти з шляху потепління клімату на Землі.

Aschewolke [16] (2010: сьома позиція) – це «хмара з попелу», яка утворилася через вибух ісландського вулкану Ейяф'ятлайокютль й упродовж певного часу унеможливила перельоти майже по всій Європі.

Generation Sandsack [17] (2013: сьома позиція). У 2013 р. Німеччину спіткала негода з потужною руйнівною силою. Передусім постраждали від повені Баварія і східні федеральні землі. Завдяки інформації через соціальні масмедіа «генерація молодих людей» із усіх куточків Німеччини поспішила на допомогу, шоб будувати дамби з «мішків з піском» й таким чином зупинити підвищення рівня води.

Mogel-Motor [18] (2015: п'ята позиція) – словоаліітерація, яке позначає скандал з німецьким автомобільним концерном Фольксваген. Цей концерн упродовж довгого часу будував двигуни з спеціальним програмним забезпеченням (Software), яке при вимірі викидів шкідливих газів приховувало реальну цифру (симулювало необхідну норму). Виявлення цього шахрайства призвело до найбільшої кризи в історії підприємства.

Flexitarier [18] (2015: дев'ята позиція) – нове слово, яке утворилося на основі змішування (contaminatio) слів *flexibel* та *Vegetarier*. *Flexitarier* позначає осіб, які свідомо споживають мало м'яса, проте вони не відмовляються від нього цілком. Гастрономія реагує на цей новий тренд не лише у спеціальних ресторанах, але й у кав'ярнях та їдальнях, де з'являються пропозиції смачних страв для вегетаріанців й веганів.

Diesel-Gipfel [19] (2017: сьома позиція). Лексема вербалізує спробу уряду Німеччини уникнути заборони проїзду дизельних автомобілів у містах. На конференції найвищого рівня було прийнято рішення, що уряд буде інвестувати мільярдні кошти у розробку екологічно нешкідливих двигунів, які працюють на дизельному паливі.

Словами року 2018 стали *Heißzeit* і *Diesel-Fahrverbot* [20], які посіли у рейтингу відповідно першу та сьому позиції. Антонім *Eiszeit* (льодовикова ера) дозволяє розкрити значення неологізму *Heißzeit* як періоду кліматичного потепління сучасної епохи, що може стати початком фатальної катастрофи. З метою дотримання директив Євросоюзу щодо «екологічно чистого центру» у ряді країн-членкинь ЄС було прийнято закон про обмеження або й заборону вільного пересування на автомобілях з дизельним двигуном у великих містах Німеччини (Гамбург, Дюсельдорф й ін.) та Євросозу. Неологізм *Diesel-Fahrverbot* містить у собі описане вище значення.

Поштовхом до цього дослідження стало утворення і функціонування соціального руху *Fridays for Future* [21], який започаткувала у серпні 2018 р. 15-річна юна шведка Грета Тунберг своїми одноосібними протестами перед будівлею шведського парламенту у Стокгольмі із плакатом «Шкільний страйк за клімат». ЇЇ ініціативу підтримали учні та студенти всіх континентів й демонстрували упродовж певного часу щоп'ятниці свою активну позицію, закликаючи полі-

тиків і кожну окрему особу серйозно задуматись над глобальними проблемами екології. Грета Тунберг стала людиною року 2019 (журнал „Time“), а висловлювання *Fridays for Future* посіло третю позицію слів року 2019. Оскільки англіцизм *Fridays for Future* є багатокомпонентним, відтворюваним і сталим виразом з перенесеним значенням, його можна віднести до складу фразеологічних інновацій.

Fridays for Future випередила лексема *Rollerchaos* [21] й вийшла на друге місце серед слів року 2019. Вона означає пересування по місту на ролерах як альтернатива автомобілям, щоб зменшити загазованість, спричинену великою кількістю транспортних засобів у містах. Неконтрольований необережний рух та безладне паркування даного виду транспорту призвело до хаосу, що і виражає наведена лексема – «хаос на ролерах».

Лексема *Bienensterben* [21] є третім словом словом року 2019, що відноситься до концепту „Umwelt und Klimawandel“, і займає восьму позицію у списку десяти слів. З кожним роком на нашій планеті зникає дедалі більше видів рослин і тварин. Вчені б’ють на сполох, що комахам загрожує повне вимирання. Знищення природного середовища, забруднення і кліматичні зміни є основними чинниками, які сприяють цьому процесу. Бджоли мають екологічну цінність, тому фокусування уваги баварських політиків на цьому виді свійських комах не стало несподіванкою і у 2019 р. був прийнятий закон щодо їх захисту. До цієї ініціативи приєдналися пізніше й інші федеральні землі Німеччини. Реакцією на слово *Bienensterben* став слоган *„Rettet die Bienen“*, який поширився у різні куточки Європи.

Англіцизм (фразеологічна інновація-запозичення) 2019 р. *Fridays for Future* дав могутній поштовх для роздумів усьому суспільству і молодому поколінню щодо майбутнього планети Земля й власне існування людства. Некомерційна організація *Fridays for Future*, за словами Грети Тунберг, належить усім, хто бере у ній участь, та передусім молодим людям: *„…gehört allen, die sich an ihr beteiligen, vor allem den jungen Leuten. Sie kann – und darf – nicht für individuelle oder kommerzielle Zwecke genutzt werden“* [23]. Грета Тунберг запатентувала назву руху *Fridays for Future*, щоб захистити організацію від шахраїв, які наживаються на її імені й спрямовує діяльність новоствореного фонду на захист і збереження екологічної, кліматичної та соціальної стабільності й ментальної рівноваги: *„Greta Thunberg lässt den Begriff „Fridays for Future“ als Marke schützen.“ … Die Stiftung werde sich für ökologische, klimatische und soziale* ***Nachhaltigkeit*** *sowie mentale* ***Gesundheit*** *einsetzen“* [23].

При дослідженні концепту „Umwelt und Klimawandel“ опираємося на Волгоградську наукову школу В. І. Карасика і його трьохвимірну структуру концепту (поняттєвий, образний та ціннісний складники) [2]. Вважаємо „Umwelt und Klimawandel“ концептом, оскільки він має всі три вище зазначені складники.

Відібрані вище слова року є неологізмами та актуалізують концепт „Umwelt und Klimawandel“. Неможливо чітко поділити окремі лексеми за певними складниками, оскільки концепти як абстрактні єдності мають розмиті межі, а отже певна ознака концепту може бути проінтерпретована лише з урахуванням усіх його складників, що доповнюють один одного.

Поняттєві складники – *Diesel-Gipfel* (проведення конкретних заходів, зустрічей, що мають сприяти покращенню екології довкілля) відображає зустріч політиків щодо використання дизельних автомобілів старого зразка у містах. Ця лексема є метафоричною й утворює образний складник та є позитивним фактором змін правил руху з метою збереження чистого довкілля, що дозволяє віднести її до ціннісного складника; *Weltklimagipfel* (гостра потреба в обговоренні і вирішенні питань щодо зміни клімату зібрала політиків і висунула це питання на передній план); *Umweltzone* (важливо облаштовувати екологічно чисті місця у містах).

Образні складники – *Heißzeit* (метафорично слово року має зв’язок з своєю антитезою *Eißzeit*. В уяві виникає картина великої спеки, глобального потепління і картина, яка ніби мала б приносити людям тепло і задоволення, можливо, бажання поїхати у відпустку і відпочити, а насправді викликає зворотну реакцію і певний шокуючий ефект (близька метафора створює вражаючий ефект) – розуміння небезпеки глобального потепління), *Generation Sandsack* (яскраво виражений троп, який показує, що люди повинні об’єднатися і допомогти один одному у непередбаченій важкій ситуації; дана лексема позитивно конотована і формує оцінний складник), *spritdurstig* (метафора: «машина має спрагу», тобто потребує багато бензину. Лексема має також помітну негативну конотацію та таким чином містить оцінний маркер).

Ціннісні складники – *Fridays for Future* (готовність молоді боротися за екологію і показати свою небайдужість до змін клімату і природи), *Rollerchaos* (відмова від автомобілів у великих містах спровокувала проблему хаосу з роллерами, які люди залишають повсюди і не зважають на безпеку, порядок тощо), *Bienensterben* (негативні наслідки дій людини на природу), *Diesel-Fahrverbot* (заборона проїзду дизельних автомобілів старого зразка має покращити екологію у великих містах, де загазованість і так занадто велика), *Mogel-Motor* (на жаль, не всі виробники автомобілів дотримуються порядку і норм, що зумовило появу цієї лексеми; дана лексема є метафоричною (виникає образ мотора, який «ошукує»), тому вона формує й образний складник), *Flexitarier* (лише свідомі громадяни можуть відмовитися повністю або частково від споживання м’яса задля довкілля. Турботливі мешканці формують основу довкілля, тому дана лексема утворює також поняттєвий й образний складники, бо йдеться про жінок, чоловіків, дітей, які є свідомими громадянами й дбають про навколишнє середовище), *Aschewolke* (виверження вулкану унеможливило польоти, спричинивши тим самим чималі негативні наслідки та збитки для авіакомпаній), *Klimakatastrophe* (на жаль, наслідком діяльності людини стала глобальна екологічна катастрофа, дослівно «катастрофа клімату»).

Аналіз текстових пасажів, що містять висловлювання еко-активістки Грети Тунберг, допоміг встановити її роль у ціннісному орієнтирі концепту „Umwelt und Klimawandel“. У ході аналізу були виокремлені концептуальні ознаки та концептуальні метафори

висловлювань, які формують образний та ціннісний складники досліджуваного концепту:

„Wir können die Welt nicht retten, indem wir uns an die Spielregeln halten. Die Regeln müssen sich ändern, alles muss sich ändern, und zwar heute“ [22]. Як бачимо, завданням Грети є врятувати світ, але для цього потрібно змінити правила гри, необхідно змінити все і діяти потрібно вже сьогодні. Основною концептуальною ознакою є – *möglichst schnell nach neuen Regeln handeln* (діяти терміново, негайно та за новими правилами). Концептуальна метафора: *Die Weltrettung bedeutet heute handeln* (Порятунок світу – це дія сьогодні).

„Ich mache das, weil ihr Erwachsenen auf meine Zukunft scheißt“ [22]. (Грета робить це, бо дорослим це байдуже. Основною концептуальною ознакою є – *uns, jungen Leuten, ist die Zukunft wichtig* (нам, молодим людям, важливе наше майбутнє)). Концептуальна метафора: *Umwelt ist Zukunft* (Довкілля – це майбутнє).

„Ich will, dass ihr in Panik geratet. Ich will, dass ihr die Angst spürt, die ich jeden Tag spüre. […] Ich will, dass ihr handelt, als würde euer Haus brennen. Denn es brennt“ [22]. (Грета вважає, що людям потрібно відчувати паніку. Вона хоче, щоб люди відчули страх, який вона відчуває кожен день. Юна еко-активістка прагне, щоб люди діяли так, ніби пожежа лютує у їхньому домі. Основною концептуальною ознакою є – *die Leute sollen Klima sehr ernst nehmen* (люди повинні дуже серйозно ставитися до клімату)). Концептуальна метафора: *Klimawandel ist brennendes Haus*. (Зміна клімату – це палаючий дім).

„Einige Leute, einige Unternehmen, vor allem einige Entscheidungsträger haben genau gewusst, welchen unbezahlbaren Wert sie opfern, um weiterhin unvorstellbare Mengen Geld zu verdienen. Und ich glaube, viele von Ihnen, die heute hier sind, gehören zu dieser Gruppe Menschen“ [22]. (Юна активістка вважає, що окремі люди, деякі підприємства, у всякому випадку, певні верхівки добре знали, якими цінностями вони жертвують заради своєї наживи. Вона допускає, що багато з тих, хто сьогодні тут присутній, належить до цієї групи людей. Основною концептуальною ознакою є – *Entscheidungsträger haben unbezahlbaren Wert (Klima) geopfert* (особи, які приймали рішення, заплатили неймовірно високу ціну). Концептуальні метафори: *Klima ist unbezahlbarer Wert. Unvorstellbare Mengen Geld verdienen ist mit Klimawandel bezahlen. Klimawandel ist geopferte Zukunft.* (Клімат – це цінність, яку не можна замінити чимось іншим. Орієнтація лише на прибуток– це ігнорування нагальних проблем зі змін клімату. Зміна клімату – це нехтування майбутнім).

„Wir betteln nicht bei Entscheidungsträgern um ihre Anteilnahme. Sie haben uns in der Vergangenheit ignoriert, und sie werden es weiterhin tun. Aber die Dinge werden sich ändern, ob es ihnen gefällt oder nicht“ [22]. Еко-активістка запевняє, що вона і її однодумці не благатимуть від керівних осіб про співчуття та симпатію. Посадовці ігнорували їх у минулому, а тому й надалі урядовці будуть себе так поводити. Але стан речей зміниться, щось має змінитися, подобається це їм чи ні. Основною концептуальною ознакою є – *die Dinge müssen sich ändern* (стан речей повинен змінитися). Концептуальна метафора: *Die Zukunft ist die Änderung der Dinge.* (Майбутнє – це зміна стану речей).

„Es gibt keine Grauzonen, wenn es ums Überleben geht“ [22]. Грета переконана, що немає сірих зон, коли йде мова про виживання. Основною концептуальною ознакою є – *Es gibt schwarz oder weiß* (є чорне або біле). Концептуальна метафора: *Überleben ist keine Grauzone* (Виживання – це не сіра зона). Багато хто звинувачує Грету Тунберг у тому, що вона спрощує питання зміни клімату. На це звинувачення активістка відповіла відкритим листом, у якому різко засудила політику тих, хто має всі важелі відвернути глобальну екологічну катастрофу: *„Entweder begrenzen wir die Erwärmung auf 1,5 Grad Celsius gegenüber dem vorindustriellen Niveau, oder wir tun es nicht. Entweder wir erreichen einen Kipppunkt, an dem wir eine Kettenreaktion mit Ereignissen beginnen, die weit über die menschliche Kontrolle hinausgehen, oder wir tun es nicht. Entweder wir bleiben eine Zivilisation, oder wir tun es nicht“* [22].

Висновки. Аналіз концепту „Umwelt und Klimawandel“ показав, що у десятку слів року у часовий проміжок з 2005 р. по 2019 р. входять практично щорічно такі, що наповнюють концепт „Umwelt und Klimawandel“. Поняттєвий, образний та ціннісний складники розкриваються неологізмами (*spritdurstig, Aschewolke, Rollerchaos* u.a.) та фразеологічними інноваціями (*Generation Sandsack, Fridays for Future* u.a.). Утворення й функціонування з серпня 2018 року соціального руху *Fridays for Future* поставило тему зміни клімату на ще вищий щабель. Аналіз висловлювань еко-активістки Грети Тунберг свідчить про її особисту роль у формуванні та ціннісному орієнтирі концепту „Umwelt und Klimawandel“, який перетинається з концептами „Zukunft“, „Gefahr“, „Überleben“, що можуть стати перспективою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В. И. Языковая кристаллизация смысла. Волгоград: Парадигма, 2010. 428 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гнозис, 2004. 390 с.
3. Bondarchuk O. Frame-Analyse des Konzepts „Aussteiger“. *Science and Education. A new dimension.* Philologie. Issue. Budapest, 2015. № 3 (10). P. 9–12.
4. Lysetska N. H. Konzept „Europa“ an der Schwelle zweier Jahrtausende. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія».* Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. № 9 (77). С. 51–55. DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77) –51–55.
5. Dobrovol'skij D. Idiome im mentalen Lexikon. Ziele und Methoden der kognitivbasierten Phraseologieforschung. Trier: Fokus wissenschaftlicher Verlag, 1997. 390 S.
6. Kinne M. Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen. Zur Forschungsgeschichte und zur Terminologie, über Vorbilder und Aufgaben. *Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation. 24. Jahrgang, 1996.* Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 1997. S. 327–358.
7. Lakoff G., Wehling E. Auf leisen Sohlen ins Gehirn. Politi-

sche Sprache und ihre heimliche Macht. Heidelberg: Carl-Auer Verlag, 2009. 185 S.
8. Quasthoff U. Deutsches Neologismenwörterbuch. Berlin. New Jork: Walter de Gruyter, 2007. 690 S.
9. Skirl H., Schwarz-Riesel M. Metapher. Heidelberg: Universitätsverlag Winter. 2013. 100 S.
10. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik. Tübingen. Basel: A. Francke Verlag, 2008. 298 S.
11. DWDS. URL: https://www.dwds.de/
12. GfdS. Wort des Jahres. URL: https://gfds.de/aktionen/wort-des-jahres/
13. GfdS. Wort des Jahres 2007. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2007-klimakatastrophe/
14. GfdS. Wort des Jahres 2008. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2008-finanzkrise/
15. GfdS. Wort des Jahres 2009. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2009-abwrackpraemie/
16. GfdS. Wort des Jahres 2010. URL: https://gfds.de/wutbuerger-zum-wort-des-jahres-2010-gewaehlt/
17. GfdS. Wort des Jahres 2013. URL: https://gfds.de/gfds-waehlt-groko-zum-wort-des-jahres-2013-2/
18. GfdS. Wort des Jahres 2015. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2015/
19. GfdS. Wort des Jahres 2017. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2017/
20. GfdS. Wort des Jahres 2018. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2018/
21. GfdS. Wort des Jahres 2019. URL: https://gfds.de/wort-des-jahres-2019/
22. Klima-Heldin Greta: Das sind ihre 7 stärksten Zitate. URL: https://utopia.de/greta-thunberg-zitate-128025/
23. Kurz vor Hamburg-Wahl: Greta Thunberg kommt zu Demo – hat das noch Einfluss aufs Ergebnis? URL: https://www.merkur.de/politik/greta-thunberg-marke-fridays-for-future-instagram-stiftung-klima-entschuldigung-kommerz-missbrauch-betrug-geld-zr-13511173
24. „Respektrente“ ist das Wort des Jahres 2019. URL: https://www.dw.com/de/respektrente-ist-das-wort-des-jahres-2019/a-51463903

REFERENCES

1. Karasik, V. I. (2010) Yazykovaya kristallizatsiya smysla [Linguistic crystallization of meaning]. Volgograd: Paradigma Publ. 428 p.
2. Karasik, V. I. (2004) Language circle: personality, concepts, discourse. M.: Gnosis. 390 p.

The actualisation of the concept„Umwelt und Klimawandel“ by means of neology in modern German language discourse

N. H. Lysetska, O. Ju. Bondarchuk

Abstract. The article examines the concept of „Umwelt und Klimawandel“ based on the words of the year and statements defined by the Association for the German Language (GfdS) and text passages in the German mass media by eco-activist Greta Thunberg. The conceptual features and conceptual metaphors of statements that form the figurative and value components of the studied concept have been singled out. Conceptual, figurative and value components are revealed by neologisms (*spritdurstig*, *Aschewolke* etc.) and phraseological innovations (*Generation Sandsack, Fridays for Future* etc.). Analysis of the statements of eco-activist Greta Thunberg shows evidence of her personal role in the formation and in the value benchmarks of the concept of „Umwelt und Klimawandel“.

Keywords: *eco-activist, concept of* „Umwelt und Klimawandel“, *conceptual features, word of the year, social movement.*

Можливості застосування методів лексикографії для встановлення видо-родових зв'язків між терміноодиницями інтертекстуальності та розмежування цих одиниць

М. Ю. Нечипоренко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: ukrayinka@ukr.net

Paper received 12.02.21; Accepted for publication 21.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-15

Анотація. Статтю присвячено вивченню можливостей розмежування термінів, що входять до семантичного поля інтертекстуальності, за допомогою інструментарію методів лексикографії. Завдяки обраному методологічному вектору вдалося встановити визначальні характеристики та рамки термінів «алюзія», «цитата» і «ремінісценція». Результати проведеного дослідження свідчать про те, що метод лексикографічного аналізу і метод порівняльно-зіставного аналізу словників можуть ефективно застосовуватися для розв'язання проблем, пов'язаних із розбіжностями у використанні філологічних понять і термінів як у межах наукової думки однієї, так і різних країн.

Ключові слова: *методи лексикографії, інтертекстуальність, алюзія, цитата, ремінісценція.*

Поняття інтертекстуальності є одним із визначальних для постмодернізму. Поштовхом до його формалізації та закріплення у науковому дискурсі стала концепція М. Бахтіна щодо діалогізму художнього слова, яку дослідник розвиває у термінах «двоголосості», «різномовності», «чужого слова» [1]. Спершись на напрацювання Бахтіна, Ю. Крістева спроектувала спостереження щодо гетероглосії мови і мовлення в межах окремого художнього тексту на діалогічні зв'язки між текстами в цілому, назвавши їхню взаємодію, перетинання і перегукування інтертекстуальністю [3].

Незважаючи на те, що інтертекстуальність є однією з визначальних характеристик постмодернізму і вже пів століття перебуває у фокусі наукових досліджень, термінологічний і категорійний апарат цього поняття залишається досить плинним і неунормованим. Численні науковці, зокрема такі як І. Арнольд, Л. Грек, Т. Денисова, І. Ільїн, Н. Маньковська, Г. Мережинська, І. Скоропанова, Н. Фатєєва, що свого часу займалися вивченням інтертекстуальності, часто по-різному визначають і трактують його структурні елементи. Але якщо для розгляду в межах інших філологічних наук така нечітка структура об'єкта дослідження може не становити нездоланної перешкоди, у перекладознавстві, завдання якого полягає, зокрема, у встановленні специфіки та закономірностей перекладу одиниць певного класу, подібна невизначеність унеможливлює роботу з практичним матеріалом, а отже – здійснення досліджень інтертекстуальності в перекладознавчому аспекті як таких.

Мета цієї **статті** – з'ясувати ієрархію одиниць інтертекстуальності та провести чіткі межі між ними з перспективою подальшого застосування виробленої класифікації у перекладознавчих працях. Можливість класифікувати компоненти інтертекстуальності на академічній базі відкривають такі **методи лексикографії** як **лексикографічний аналіз** і **порівняльно-зіставний аналіз словників**. Вивчення словникових статей і дефініцій, що описують явище інтертекстуальності та його компоненти, дозволяє обґрунтовано розмежувати терміни відповідного семантичного поля і встановити гіпо-гіперонімічні зв'язки між ними. Відповідним **матеріалом** для з'ясування ієрархічних відношень між інтертекстуальними одиницями можуть слугувати **авторитетні галузеві лексикографічні джерела**. У зв'язку з цим ми вважаємо за необхідне звернутися до кола вагомих англомовних, польськомовних, українськомовних і російськомовних (радянських і пострадянських) літературознавчих словників, що були видані після 1967 р., коли інтертекстуальність отримала термінологічний статус.

Перед розмежуванням і класифікацією термінології необхідно в першу чергу її інвентаризувати, з метою чого розгляньмо, як представлено інтертекстуальність та її компоненти у відповідних словниках, згрупувавши останні за мовою видання. Застерігши, що всі відібрані для дослідження групи словників однаково цінні з наукового погляду, почнімо з англомовних лексикографічних видань із літературознавства з огляду на їхню кількісну перевагу. Так, Prose: Literary Terms and Concepts (The Britannica Guide to Literary Elements) [19] у корпусі своїх статей містить кілька згадок терміну «алюзія» і одну згадку терміну «цитата», не звертаючись до поняття інтертекстуальності в цілому. Literary Terms and Criticism [18] коротко окреслює поняття інтертекстуальності в межах статті про «текст». При цьому терміни «цитата» і «алюзія» згадуються у цьому окресленні як видові щодо родового поняття інтертекстуальності. Подібна ситуація простежується у A Glossary of Literary Terms [13], де поняття «інтертекстуальність» включене до статті «текст і письмо», а алюзія (якій у цьому словнику теж присвячена окрема стаття) і цитата називаються засобами, завдяки яким певний текст вступає у інтертекстуальні взаємини з іншими текстами. The Routledge Dictionary of Literary Terms [23] і Key Terms in Literary Theory [17] обмежуються з'ясуванням винятково явища інтертекстуальності і не розглядають окремо цитати, алюзії та ремінісценції, хоча термін «цитата» епізодично згадується у їхніх статтях, присвячених іншим літературним феноменам. Те ж саме стосується Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms [15], щоправда з тим уточненням, що в його словникових статтях фоново згадуються як термін «цитата», так і термін «алюзія». The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms [21], The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory [22] та A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory [12] містять статті, що визначають терміни «інтертекстуальність» та «алюзія», а також згадки терміну «цитата» у кількох інших статтях, однак такого поняття як ремінісценція вони не описують. Цікаво відзначити, що від загальної тенденції відхиляється A New Handbook of Literary Terms [14], до

 ©|*M. Nechyporenko 2021*

якого включено статтю про алюзію, проте не включено визначення поняття інтертекстуальності.

Коло польських літературознавчих словників значно вужче ніж щойно описане нами коло англомовних видань, однак у ньому теж існує тенденція включати до корпусу статей одні терміни семантичного поля «інтертекстуальність» і не включати інші. Так, у польському виданні Słownik terminów literackich [20] немає статті про інтертекстуальність, але бачимо окреслення понять «алюзія», «ремінісценція» і «цитата». У словнику Ilustrowany słownik terminów literackich [16] зустрічаємо визначення інтертекстуальності та цитати, однак алюзія і ремінісценція у ньому не фігурують.

З огляду на тривалу історію перебування України у складі СРСР, де панівною мовою видання літератури, у тому числі і наукової, була російська, українське літературознавство не може похвалитися великою кількістю лексикографічних джерел. Єдиний широковідомий словник літературознавчих термінів (авторства В. Лесина та О. Пулинця) [10], виданий в Україні за радянських часів, вперше побачив світ 1961 р., а пізніше ще двічі виходив з уточненнями й доповненнями – 1965 і 1971 р. І хоча термін «інтертекстуальність» був введений Ю. Крістевою до наукового вжитку у 1967 році, і доповнене видання словника 1971 теоретично вже могло його включити в себе, цього не відбулося. Вочевидь, головною причиною цього була ідеологічна: у СРСР філологам належало концентруватися на дослідженні радянської, а не літератур ворожого Радянському Союзу західного світу, у межах дослідження яких почали оперувати цим терміном. Прикметним у цьому сенсі є також той факт, що статті чи взагалі жодних згадок про інтертекстуальність немає у центральному для радянського літературознавства виданні «Литературный энциклопедический словарь» [6] за загальною редакцією В. Кожевникова і П. Ніколаєва загальним обсягом 752 сторінки. Ще одне вірогідне пояснення відсутності поняття «інтертекстуальність» у словнику Лесина і Пулинця полягає у тому, що після своєї появи термін почав застосовуватися передусім для опису сучасного йому напрямку постмодернізму, а в Україні перші взірці постмодерністських текстів були опубліковані лише після здобуття країною незалежності. Цікаво при цьому відзначити, що згаданий словник, а також «Словник літературознавчих термінів І. Франка» [11] 1966 р. видання за редакцією С. Пінчука і Є. Регушевського містять визначення термінів «ремінісценція» і «цитата», відсутні у англомовній літературній лексикографії. Досить стислий за обсягом «Словник літературознавчих понять і термінів» [9] за редакцією І. Коровченко, що з'явився у 2014 р., а також «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» [4] на 636 сторінки містять статті про інтертекстуальність, алюзію і ремінісценцію. Наймасштабніше ж в історії української науки лексикографічне джерело з літературознавства, «Літературознавчий словник-довідник» [7] , обсяг якого складає 752 сторінки, включає у себе визначення як інтертекстуальності, так і окремі статті, у яких тлумачаться терміни «алюзія», «цитата» і «ремінісценція».

Російські словники з літературознавства ми включили до матеріалу нашого дослідження з метою з'ясувати, наскільки розійшлися у понятійному апараті українська і російська літературознавча лексикографія після розпаду СРСР. Проаналізувавши відповідні статті та дефініції, відзначаємо, що у порівнянні з рештою груп у російськомовних виданнях спостерігається найбільш послідовний підхід щодо включення до них термінів семантичного поля «інтертекстуальність». Так, у довіднику «Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины» [2] розкриття терміну «інтертекстуальність» відбувається у статті «текст», а у словниковій статті «цитата» даються визначення власне цитати, алюзії та ремінісценції. У лексикографічному джерелі «Литературная энциклопедия терминов и понятий» [5] поняттю інтертекстуальності присвячено окрему статтю. Окремо описуються також цитата, алюзія та ремінісценція, причому у статті «цитата» подібно до згаданого попередньо видання вказується на те, що цей термін може виступати як родовий відносно ремінісценції й алюзії. Симбіоз підходів укладачів двох названих вище видань бачимо у словнику «Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий» [8], де наявні статті як про інтертекстуальність, так і про алюзію, ремінісценцію і цитату, а цитата визначається як поняття родове щодо власне цитати, алюзії і ремінісценції.

Наступним кроком, який потрібно зробити для встановлення ієрархічних стосунків інтертекстуальності, видається узагальнення інформації щодо інтертекстуальних елементів, що включені до кожної з описаних груп лексикографічних джерел. Отже, в англомовній групі словників спостерігаємо таке:

а) термін «інтертекстуальність» фігурує у 8 із 10 досліджених лексикографічних джерел;

б) статті, присвячені алюзії, знаходимо у 5 словниках; ще у 3 інших термін «алюзія» вживається побіжно;

в) термін «цитата» в англомовних літературознавчих словниках згадується лише фоново, проте досить широко: у 9 з 10 видань;

г) термін «ремінісценція» у жодному з досліджених словників цієї групи не використовується.

У польськомовній групі словників помічаємо, що:

а) терміну «цитата» дається визначення в обох розглянутих виданнях;

б) поняття «інтертекстуальність» фігурує і окреслюється лише в одному лексикографічному джерелі; те ж саме стосується й поняття «алюзія»;

в) один із двох словників подає дефініцію ремінісценції.

Група українськомовних лексикографічних видань має такі підсумкові риси:

а) найширше представленим у ній терміном семантичного поля «інтертекстуальність» є «ремінісценція» (5 із 5 словників)

б) терміни «інтертекстуальність», «алюзія» та «цитата» вживаються з однаковою частотністю (3 видання з 5).

Російськомовні лексикографічні видання з літературознавства характеризуються тим, що:

а) у всіх них представлене визначення поняття «інтертекстуальність»;

б) терміни «алюзія», «цитата» і «ремінісценція» так само частотні, як і термін «інтертекстуальність».

На підставі загальних спостережень щодо усього розглянутого кола літературознавчих лексикографічних джерел доходимо висновку, що англомовні видання найбільшу увагу приділяють окресленню терміну «інтертекстуальність», менше фокусуючись на «алюзії» і «цитаті», тоді як поняття «ремінісценції» вони не виок-

ремлюють взагалі. Польські, українські та російські словники літературних термінів розкривають поняття «алюзії», «цитати» і «ремінісценції» так само осібно, як і поняття «інтертекстуальності», при цьому надаючи ремінісценції тієї ж ваги, що й іншим інтертекстуальним елементам. Спільним для усіх досліджених груп словників є той факт, що терміни «алюзія», «цитата» та «ремінісценція» з'являються або у прямій залежності від терміну «інтертекстуальність» (наприклад, у межах однієї словникової статті), або ж у опосередкованому зв'язку з ним, коли сам термін не згадується прямо, але у визначенні йдеться про відсилання до попередніх текстів, задокументованих історичних подій і т. і. Водночас, зміст словникових статей та дефініцій свідчить про те, що три вищезгадані терміни у всіх випадках виводяться із терміну «інтертекстуальність», а отже є видовими відносно нього як родового поняття.

Ще одним принциповим питанням, яке може бути розв'язане завдяки використанню лексикографічного методу, є питання розмежування інтертекстуальних одиниць. З цією метою видається слушним вдатися до зіставлення дефініцій термінів «алюзія», «цитата» та «ремінісценція», запропонованих лексикографічними джерелами, що виступають матеріалом дослідження. Спершу простежмо, як словники визначають кожен із цих термінів окремо і з'ясуймо їхні ключові характеристики.

Термін «алюзія», який західні літературознавчі видання включають у себе майже так само часто, як і саме поняття «інтертекстуальність», визначається ними вельми подібно, порівняймо: «непряме або ж **невиразне відсилання** до певної **події**, **особи**, **місця** чи **витвору** мистецтва, сутність і значення якого не пояснюється письменником, і сприйняття якого визначається обізнаністю читача» (тут і далі – переклад наш, М. Н.) [21, 7], «не підкріплене чіткою інформацією **невиразне відсилання** до літературного персонажа чи історичної **особи**, **місця**, **події** або ж іншого літературного **твору** чи його фрагмента» [13, 12], "зазвичай нечітке **відсилання** до іншого літературного **твору** чи **витвору** мистецтва, **особи** чи **події** [12, 25]». У тому самому ключі трактується термін алюзія також укладачами російських літературознавчих словників: «алюзія – в літературі, ораторському і розмовному мовленні відсилання до відомого висловлювання, факту літературного, історичного, а частіше політичного життя або до художнього твору [5, 27]».

Польське літературознавство окреслює алюзію як «висловлювання, що спирається на **знання читача**, вимагає **розшифрування** і відповідного доповнення, а тому частково являє собою постулятивну фігуру замовчування [20, 21]». З такою дефініцією солідаризуються український «Літературознавчий словник-довідник», який представляє алюзію як «художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на **ерудицію читача**, покликаного **розгадати закодований зміст** [7, 29-30]». Словникові визначення алюзії, наведені вище, дозволяють виділити такі основні її прикмети:

1) нечіткість відсилання;
2) зв'язок із подією, особою, місцем чи витвором мистецтва;
3) необхідність декодування;
4) опора на фонові знання читача.

Термін «цитата» словники окреслюють досить варіативно. Зустрічаємо як широке визначення: «Цитата – включення автором до власного тексту елемента «**чужого**» висловлювання [5, 596]», так і цілком конкретні: «точне відтворення певного фрагменту **чужого** тексту [2, 496]», "**дослівне** повторення **чужого** висловлювання, вплітання до тексту уривку іншого твору, зазвичай відповідно позначеного і з **посиланням на джерело** [20, 47]», «**дослівний** уривок з якого-небудь тексту, твору» [11, 266], «**дослівний** уривок з іншого твору, вислів, що наводиться письмово чи усно для підтвердження або заперечення певної думки з дотриманням усіх особливостей **чужого** висловлення та з **посиланням на джерело** [7, 722]». Прикметами цитати, таким чином, є:

1) письмове/усне джерело походження;
2) відчутна чужість відносно тексту-реципієнта;
3) дослівне перенесення у нове текстове середовище;
4) посилання на джерело запозичення.

Із усіх тих, що входять до семантичного поля інтертекстуальності, поняття ремінісценції формулюється літературознавчими джерелами найбільш широко і нечітко. Наприклад, в одному з українських словників, що слугують матеріалом дослідження, читаємо: «Ремінісценція – різновид запозичення, притаєне (не задокументоване) посилання чи літературна цитата з неназваного джерела, своєрідна паралель до першотексту: вільне відтворення, варіація образу, подробиці вислову, ритмомелодійної конструкції, іншого мікроскладника в новому ідейно-художньому контексті [4, 475]». Про складність з'ясування поняття ремінісценції свідчать дві його окремі повноцінні дефініції, вміщені на сторінках російського літературознавчого видання: «присутнє у тексті письменника відсилання до попередніх літературних фактів: окремих творів, їхніх фрагментів або груп [2, 407]» та «не буквальне відтворення, мимовільне чи навмисне, чужих структур, слів, яке викликає спогади про інший твір [2, 497]». Втім, у визначеннях ремінісценції, пропонованих різними літературними довідниками, все ж можна виокремити ключові слова; порівняймо: ремінісценція – «відчутний у літературному творі **відгомін** іншого літературного **твору**, що проявляється в подібності композиції, стилістики, фразеології [7, 576]», «**відгомін** чужого **твору** в поезії, текстова вставка, взята в **іншого письменника** і органічно вплетена в новий **твір** [11, 207]», «неявне, опосередковане відсилання до іншого тексту, **нагадування** про інший художній **твір**, факт культурного життя [5, 869-870]», «**нагадування** про певний вираз чи навіть уривок із **твору іншого письменника** у зв'язку з якимось елементом змісту і вплітання його автором до власного **твору** [20, 207]». Із наведених словникових визначень ремінісценції випливає, що її основні характеристики такі:

1) переважний зв'язок із художнім текстом;
2) тьмяність відсилання;
3) варіативність масштабу.

Як бачимо, із трьох досліджуваних нами елементів інтертекстуальності найбільш чітко у літературознавчих словниках виокремлюється термін «цитата». Літературознавчі словники англомовного світу обмежуються дихотомією «цитата – алюзія», протиставляючи їх за потенціалом упізнання. Визначення термінів «алюзія» та «ремінісценція» в українських, польських та російських

лексикографічних джерелах перетинаються між собою в частині непрозорості об'єкта відсилання. Попри високий ступінь спорідненості семантичного наповнення ці терміни використовуються для розрізнення міри неясності відсилання та компактності/розосередженості його у тексті.

Проведена розвідка дозволяє дійти висновку, що методи лексикографічного аналізу та порівняльно-зіставного аналізу словників можуть ефективно використовуватися для розмежування споріднених філологічних термінів і встановлення видо-родових зв'язків між ними у випадках, коли науковим монографіям, що мають спільний об'єкт дослідження, бракує термінологічної одностайності і стрункості, а вітчизняні і закордонні наукові джерела використовують для опису одного явища різне коло термінів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Слово в романе. // Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 72-233.
2. Введение в литературоведение. Литературное произведение: Основные понятия и термины: Учеб. пособие / Л.В. Чернец, В.Е. Хализев, С.Н. Бройтман и др. / Под ред. Л.В. Чернец. – М.: Высш. шк.; Издательский центр«Академия»,1999.–556 с.
3. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман. // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / Пер. с франц., сост., вступ. ст. Г.К. Косикова. – М.: ИГ Прогресс, 2000. – с. 427-457.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. / за ред. А. Волкова, О. Бойченка та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
5. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А.Н. Николюкина. Институт научн. информации по общественным наукам РАН. – М.: НПК «Интелвак», 2001. – 799 с.
6. Литературный энциклопедический словарь (Под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева) – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 752 с.
7. Літературознавчий словник-довідник. / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремка – Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. – 752 с.
8. Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / [гл. науч. ред. Н.Д. Тамарченко]. – М.: Издательство Кулагиной; Intrada, 2008. – 358 с.
9. Словник літературознавчих понять і термінів: Посібник / уклад. І. Коровченко. – Катеринопіль, 2014. – 92 с.
10. Словник літературознавчих термінів. / за ред. В. М. Лесина, О. С. Пулинця. – К.: Радянська школа, 1971. – 485 с.
11. Словник літературознавчих термінів І. Франка. / за ред. С. П. Пінчука, Є. С. Регушевського. – К.: Наукова думка, 1966. – 273 с.
12. A dictionary of literary terms and literary theory. / edited by J. A. Cuddon (revised by M. A. R. Habib). – Chichester: Wiley-Blackwell, 2013. – 784 p.
13. A glossary of literary terms. Tenth edition. / edited by M. H. Abrams, Geoffrey Galt Harpham. – Wadsworth: Cengage learning, 2016. – 442 p.
14. A new handbook of literary terms. / edited by David Mikics. – New Haven, London: Yale university press, 2007. – 348 p.
15. Encyclopedia of contemporary literary theory. Approaches, Scholars, Terms. / General Editor and Compiler Irena R. Makaryk. – Toronto: University of Toronto Press, 2000. – 656 p.
16. lustrowany słownik terminów literackich. Historia, anegdota, etymologia. (Wersja elektroniczna) / Redaktor prowadzący P. Sitkiewicz. – Gdańsk: Wydawnictwo slowo/obraz terytoria, 2018. – 1384 s.
17. Key terms in literary theory. / edited by Mary Klages. – London, New York: Continuum International Publishing Group, 2012. – 129 p.
18. Literary terms and criticism. / edited by John Peck and Martin Coyle. – London: The Macmillan press Ltd., 1993. – 222 p.
19. Prose: literary terms and concepts. / edited by Kathleen Kuiper. – 1st ed. p. cm. – (The Britannica guide to literary elements). – New York: Rosen Educational Services, 2012. – 244 p.
20. łownik terminów literackich: teoria i nauki pomocnicze literatury. Wydanie IV. / Redaktor prowadzący Stanisław Sierotwiński. – Wrocław : Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1986. – 307 s.
21. The concise Oxford dictionary of literary terms. / edited by Chris Baldick. –New York: Oxford University Press Inc., 2001.–280 p.
22. The Penguin dictionary of literary terms and literary theory / edited by J. A. Cuddon (revised by C. E. Preston). – London: Penguin Books Ltd., 1999. – 1025 p.
23. The Routledge dictionary of literary terms. / edited by Peter Childs and Roger Fowler. – Abington-on-Thames: Routledge, 2006. – 260 p.

REFERENCES

1. M. Bakhtin. A word in the novel. // M. Bakhtin. Questions of literature and esthetics. Collection of research papers of different years. – Moscow: Khudozhestvennaya literatura, 1975. – P. 72-233.
2. Introduction to literary studies. Literary work: Key notions and terms: – Moscow: Vysshaya shkola; Izdatelskiy Tsentr «Akademiya», 1999. – 556 p.
3. Yu. Kristeva. Bakhtin, a word, a dialogue and the novel. // French semiotics: From structuralism to poststructuralism. – Moscow: Progress, 2000. – P. 427-457.
4. A lexicon of general and comparative literary studies. – Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2001. – 636 p.
5. A literary encyclopedia of terms and notions. – Moscow: «Intelvak», 2001. – 799 p.
6. A literary encyclopedic dictionary. – Moscow: Sovetskaya entsyklopediya, 1987. – 752 p.
7. A literary dictionary and reference book. – Kyiv: Vydavnychyy tsentr «Akademiya», 2007. – 752 p.
8. Poetics: a dictionary of relevant terms and notions. – Moscow: Intrada, 2008. – 358 p.
9. A dictionary of literary terms and notions. – Katerynopil, 2014. – 92 p.
10. A dictionary of literary terms. – Kyiv: Radianska shkola, 1971. – 485 p.
11. A dictionary of literary terms by Ivan Franko. – Kyiv: Naukova dumka, 1966. – 273 p.

Lexicographical methods in clarification of distinctions between the terms of intertextuality and their hierarchy

M. Nechyporenko

Abstract. Drawing on the methods offered by lexicography, the article clarifies distinctions between the terms that constitute the semantic field of intertextuality. The methods of research allowed for defining the major characteristics and the scope of the terms "allusion", "quotation" and "reminiscence". The results show that the method of lexicographical analysis as well as the method of comparative and contrastive dictionary analysis can be effectively employed to solve problems that arise as a result of discrepancies in the use of philological notions and terms both by domestic and foreign scholars.

Keywords: *methods of lexicography, intertextuality, allusion, quotation, reminiscence.*

What's in a name: Ethnophobic Terms as Key to English Speaker's Conceptualisation of Arabs

V. V. Orlova

National Taras Shevchenko University of Kyiv
Corresponding author. Email: velena1@ukr.net

Paper received 29.01.21; Accepted for publication 12.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-16

Abstract. The article explores ethnic slurs used in Modern English that denote Arabs. The research reveals significant simplification of this category: in the naïve language picture of the world, "Arabs" are conceptualised both as an ethnic and a racial group. The analysis of ethnophobic terms uncovers a variety of sources to coin new lexemes to refer to Arabs that include words formed with English morphemes as well as borrowings from Arabic. The imagery of the sample provides with the evidence that English speakers are familiar with Arab culture primarily through mass media exposure.

Keywords: *ethnic slur, language picture of the world, conceptualisation, categorisation, culture.*

Introduction. Until the 2020 coronavirus pandemic, the world was quite penetrable and cross-cultural communication flourished in all imaginable forms facilitated by virtual space without almost any borders (except those introduced by so-called "totalitarian" states) and real travelling that was relatively easy. As a result, migration was one of the features of the world demography and multiculturalism came to be recognized as a fact true for most, if not all, English-speaking states. Though mixing people, worldviews and ideas promises great breakthroughs and insights in science and culture, the exposure to differences also breeds prejudice, xenophobia and racism that may in the long run lead to ethnic conflicts and tension within a multicultural society as well as between states.

Racist ideologies and discrimination are inevitably expressed in language, so examining race discrimination through its verbalization helps to better understand what causes interracial tension and xenophobia as well as to find ways to ease these destructive social phenomena. Ethnic slurs are those language means that provide researchers with a chance to look at an ethnic group or a race "through their haters' eyes" because it is usually quite easy to get to the core of the motivation that underlies insulting coinages.

Literature review. The research assumes the anthropocentric nature of language, which was first put forward by Wilhelm von Humboldt in the early 19th century and developed by Claude Lévi-Strauss, Franz Boas, Edward Sapir, Benjamin Whorf, Anna Wierzbicka, etc. (see, for example [3; 4; 10; 15; 17]). The anthropocentric paradigm in linguistics has laid the foundation for modern cognitive and cultural linguistics that explore pictures of the world as they are verbalized in different languages [2; 17; 14].

Ethnic slurs (also knows and ethnophobic terms and ethnophaulisms) belong to the set of ethnonyms, i.e., names used to refer to an ethnic group, nation, tribe or people [25]. From the point of view of stylistics, ethnonyms may be divided into two groups:

1) stylistically neutral lexemes and

2) stylistically marked lexemes that typically classified as slang and point out some peculiarity of the nominated ethnic group.

It is stylistically marked ethnonyms that make up ethnic slurs (or ethnophaulisms) "typically utilizing the caricature of some identifiable feature of the group being derided, often physical features" [20]. It should be borne in mind that stylistic colouring or stylistic neutrality are not permanent qualities: stylistic meanings of words may veer throughout the history of a language. This happened, for example, to the words *black, colored* and *Afro-American* at different stages in American English. *Black* and *colored* were neutral, then moved to politically incorrect vocabulary, yet nowadays, when race awareness and race identity are gaining in importance and start outweighing the universalist ideology, these lexemes have become acceptable and even preferable, which is supported by the very name of the anti-discrimination movement *Black Lives Matter*.

The research into ethnic slurs is carried out by a number of linguists such as Antonchenko [1], Gorshunova [7], Honta [5; 6], Kennedy [23], Kushch [9], Liashenko [13], Mullen [26; 27], Skidanova [16], Tsebrovskaya [18], etc. The scholars look into various aspects of ethnophobic terms, starting from their purely linguistic features (morphology and word forming patterns) up to their cognitive, cultural peculiarities and communicative value. Thus, exploring structural and semantic features of ethnophaulisms gives an insight into their motivation and tendencies of semantic change as well as facilitates classifying them into groups according to their morphology. Studying ethnic slurs from the point of view of cultural linguistics sheds light onto social phenomena that conditioned these coinages as well as onto the picture of the world and stereotypes typical of speakers who coin these words.

The objective of the research is to study ethnic slurs that function in modern English to refer to representatives of the Arab ethnicity in order to uncover those components that make the referent "identifiable" for English-speaking communities and, as a result, identify English speakers' "cultural assumptions" and "background knowledge" about Arabs and their culture.

Material and methods. The sample is made up of 62 ethnic slurs that are defined in the sources as words referring to Arabs. The material was selected by means of continuous sampling from the two online databases, *List of Ethnic Slurs* [24] and *Racial Slur Database* [28], and two online dictionaries [25; 31].

The further research involved such methods as descriptive analysis, conceptual analysis, componential analysis, and etymological analysis.

 ©|*V. V. Orlova 2021*

Results and discussion. It should be noted that even a quick look at the sample is enough to see that ethnic slurs verbalize naïve perception of the 'Arab category'.

First, the research has uncovered the lack of clear differentiation between the notions of 'race' and 'ethnicity' (which is obvious even in the names of the sources that imply viewing Arabs both as a race and as an ethnicity), though they seem to be quite distinct in sociological studies. 'Race' refers "to a category of people who share certain inherited physical characteristics, such as skin color, facial features, and stature" [19, p.331]. Hence, race draws on biological peculiarities. Ethnicity, in its turn, is based on "shared social, cultural, and historical experiences… that make subgroups of a population different from one another. …an ethnic group is a subgroup… with a set of shared social, cultural, and historical experiences; with relatively distinctive beliefs, values, and behaviors" [19, p.334-335]. 'Race' and 'ethnicity' are interrelated indeed and they are both relevant when applied to the material from the sample.

As we will see, for naïve consciousness, people's physical features (e.g., skin colour) are as relevant as their cultural features (e.g., clothes or culinary preferences) if one needs to refer these people to an ethnic group. In case with Arabs, representatives of this group may be quite diverse both in terms of their physical features (e.g., Arabs from Sudan look different from Lebanese Arabs) and in terms of their cultural habits such as food, clothes, etc. The matter gets even more complicated because, for the average English speaker, the 'Arab category' correlates with Muslims that make up a religious group, but, since Islam is one of the world religions, not all Muslims are Arabs just like not all Arabs are Muslims. As a result, ethnic slurs for 'Arabs' expose how naïve consciousness handles the complex social reality and manages to categorize complicated phenomena.

The ethnic slurs to denote Arabs may be divided into several groups.

1. Some lexemes are slang modifications of stylistically neutral words, e.g., *Rab* (a clipped word from *Arab*), *Bara* (*Arab* only read backwards), *Naffer* (a blending of *North African*, which distorts the reality because Iraq, Lebanon and Syria are Arab states located in Western Asia).

2. Some lexemes point out the skin colour, e.g., *demi-nigger, double D* (*desert darky*), *mocha, off-white, peanut butter brother.* The words reveal an obviously racist ideology that categorizes people into two groups, namely the white and the black. Viewed from this perspective, Arabs are intermediate between the two. It should be noted here that the lexeme *nigger* has definitely undergone a semantic change. It originates from the Spanish *negro* to refer to the black colour, yet *nigger* possesses a remarkable word building capacity that has transformed this lexeme into a politically incorrect morpheme similar to *man* in *policeman*. While in such ethnic slurs as *farm nigger, field nigger* and *house nigger* the second part means 'a black person', there are such ethnic slurs as *rice nigger* and *squint nigger* to refer to Asians, *taco-nigger* and *river nigger* to refer to Mexicans and *salmon nigger* and *tundra nigger* to denote Native Americans. These coinages cannot but show that *nigger* in these cases has nothing to do with a skin colour but rather means 'a representative of a despised non-white ethnic group'.

3. A number of ethnic slurs have appeared to refer to the assumed connection between Arabs and terrorism. These stereotypes became particularly strong in the USA and the West in general after the attack on the World Trade Centre in 2001 and a number of suicide bombings. The ethnic slurs based on these references are created with antonomasia, e.g., *Atta* (the first name of the 9/11 terrorist who flew a plane into the World Trade Centre) and *Bin Laden* (also *Osama*), a founder of al-Qaeda; there is a borrowing from Arabic (*Jihad*) as well as compounds (*Bomb Builder*, *Firecracker*, and *Land Torpedo*). Here also belongs the ethnophaulism *cave nigger* that refers to Osama bin Laden, who allegedly was hiding in Tora Bora cave complex in Afghanistan.

4. Arab culture has interfered to a certain extent into English-speaking communicative space, since the sample contains 24 lexemes to denote Arabs that draw on the average English speaker's knowledge about the culture of this ethnic group and the average Westerner's idea of the Arab world in general. Here belong

- proper nouns *Abdul*, *Fadi* and *Muhammad* used as ethnic slurs to refer to a man who looks like an Arab. *Habibi*, an Arabic word used as a friendly form to address a man, also functions as an ethnophaulism. Another Arab lexeme, borrowed into English and used to refer to an Arab male, is *Hajji/Hadji/Haji*, yet while in English the meaning of the word is pejorative, in Arabic, *hajji* is a honorific used to address a man who has completed the pilgrimage to Mecca. Interestingly, the sample does not contain any female name to refer to an Arab female, though there are proper female names to address women from some other ethnic groups (for example, *Natasha* and *Guidette*). Another noun, *Alphabet*, which is a regular English word, may mean 'an Arab' due to its phonetic similarity with the Arabic language: the first syllable *al* resembles the Arabic article;
- proper nouns *Aladdin* and *Ali Baba*, the characters' names from the famous Arabic fairy tales, have been popularized by Western mass culture and Walt Disney Pictures in particular and started to refer to members of the ethnic group. The ethophaulisms *carpet pilot* and *rug rider* also originate from the fairy tale about Aladdin and here it also was the film industry that contributed to their popularity;
- lexemes coined through a metonymic transfer: they depict Arabs as inhabitants of certain territories, e.g., *Abi-Dabi* (the distorted form of Abu-Dhabi, the capital of the United Arab Emirates). Most ethnic slurs, however, depict Arabs people from the desert, *desert* being verbalized metonymically through the *sand* component (*sandy*, *sand monkey* / *moolie* / *nigger* / *rat* / *scratcher* / *snigger* (a blend of 'sand' and 'nigger')) or *dune* (*dune coon*);
- ethnic slurs as *Oil Baron* and *OPEC* are based on the average speaker's idea of Arab states' economies, though only six out of 13 members of the OPEC are Arab states;
- ethnophaulism *Mozzie/Muzzie*, despite being a shortening of *Muslim* and categorizing a person as a member of the religious group, is defined in the database "Arabs" [28]. Ethnic slurs *dirty knees* and *sand kisser* used to refer to Arabs show that the English speaking

community is also aware of the posture and gestures a Muslim makes while praying (i.e., kneeling and prostrating with the forehead, nose, knees, palms and toes touching the ground);

- ethnic slurs *diaper head/rag head/towel head* show that male Arabs are also recognized by English speakers for their traditional clothes (though turbans are also worn by Sikhs) when it comes to men. Specific clothes make Arab visible: their traditional dark shapeless garments have produced such ethnophaulisms as *BMO* (abbreviation of 'black moving object') and *Pajama Mama*.

5. There are eleven ethnic slurs in the sample that are generated at the crossroads of several cultures: Arab culture and Western mass culture. Here belongs, for example, *camel cowboy* (a mix of two concepts: the former is the key one for the Arabian countries, while the latter is culturally important for the USA). Another ethophaulism, *Ahab*, appeared after the 1962 song by Ray Stevens *Ahab the Arab* that portrayed a sheik "of the burning sands" called Ahab [29]. Mass media products, films and TV in particular, have produced such 'cultural blends' as *Batman* used to refer to a veiled Arab woman dressed in black. Another film that has provided two new slang names for Arabs was *Star Wars*: the tribes of *Jawas*, completely hidden behind their robes and living in the deserts of Tatooine, and *Ewoks*, wearing headdresses that resemble those worn by religious Muslims, have lent their names to Arabs. In the 1990s, the US *Saturday Night Live* show introduced American audiences to *Iraqi Pete*, the character played by Adam Sandler. This character's name has become a common noun and got to refer not only to Iraqis or people of Iraqi descent but to all Arabs.

Conclusion. The analysis of English ethnic slurs used to denote Arabs reveals that the ethnophobic terms are coined with the means of the English language (English morphemes or phonemes), yet the sample also contains borrowings from Arabic. Conceptualisation of this ethnic group in naïve consciousness of English speakers lacks consistency in that it does not differentiate between race, ethnicity and religion and taps information and imagery from mass media and mass culture. The ethnophaulisms of the sample verbalize English speakers' ideas of typical 'Arab shape', 'Arab ways' and 'Arab faith' and ignore the diversity within each of these features.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонченко Т. М. Лінгвопрагматичні особливості функціонування етнонімів та етнофобізмів (на матеріалі американського варіанта англійської мови) // Вісник Київського лінгвістичного університету. Сер. Філологія. 1999. №1. С.95-103.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. М.: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
3. Боас Ф. Методы этнологии // Антология исследований культуры. 1997. Т. 1. С.519-527.
4. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1996. 416 с.
5. Гонта І. А. Вербалізація екстралінгвістичної домінанти у мові (на матеріалі американського мовного субстрату) // Вісник Маріупольоського державного університету. Серія Філологія. 2018. Вип.19. С. 204-210.
6. Гонта І. А. Екстралінгвістичні чинники в утворенні етнофобізмів в американському мовному субстандарті // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2018. Вип. 1(2). С.31-35.
7. Горшунова Е. Ю. Этнические стереотипы, прозвища и ярлыки американских индейцев на основе антропологических характеристик // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2009. Вып. 90. С. 135-137
8. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс, 2000. 400 с.
9. Кущ Е. О. Національно-культурна специфіка лінгвальної реалізації етнічних упереджень у Великобританії // Мова, мовлення, мовна комунікація. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2004». Серія: Філологічні науки. 2004. Том 26. С. 49-51.
10. Леви-Стросс К. Структурная антропология [пер. С фр., под ред. и с прим. В. В. Иванова]. М.: Главная редакция восточной литературы, 1985. 396 с.
11. Левицький А. Е., Святюк Ю. В. Етнономіації у дзеркалі міжкультурної комунікації. К.: Логос, 2010. 192с.
12. Литовченко Д. Аспекти стереотипізації мусульман у медіа джерелах Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії // Мовні та концептуальні картини світу. 2017. Вип. 59. С. 140-148
13. Ляшенко И. В. Языковая сущность и прагматические функции этнических прозвищ (на материале английского языка) : дис. ... канд.филол.наук: 10.02.04 // Пятигорский государственный лингвистический университет, Пятигорск, 2002. 208 с.
14. Святюк Ю. В., Петровський М. В., Рубан Л. М. Лінгвокогнітивний аспект категоризації етнічних груп у англійській мові // Наукові записки міжнародного гуманітарного університету. 2019. Вип.30. С.45-56
15. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М.: Прогресс, 1993. 656 с.
16. Скіданова К. Ю. Структурні характеристики англійських етнофобізмів // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2009. Вип. 4. С. 197-200.
17. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // Новое в лингвистике. 1960. Вып. 1. С. 135-168.
18. Цебровская Т.А. Структурно-семантические и этнолингвистические характеристики дерогативно маркированных этнонимов современного английского языка : Дис. ... канд.филол. наук: 10.02.04 // Крымский федеральный университет имени В.И.Вернадского, Симферополь, 2016. – 206 с.
19. Barkman S. E. Sociology: Understanding and changing the social world. Minneapolis: University of Minnesota Libraries Publishing. 2016. – 815 p.
20. Definitions. Mode of access: https://www.definitions.net/definition/ETHNOPHAULISM
21. Henderson A. "What's in a Slur?" // American Speech. 2003. Vol. 78 (1). P. 52–74.
22. Honta I., Pastushenko T., Borysenko N. Colour component in the semantics of ethnophobic terms (the case of non-standard American English) // Advanced Education. 2019. Vol.12. P. 226-235.
23. Kennedy R. *Nigger*: The Strange Career of a Troublesome Word. NY: Pantheon, 2002. 258 p.
24. List of ethnic slurs // Wikipedia Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_ethnic_slurs_by_ethnicity
25. Merriam-Webster Dictionary. Mode of access: https://www.merriam-webster.com/dictionary/ethnonym
26. Mullen B. Ethnophaulisms and exclusion: The behavioral consequences of cognitive representation of ethnic immigrant groups // Personality and Social Psychology Bulletin. 2015.

№ 31. P. 1056-1067
27. Mullen B. Ethnophaulisms for ethnic immigrant groups // Journal of Social Issues. 2011. Vol. 57. P. 457–475
28. Racial Slur Database. Mode of access: http://www.rsdb.org
29. Stevens, R. Ahab The Arab [Music Video] [from Get Serious]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=tYn_6NjcopY
30. Sviatiuk Yu. National stereotypes in phraseological units with ethnic names // Studia Slawistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja miedzykulturowa. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2017. P. 59-67.
31. Urban Dictionary. Mode of access: https://www.urbandictionary.com/define.php?term=The%20Urban%20Dictionary
32. Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals. Oxford University Press, 1996. 402 p.

REFERENCES

1. Antonchenko T. M. Linguopragmatic peculiarities of functions performed by ethnonyms and ethnophobic terms (based on American English) // Visnyk Kyyvskoho lingvistychnoho universytetu. Seria: Philology. 1999. #1. P. 95-103.
2. Arutiunova N. D. Language and World of the Human. Moscow: Yazyki russkoi kultury, 1999. 896 p.
3. Boas F. Methods of Ethnology // Antologia issledovanii kultury. 1997. Vol. 1. P. 519-527.
4. Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition. Moscow: Russkie slovari, 1996. 416 p.
5. Honta I. A. Verbalization of extralinguistic dominant in the language (on the material of the American English substandard) // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seria: Philology. 2018. Vol. 19. P. 204-210.
6. Honta I. A. Extralinguistic factors in the formation of ethnophobisms in the American English substandard // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria: Translation Studies and Cross-Cultural Communication. 2018. Vol. 1(2). C. 31-35.
7. Gorshunova Ye. Yu. Ethnic stereotypes, nicknames and labels of Native Americans on the basis of their anthropological features // Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena. 2009. Is. 90. P. 135-137
8. Humboldt W. von. Selected Writings in Linguistics. Moscow: Progress, 2000. 400 p.
9. Kushch E. O. National and cultural specificity of lingual actualization of ethnic prejudice in Great Britain // Mova, movlennia, movna kommunikatsia. Papers of the 7th theoretical and practical conference "Science and Education 2004". Seria: Philological sciences. 2004. Vol. 26. P. 49-51.
10. Lévi-Strauss C. Structural Anthropology [trans. from French, ed. And commentary by V. V. Ivanov]. Moscow: Glavnaia redaktsia literatury, 1985. 396 p.
11. Levitsky A. E., Sviatiuk Yu. V. Ethnonominations in cross-cultural communication. K.: Logos, 2010. 192 p.
12. Lytovchenko D. Aspects of Muslim stereotyping in the media of Great Britain and Northern Ireland // Movni ta kontseptualni kartyny svitu. 2017. Is. 59. P. 140-148
13. Liashenko I. V. Linguistic nature and pragmatic functions of ethnic nicknames (on the material of the English language): Thesis for a candidate Degree in Philology: 10.02.04 // Piatigorsky gosudarstvenny lingvistichesky universitet, Piatigorsk, 2002. 208 p.
14. Sviatiuk Yu. V., Petrovsky M. V., Ruban L. M. Linguocognitive aspect of ethnic group categorisation in English // Naukovi zapyski mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2019. Is. 30. P.45-56
15. Sapir E. Selected Writings in Linguistics and Culture. Moscow: Progress, 1993. 656 p.
16. Skidanova K. Yu. Structural features of English ethnophobic terms // Aktualni problem filolohii ta perekladoznavstva. 2009. Is. 4. P. 197-200.
17. Whorf B. L. The relation of habitual thought and behavior to language // Novoie v lingvistike. 1960. Is. 1. P. 135-168.
18. Tsebrovskaya T. A. Structural-semantic and ethnolinguistic characteristics of derogatorily marked ethnonyms in Modern English: Thesis for a candidate Degree in Philology: 10.02.04 // Krymsky federalny universitet imeni B. I. Bernadskogo, Simferopol, 2016. 206 p.

Indirectness in police interviews

L. V. Pavlichenko[1], O. O. Brechak[2]

[1]Taras Shevchenko National University of Kyiv
[2]National Academy of Fine Arts and Architecture
Corresponding author. E-mail: la.pavlichenko@gmail.com

Paper received 03.02.21; Accepted for publication 16.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-17

Abstract. The article studies the pragmatic characteristics of the discourse of police interrogation that come from the main goals of the interrogation discourse. The research focuses on the indirect speech acts in their correlations with conversational implicatures. Indirectness is typical for manipulative strategies of an investigator if confronted with sabotage or false data from interrogees. Indirect "face-threatening" acts are applied combined with lexical and grammatical means of mitigation to disguise impact and pressure on the interrogated person.

Keywords: *discourse of interrogation, indirect speech acts, investigator, interrogee, conversational implicatures.*

Introduction. Modern linguistics solves the problem of improving the effectiveness of communication in various spheres of human life. Particular attention is paid to the study of interpersonal communication and the peculiarities of its functioning in the institutional sphere. A comprehensive study of the discourse of police interrogation at the stage of pre-trial investigation remains relevant today. Pragmatic characteristics of the this discourse are formed by its main purpose, namely, to obtain information which is lacking on the case and to disclose the crime. The paper explores the communicative intentions of the investigator with a particular focus on indirect speech acts and their markers in the discourse of interrogation.

The purpose of the study is to identify the types of indirect speech acts of the investigator, and their manifesting indices. The object of the research is the speech acts represented by the investigator. The subject of the article is the communicative-pragmatic and linguistic foci of the realization of an investigator's intention.

The material of the study were transcripts of interrogations at the stage of pre-trial police investigation in the United States, which were obtained by the method of continuous sampling.

Theoretical background. The research bases on the theory of speech acts presented by Ostin and Searle. [3, 9, 10] By a speech act, after Arutyunova [1], we mean a separate act of speech, which is a two-way process of generating a text, covering speech and simultaneous auditory perception and understanding of what is heard.

The classification of speech acts takes into account their illocutionary purpose, the psychological state of the speaker [1], the type of relations between the propositional content of speech acts and the state of affairs in the world, the relation to the interests of the speaker and the addressee.

In our study, we used classification of speech acts by G. Pocheptsov [4] who refers to illocutionary types of utterances as pragmatic types of sentences. In this classification, the nature of the pragmatic component is essential for identification of the pragmatic types, establishing their taxonomy considering both their illocutionary goal, and the way to achieve it, and includes statements, premixes, menasives, directives, performatives, quesitives. Special attention was paid in the article to cases when the illocutionary force of a speech act is based on implicature.

Methods. The study applies methodology which includes the use of general scientific methods of observation, systematization and generalization combined with the number of linguistic methods: pragmatic and semantic analyses, methods of the analyses of speech acts and conversational implicatures identification.

Discussions and results. The communicative intention of an interrogating police officer at the initial stage of investigation (pre-trial investigation) consists of accumulating maximum true data relevant to the crime. Accordingly, the pragmatic goal of an investigator is to apply impact on the interrogee and force him to supply data or confess the crime.

The material allowed to identify the main types of indirect speech acts through which the investigator realizes his status role and the main institutional strategies in the interrogation discourse.

Representatives whose "quesitive" illocutionary force is specified by the perlocutionary reaction of the interrogated: mentioning the information that is supposed to be presented by the interrogee, the interrogator implicitly forces him to react to the statement of fact as to a question, confirming or refuting the given information:

1) So, you went in the house. [BD]

2) *Detective Baldwin: And he is working today, you said. [BD]*

Dassey: I don't know anything.

3) *You just got done tellin' us that she was out taking picture. [BD]* The investigator by reminding the recent piece of information makes the interrogee agree or deny it, continue developing the topic, comment and give further answers.

4)- If I was to ask you were you on it this morning, that would be a no. Unreal conditional clause of the police officer implies the question ("Were you on it this morning?").

- I was not on it this morning. [PM] The negative answer from the interrogee proves the primary illocutionary force of the quesitive speech act.

Pursuing the main goal of obtaining a confession, a police officer employs a number of manipulative techniques characteristic primarily for the stages of interrogation when a suspect or an accused person sabotages or refuses to cooperate. For an investigator it is typical to use speech acts with the directive illocution in the form of representatives masking the directiveness and provoking an interrogee to reveal more details. Lexical and grammatical mitigation is a characteristic feature accompanying indirectness in inter-

 ©*L. V. Pavlichenko, O. O. Brechak 2021*

rogation to avoid "face-threatening acts" [8]. By Selivanova O., mitigation is a communicative strategy for softening the speech for the interlocuter to decrease the risks of arguments, refusal, avoid conflicts and increase the effectiveness of communicative actions. [5, p. 420]

Representatives in the functions of directives:

Directives are represented in the form of representatives with the primary directive illocutionary force "Don't disappoint us" (1), "Tell us what you know", "Tell us the truth" (2), "Help us" (5), "Tell us what happened" (3, 6), "Don't lie. (4, 7) Tell what you have seen" (7). The following examples comprise such mitigation means, as *to be going to* construction (1), present continuous (1), complex object (7), emphatic construction (4), modal verbs (2, 5, 6), verb of volition and similarity (want, look like)(3):

1) Brendan, you are not going to disappoint any of us. [BD] You are not telling me something. [BD]

2) We have to know the truth. [BD]

3) You look like you want to tell me something. [BD]

4) The only way to make your mistakes right is by telling the truth. [BD]

5) But now you can do the right thing, you can help us find her. [BD]

6) Dassey: I don't know where she is.

Detective Baldwin: Yeah, but you can give us an idea what happened to her. [BD]

7) We don't want you to to tell us anything that you didn't see. [BD]

But if you've seen something, I want you to tell us. [BD]

Mitigation of the indirect speech act is achieved due to application of the verb forms of present and past subjunctive with the verb of believing and supposition (think), modal words (may be), modal verbs (can, need) an adverb *just*.

8) *I would think that may be you would remember that, you would have a reason to remember that. [PM]*

9) If you can work with me a little bit. [PM]

10) We can not have back what happened, but we can make it right. And how do we make it right? Just by being honest. [PM]

11) We need to know everything about what happened so we can figure that out. [BD]

12) *I know you said that, but there should be a little more to it. [PM]*. In this utterance, the investigator disregards the maxim of quantity of information triggering the conversational implicature: reveal extra details of the crime. Accordingly, the implicature becomes the basis for interpreting the representative as an indirect directive.

Thus, in order to compensate face threat to the person being interrogated, the indirect directive is additionally mitigated by a complex of lexical-grammatical means, reducing the imposition and pressure on the interlocutor.

Quesitives in the function of invective and directives are the complex speech acts, by Slavova L., with double functioning in the framework of one type of discourse [6, p. 323] representing a negative assessment of the interrogee and his actions and threatening his "positive face" [8]:

1) Dassey: I don't know anything.

Det. Baldwin: Why are you lying to me about this? [BD]

The following examples (2-5) demonstrate idiomatic indirect directives with primary illocutionary force *tell me, help us* and secondary illocutionary force of quesitives as negative-interrogative questions aimed at reducing direct imposition, emphasize personal involvement and compassion (personal pronouns *me*)

2) Why don't you tell me what happened to her? [BD]

3) I think you know. Why don't you tell me? [BD]

4) Why don't you tell me what you know? [BD]

5) She is not here any more, we want to get her back to her parents. Why don't you help us do that? [BD]

Quesitives in the function of idiomatic indirect directives are presented in the interrogation discourse by general questions with modal verbs (can):

1) Can you tell me when was the last time? [PM]

2) Can you call something to mind, Philip? [PM]

3) Can you picture it? [PM]

4) Can you recall anything like that? [PM]

The emphatic construction in (6) amplifies the illocutionary force of indirect speech act (directive) and combines with a simple gerund:

5) The only way to make your mistakes right is by telling the truth. [BD]

The directive (7) presented in the form of disjunctive question is mitigated by a personal pronoun and a verb of personal opinions, supposition (I think), indefinite pronoun *something* that is a means of indirect hint on the fact known to the police. The directive illocution ("Tell us what happened to her) is based here on conversational implicature (We know something happened) triggered by flouting the maxim of quantity of information, marked by lexical redundancy – hedge *(I think)* and mitigation means (*something, probably, tag question).*

6) I think you know something probably happened to her, didn't you? [BD]

The further investigation revealed some rare examples of:

a) quesitives used with the illocutionary force of menacives with present conditional structures:

What happens if we find his prints inside the car? You think that is possible? [PM];

b) representatives in the functions of menacives:

Mitigated indirect menacives are manifested in the form of representatives and implemented by Complex object and verbs with the semantics of volition combined with lexical means of negative semantics (caught up in, get things wrong), negative forms of Present simple with Complex Object and simple infinitive, personal pronoun *I* implying personal involvement, compassion and sympathising being used as mitigation means.

1) *I don't want you to get caught up in something that you don't deserve to be caught up in. [BD]*

2) I am here to tell you, I don't want to get things wrong. [BD]

c) quesitives in the function of invectives:

It has only been a week or two. You don't have a memory of being there in the last week or so? [PM]

The adverb *only* due to its inference pattern triggers the conventional implicature of the complex sentence with the concessive clause ("Though it has only been a week or two, you don't remember being there") that doubts the refusal of the interrogee to comment on the past events.

d) representatives in the functions of invectives:

1)You know mistakes happen. Bad things happen sometimes. You understand that? Sometimes it does, people do not mean to make mistakes, but they do. [BD] Indirect men-

acives are presented in the form of representatives involving generalization as a means of minimizing the fault and facilitating the confession mitigated by personal pronouns, lexical means of general semantics (you, people) and lexical and semantic means with the semes of unintended action (do not mean).

The results of analysis of the interrogator's indirect speech acts are summerised in the following table:

Table 1. Indirect speech acts of an interrogator and their illocutionary forces

Form/illocution	quesititive	menacive	directive	invective	directive, invective
representatives	+	+	+	+	
quesitives		+	+	+	+
directives		+			

Conclusion. On the basis of the work carried out, we have come to the following conclusion:

1. It is typical for the language of an investigator to use indirect speech acts in order to avoid acts of direct imposition which are presented in the form of representatives, quesitives and directives.

2. The investigator resorted to manipulative techniques in case of sabotage or pseudo-cooperation on the part of an interrogated person using speech acts of directive, menacive, invective and a complex directive and invective illocutionary force with structural indicators of representative, questitive and directive speech acts.

3. The illocution of an indirect act can be based on a conversational implicature triggered by the investigator's disregard of the maxims of quantity and manner (transparency) of information due to the excessive use of hedges and mitigation, or, on the contrary, excessive laconicism and reticence.

4. Finally, it can be observed that indirect "face-threatening" acts are applied combined with lexical and grammatical means of mitigation for reducing the categorical and straightforward speech of the investigator in the form of personal and indefinite prounouns, modal verbs, negative-interrogative constructions, Complex object, simple infinitives, forms of gerund, as well as continuous forms as grammatical means of expressing respect to the interlocutor.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Речевой акт / Арутюнова Н. Д. // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. М.: Сов. энциклопедия, 1990. С. 412-413.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Бацевич Ф. С. , К.: Академія, 2004. 344 с.
3. Остин Дж. Теория речевых актов [Текст] / Джон Остин // Новое в зарубежной лингвистике [под ред. Б.Ю. Городецкого], М.: Прогресс, 1986. С. 167-196.
4. Почепцов Г.Г. Предложение / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. Теоретическая грамматика современного английского языка. М.: Высшая школа, 1981. С. 164-281.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
6. Славова Л.Л. Домінантні мовленнєві акти у складі дискурсу американського і українського політика. [Electronic Resource]. Mode of access: http://studia-linguistica.knu.ua/dominantni-movlennievi-akti-u-skladi-diskursu-amerikanskogo-ta-ukrainskogo-politika/
7. Сусов И.П. Лингвістическая прагматика. Вінниця: Нова книга, 2009. 272 с.
8. Brown, P., Levinson, S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.
9. Kasper, G. Linguistic politeness: Current research issues. Journal of Pragmatics, 14, 1990. P. 193–218.
10. Searle, J.R. A taxonomy of illocutionary acts. In Language, mind and knowledge. Gunderson, K. (ed.). Minneapolis, MN : University of Minnesota Press, 1975. P. 344–369.
11. Searle, J.R.. What is a speech act? In *Language and language use*. Pugh, A. K. 1980. P. 312-327.
12. Searle, J.R. & Vanderveken, D. Foundations of illocutionary logic. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. 231 p.
13. Transcript of interview of Brendan Dassey. [Electronic Resource]. Mode of access: http://www.stevenaverycase.org/wp-content/uploads/2016/02/Brendan-Dassey-Interview-at-School-Transcript-2006Feb27
14. Philip Markoff Police Interview. [Electronic Resource]. Mode of access: http://murderpedia.org/male.M/images/markoff-philip/philip-markoff-police-interview.pdf

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Speech act / Arutyunova ND // Linguistic encyclopedic dictionary / Ch. ed. V.N. Yartseva. M .: Sov. Encyclopedia, 1990. pp. 412-413.
2. Batsevich F.S. Fundamentals of communicative linguistics / Batsevich FS: Academy, 2004. 344 p.
3. Austin J. Theory of speech acts [Text] / John Austin // New in foreign linguistics [ed. B.Yu. Gorodetsky]. M.: Progress, 1986. S. 167-196.
4. Pocheptsov G.G. Proposal / I.P. Ivanova, B.B. Burlakova, G.G. Pocheptsov. Theoretical grammar of modern English. M .: Higher school, 1981. S. 164-281.
5. Selivanova O.O. Linguistic encyclopedia. Poltava: Environment-K, 2010. 844 p.
6. Slavova L.L. Dominant speech acts in the discourse of American and Ukrainian politicians. [Electronic Resource]. Mode of access: http://studia-linguistica.knu.ua/dominantni-movlennievi-akti-u-skladi-diskursu-amerikanskogo-ta-ukrainskogo-politika/
7. Susov I.P. Linguistic pragmatics. Vinnytsia: New book, 2009. 272 p.

Covid-19 pandemic in linguistic strategies of Ukrainian media: image aspect

O. M. Pliasun

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: olga_2511@ukr.net

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 25.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-18

Abstract. The author analyzes linguistic peculiarities of modeling the image of Ukraine in modern media in the period of Covid-19. In the context of linguistic imageology, attention is paid to the need to construct successful linguistic strategies and their correct implementation in the media space. In this research discourse, the author explores meliorative and pejorative image texts about Ukraine, which are provided at the linguistic level by different linguistic means and have different image-forming effect – positive or negative. Thus, it is concluded that the current image of Ukraine in media space is quite contradictory, which is due, among other things, to the influence of Covid-19 pandemic.

Keywords: *linguistic imageology, image of Ukraine, linguistic strategies, image text, Covid-19 pandemic.*

Introduction. Modern neolinguistics focuses on the problem of interdisciplinarity in science, which is especially important in the period of dominance of communicative-cognitive scientific trends. In the outlined scientific discourse, linguists pay attention to a new linguistic direction that is syncretic in nature – **linguistic imageology.** This branch of linguistics began to take shape in the last decades of the 20th century as a scientific field that analyzes the linguistic component of the formation of the image of an individual, organization, territory, city, country, etc. In fact, it is a study of the language tools of image creation and analysis of those linguistic units that directly affect the construction of image.

Brief overview of related publications. As a scientific field based on the concept of interdisciplinarity, linguistic imageology attracts the attention of completely different scientists – from sociologists [2, 6, 9], psychologists [5, 13] and culturologists [3,11] to political scientists [7,10] and specialists in the field of mass communications [12]. Linguists in this aspect are interested in the linguistic mechanisms of modeling the image of a famous person [4,15],organization [8], politician [14], TV presenter [1] etc. Undoubtedly, the outlined directions of image research are relevant and represent a great scientific perspective.

The purpose of the article is to analyze the language tools for creating the image of Ukraine in media in meliorative and pejorative image texts, determine effective linguistic strategies for construction the country's image, study the image potential of the Ukrainian literary language in the process of state image creation.

Materials and methods. The material of the research is image texts about Ukraine in modern media (2017-2021). In the context of linguistic methodology, we used the methods of linguistic research of media text, in particular **the method of media monitoring** (for analysis of image information about Ukraine in modern media resources), **the method of critical analysis in media** (for giving the most objective assessment of image texts about Ukraine taking into consideration extra-linguistic factors that influenced its creation) and **the method of linguistic expertise of media texts** (to identify and analyze specific language tools by which the author forms in the imagination of the recipient a positive or negative attitude towards the state, and thus creates a positive or negative country's image).

Results and discussion. We analyze the linguistic features of the creation of image in media space which can be done in the context of media linguistic imageology. As a scientific field, media linguistic imageology is just beginning to take shape, which forms the relevance of the study. In the discourse of neolinguistics, media linguistic imageology, in our opinion, is most closely related to such areas as media linguistics, PR-linguistics, psycholinguistics and suggestive linguistics. The connection between media linguistic imageology and media linguistics or PR-linguistics lies in the commonality of the object of the study – the media space, in addition, the process of linguistic image construction is an integral part of any PR-campaign. The closeness of the analyzed linguistic direction with psycholinguistics and suggestive linguistics can be explained as follows: in order to create a successful image of an object / subject in the mass consciousness, the image maker needs to understand the psychological dominants of the image audience. Using various image strategies, specialists in the field of image technologies use those language formulas that have suggestive properties, which leads to a communicative impact on the language consciousness of the recipient.

Working with media texts, we investigate the image of Ukraine, which is formed in image texts of different types. Media linguistic imageology focuses on the process of cognition of communicatively oriented texts that are consciously verbally marked. Texts aimed at forming a positive perception of the object of image in mass communication are classified as meliorative in linguistic imageology. A special type of meliorative image texts is considered by media linguists when there is a need to repair an imperfectly formed image, improve or correct its dominant verbal and semantic components. Accordingly, the absolute verbal, stylistic, semantic and compositional-architectural communicative antinomy to meliorative image texts are media publications that are aimed at discrediting the image of a certain event / action, person / enterprise, organization / country, etc. In such circumstances, it is a purposeful creation and dissemination of pejorative image texts, which involves the formation of a negative, unfavorable, unsuccessful representation of the object of image. Thus, the question arises about the analysis of stylistic principles of image text creation and scientific interpretation of language characteristics in the construction of Ukraine's image in the media.

Scientific objectification in this case focuses on: the principles of broadcasting information about the state, which will provide a stylistically modeled therapeutic communicative effect and, accordingly, the possible avoidance / leveling of pathogenic image texts. Therefore, in order to explain the objective picture of the image of our state formed in the minds of recipients, as well as to substantiate the linguistic potential of communicative tools of image creation, we analyze the most representative stylistic resources of therapeutic

 ©|*O. M. Pliasun 2021*

and pathogenic image texts.

In the period of the Covid-19 pandemic, much of the media content is devoted to coronavirus infection and its impact on various aspects of social life (medicine, economics, politics, education etc.) No less important is how Covid-19 affects the modern image of Ukraine. Thus, the obvious positive consequence of the pandemic and the quarantine restrictions caused by it was the rapid development of domestic tourism. During the quarantine, Ukrainians began to travel more to their homeland. Media launched the projects "Travel to Ukraine", "Tourist Magnets of Ukraine" etc., which led to improvement of the national image in Ukrainian media. Publications about the benefits of traveling to Ukraine are increasingly appearing in modern media: *"**Domestic tourism in Ukraine is on the rise** because of COVID-19", "**To promote travel to Ukraine, COVID-19 has done more than all Ukrainian governments combined.** Ukrainians have finally started travelling the country, and that's great. Of course, most of these trips are organized by people themselves. The tourist infrastructure, which could earn on the surge of domestic tourism, has almost no benefit from this. But in such trips we should see a positive side"* [Radio Svoboda, 15.07.2020], *"The tourism industry suffered the most during the global pandemic. Due to this difficult period, **domestic tourism revived**. **Ukrainians finally realized that Ukraine has a place to go and something to see.** In the Lviv region **there is something to be proud of and something to brag about**: from castles to Yavoriv toys. We just forget about these **beauties** when we fly to foreign resorts"* [Gal-Info. Lviv News, September 28, 2020], *"Since Ukrainians have not had many options for holidays abroad since the spring, many have mastered domestic tourism. And rightly so, **Ukraine is an amazing country that has something to offer vacationers,**" "Autumn and jazz are the same classic combination as red and black or whiskey and cola. And if we add to this the unusual atmosphere of September Lviv we get **an event that is a must visit**"* [Novoye vremya, 22.09.2020], *"**The corona crisis gave a head start to domestic tourism**"* [espreso.tv, 06.07.2020], *"How the crisis helped the development of domestic tourism in Ukraine", "The country's tourism sector may become one of the few Ukrainian industries that can benefit from the COVID-19 crisis",* [Novoye vremya, 17.07.2020], *"According to the head of the State Agency for Tourism and Resorts Mariana Oleskiv, **domestic tourism is now viewed differently.** Previously, only Lviv and Odessa were the two cities where Ukrainians usually went to weekend. **Now other corners of Ukraine are also discovered**"* [tvoemisto.tv] etc. At the linguistic level, these image texts are characterized by high emotionality, expressiveness, the use of metaphorical vocabulary, epithet forms of the word, such as: *domestic tourism has revived, tourism on the rise, an amazing country* etc. Obviously, the appeal to such image-forming markers also contains a component of positive author's assessment, which contributes to the linguistic construction of the state image in a direction beneficial to a media linguist.

In addition, Covid-19 has led to significant changes in the field of education, especially in distance learning technologies. Lessons in Google Classroom, lectures and seminars in Zoom, Skype or Google Meet – all this has become a reality of our time. Of course, there are different views on the effectiveness of online education compared to the traditional offline format, but in a pandemic, in our opinion, distance learning is the most acceptable way out. And in this context we observe modeling a new image of education in Ukraine, which is formed in the conditions of distance learning. It should be noted that despite numerous problems in this area, the image of education in the Ukrainian media is generally constructed in a positive way.

Thus, in particular, media emphasize the importance of continuing education in this difficult period, noting that effective teacher-student interaction is the main condition for successful work in this area: *"**School for kids is** not just a lesson or a storage room where parents take them for a day. It's **another planet where there is a measured, secure life** without TV news and disturbing adult conversations. The familiarity of the situation and the steadfastness of the rules give the impression that everything remains the same", "And I understand how difficult it is for children. They hear the conversations of adults and the cries of TV in the kitchen, see how everything has changed. It turns out that **school for them is an island of stability,** if there is a school, then life goes on as usual, it's not scary"," For me, as for many of my fellow teachers, the issue is resolved: if the school is opened, we work. Yes, it's scary, but at school everything is forgotten. Because it is seen differently what is the main and what is secondary. As long as the children need me, I will be with them. Let them not only learn, but also know – everything is fine, **they have support, and it's not only parents**"* [Dzerkalo tyzhnya, 24.10.2020], *"This autumn, **universities were much better prepared for new challenges**, as the experience of the spring semester and the urgent need to restructure distance learning processes made universities stronger," "all speakers note **the positive impetus with a forced transition to blended learning – from the creation of a large number of new online courses to increase of the digital culture** of participants in the educational process"* [Dzerkalo tyzhnya, 09.10.2020] etc.

We note that the main linguistic markers that shape the image of Ukrainian education in such media publications are: **metaphorical constructions with emotional and evaluative meaning**: *"school is another planet", "island of stability"* etc.; **epithet language formulas with meliorative connotation**: school is a place where there is a "*measured, secure life without TV news and disturbing adult conversations", "universities were much better prepared", "stronger"* etc.

Considering such an axiological principle as health, we analyze a number of image texts on Covid-19 that are related to the image of a medical worker and Ukrainian medicine in general. In this scientific context, we emphasize the important role of a media linguist, who often manipulates information about coronavirus infection in a favorable direction, thus distorting not only the image of Ukrainian medicine, but also the state image. It is clear that image texts of this type are pejorative and the image of Ukraine modeled in them is negative: *"If we ignore the rules of anti-epidemic safety, the situation will quickly get out of control," the minister said. **As if it is now under control. Maksym Stepanov cannot control even the department entrusted to him.** A few days ago, the coronavirus infection was confirmed by more than 30 employees of the ministry. Since the beginning of the epidemic, **the Ministry of Health has not been able to provide personal protection to even its own employees.** What to say about the whole country. What is it? **Criminal negligence?** Or is the government reducing the burden on the Pension Fund in such **a cynical way**? After all, the largest number of deaths is among Ukrainians aged 60+"* [Dzerkalo

tyzhnya, 11.10.2020], *"We are somehow **very unlucky with the health ministers**. Especially in the last year. Since last fall, three of them have changed, and each new one has become a source of **increasingly epic failures**. We can 100% agree with only one statement of Maksym Stepanov: "There are many dreamers in the country". **I will add: and the main one is the current Minister of Health**", "**Perhaps Maksym Stepanov learned mathematics badly at school?** Otherwise, it is difficult to explain where the minister got the figure of 50,000 doctors who will be fired due to poor medical reform almost immediately after his appointment", "Well, **the apogee of ministerial profanity** is the reflection that we need to rebuild the Semashko system. The minister is either completely lost or (even worse) really does not understand that only a country with a completely different state system and level of resources could pull this off. It seems that **the Minister-Dreamer considers us idiots**"* [Dzerkalo tyzhnya, 24.09.2020], *"**The risks that the epidemic will finally get out of control are very high**. Against this background, the children went to school. We will soon see how this will affect the epidemic. We can already say for sure that children and young people will get sick more often, and **we will be living under a constant stressful situation of growing morbidity** until April-May of next year. Classic laws of epidemiology say that until 70% of the population becomes ill or vaccinated, the epidemic will not stop"* [Dzerkalo tyzhnya, 07.09.2020] etc.

It should be noted that there have been a lot of pejorative image texts of this type in the Ukrainian media lately. In fact, today they are filling the Ukrainian media space, not only creating a real threat to the mental health of the nation during this difficult pandemic period for humanity, but also creating a low level of media literacy and critical thinking of recipients. From the point of view of linguistics, image-forming markers with a minus sign in the analyzed media texts are different ways to identify the author's modality, in particular: **reinforcing modal particles that have a clearly negative contextual semantics:** *"can not control even the department entrusted to him", "Ministry of Health… failed to provide personal protective equipment, even its own employees"* etc. It should be noted that the negative image effect of such constructions increases due to their accumulation in the media text; **evaluative epithet constructions with pejorative meaning:** *"criminal negligence", "cynical way", "epic failure"* etc**.; paraphrases with a clear author's assessment:** *"minister-dreamer"* (Maksym Stepanov) etc.; **use of the future tense read by the recipient as an unalterable situation:** *"the epidemiological process will finally get out of control", "children and young people will get sick more often", "we will live in a constant stressful situation of increasing morbidity"* etc.

At the syntactic level, a negative state image is formed due to use of the linguistic potential of **rhetorical questions** *("What is this? Criminal negligence? Does the government reduce the burden on the Pension Fund in such a cynical way?", "Perhaps Maksym Stepanov learned math poorly in school?),* **parceled language formulas** *("We are somehow very unlucky with the ministers of health. Especially in the last year", "We have a lot of dreamers in the country"There are versions that the virus mutates and becomes weaker. But so far they have no practical confirmation")* etc.

Conclusions. The conclusion can be made that today's media image of Ukraine is quite contradictory. Not the least role in this issue is played by the infamous Covid-19, which has different effects on various aspects of Ukrainian social life. And if in some areas we are trying to find a way out of the problem situation, reformatting the educational process in the direction of digitalization and developing domestic tourism, in other areas we face many challenges. Obviously, in these conditions, the priority of a media linguist should be timely, truthful and impartial informing the recipient about current events, focus on axiological and ethical principles, information hygiene and respect for recipients. Hence, professional analysis of the meanings laid down by media specialists is one of many topical issues for researchers in the sphere of linguistic imageology.

REFERENCES

1. Andryushchenko, M.Yu. TV presenter in the television system: image aspects. Institute of Journalism, 2007. http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2002
2. Bryantseva, E.A. Sociology of Image: Towards a Problem Statement. Moscow University Bulletin. Series 18: Sociology and Political Science. 2008. №. 1. P. 105–117.
3. Buryak, L.I. Construction of the image of Taras Shevchenko as a part of national memory. Culture and modernity: an almanac. City of Culture of Ukraine; Nat. acad. executives of culture and arts. Kyiv, 2015. № 2. P. 3-9.
4. Erlichman, A. Stylistic means of verbalizing the image of Donald Trump (on the material of the inaugural speech). Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. 2017. Issue. 1. P. 14-17.
5. Fedorkina, A.P., Romashkina, R.F. Image problems in the context of social psychoanalysis. The image of the civil service. M., 1996.
6. Fedorov, I.A. Image as programming human behavior. Ryazan: Novoye Vremya, 1997. 236 p.
7. Fedorov, T.V. Television news in the political communication of Ukraine: genre typology, production technology, interaction with the audience: abstract of a PhD dissertation: specialty 10.01.08 "Journalism". Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Journalism. K., 2004. 18 p.
8. Ivantsiv, O. Suggestive technologies of image creation. Information, communication, society 2014: materials of the 3rd International Scientific Conference ICS-2014 (May 21-24, 2014, Lviv-Slavske). Nat. Lviv Polytechnic University. Lviv, 2014, 138–139.
9. Koshlyakova, M.O. The problem of the conceptual aspect of the sociology of image. Service Plus. 2010. №. 4. P. 5-9.
10. Lyutko, N.V. Political advertising in electoral technologies: axiological and normative dimensions and principles: abstract of a PhD dissertation, specialty 23.00.02 "Political institutions and processes". Lviv National University named after Ivan Franko. Lviv, 2008. 19 p.
11. Metlyaeva, T. Study of the phenomenon of image as a cultural phenomenon. A territory of new opportunities. Bulletin of the Vladivostok State University of Economics and Service. Vladivostok, 2017. № 1 (36). P. 188-199.
12. Pocheptsov, G.G. Imageology. 4th ed., Rev., Add. M.: Reflbook; K.: Vakler, 2004. 576 p.
13. Shkuratova, I.P. Fulfillment of social roles as a mechanism for creating the image of personality. Imageology-2005: Proceedings of the third international symposium on imageology. Ed. E.A. Petrova. M., 2005.
14. Vris, I. E-reputation and image policy as a strategic asset: the French experience of reputation management. Foreign Affairs: Socio-Political Journal. K.: SE "Politics and Time", 2016. № 9. P. 49-53.
15. Zabolotna, T. Linguistic foundations for creating Prince William's image in media texts Theoretical and didactic philology, 19, 2015. P. 191-200.

On translating mythological elements in literature: a posse ad esse

B. O. Pliushch

Assistant Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: danapliushch@outlook.com

Paper received 05.02.21; Accepted for publication 15.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-19

Abstract. The article examines the specifics of translating myths in literature. It presents a case study of English and German translations of the drama "Lisova pisnya" (1911) by Lesya Ukrainka (1871-1913), a prominent Ukrainian author. The illustrative material of the study comprises not only German and English translations (1931, 1950) of the drama but also its most recent retranslations (2006, 2018 respectively). The article provides an outline of the main priorities in translating any mythology-based discourse.

Keywords: *myth, mythology, translation, retranslation, extra-linguistic determinants, charactonym.*

Mythology represents a challenge for translation per se and interpretation in general. Whereas every educated person irrespective of their background, is familiar with the Fall of the Titans and other flamboyant narratives of the Ancient Greek mythology, every nation has it's own folklore and myth lore, which is more "local" by definition and possesses a challenge for translation. Moreover, the interconnection in-between translation and mythology is indeed one of a kind since, according to the mythology scholar J. Campbell, "it would not be too much to say that myth is the secret opening through which the inexhaustible energies of the cosmos pour into human cultural manifestation" [3]. Thus, he states that myths teach meaning [3] and "translation is meaning" [2, p.86]. English translator and scholar D. Bellos suggests that "the only way of being sure whether an utterance has any meaning at all is to get someone to translate it for you" [2, p.80]. American literary critic and a great educator G. Steiner calls translation "conditio humana" and states that "every language act is a translation" [5, p. 1]. Thus, both mythology or mythological thinking and translation are the means of our understanding (or attempts at grasping) the reality/ life and its intricacies.

As stated above, myths of different origins reflect different kinds of "reality". They are rooted in the cultural identity of the nation and thus inevitably find their way to the literature. Thus, whenever a translator encounters any element of the mythological universe in the source text, extra-linguistic determinants of translation come to the fore. "The translator should make it possible for the reader in the TL to see and understand the text in terms of his own cultural context" [4, p.79]. This is how the German translation scholar K. Reiss explicated "the audience factor" [4, p.78]. The first woman to translate Homer's "Odyssey" into English, Emily Wilson, described the experience of translating a text full of mythological elements in the following way: "It is thinking about other cultures as well, not just thinking about where we are at this particular place in history. And that's thinking about the future as well as thinking about the past" [9]. Thus, mythological elements in the literary texts make the process of translation more challenging.

This article presents the case study of Ukrainian literature in English and German translations from the standpoint of mythological elements rendering. The illustrative material for the study comprises the drama (play) by a prominent Ukrainian author of the late XIX century – Lesya Ukrainka and its English and German translations. "Mavka. Lisova Pisnya" ("Mavka. Forest Song") is based on the Ukrainian mythology and folklore. The main protagonist of the play is Mavka. According to the Ukrainian Mythology Encyclopedia, mavky are "young beautiful girls, tall, with long hair, interwoven with flowers; their clothes is thin and transparent, they look as girls from the front but don't have bodies […]" [14, p.285]. People used to call souls of the dead children – mavky (the Plural of Mavka). Thus, even though Mavka is not represented in Germanic mythology, her "supernatural being" is comprehensible to an English or German reader – a young and extraordinarily beautiful "girl". Lesya Ukrainka creates a narrative, in which the main protagonists are a "forest princess" – Mavka – and a human – young man named Lukash. Thus, the idea of a romance between a man and a supernatural creature (an incredible beauty) is universal. "*Die schönste Jungfrau sitzet/ Dort oben wunderbar, / Ihr goldnes Geschmeide blitzet, /Sie kämmt ihr goldenes Haar* […]" (Die Lore-Ley, H. Heine, 1824). Renown German writer H. Heine bases his prominent verse on the German folklore, depicting the alluring charm of the Mermaid (die Nixe/ die Meerjungfrau) in his "Märchen aus alten Zeiten" (fairy tale from the very old times). However, appearences are deceitful. The seeming similiraty of mythological creatures as well as ubiquity of supernatural love story do not make it easier for a translator to render a story based on Slavic mythology into a Germanic TL. The reader has to be provided with the explanation as to what is Mavka. Is it a nymph or else? And if it's a nymph, should it's name be rendered into English and German as Nymph/ die Nymphe? In the English translation of the drama by V. Tkacz and W. Phipps ("Mavka. The Forest Song", 2018) the list of characters comprises also the explanation/ explication of their mythological roles. Mavka in the list is defined as "woodland nymph" [12, p.135]. In 1950 English translation she is a "forest nymph" [11, p.169], which, despite *woodland* and *forest* being synonyms, is more appropriate due to the title of the drama – "**Forest** Song". Thus, the aforementioned examples illustrate the attempts of translators to familiarize the character of Mavka from the Ukrainian mythological universe, with the English speakingreader by adhering to the classics – Ancient Greek mythology. Encyclopaedia Britannica provides the following definition of a *nymph*: "[…] in Greek mythology, any of a large class of inferior female divinities. The nymphs were usually associated with fertile, growing things, such as trees, or with water. They were not immortal but were extremely long-lived and were on the whole kindly disposed toward men". [8] Indeed, the similitude is striking. However, the so-called "forest nymph" or "woodland nymph" has a name of its own in Greek mythology and it is a *dryad*: "a nymph or nature spirit who lives in trees and takes the form of a beautiful young woman". [6] Thus, Mavka in Ukrainian mythology has a direct correspondence in Greek and Germanic mythological universe – *Dryad*. Sadly, both English translations of the drama include references to nymphs but not to dryads, which seems inconsistent and makes the representation of Mavka more general-

 ©B. O. Pliushch 2021

ized than it is in the source text.

The latest German rendering of the work ("Das Waldlied. Feerie in drei Akten", 2006) by I. Katschaniuk-Spiech is devoid of any definitions or additional explanatory notes [13, p. 17], whereas in 1931 German translation ("Waldlied. Märchenspiel in 3 Aufzügen") by E. Bermann the following footnote can be found:

"*Mawka – ein ungetauft gestorbenes Mädchen, dass sich in eine Waldfeld wandelte."* [10, p.18]

(„Mavka – a drowned dead girl, who wanders in the forest")

Thus, the first German translation provides more information as to the mythological origin of the main character. It is more precise then English translations of the work because the translator opted for providing a clear definition of mavky in Ukrainian mythology and a very important factor comes to the fore: in Ukrainian mythological tradition *mavky* are the souls of dead girls (who died tragically), whereas *nymphs* in Greek or Germanic mythological tradition are female divinities. Thus, Mavka as a character of the story possesses inherent tragic component, her fatalism is a default position and motivates her actions throughout the story. The latest German retranslation is more faithful to the original (it provides the list of characters without any explanatory notes) and thus is more source-oriented. However, it presupposes the foreign audience's familiarity with the source's mythological context. Otherwise, the reader's misinterpretation of the narrative is unavoidable.

Thus, the lack of explanatory material may not only incite misunderstanding of the Ukrainian mythological universe on the part of the foreign readership but also impede the interpretation of the characters' motives as well as the plot twists and the narrative in general.

If mavky can remind of the Ancient Greek nymphs, the rest of the mythological creatures-characters of "Mavka. Forest Song" is outlandish to the non-Slavic mythological universe. Lesya Ukrainka used Ukrainian folk lore and mythology for the creation of "Lisova pisnya" but she also made up some of the supernatural creatures. She combined and interconnected "real" mythological creatures and "her own" and thus created a unique mythological universe. When writing the maid-up mythological characters, Lesya Ukrainka adhered to charactonyms or speaking names. That is, she gave her fictional characters names that described them. Consider the following examples of the "list of characters":

a. a."Той, що греблі рве"
b."Той, що в скалі сидить"
c. Куць [12, p. 5]

b. a."He Who Rends the Dikes," a destructive sprite dwelling in the freshets of spring
b. "He Who Dwells in Rock," a phantom signifying Death and Oblivion
c. Kutz, a malicious imp [11, p. 169]

c. a. Spring Flood, young male water spirit
b. Keeper of the Shadows, a spirit
c. Kutz, a male swamp spirit [12, p. 135]

d. a. „Der die Dämme einreisst"
b. "Der in dem Felsen wohnt"
c. Kuz [10, p.18] 1931

e. a. „Der die Dämme sprengt"
b. „Der im Felsen sitzt"
c. Gnom [13,p. 17]

The characters' names from the examples a.a, a.b. ("The one who ruptures dikes", "The one who sits in the cliff") are rendered differently in two English translations. In the earlier rendering by P. Candy (examples b.a., b.b) the charactonyms are translated literally. Moreover, an English speaking reader is offered an explanations of the characters' roles, describing what do they represent. In the latest translation by V. Tkach and W. Phipps (example c.) the explanatory notes are also there but they are much shorter (examples b.b. and c.b.) and the charactonyms are rendered by creating new images – Spring Flood, Keeper of the Shadows. In the example c.b. one can get confused as to what exactly the creature represents, is it a spirit of the Dead or Death? Such a free interpretation of the character can be attributed to the fact that it is probably the only character in the play that doesn't have any description. He is characterized by the context of the situation (He appears to take the dying Mavka with him). However, the confusion of interpretations of the other two characters (examples b. a., b. c. and c.a., c. c.) can not be justified since Lesya Ukrainka describes all the rest of the characters in the drama and this is how she depicted the ones from the examples a. a. and a. c.:

f. *…молодий, дуже* ***білявий****, синьоокий, з* ***буйними*** *і разом плавкими рухами…*[12, p. 7]

g. З-за купини вискакує Куць, ***молоденький чортик-паничик*** [12, p. 54]

Thus, the reader get to know from the very first pages of the drama that "Той, що греблі рве" is "young, very blond, with blue eyes, with flamboyant and at the same time flowing motions… " (example f.). Consider the following English renderings of the original description:

f. a. *He is a youth,* ***very blond*** *with blue eyes, who makes* ***expansive*** *motions as though he were swimming* [11, p. 170]

f. b. … *a* ***pale*** *young man with blue eyes and flowing movements, runs along the stream* [12, p. 137].

From the examples above it is clear that in the earlier English translation "a destructive sprite" at first becomes an attractive young men, which is similar to the original perception since the character is new for the source language reader as well and thus his description in the text presents new information. In the recent retranslation however, "a young male water spirit" is represented as a weak or sickly creature due to the usage of the adjective "pale", which is very often associated with "feeling not so good", and has nothing to do with being "blond", and the omission of the adjective flamboyant/ wide ("буйний"). The theme of "attractiveness and vivaciousness" of the character is disrupted and the protagonist himself is misrepresented. Thus, the narrative structure of the original is modified in the recent English retranslation due to the change in perception of the character.

In German translations of the charactonym from the example a.a. the mythological creature is represented by literal translation (examples d.a. and e.a.). The depiction of the character in the text of the play is full (without omissions) and very close to the original:

f. c. […] *jung,* ***sehr hell****, blauäugig, mit* ***wilden*** *und doch schwebenden Bewegungen* [10, p. 21]

f. e. […] *ein Jüngling* ***mit sehr hellem Haar*** *und blauen Augen; seine Bewegungen sind* ***dynamisch****, jedoch fliessend* [13, p. 21]

From a description like in the example f. c. or f. e. a reader can picture a strong and attractive young man, which was the author's original idea. This examples demonstrate that often translator's discursive presence is not required to reconstruct an "implied author" [1, p. 275] and considering the specificity of the mythological elements, paratexts are not

always necessary, especially if the original frame of the character is not "internationally known" and remains to be discovered through the process of reading (example a.b.).

However, not all character names of the play were rendered accurately in German translations. Example a.c. includes a description of an unknown and unidentifiable mythological creature, which in Ukrainian can be interpreted as "extremely short" (the word "*kuts"*" can be perceived as a blend of a longer colloquial adjective – *kutsyi* – which stands for *short*). Later on in the text, one can find a depiction of this enigmatic character, being very short as well – "young (Sir) imp" (example g.). The addition of "young Sir" creates a humorous impression of a character's playful nature, somewhat similar to a trickster. Adding such a radical adjective as "malicious" (example b. c.) in the 1950 English translation distorts the theme of "playfulness" and the "swamp spirit" (example c. c.) in the 2018 retranslation is incorrect, since there is no information or any indication of *Kuts*' belonging to the swamp or any water area. German 1931 translation provides its readers with *Kuz* character that can be associated with the German adjective *kurz* – "very short" and the original presentation of the character is not altered due to the lexical similarity of the words the charactornym is based on. However, in the 2006 retranslation the character is called *Gnom* (example e.c.), which seems odd, especially if we consider the fact that it's a transliteration of the Ukrainian translation of a *dwarf*: "In Teutonic and especially Scandinavian mythology and folklore, the term dwarf (Old Norse: *dvergr*) denoted a species of fairy inhabiting the interiors of mountains and the lower levels of mines. Dwarfs were of various types, all of small stature, some being no more than 18 inches (45 cm) high and others about the height of a two-year-old child" [7] Thus, the creature has nothing in common with the original mythological character. Kuts' is young but there is no indication of him being dwarfish short (example g). The clear misrepresentation of the character is illustrated in some of the following translations of the original characteristics:

g. a. *From behind the bushes Kutz jumps out. He is a* ***youthful imp, like a manikin****.* [11, p. 206]

g. b. *KUTZ, a* ***young male goblin*** *jumps out of the bushes.* [12, p. 182]

g. c. *Hinter einer kleinen Erhöhung hervor kommt K u z gesprungen,* ***ein junger Teufel*** [10, p. 63]

g. d. *Von der Anhöhe springt* ***der Gnom*** *hervor,* ***ein junges Teufelchen – kleiner Kavalier****.* [13, p. 95]

In both English translations the young playful trickster is clearly misrepresented by adding simile (*like a manikin*) and epithets (*young male goblin*), which are absent from the original. The earlier translation (example g. a.) focuses on him being dwarfish, the 2018 retranslation (example g. b.) adds "ugliness" of another well-known mythological creature – goblin (In the world best-seller "The Hobbit" J.R.R. Tolkien depicts goblins as clever, gloomy and very ugly killers, they invent machines of torture etc.). To say that such a representation of an original Kutz' character is erroneous would be an understatement. As to the German rendering of the character's description, the earlier 1931 version (example g. c.) remained faithful to the source text and emphasized his youth and his trickery nature. The 2006 German retranslation (example g. d.) continued developing to the theme of *Kleinigkeit (*Shortness*)*, the logic of it being disputable. Thus, almost all the renderings of the fictional character's name and description are confusing, contradictory to the original, which distorts the perception of his actions as well as intervenes with the narrative of the whole drama, since the character at hand is one of the most relevant.

The article raises important questions about perception and interpreting of the mythological universe in literature. More importantly, the results of the comparative translation analysis demonstrate that the defining factor in rendering the mythological element in translation is certitude of interpretation, which enables faithful representation of characters and impedes the distortion of the original narrative structure in translation.

REFERENCES

1. Alvstad Cecilia. The translation pact // Cecilia Alvstad // Language and Literature. Journal of the Poetics and Linguistics. Special issue: Narration and Translation; [editor: Geoff Hall; assistant editors: Catherine Emmott, Joanna Gavins]. – London: Sage Publications Ltd., 2014. – Vol.23. – №3. – P. 270-284.;
2. Bellos D. Is that a Fish in Your Ear? The Amazing Adventure of Translation / D. Bellos. – London: Penguin Books, 2012.–390 p.;
3. Mark J.J. Mythology // Joshua J. Mark // Ancient History Encyclopedia, October 31, 2018. – https://www.ancient.eu/mythology/;
4. Reiss K. Translation Criticism – the Potentials and Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment. / K. Reiss, tr. by Erroll F. Rhodes. – Manchester: St. Jerome Publishing, UK&Kinderhook (NY), USA, 2000. – 127 p.;
5. Steiner G. Translation as conditio humana // George Steiner // Übersetzung Translation Traduction. Ein internationals Handbuch zur Übersezungsforschung. (Herausgegeben von H. Kittel, A. Paul Frank, N.Greiner, T. Hermans etc) V1. – Walter de Gruyter, Berlin, Boston, 2004. – P.1-10;
6. The editors of Encyclopaedia Britannica (A. Augustun, A. Zeidan, A. Zelasko etc.). Dryad. Greek Mythology // The editors of Encyclopaedia Britannica (Adam Augustun, Adam Zeidan, Alicja Zelasko etc.). – https://www.britannica.com/topic/dryad;
7. The editors of Encyclopaedia Britannica (A. Augustun, A. Zeidan, A. Zelasko etc.). Dwarf. Greek Mythology // The editors of Encyclopaedia Britannica (Adam Augustun, Adam Zeidan, Alicja Zelasko etc.). – https://www.britannica.com/topic/dwarf-mythology;
8. The editors of Encyclopaedia Britannica (A. Augustun, A. Zeidan, A. Zelasko etc.). Nymph. Greek Mythology // The editors of Encyclopaedia Britannica (Adam Augustun, Adam Zeidan, Alicja Zelasko etc.). – https://www.britannica.com/topic/nymph-Greek-mythology;
9. Turner P. Emily Wilson on Translating Ancient Texts and the Place of Mythology Today / Parrish Turner // Culture Trip, August 22, 2018. – https://theculturetrip.com/europe/greece/articles/emily-wilson-on-translating-ancient-texts-and-the-place-of-mythology-today/;
10. Ukrainka Lessja. Waldlied. Märchenspiel in 3 Aufzügen / Lessja Ukrainka; Deutsch von E. Bermann. – Charkiw, Kijiw: Staatsverlag „Literatur und Kunst", 1931. – 134p.;
11. Ukrainka Lesya. Forest Song / Lesya Ukrainka // Spirit of Flame: A Collection of the Works of Lesya Ukrainka. Translated by Percival Cundy. New York: Bookman Associates, 1950. – P. 171–260;
12. Ukrainka Lesya. Mavka. The Forest Song / Lesya Ukrainka; tr. into English by V. Tkacz and W. Phipps. – Publishing Book House Kiev, 2018. – 256 p.;
13. Ukrajinka Lessja. Das Waldlied. Feerie in drei Akten / Lessja Ukrajinka; ins Deutsche übertragen von Irena Katschaniuk-Spiech. – Lwiw: Verlagszentrum der Nationalen Iwan-Franko-Universität Lwiw, 2006. – 224p.;
14. Voytovych V. Ukrainian mythology/ Valeriy Voytovych. – K.: Lybid', 2002. – 664 p.

Словотвір та система відмінювання давньоперського дієслова

К. О. Поздняков

Київський національний лінгвістичний університет
Corresponding author. E-mail: kyrylo.pozdniakov@knlu.edu.ua

Paper received 12.02.21; Accepted for publication 21.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-20

Анотація. У статті досліджено структурні особливості давньоперського дієслівного словотвору та словозміни. Виділено основні граматичні категорії давньоперського дієслова та структуровано типи продуктивних основ та особові закінчення. Розглянуто деякі сліди архаїчних форми спільноіндоєвропейського мовного стану. Описані у статті граматичні процеси підкріплені прикладами, взятими з корпусу давньоперських клинописних текстів та лексичної вибірки зі споріднених мов.

Ключові слова: *давньоперська мова, давньоперське дієслово, морфологія, іранські мови, індоєвропеїстика.*

Вступ. Значна продуктивність дієслівних коренів при лексичній деривації та велика частотність використання дієслівних словоформ у давньоперських текстах дозволяють провести детальне дослідження граматичних процесів, які лежать в основі словозмінних парадигм давньоперського дієслова. Дослідження таких парадигм при послідовному діахронічному описі може бути використано для реконструкції спільноіранської морфологічної системи та уточнення вже наявних реконструкцій спільноіндоєвропейських морфологічних моделей.

Короткий огляд публікацій за темою. Проблеми загальної морфології іранських мов, зокрема словотвору у давньоперській мові, розглядались у роботах Т. Гото [10], Л. Г. Герценберга [1], В. С. Расторгуєвої [4, 5], Дж. І. Едельман [7]. Значний внесок у дослідження граматичної структури давньоперської мови внесли В. Бранденштейн та М. Мейерхофер [9], Р.Кент [12], С. Н. Соколов [6], О. Ск'ярво [16]. Наявні в давньоперській мові морфонологічні процеси детально досліджені В. Хінцом [11].

Мета. Метою статті є дослідження граматичної структури дієслова, а також послідовний опис морфологічні процеси, що супроводжують давньоперські дієслова у процесі граматичної деривації. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити низку таких завдань: 1) виділити первині та похідні основи за допомогою порівняльно-історичного методу; 2) встановити типи граматичних афіксів та умови їх використання у дієсловах при темпоральних змінах; 3) визначити основні семантичні контексти для використання дієслівних станів; 4) виявити основні диференційні ознаки способу дієслова.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження для статті слугував корпус давньоперських текстів та складений до нього глосарій А. Баченхеймера [8]. У якості джерельної бази лексичного матеріалу споріднених мов було використано для санскриту (С) роботу А. Рупела [15], для авестійської мови (Ав) роботу Х. Мартінеза [13], також в якості похідної точки при застосуванні порівняльно-історичного методу та діахронічного опису певних словоформ було використано реконструйовані спільноіндоєвропейські словоформи (СІЄ) зі словника Ю. Покорного [14].

Результати і їх обговорення. Найбільш поширеним типом продуктивних дієслівних основ в давньоперських текстах є презентні основи. Такі основи поділяють на 8 деривацийних типів відповідно до традиційної морфологічної моделі у санскриті [12].

Перший тип основ – тип «ásti» за Р. Кентом [12] – кореневі основи без тематичного голосного та суфіксів, відсутня редуплікація. Корінь має повний ступінь аблауту в однині індикативу активного стану та однині імперативу активного стану та нульовий ступінь в інших парадигматичних представленнях, пр. СІЄ *eiti (йти)*> ДП *paraitā (сближуйтесь)*, С *itá (йти)*; СІЄ *esmi (я є)*> ДП *a(h)miy (я є)*, С *ásm (я є)i*; ДП *astiy (він є)*, С *ásti (він є)*; СІЄ *pay (захист)*> ДП *pādiy (ти захисти)*, *pātuv (він захистить)*, С *pā́ti (ти захисти)*;

Другий тип презентних основ – тип «dádhāti» за Р. Кентом [12] – коренева основа, тематичний голосний та суфікси відсутні, наявна редуплікація. Аблаут виражено подібно до вищевказаного типу, пр. СІЄ *dhē (створювати)* > ДП *adadā(t) (він створив)*, С *ádadhāt (він створив)*; СІЄ *dō (давати)* > ДП *dadātuv (він дасть)*, С *dádātuv (він дасть)*.

Третій тип презентних основ – тип «krīṇā́ti» за Р. Кентом [12] – коренева основа із нульовим ступенем аблауту та додаванням суфіксу, який починається з назального приголосного, пр. СІІ *kṛnau (робити)*> ДП *kunautiy (він робить)*, *kunautuv (він зробить)*, *akunavam (я зробив)*, С *kṛṇòti він робить)*, *kṛṇòtu (він зробить)*, *ákṛṇavam (я зробив)*; ДП *adaršnauš (він осмілився)* С *ádhṛṣṇot (він осмілився)*.

Четвертий тип презентних основ – тип «pṛcchámi» за Р. Кентом [12]– основа із додаванням спільноіндоєвропейського тематичного суфіксу *-sḱe*. Чергування за аблаутом зазвичай виражено нульовим ступенем, але існують основи з повним ступенем, пр. СІЄ *prḱsḱe (кара)* > ДП *parsāmiy (я караю)*, *aparsam (я покарав)*, С *pṛcchā́mi (я караю)*, *áprccham (я покарав)*; СІЄ *trsḱe (страх)* > ДП *tarsatiy (він боїться)*, С *trásati (він боїться)*.

П'ятий тип презентних основ – тип «bhávati» за Р. Кентом [12] – основа складається з кореня та тематичного голосного */e/*, чергування за аблаутом виражено повним ступенем, пр. СІЄ *bhere (носити)*> ДП *bara(n)tiy (вони приносять)*, С *bháranti (вони приносять)*; СІЄ *bheųe (бути)*> ДП *bavatiy (він був би)*, С *bhávati (він був би)*; СІЄ *pete* > ДП *udapatatā*, С *pátati*; СІЄ *mrde (вмирати)* > ДП *vimardatiy (вб'є)*, С *mrdáti (помре)*.

Шостий тип презентних основ – тип «drùhyati» за Р. Кентом [12] – коренева основа із додаванням суфіксу *i̯a*, чергування за аблаутом виражено повним ступенем, пр. СІІ *drughi̯a (зло)*> ДП *adurujiya(t) (він збрехав)* С

 ©K. O. Pozdniakov 2021

drùhyati (він збрехав); СІІ *manḭa (думати)*> ДП *maniyaiy (я думаю)* С *mányate (думати)*; СІІ *ǵadhḭa (бити)* > ДП *jadiyāmiy (я вдарив)*, Ав *jaiδeiti (я вдарив)*.

Сьомий тип презентних основ – тип «pātáyati» за Р. Кентом [12] – кореневa основа з додаванням СІІ суфіксу *aḭa*, чергування за аблаутом виражено нульовим ступенем, пр. СІІ *dhāraḭa (мати)* > ДП *dārayatiy (він має)*, С *dhāráyati (він має)*.

Восьмий тип презентних основ майже не зустрічається в санскриті, а в давньоперській мові зафіксовано лише два приклади таких основ, цей тип складається з кореневої морфеми з спільноіндоєвропейським суфіксом *-u̯e*, пр. СІЄ *g(u)īu̯e (жити)*> ДП *jīvā (ти живи)*, *ajīvatam (я жив)*; ДП *sta(m)bava(h) (ти повстань)*.

Первинні особові закінчення дієслів у презенсі та імперфекті індикативу співпадають з авестійськими [13], що відповідно віддзеркалює незначні зміни у парадигмі відмінювання з часів спільноіранського мовного стану [див. табл. 1]. Виключенням є вторинні закінчення 3 ос. одн. у множині та однині *-š-, -ša(n)- , -ha(n)-*, які зустрічаються у дієсловах в однакових граматично обумовлених позиціях, пр. *akunauš (він зробив)*, *akunavaša(n) (вони зробили)*, *akunava(n) (вони зробили)*, *abara(t) (він принес)*, *abaraha(n) (вони принесли)*. Зазвичай позиційно *-š-* з'являється після голосних /*i*/ та /*u*/, *-h-* після /*a*/, але *-š-* також може зустрічатись після /*a*/, пр. *akunavaša.* Обумовленість використання вказаних закінчень в ідентичних синтаксичних конструкціях, на думку С. Н. Соколова [6], пояснюється майже відсутнім протиставленням, порівняно з авестійською мовою, аористу та імперфекту. Таким чином, закінчення *-š-, - ša(n)-* можуть трактуватися як рефлекси закінчення *-s-*, що виступає показником сигматичного аористу в багатьох архаїчних індоєвропейських мовах, в тому числі у ведійському санскриті та реконструкціях спільнослав'янської мови [2, 3].

Таблиця 1. Особові закінчення дієслова

		Первинні		Вторинні	
Число	Особа	Активний стан	Медіальний стан	Активний стан	Медіальний стан
Одн.	1	*-miy, -āmiy*	*-iy, -aiy*	*-m*	*-i*
Одн.	2	*-hy*	*-hiy, -hai*	*Ø, -a(h)*	*-ša*
Одн.	3	*-tiy, -t*	*-tiy, -tai*	*Ø, -at, -š*	*-ta*
Мн.	1	*-mahy, -mahi*	-	*-ma*	-
Мн.	3	*-(n)tiy*	-	*Ø, a(n), -ša(n), -ha(n)*	*-(n)tā*

Відмінювання дієслів у презенсі в активному стані представлено основами з додаванням тематичного голосного, пр. 1 ос. одн. *parsāmiy (я караю)*, 1 ос. мн. *θahyāmahiy (ми називаємо)*; 3 ос. одн. *ābaratiy (він приніс)*, 3 ос. мн. *bara(n)tiy (вони приносять)*, та без додавання тематичного голосного, пр. 1 ос. одн. *amiy (я є)*, 1 ос. мн. *amahi (ми є)*; 3 ос. одн. *astiy (він є)*, 3 ос. мн. *hantiy (вони є)*. Для медіального стану в давньоперських текстах зафіксовано лише приклади відмінювання основ з тематичним голосним, пр. 1 ос. одн. *maniyai (я думаю)*, 3 ос. одн. *yadataiy (він шанує)*.

Давньоперський імперфект на відміну від авестійської мови та подібно до давньогрецької та санскриту має аугмент *-a-*, що може вказувати на більш архаїчні структурні особливості відмінювання. Для імперфекту активного стану давньоперської мови, як і для презенсу, зафіксовано відмінювання двох типів основ, з тематичним голосним, пр. 1 ос. одн. *abaram (я приніс)*; 1 ос. мн. *viyatarayātā (ми пройшли)*; 3 ос. одн. *abara(t) (він приніс)*; 3 ос. мн. *abaraha(n) (вони принесли)*; та без тематичного голосного, пр. 1 ос. одн. *āham (я був)*; 3 ос. одн. *adadā(t) (він створив)*, *akunauš (він зробив)*; 3 ос. мн. *āha(n)(вони були)*. Для імперфекту у медіальному стані зафіксовано лише відмінювання тематичних основ, пр. 1 ос. одн. *ayadaiy (я шанував)*; 3 ос. одн. *agaubatā (він сказав)*; 3 ос. мн. *agauba(n)tā (вони сказали)*. В імперфекті також зустрічається єдина дієслівна форма у двоїні, пр. *ajīvatam (вони обидва жили)*.

Система давньоперського аористу, як це було вказано вище, мала тенденцію до зрощення з системою імперфекту, через це неможливо з однозначністю описати морфологічні особливості побудови аористу. Тим не менш, у давньоперських текстах зустрічається декілька словоформ, які можливо віднести до аористу [9]. Для таких словоформ в текстах існує графічно виражена презентна основа, пр. основа презенсу *dadā-*, 3 ос. одн. *adā(t) (він дав)*; основа презенсу *kunau-* 3 ос. одн. у медіалісі *akutā (він зробив)*, 1 ос. одн. *akutā (я зробив)*. Сигматичний аорист зафіксовано лише в одній словоформі з аористним формантом *–š*, пр. 1 ос. одн. у медіалісі *adaršiy (я володів)*. Гіпотетично відтворюється ще одна форма сигматичного аористу для дієслова *–frash(?)*, яке в оригіналі має графічний дефект на закінченні та вживається лише один раз [8, с. 61]. На думку Р. Кента, речення у якому вжито дієслово *–frash(?)*, пр. *hadiš frash(?)*, може бути інтерпретовано з використанням аористу як *hadiš frāsaham (я побудував палац)* [12]. З такою інтерпретацією не погоджується Н. С. Соколов, який вказує на відсутність підстав для прояву нерегулярної зміни аористного форманту *-s* на формант *-h* у дієслові з такою нечіткою етимологією, для якої виводиться приблизне значення з авестійського кореня *-spā (кидати)* [6].

Протиставлення у значенні активного та медіального давньоперських дієслівних станів виводиться зазвичай із невеликої кількості ідентичних або однокореневих дієслів, які були використані в межах одного тексту, пр. *kāra hya manā avam kāram tayam hamiçiayam aja uta Ciçataxmam agarbāya(t) anaya abiy mām (моє військо те бунтівне військо розбило і захопило Чисантахму і привело до мене)* [8, с. 35]; *xšaçam hau(v) agarbāyatā (царство він собі захопив)* [8, с. 30]. В першому прикладі помітно, що дієслово *agarbāya(t) (воно захопило)* вказує на процес, який спрямовано від суб`єкта *армія* до об`єкта *Чисантахма*, вираження такої спрямованості дії є безперечним показником активного стану дієслова. На противагу, у другому прикладі бачимо, що дія, яка направлена від суб`єкта *він*, опосередковується об`єктом *царство* і вертається до суб`єкта, замикається на ньому, така опосередкована направленість дії вказує на медіаліс. Регулярне використання дієслів у схожих контекстах та однаковому синтаксичному оточенні значно ускладнює послідовний опис давньоперського дієслівного стану, пр. *manā bājīm abara(n) (вони мені дань приносили)* [8, с. 51]; *manā bājīm abara(n)tā (вони мені дань приносили)* [8, с. 29]. Також засвідчено декілька дієслів *media tan-*

tum, неперехідних та перехідних, пр. *manya- (думати)*, *marya- (вмирати)*, *yada- (шанувати, вірувати)*, пр. *Ahuramazdām (Акк.) ayadaiy (медіаліс) (я Ахурамазду шанував)*.

Зафіксовано словоформи, які вказують на наявність архаїчного дієслівного співвідношення активний/медіальний стан – перехідний/неперехідний (пасивний стан), пр. *hamiçiayam yaciy naiy vainātmiy (актив) (яких я бачу бунтівниками і яких я не бачу)* [8, с. 56]; *Auramazdā hya adadā ima frašam tya vainataiy (медіаліс) (Ахураммазда, який створив це чудове бачене)* [8, с. 55]. Незважаючи на функціональну особливість дієслів виражати значення пасивного стану за допомогою форми медіалісу в давньоперській мові для вираження пасиву також існувала окрема граматична форма. Пасивний стан оформлювався за допомогою нетематичної основи на - *ya* так само, як і у більшості інших індоіранських мов, але на відміну від індоарійських мов, у яких закінчення основи на - *ya* є узагальненим показником пасивного стану, в іранських мовах вираження пасиву за допомогою основ з таким закінченням має епізодичний характер [10], пр. *Auramazdāmaiy upastām abara(t) (Ахурамазда мені поміч приніс)* [8, с. 33]; *daranyam … hacā Bāxtriyā abarya(t) (золото… з Бактрії привозилось)* [8, с. 62]; *θaha-* (говорити), *θahya (називатись)*; *jan- (бити)*, *ajaniya(t) (був побитий)*.

Давньоперській кон`юнктив більшою мірою зафіксовано в активному дієслівному стані з використанням первинних особових закінчень пр., *xŝnāsāhy (ти дізнаєшся)*, *apagaudayahy (ти збережеш у таємниці)*, *patiparsāhy (ти можеш покликати)*, також зустрічається декілька прикладів кон`юнктиву у медіалісі, пр. *maniyāhaiy (ти можеш подумати)*, *maniyātaiy (він може подумати)*, *gaubataiy (він зветься)*. Кон`юнктив в давньоперській мові міг виражати бажання або непрямий наказ, пр. *adataiy azdā bavātiy (нехай буде тобі відомо)* [8, с. 29], також паралельно з імперативом кон`юнктив міг виражати прямий наказ, але виключно у випадку, якщо перед дієсловом у кон`юнктиві використовувалось форма заперечення з часткою *mā-* , пр. *imaivā patikara mātya vikanāhy (ці зображення не руйнуй)* [8, с. 43]. Подібно до авестійської мови, в якій за допомогою кон'юнктиву передавалось значення дії, яка ще не сталась, але може статись за певних умов [12], давньоперський кон'юнктив у підрядних реченнях також міг позначати умовне майбутнє, пр. *kāram hya manā naiy gaubātaiy avam jatā (військо, яке не назветься моїм, його розбийте)* [8, с. 35]; *yadiy imam dipim vaināhy… (якщо ти цей напис побачиш)* [8, с. 43]. Також у простих реченнях у кон'юнктиві вказувалась дія у власне майбутньому часі, пр. *haiviciy nirasātiy abiy imam viθam (воно прийде до цього дому)* [8, с. 51]

Імператив у давньоперській мові зафіксовано здебільшого в активному стані для тематичних основ, пр. *jīvā (ти живи)*, *paribarā (ти піклуйся)*, *baratuv* (*нехай він принесе)*, для нетематичних основ, пр. *jadiy (ти вдар)*, *pādiy (ти захисти)*, *dīdi (ти побач)*. Імператив у медіальному стані представлено лише декількома словоформами, пр. *patipayauvā* (*ти захисти*), *kuuŝva* (*ти зроби*), *varnavatām (нехай він повірить)*.

Оптатив у давньоперських текстах зустрічається лише для 2-ої особи однини та 3-ої особи однини та множини. Основа оптативу може утворюватися від основ презенсу та перфекту (засвідчено лише один приклад), форма основи оптативу залежить від типу початкової основи. Так, до тематичних основ додається суфікс *-i-*, що дає основу оптативу із закінченням на *-iŝ*, *-iŝā*, пр. *vināθayaiŝ (він нашкодить)*, *kariyaiŝ (він зробить)*, *fraθiyaiŝ* (*він буде покараним)*, *yadaiŝā (ти шануй)*; до нетематичних основ додається суфікс *-iyā*. *avājaniyā(t) (він вб'є)*, *biyā(t) (він буде)*, *ājamiyā(t) (воно може не прийти)*. В оптативі також стоїть перфектна основа *caxriyā(t) (він міг забрати)*, що походить від кореня *kar- (робити)* [6]. Значення оптативу у простих реченнях семантично може бути дуже близьке до імперативу, але тим не менш, помітна різниця у потенційній результативності заявленої суб'єктом дії, так чином імператив виражає необхідність наявного результату дії, а оптатив, на противагу, вказує на бажаність певної ситуації, пр. *auramazdām yadaiŝā (шануй Ахурамазду)* [8, с. 78]; *auramazdā θuvām dauŝtā biyā(t) (нехай Ахурамазда твоїм другом буде)* [8, с. 42]; *abiy imām dahyāum mā ājamiyā(t) mā hainā… (нехай на цю землю не прийде вороже військо)* [8, с. 50]. У залежній позиції та у підрядних реченнях оптатив набуває більш індивідуалізованого значення, пр. *kārasîm haca darŝam atarsa kāram vasiy avājaniyā(t) (народ його дуже боявся, як би він багато народу не вбив)* [8, с. 30]; *naiy āha martiya… hya avam Gaumātam xŝaçam dītam caxriyā(t) (не було людини, яка б у того Гаумати царство відібрала (букв. зробила відібраним)* [8, с. 30].

Висновки. З огляду на наведені факти, слід зазначити, що давньоперське дієслово зберегло більшість граматичних категорій, притаманних давнім індоєвропейським мовам. Наявність аугменту в імперфекті дієслова, залишкові прояви сигматичного аористу та особові закінчення, подібні до авестійських та санскритських, свідчать про незначне відхилення давньоперського дієслівного відмінювання від системи відмінювання, яка існувала ще на етапі спільноіндоіранського мовного стану. Тим не менш, семантична тотожність при різній морфологічній реалізації у деяких дієслівних словоформах імперативу та оптативу, неможливість чіткої диференціації імперфекту та аористу вказує на поступову відмову від синтетичного словотворення та тяжіння до аналітизму, який повністю сформувався у середньоперський період і наразі є одним з основних засобів передачі граматичних відношень у сучасній перській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герценберг Л. Г. Морфологическая структура слова в древних индоиранских языках. Ленинград: Наука, 1972. 274 с.
2. Елизаренкова Т. Я. Аорист в «Ригведе». Москва: Восточная литература, 1960. 152 с.
3 Кузнецов М. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Москва: Наука, 1960. 150 с.
4. Расторгуева В. С. Сравнительная грамматика западноиранских языков: Фонология. Москва: Наука, 1990. 253 с.
5. Расторгуева В. С., Эдельман Дж. И. Этимологический словарь иранских языков, т. 1. Москва: Восточная литература, 2000. 327 с.
6. Соколов С. В. Древнеперсидский язык// Основы иранского языкознания, ред. Расторгуева В. С. Москва: Наука, 1979.

387 с.
7. Эдельман Дж. И. Сравнительная грамматика восточноиранских языков: Фонология. Москва: Наука, 1986. 200 с.
8. Bachenheimer A. Old Persian: Dictionary, Glossary, Concordance. Great Britain: Amazon, 2019. 740 p.
9. Brandstein W., Mayrhofer M. Handbuch des Altpersischen. Weisbaden: Otto Harrassowitz, 1964.
10. Goto T. Old Indo-Aryan Morphology and Its Indo-Iranian Background. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2013. 230 p.
11. Hintz W. Altiranisches Spruchgut der Nebenüberlieferungen. Weisbaden: Otto Harrassowitz, 1975. 303 p.
12. Kent R. Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon. New Eaven: American Oriental Society, 1950. 216 p.
13. Martinez J., de Vaan M. Introduction to Avestan. Leiden, Boston: Brill, 2014. 160 p.
14. Pokorny J. Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch. Bern, München: Francke Verlag, 1959. 1183 p.
15. Ruppel A. M. The Cambridge Introduction to Sanskrit. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 431 p.
16. Skjarvo P. O. Avestan and Old Persian Morphology/ Morphologies of Asia and Africa, ed. A. S. Kaye. Winona Lake: Eisenbrauns, 2007. pp. 853-940.

REFERENCES

1. Edelman, J. I. Comparative grammar of Eastern Iranian languages: Phonology. Moscow: Nauka, 1986. 200 p.
2. Elizarenkova, T. Y. Aorist in «Rigveda». Moscow: Vostochnaya literatura, 1960. 152 p.
3. Herzenberg, L. G. Morphological structure of words in the old Indo-Iranian languages. Leningrad; Nauka, 1972. 274 p.
4. Kuznetsov, M. S. Essays on morphology of Proto-Slavic language. Moscow: Nauka, 1960. 152 p.
5. Rastorgueva, V. S. Comparative grammar of Western Iranian languages: Phonology. Moscow: Nauka. 1990, 253 p.
6. Rastorgueva, V. S., Edelman J. I. Etymological dictionary of Iranian languages, vol. 1. Moscow: Vostochnaya literatura, 2000. 327 p.
7. Sokolov, S. V. The Old Persian language// The foundations of Iranian studies. Moscow: Nauka, 1979. pp. 234-272.

Old Persian Verbal Derivation and Conjugation

K. O. Pozdniakov

Abstract. The article deals with structural features of the Old Persian verbal derivation and conjugation. This research establishes the main grammatical categories of the Old Persian verb, types of verbal stem formations and personal endings of verb. This contribution reviews some traces of the archaic forms of Proto-Indo-European grammatical categories. The author demonstrates the mentioned grammatical processes using examples from the corpus of the Old Persian inscriptions and lexemes from languages that are genetically related to Old Persian.

Keywords: *morphology, Old Persian, the Old Persian verb, Iranian languages, Indo-European studies.*

Художня концепція головного героя в сімейному романі-хроніці українського письменника-емігранта Олекси Ізарського

О. І. Руднянин

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Івано-Франківськ, Україна
Corresponding author. E-mail: rudnianyn@ukr.net

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 23.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-21

Анотація. У статті досліджено концептуальні особливості образу головного героя Віктора Лисенка в сімейному романі-хроніці українського еміграційного письменника Олекси Ізарського. Окреслено основні типологічні особливості образу в контексті тогочасної літературної традиції, досліджено унікальність світогляду й основні етапи еволюції героя. Автором статті розкрито проблему стосунків головного героя із суспільством в національному й еміграційному контекстах, досліджено його психопортрет та ознаки автобіографізму.

Ключові слова: *концепція головного героя, сімейний роман-хроніка, українська емігрантська література, еволюція образу, авторська свідомість.*

Вступ. В еміграційному середовищі представник української діаспорної літератури Олекса Ізарський відомий як автор серії восьми книг про життя родини Лисенків (повістей «Ранок», «Віктор і Ляля», «Чудо в Мисловицях», «Саксонська зима», романів «Київ», «Літо над озером», «Полтава», «Столиця над Ізаром»). На материковій Україні його творчість була маловідомою, але і в діаспорі письменникові не завжди вдавалося популяризувати свій доробок. Повернення його імені на Батьківщину відбулося вже в роки нашої незалежності, коли перед українцями відкрилась ціла плеяда нових імен діаспорних митців слова.

Усі твори Олекси Ізарського об'єднані образом головного героя Віктора Лисенка – від дитячих років до зрілого періоду становлення творчої особистості. На особливість цього образу як нового для української літератури образу інтелігента вказували перші дослідники творчості письменника: А.- Г. Горбач, І. Качуровський, П. Ротач та інші вчені.

Наскрізний образ головного героя для кількох творів – одна із констант жанру сімейного роману-хроніки. В епопеї У. Самчука «Волинь» головний герой представляє сільську Україну, а в урбаністичному романі В. Підмогильного головний герой Степан Радченко – літератор, однак також виходець із сільської України, що поставив собі за мету не просто підкорити місто, а й утвердитися в ньому, здобути славу й визнання. Олекса Ізарський вперше в українській літературі представив перед читачем постать генетичного інтелігента із широким кругозором, науковця, письменника, зрештою, емігранта. І в цих амплуа Віктора Лисенка – новаторство образу Олекси Ізарського. В одному із листів до Д. Нитченка письменник обґрунтовує свій жанровий вибір сімейного роману-хроніки: «Я люблю хронікальні речі, пишу річ, наближену до цього; може, хронікальний роман ще, дійсно, «периферійний», бо ядро жанру є любовна інтрига, згідно з генеалогією роману» [15, с. 123].

Короткий огляд публікацій за темою. Образ головного героя сімейного роману-хроніки в українському літературознавстві розглядається вперше, що й визначає актуальність нашого дослідження. Рецепція образної системи творів Олекси Ізарського зустрічалася тільки в листах його колег-емігрантів. Так, дослідниця Г. Журба в листі, процитованому письменником в своєму щоденнику, писала: «Віктор вийшов не так дитиною, як паничиком, удався образ баби Тарасенчихи, а батько блідий і вайлуватий, матері не видно. Багато ускладнених речень і переобтяжених образів» [8, с. 58]. У щоденниковому записі від 5.11.1974 р. Олекса Ізарський записує критичні враження своїх читачів після прочитання повісті «Київ». Автор не байдужий до читацької рецепції, про що свідчить сповідальний характер цього запису, ділиться майбутніми планами про долю свого героя, а от зауваження Д. Нитченка про недостатнє соціально-політичне тло Києва 30-х років XX століття («мато терору, мало арештів») залишає без відповіді: «Був лист Д. Нитченка. Покупці мого «Києва» написали з Тасманії про розчарування від книжки. Це не те, чого вони хотіли, чого вони сподівалися. Сам Нитченко теж дивується, що в романі… мало терору, мало арештів, що немає в ньому того жаху, про котрий писав Т. Осьмачка… Мій плян подати В. і Льотту в Оринині як закоханих не буде здійснено: все обійдеться «насухо». Поцілунок і то все. – До останніх сцен належатиме зустріч В. з Базаревськими. Також з Миколою Піснячевським. А в цілому роман уже «вигорів». Остання нота книги – це закінчення Віктором свого роману» [8., с. 198].

Літературознавець С. І. Лущій пояснює зредуковане зображення суспільно-політичної дійсності антропоцентричною спрямованістю творчості письменника: «У його романах та повістях фактично не показано політичних реалій, однак автор не ставив собі за мету докладно відтворити соціально-політичні події 1930-1940-х років. Олексу Ізарського, який справді був свідком трагічних подій цього періоду, цікавила насамперед доля людей, особливо молоді, на тлі складних суспільних катаклізмів, тому основна увага в повістях і романах була присвячена духовному та інтелектуальному життю героя-інтелігента» [13, с. 89].

Задум створити серію книг про Віктора Лисенка зародився в письменника ще в дитинстві, а вже в юні роки він написав перший твір цієї серії «Мій дід», який так і не був опублікований і відомий тільки самому авторові і полтавському письменнику Пилипу Капельгороському. Але в роки війни рукопис зник, і, вже перебуваючи в еміграції у Мюнхені, Олекса Ізарський розпочав історію родини Лисенків із повісті «Ранок». Про авторський задум ми дізнаємося із його листа до літературознавця В. Мацька [14, с. 153].

 ©|*O. I. Rudnianyn 2021*

У сучасному літературознавстві «образ автора» часто розглядається як головний формотворчий і стилетворчий чинник, адже особистість автора завжди відбивається у його текстах, зокрема в системі образів твору. Тому збагнути творчу індивідуальність письменника можна крізь призму його героїв. Головний герой часто є носієм авторського світогляду, авторської позиції, образом-резонером, зрештою, це «Alter-ego» автора. Еміль Геннекен стверджував, що про автора все можна дізнатися із написаних ним текстів. «У самому творі і тільки в ньому, – писав Е. Геннекен, – необхідно шукати вказівки тому, хто хоче вивчати особистість художника...», і лише «вивчивши всі естетичні особливості даного художнього твору, пов'язані з його формою та змістом, можна визначити у термінах наукової психології специфічні моменти душевної організації його автора» [1, с. 36].

Мета статті – дослідити концептуальні особливості образу головного героя Віктора Лисенка в сімейному романі Олекси Ізарського, окреслити його основні типологічні особливості в контексті тогочасної літературної традиції, дослідити унікальність світогляду й основні етапи еволюції героя.

Матеріали і методи. Дослідження здійснено на матеріалі повістей «Ранок», «Віктор і Ляля», «Чудо в Мисловицях», «Саксонська зима», романів «Київ», «Літо над озером», «Полтава», «Столиця над Ізаром», а також щоденника і листів письменника різних періодів. Дослідження ґрунтується на комплексному використанні таких методів, як біографічного (при встановленні взаємозв'язків між фактами біографії й проблемним спектром і системою художніх образів у творах), описового і структуралістського (у встановленні зв'язку між різними рівнями тексту, визначенні проблемно-тематичних, образних та смислових домінант) та психоаналітичного (при вивченні психотипу головного героя Віктора Лисенка і його відповідності психопортретові самого автора).

Результати і їх обговорення. Психологічна характеристика чи аналіз образу головного героя твору передбачає розгляд поведінкових проявів персонажа, які розкривають його внутрішній світ через особливості темпераменту, характеру, емоційно-вольової сфери й позначаються на психічних станах. Складний діалектичний зв'язок між автором і його героєм давно став важливою частиною літературознавчих студій. Як справедливо зазначає О. В. Цепа, «витворений автором художній світ міститиме його бачення, осмислення, оцінку довколишнього (явища, події, люди тощо подані крізь призму інтелекту, світовідчуття, цінностей творчої особистості) та власного «я» в ньому», «реципієнт, осягнувши ці взаємозумовлені образи – зовнішнього і внутрішнього світів – сформує естетичне уявлення про авторську індивідуальну картину світу, а відтак і про самого художньо вираженого автора» [17, с. 240]. М. Храпченко виділяє чотири «сфери» образу: а) відбиття й узагальнення істотних властивостей, рис дійсності, розкриття складності духовного життя людей; б) вираження емоційного ставлення до всього того, що слугує об'єктом творчості; в) втілення життєвого ідеалу, створення естетично значущого предметного світу; г) внутрішню орієнтацію на читацьке сприйняття та естетичний вплив твору на читача [16, с. 66-67]. Як справедливо зауважує Л. Гінзбург, «Кожну структуру утворює взаємодія деяких елементів, ознак. Для структури літературного героя – це його риси, стан душі (почуття, пристрасті). Персонажа без властивостей не буває, як не буває об'єкта без ознак» [2, с. 124].

Взаємовідношення автора і його героя перебуває в центрі антропологічної парадигми літературознавства. Так, за науковими висновками Н. Кудашової, «поняття антропоцентричної парадигми художнього тексту має охопити концепт «людина» у його різносторонній і різноманітній реалізації та проявити себе як встановлення в тексті детермінанти людського фактору, що врешті-решт, регулює конкретний вигляд створеного тексту» [12, с. 53]

Більшість дослідників творчості Олекси Ізарського небезпідставно відзначали автобіографічність образу Віктора Лисенка. Натомість письменник був не таким послідовним, адже у своїх щоденниках і листах він часто розкриває творчу лабораторію, пояснює ґенезу багатьох образів і подальші плани сюжетних перипетій героя: «А Віктор, справа ясна, політики уникав. Він виріс у родині, де щодня могла трапитися трагедія … Він берігся. Та й мав обмаль таких друзів, з якими він би «розпускав язика». Це пара. Це пара. Це наче ВІН і – Полтава – ВОНА. Це книга наскрізь трагічна. В «Києві» закладено зерно, з якого проросла трагедія «Полтави». Трагедія багатьох родин, героїв моїх багатьох книг. І тут Ви, прочитавши, побачили б, що політика була в Вікторові, але не на язикові, що політикою Віктора було завжди – розвинути свій хист, здібності… Але все це для Вас справа ще майбутнього, роман друкується малими порціями» [15, с. 29]. Крім того, біографія Олексія Мальченка дуже легко накладається на життєвий шлях його героя. Однак письменник застерігає читача від ототожнення його з образом Віктора, зокрема, в листі до Д. Нитченка (22.03.78) читаємо: «Прошу не перебільшувати автобіографізму книжки. Прошу не плутати Віктора з автором книжки. Світова література є суцільним потоком автобіографізму, проте в кожного автора для всього цього своя мірка! Тому я Вам і кажу серйозно: не переборщіть!» [15, с. 34].

Образ Віктора Лисенка в сімейній хроніці дався автору багатогранним і динамічним. Читач може спостерігати основні етапи становлення його картини світу. Так, у повісті «Ранок» розкрито дитячий світ героя, його зв'язок з містом дитинства Сонгородом, родинну атмосферу та зв'язок Віктора зі своїм родом. Хлопець рано усвідомлює, що він носій родової пам'яті. Переїзд до міста Полтави сприймається як прощання героя із казковим світом дитинства. Повість «Віктор і Ляля» розкриває передумови зародження письменницького таланту ще в період останнього шкільного року. Повість «Київ» репрезентує образ Віктора Лисенка як студента Київського університету. Роман «Полтава» описує життя Віктора в умовах німецької окупації, а «Чудо в Мисловицях» – літо 1944 у Шлезьку, далеко від фронтів і бомбардувань. Книги «Саксонська зима», «Літо над озером» і «Столиця над Ізаром» описують зустріч головного героя з Німеччиною, причому «Літо над озером» – це перше літо героя після війни, а «Столиця на Ізаром» – літературне життя повоєнного періоду. У центрі останніх творів, за спостереженням А.-Г. Горбач, «проблема зіткнення молодого українця (який вимріяв собі ідеальний образ Німеччини та її людей) з реальною Німеччиною 1940-х років. Багато з-поміж нас, що опинилися на Заході, більшою чи меншою мірою пережили щось подібне» [3, с. 119]. Отже, життєвий шлях Віктора Лисенка – ця шлях від раннього дитинства в місті

Сонгород до повоєнного Мюнхена.

На думку І. Качуровського, родина Віктора Лисенка не була типовою для тодішніх обставин, адже представляла прошарок «не заторкненої революцією і сталінськими карними органами інтелігенції на Україні» [11, с. 163]. Віктор – виходець з «української інтелігентної родини», причому родини – «благополучної», де панував добробут і нікого із членів сім'ї не було розстріляно чи репресовано…. А щодо матеріальних достатків розкішної бібліотеки і меблів із карельської берези, якими так хвалиться герой Ізарського, то в ті роки не кожному про них доводилося й чути» [11, с. 163].

У повістях «Ранок», «Віктор і Ляля» та «Київ» головний герой Віктор зосереджений на своєму внутрішньому світі, який характеризується камерністю, замкненістю, окреслений певним колом спілкування: родина, книжки, вчителі, а згодом професори університету, і кілька друзів. І лише в романі «Полтава», коли родина емігрує на Захід, відбувається «прорив», трансляція внутрішнього світу на світ зовнішній. Автор більше уваги приділяє зображенню історичних подій, свідком яких є його головний герой.

Здійснивши типологічний аналіз образу Віктора Лисенка в усіх вісьмох книгах, що входять до родинної хроніки, можемо виокремити такі концептуальні ознаки цього образу.

1. Віктор – яскравий представник української нації і носій історичної пам'яті. Для ілюстрації нашої тези наведемо опис епізоду під час шкільної екскурсії (роман «Полтава»): «Особливо чітко запам'ятала Ніна шкільну екскурсію на Шведську могилу (Віктор силоміць витяг її, розчулену й розгублену з натовпу і примусив її втекти із «громадської панахиди» перед пам'ятником російським солдатам у степ до гранітного надгробку шведів. Там, за шляхом він пояснив приятельці, що під Полтавою українці бились по боці Карла XII, що під Полтавою забито і поховано стару Україну. То була остання надія України) з цієї ж причини, запевняв хлопчик, саме в Полтаві, на цих кістках воскресла Україна. Власне, наше нове слово, наше письменство» [6, с. 26]. На думку І. Качуровського, «герой Віктор – як і переважна більшість українців з досвідом двох останніх десятиріч, – не намірювався воювати ні по боці Росії, ні по боці Німеччини» [11, с. 165].

Віктор – національно маркована особистість, що відчуває національну приналежність і дух свого часу. У розмові з Лялею він висловлює думку, що його особисте щастя – частка майбутнього України, іншого щастя він не хоче. Більше того, Віктор Лисенко тонко відчуває трагедію української нації, коли найкращі її представники знищені тоталітарним режимом чи заслані в Сибір («Мова зайшла і про Україну: доля митців її удома і в наймах, занепад її самобутньої культури, навіть культури взагалі… гори трупів і гурти найталановитіших українців… у тундрі, над Крижаним океаном») [9, с. 115].

Національна закоріненість Віктора впливає й на Лялю – корінну росіянку. Під впливом кохання до Віктора Ляля «сама почала жити Україною». Подібну трансформацію національної ідентичності спостерігаємо в трагікомедії «Мина Мазайло» Миколи Куліша в образах Мокія та Улі. Наступні історіософські роздуми Віктора стають більш сміливими. Під час розмови з тіткою Олею Віктор вперше в житті подумав про мур між Україною і Росією, «про такий, як китайський, щоб люди їздили на Захід, щоб позбутися Соловків і Сибіру» [9, с.23]. Знакові для Віктора і подарунки тітки Ольги – старе видання «Кобзаря».

Віктор ще в юному віці розуміє тотальну русифікацію України. Так, оглядаючи книжкові новинки, він розпачливо вигукує, що немає жодної української, навіть «Листи Василя Горленка до Панаса Мирного» – російські. Віктор вже не дивується, що його подруга Ляля, дочка української вчительки і росіянина, навчається в російській школі. Самобутністю світогляду Віктора є його захоплення історичним минулим. Наприклад, усвідомлення, що день був щасливим, приходить лише після того, як придбав у горбатого букініста «Літопис Самовидця». Захоплення Україною, без сумніву, одна із передумов духовної близькості з Лялею. Вперше відвідавши її дім, головний герой подивований багатством бібліотеки: «Що здивувало, – багато України! В очі кинувся зруб могутніх томів Костомарова… Українське минуле в палітурках» [9, с. 14].

Основними опозиціями теми України в історіософській концепції Віктора виступають «Україна – Росія», «Україна – світ». Одна з мрій Віктора – створити «Українську бібліотеку світової літератури». В антитезі «Україна – Росія» часто з'являється трагічна тема голоду. Олекса Ізарський не акцентує на ній, однак час від часу ця тема зринає в діалогах Віктора з Лялею («– Скажіть мені, Лялю, Україна і для вас – вишивана сорочка та жалібна пісня?! Вам прикро… – Вікторе… є дві Росії: та, що нищить, і та, що пише, що прагне… – Думка не оригінальна. – Я не знаю Росії. Боюся, що й України теж, Вікторе… Після школи поїду до Москви, вивчатиму історію. – Ви не знаєте Росії?! А революція?! А теперішня розправа Голодом?! Це не Росія?!») [9, с. 16].

Уже з шкільних років у Віктора формується європейське бачення України, інтеграція, світовий культурний простір. Переглядаючи книги в бібліотеці, герой роздумує – «Звик любити і Тагора і Ролляна, і Шопена, і Чайковського. Проте він перед своїм столом радо бачив Гете і Шевченка, Бетховена й Лисенка… його експозиція цілеспрямована, значна. У ній – світова культура, й Україна. Україна з Європою. Батьківщина й світовий геній!» [9, с. 16].

Національна свідомість Віктора проявляється не лише в закоріненості головного героя в історичному минулому, а й у проекції майбутнього України. Він навіть пробує сформулювати національне гасло, клич: «Залізом і кров'ю! – ось гасло для України. Ось майбутній шлях України!» [9, с. 57]. Порівнюючи свою і Любину (подруга шкільних років) візію України, Віктор аналізує, що для Люби – це гарна земля, величне небо, Ворскла і ставки під Полтавою, дитинство, а для Віктора – це мрія, «Україна – велика держава, рівна наймогутнішим у світі, найщасливіша країна під сонцем» [9, с. 72].

2. Віктор – письменник. У повісті «Віктор і Ляля» читач дізнається про перший літературний досвід Віктора – твір «Ведмежата». Герой приховує свій письменницький талант, про нього знають тільки найближчі – Ляля і шкільний вчитель. Віктор переживає амбівалентні почуття від творчості – насолоду і муку: «Віктора вабили високі й глибокі одноразово години писання: яка гіркота яке очарування! Сваволя і впертість слів, мови. Мудра згідливість, примирливість задуму й несподівана винахідливість форми! Усе для здійснення твору. В усьому нова надія» [9, с. 37]. Іпостась Віктора-літератора, на наш погляд,

наскрізь автобіографічна. Так, героя, як і його автора, цікавить читацька думка. Наприклад, в повісті «Віктор і Ляля» подано рецензію учителя Павла Йосиповича Райгородського на роман «Ведмежата»: «Річ, знаєте, вишукана… Навіть майстерна. Для своїх «Ведмежат» ви наче розтопили нашу мову, а потім вибагливо скристалізували… Лірика, звичайно, проте в ній приховано первні оригінальної епіки. Такої нової у нас! Справжній хист. А вік ваш, Господи, що й казати, багато зробите» [9, с. 119]. Крім того, вчитель проаналізував кілька сцен з доведеного на половину роману, наголосивши на ліризмі і вдалих пейзажах. Прикметно, що саме єдність епіки й ліризму більшість критиків відзначатимуть як домінанту художнього стилю самого Ізарського.

Із подругою Лялею Віктор ділиться майбутніми творчими планами. Після зустрічі з Віктором дівчина згадує: «Поетична натура. На двоє розчахнута душа. А вчорашня розмова – зав'язка повісти або роману про юність на знівеченій голодом, на перепадлюченій, на здичавілій від страху Україні… Відоме плем'я: школярі-випускники, мрійники і реалісти. Тільки хто з нас реаліст, а хто мрійник?!» [9, с. 114].

Як творча натура, Віктор тяжіє до самообсервації і саморефлекції: «Віктор, непомітно й свідомо, спостерігав себе. Особливо переродження своїх мрій, спочатку схожих на хмарки, у цілком ясні думки. І як вони, спершу самотні, настирливо впліталися волею в мереживо собі подібних і творили гнізда й плями. Як відлітала й душа мрії: залишалося завдання. Задум» [9, с. 8].

Олекса Ізарський передає Вікторові свій біль від неможливості цілком реалізувати будь-який творчий задум. У щоденнику письменника часто зустрічаємо записи про таку особливість творчого процесу, як недосяжність і неможливість реалізації творчих планів, як перетворення творчості на спосіб життя і навпаки. Ці ж думки снують в голові Віктора: «Віктор думав і шукав, разом з тим, слів. Вибирав щасливі початки й кінцівки. Завжди і скрізь. Вночі й ранками у школі, влітку на узліссі або біля хижки в кукурудзі, за тичками хмелю… З'являлося перше речення і раптом усі теперішні пляни виявлялися помилковими. Не пасували до нього. Перше речення – мостовий причілок. За ним, власне, дичавина» [9, с. 8]; «Оповідання несподівано ускладнилося, жодного рядка не можу написати за пляном. Усе йде поза передбаченням. Рядки й абзаци снуються на пустирях задуму, а передбачні вузли, ефекти, пуанти – випадають! Дано тільки непрошене!» [9, с. 104]. Також Віктор успадковує ще одну особливість авторського психотипу – смак нищівної самокритики і привселюдне копирсання у власній душі.

Віктор як письменник-початківець сміливо вербалізує своє заповітне бажання – стати українським майстром, «писати так, щоб серед білого дня читачеві вздрівалася вся ночі краса, щоб серед ночі для читача розгорався справжній ранок, вставав день» [9, с. 90].

Автобіографічними маркерами письменницької грані образу Віктора є й той факт, що, перебуваючи в еміграції у Німеччині, він, як і сам письменник, пише твір «Ранок», а наступною книжкою буде «Ляля і Люба». Загалом, образ Віктора як митця еволюціонує: якщо в перших книгах він спостерігає, занотовує, приховує свою літературну творчість, то в останніх книгах, зокрема в романі «Столиця над Ізаром» головний герой – активний учасник літературних дискусій, член Українського парнасу в Баварії, що перетворює письменство у важку щоденну працю. У «Столиці над Ізаром» Віктор відкривається читачеві новою гранню: «Уникав нагромаджування цегли, руїн у пам'яті. Ввесь час він гарячково відпочивав за працею, за писемним столом: дбав про «щоденний аркуш», тобто сторінку-дві нового тексту» [5, с. 201]. З часом змінюється і Вікторове сприйняття бібліотеки. Якщо у перших книгах він «богоговіє» перед книгозбірнями, то у вже згаданому останньому романі Віктора, як і самого автора, турбує думка про марність його писань, які будуть поховані в бібліотеках. Герой ставить перед собою доволі незвичне запитання: «Адже що таке бібліотека, як не цвинтар? Тільки він боявся, що його «Ранок» буде похований не серед дорослих, колись зрілих і повнокровних творів, а серед творів-немовлят, творів-недоносків» [5, с. 201]. У своїй ранній творчості Віктор переймається змістом творів, а в еміграційний період, пройшовши всі етапи становлення творчої особистості, йому вже йдеться про стиль, форму, тобто, знову ж, як і сам Ізарський, його герой надає перевагу безфабульному сюжету («Але що ж вабило до праці над книжкою наступною, над «Лялею і Любою»? Здається, що це була спрага кристалізації власної особи і також характерів своїх героїв. – Ішлося про кристалізацію свого неповторного стилю. А крізь стиль у літературі проглядають і думку, душа автора, і його час, епоха, доба» [5, с. 201-202])

3. Віктор – образ-резонер авторської свідомості. Свідомість Олекси Ізарського була розщепленою на межі двох світів – між Батьківщиною й Німеччиною (згодом США). Його герой Віктор також роздумує над опозицією «моє» – «чуже», звіряється Лялі в слідуванні за генетичною пам'яттю нації («Віктор розповідав Лялі про свій непідробний «перекрій» речей і понять, про вроджене бачення світу», цілком самодостатнє, про вроджені симпатії та інтереси – такі органічні, такі нестримні, такі непоправні… Усе на світі для нього «моє» або «чуже») [9, с. 115]. Письменник наділяє свого героя глибокими роздумами про природу художньої творчості: «Так не говорилося давно. Про розмову, власне. Про потребу, щастя і хист людини, виявити себе, словом, розкрити своє нутро. Це ж коріння письменства, творчості. І, разом з тим, це оплата митця, заздалегідь, а яку насолоду митцеві дарує самообмеження, стриманість, мовчанка, що найбільше – натяк! Не насолода це – просто бути?! Чи не «просто бути» – праджерело мистецтв?! Чи не «просто бути» – його завдання й мета єдина?!» [9, с. 114-115].

4. Віктор – щоденникар. Це також автобіографічна риса головного героя, який розпочав ведення щоденника ще в шкільні роки (1936 р.). Як і сам Ізарський, його герой роздумує над теорією щоденникового жанру, а самі записи, як і записи його автора сімейного роману, часто нагадують поезію в прозі, пейзажні замальовки, враження від прочитаних книг. Наведемо, як приклад, фрагменти щоденникових записів Віктора: «Цвіт сили, цвіт життя – у книги! Щоб не пересохли на махорку високі досвіди людства» [9, с. 104]; «Писання, як гриби, як дощ, – природа. З малої хмари – малий і дощ». Як і сам Ізарський, його герой на сторінках щоденника роздумує над засадничими теоретичними питаннями літератури («Прози у нас немає, є – лірика. Епічна проза, романи лісом ростуть за ліричними горбами й шпилями»[9, с. 51]), або ж роздумує над філософськими засадами щоденника як жанру

(«Записи мої епізодичні. І тому ціни не мають. Разом з тим, втрачені для щоденника дні, здаються шкодою, збитком. Отже, мають вартість і рядки мого зшитка?! Бо інакше назавжди, назавжди ринуть дні мої» [9, с. 52]).

5. Віктор – генераційна модель українського письменника-емігранта. На нашу думку, це концептуальна ознака образу Віктора Лисенка. Припускаємо, що розкриття саме цієї грані особистості героя й було основним поштовхом до обрання такої романної форми, як сімейний роман-хроніка. Олекса Ізарський, переживши ідентичний досвід емігрантства і, зокрема, письменницької ходи в руслі мультикультурного емігрантства, хотів показати, як сімейне виховання, генетичний і комунікативний зв'язок зі своїм родом вплинули на подальше становлення Віктора Лисенка як письменника і обрання «українськості» в усіх її проявах засадничою основою своєї творчості.

Генераційна модель українського емігрантського покоління в образі Віктора найповніше зреалізована автором в останньому романі «Столиця над Ізаром». Ще завершуючи роботу над «Полтавою», письменника не полишала думка продовжити «німецьку лінію» життєпису свого героя. Ґрунт для останньої книги було підготовлено, на думку П. Ротача, в попередньому романі «Літо над озером». Після смерті голови родини –батька Лисенків – мати з двома синами (Віктором та Льокою) перебираються до баварської столиці. Головне завдання Віктора – облаштувати побут сім'ї, адже він перебирає на себе обов'язки голови сімейства. Але побут не стає для Віктора пріоритетом, бо мрія про літературу як основну сферу його реалізації розгоряється ще з більшою силою. Літературна творчість стає для молодого й амбітного письменника альтернативним шляхом повернення на Батьківщину, адже він чітко усвідомлював, що фізичний шлях повернення неможливий.

Віктор Лисенко повністю занурюється в інтелектуально-культурне середовище Мюнхена, що відзначається творчою взаємодією українських, німецьких на російських культурних діячів. Головний герой розширює коло свого спілкування – це Майднер, Йозеф Рот, Мадлена Альтдорф, а також вихідці з України, кожен з яких мав прототипа в реальному еміграційному оточенні самого Олекси Ізарського: Юрій Корсунь (прототип – Ю. Косач), Леонід Столиця (Л. Білецький), Юрій Шелестюк (Юрій Шевельов), Василь Ореля (В. Барка).

Характер письменника Віктора Лисенка викристалізовується в дискусіях зі старим російським емігрантом Платоном Гессеном (прототип – Ф. Степун). Їхні творчі взаємини розвиваються від захоплення Віктора талантом Гессена до повного неприйняття його шовіністичних поглядів. Мюнхенське творче середовище – поважне, головний герой чи не наймолодший, тому спостерігає, набуває досвіду, щоб надалі завоювати мюнхенський літературний Парнас. Віктор Лисенко в Мюнхені стає своєрідним «локомотивом» культурного життя творчої української інтелігенції: налагоджує випуск журналів і книг рідною мовою (при цьому питання мови в нього на першому плані), влаштовує літературні вечори, дискусії. У фокусі його уваги головне питання – перспективи української літератури в еміграції і чи знайдеться читач для цієї літератури.

Вибір Віктором Лисенком української мови як єдино можливої для вираження його творчої індивідуальності стало причиною світоглядного непорозуміння із колишнім кумиром Гессеном, який не розумів необхідності продовжувати українське спрямування творчості молодого автора, разом з тим, закликав його вийти «з тіні України» і піти шляхом Гоголя й Ахматової. Віктор категорично відкидає пропозицію Гессена, бо єдиний для нього шлях зближення України з Європою – писати й перекладати українською. Ще з 1945 року Лисенко виношує ідею написати десятитомник романів трьома найдорожчими для нього мовами – українською, німецькою і французькою. Питання творчості в цілому як покликання Віктора, як способу його життя в еміграції «охолодило» теплі стосунки із матір'ю, яка називала його творчі спроби експериментами з пером і «дитячими претензіями на літературу».

У Мюнхені до Віктора Лисенка приходить усвідомлення літератури як потоку автобіографізму. Навіть свою приятельку, німецьку письменницю Марлену Альтдорф, він закликає покласти в основу писання власні переживання і досвід, бо «що таке література, як не автобіографія людства». Цей незвичний для мюнхенської інтелектуальної спільноти «незвичний чужинець» пробує виробити власний стиль на основі «стилістичного блиску і психологічної проникливості». Варто зазначити, що цими рисами вирізнялася в українській еміграційній літературі і проза Олекси Ізарського.

Реакція української критики в еміграції на творчість головного героя Віктора неоднозначна, але це лише надихає його ще активніше продовжувати стильові пошуки й експерименти. Стилю він надає особливого значення, бо, на його думку, «крізь стиль в літературі проглядають і думки, і душа автора, і його час, і епоха» [5, с. 302]. Наприкінці роману героєві вдається недвозначно вербалізувати свою місію в еміграції: «літературна праця й утвердження України в світі».

Більшість найближчих друзів Віктора наприкінці 50-х років покидають Німеччину, переїжджаючи до Канади й Америки, але Віктор приймає рішення залишитись в Мюнхені, бо тут він зміцнів духом, тут закінчилася його молодість, зрештою, тут йому вдається завершити свій роман «Університет Тараса Шевченка» і відстояти всі свої переконання – і перед російським шовіністом Гессеном, і перед німцями, які вважали Україну провінцією Московської імперії.

Висновки. Дослідження художньої концепції головного героя Віктора як центрального образу роману-хроніки Олекси Ізарського демонструє різні амплуа творчої особистості: яскравого представника української нації, зокрема генерації еміграційної, інтелігента, письменника, перекладача, філософа і мрійника, резонера авторської свідомості. Унікальність цього образу – в його генеології, адже для тогочасної літератури тип інтелігента певною мірою був новаторським. Головною особливістю образу Віктора Лисенка є його автобіографічність, тому дослідження його іпостасей – це ключ до розуміння авторської картини світу самого письменника Олекси Ізарського. Літературна творчість Віктора в еміграції – це спосіб зближення з Україною, спроба заявити про свою національну унікальність, самобутність, зрештою, не втратити генетичний і духовний зв'язок з інтелектуально-митецьким простором своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геннекен Э. Опыт построения научной критики (Эстопсихология). СПб., 1882. 128 с.
2. Гинзбург Л. О литературном герое. Л.: Сов. писатель. Ленинг. об-ние, 1979. 222 с.
3. Горбач А.-Г. Зустріч українця з Німеччиною. Сучасність, 1967. Ч. 11 (83). С. 119-122.
4. Ізарський О. Київ: Роман. Мюнхен: Сучасність, 1971. 452 с.
5. Ізарський О. Столиця над Ізаром. Полтава: АСМІ, 2002, 336 с.
6. Ізарський О. Полтава. Роман. Мюнхен: Сучасність. 1977. 432 с.
7. Ізарський О. Ранок: Повість. Мюнхен: Сучасність, 1963. 135 с.
8. Ізарський Олекса. «Висмики» з щоденників. 1940-1980-і роки. Полтава: «Динамік», 2006. 392 с.
9. Ізарський Олекса. Віктор і Ляля: повість. Полтава: Дивосвіт, 2010. Вид.2-е. 136 с.
10. Ізарський Олекса. Ранок: повість. Полтава: Дивосвіт, 2012. Вид. 2-е. 140 с.
11. Качуровський І. Проза Олекси Ізарського. Сучасність. 1996. № 3-4. С.163-170.
12. Кудашова Н. Косвенная портретизация литературного персонажа в аспекте текстовой антропоцентричности. Филологические науки. 2006. № 5. С. 52-59.
13. Лущій С.І. Родинна хроніка Олекси Ізарського. Слово і час. 2017. № 11. С. 89-95.
14. Мацько В. Концепція людини і світу в українській прозі XX ст.: дис.. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук К., 2010. 411 с.
15. Нитченко Д. Листи письменників. Зб.5. Мельборн, Ніжин, 2001.
16. Храпченко М.Б. Горизонты художественного образа. Контекст-80: Лит.-крит. исследования. М.: Наука, 1981. С 10-104.
17. Цепа О.В. Проблема автора в літературознавстві (методологічний аспект). Молодий вчений. 2016. № 9 (36), С. 238-242.

REFERENCES

1. Genneken E. Experience of scientific criticism' building (The psychology of Art appreciation). SPb: 1882. 128 p.
2. Ginsburg L. About literary hero. L.: Sov. Pisatel. Lening. union, 1979. 222p.
3. Horbach A.-H. Meeting of Ukrainian with Germany. Suchasnist', 1967. P. 11 (83). P. 119-122.
4. Izars'kyi O. Kyiv novel. Munich: Suchasnist', 1971. 452 p.
5. Izars'kyi O. The capital above Izar. Poltava: ASMI, 2002, 336 p.
6. Izars'kyi O. Poltava novel. Munich: Suchasnist'. 1977. 432 p.
7. Izars'kyi O. Ranok: short story. Munich: Suchasnist', 1963. 135 p.
8. Izars'kyi O. Selected diary for 1940–1980 years. Poltava: Dynamik, 2006. 392 p.
9. Izars'kyi O. Victor and Lialia: short story. Poltava: Dyvotsvit, 2010. Second edition. 136 p.
10. Izars'kyi O. Ranok: short story. Poltava: Dyvotsvit, 2012. Second edition. 140 p.
11. Kachurovs'kyi I. Prose of Oleksa Izars'kyi. Suchasnist'. 1996. № 3-4. P.163-170.
12. Kudashova N. Indirect portraitization of literary character in the aspect of textual anthropocentrism. Philological sciences. 2006. № 5. P. 52-59.
13. Lushchii S. Family chronical of Oleksa Izars'kyi // Slovo i chas. 2017. № 11. P. 89-95.
14. Mats'ko V. Concept of a human being in the world in Ukrainian prose of the 20th century: doctoral dissertation in philological sciences. K., 2010. 411 p.
15. Nytchenko D. Letters of writers. 5th Collection. Melbourne, Nizhyn, 2001. P. 12-107.
16. Khrapchenko M. Horizons of artistic image. Context-80: Liter. crit. investigations. M.: Science, 1981. P. 10-104.
17. Tsepa O. Author's problems in Literary Studies (methodological aspect). Molodyi vchenyi. 2016. № 9 (36), P. 238-242.

Artistic concept of the main character in the family novel-chronical written by Ukrainian emigrant writer Oleksa Izars'kyi

O. I. Rudnianyn

Abstract. The article deals with the conceptual peculiarities of the main character's Victor Lysenko's image in the family novel-chronicle written by Ukrainian emigrant writer Oleksa Izars'kyi. The paper outlines the principle typological features of the image in the context of that time literary tradition, studies the uniqueness of the worldview and the main stages of hero's evolution. The author of the article reveals the problem of the protagonist's relations with the society in the national and emigrational contexts, researches his psychoportrait and the signs of autobiography.

Keywords: *concept of the main character, family novel-chronicle, Ukrainian emigration literature, image evolution, author's awareness.*

Структурно-семантичні особливості субстантивних фразеологічних одиниць корейської мови

О. В. Семеряко

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: olgasemeriako@gmail.com

Paper received 05.02.21; Accepted for publication 15.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-22

Анотація. Стаття присвячена дослідженню структурно-семантичних особливостей субстантивних фразеологічних одиниць корейської мови. У статті здійснюється структурно-семантичний аналіз субстантивних фразеологічних одиниць корейської мови та розглядається вплив форми іменної фразеологічної одиниці на її семантику. Надано класифікацію субстантивних ФО корейської мови за типами їх творення, розглянуто структуру субстантивних фразеологізмів. Порівнявши різні структурні типи ФО та їх семантику, ми дійшли висновку, що на семантику ФО в корейській мові значно впливає власне структура фразеологізма.

Ключові слова: *фразеологізм, структурний аналіз, семантичний аналіз, субстантивна фразеологічна одиниця, структура фразеологізма.*

Культура народу найяскравіше проявляється у фразеології і афористиці, замкнутих стійких фразах, які безпосередньо і прямо відображають позамовну дійсність.

Дослідження фразеологічних одиниць у Республіці Корея почались з кінця 60-х років XX століття, їх можна розділити на теоретичні та прикладні. У роботах теоретичного напрямку фразеологічні одиниці розглядаються з точки зору структурних і семантичних характеристик, а дослідження прикладного плану присвячені зіставному аналізу фразеологізмів у різних мовах, а також методиці їх викладання для іноземних слухачів [1, 56]. Питання фразеології корейської мови ставлять та вирішують у своїх роботах Кім Джонтек, Джан Доксун, І Гімун, Кім Мунчхан, Кім Мінсу, Кім Гюсон та ін.

Метою статті є структурно-семантичний аналіз субстантивних фразеологічних одиниць корейської мови, а також виявлення впливу форми іменної фразеологічної одиниці на її семантику.

У якості матеріалу дослідження ми використали фразеологічні одиниці, відображені в підручниках, навчальних посібниках, а також у спеціальних словниках корейської мови.

У статті використовується метод суцільної вибірки матеріалу і описово-аналітичний метод.

У результаті проведеного аналізу обраних ФО корейської мови ми дійшли висновку, що за своїм лексичним значенням, граматичним складом, морфологічною та синтаксичною структурою, а також узагальнено-цілісною семантикою їх можна поділити на дві основні групи: субстантивні, тобто такі, що закінчуються на іменник, і предикативні, тобто ті, що закінчуються на дієслово (рідше прикметник).

У свою чергу субстантивні ФО діляться на такі типи:

1) іменник 1 в атрибутивній формі + іменник 2, наприклад, 그림의 떡 – досл. «намальований корейський рисовий пляцок», тобто «щось неможливе, недосяжне», 새발의 피 – досл. «кров з пташиної лапки», тобто «як кіт наплакав», 약방의 감초 – досл. «корінь солодки», тобто «незамінна річ», наприклад, 선거에서 부정부패 해결 공약은 약방의 감초처럼 빠지지 않는다. – «Обіцянки викорінити корупцію – невід'ємна частина будь-яких виборів», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до іменника;

2) іменник 1 (без формально виражених часток) + іменник 2, наприклад, 우물안 개구리 – досл. «жаба в колодязі», тобто «обмежена людина», 거북이 걸음 – досл. «черепашачий крок», тобто «дуже повільно», 내 코가 석자 – досл. «У мене самого нежить довжиною в три ча (близько 30 см)», тобто «мені не до тебе», 찬밥 신세 – досл. «життя як холодний рис», тобто «забутий усіма», 병아리 눈물 – досл. «сльози курчати», тобто «як кіт наплакав», наприклад, 아침을 병아리 눈물만큼만 먹었더니 벌써 배가 고프네. – «Зранку майже нічого не їв, тому вже знову глодний»;

3) дієприкметниковий зворот + іменник, наприклад, 꿀 먹은 벙어리 – досл. «глухий, який об'ївся меду», тобто «мов води в рот набрав», наприклад, 말을 하려더니 왜 갑자기 꿀 먹은 벙어리가 되었니?. – «Ти ж збирався щось сказати, чому раптом як води в рот набрав?»;

4) іменник, що закінчується на суфікс – 기. Серед іменних фразеологізмів у корейській мові зустрічаються такі, які становлять іменники, мотивовані дієсловами. У цьому випадку ми маємо справу з дієслівними іменниками, які утворюються двома способами: або за допомогою додавання до основи слова суфікса - 기, або за допомогою суфікса - ㅁ. Іменники з суфіксом - ㅁ позначають узагальнене поняття, характерна ознака якого названа мотивуючим дієсловом. Зазвичай ці іменники позначають дію або її результат.

Щодо іменників з суфіксом -기, вони також позначають дію, однак слід зазначити, що функція найменування дії похідними словами цього типу призвела до розвитку в сучасній корейській мові тенденції до їх вживання в якості термінів зі значенням дії. Деякі іменники з суфіксом -기 є назвами речей, предметів.

Словотворчу структуру мотивуючих слів складають: 1) прості дієслова, наприклад, 먹기; 2) суфіксальні дієслова, наприклад, 붙이기; 3) префіксальні дієслова, наприклад, 덧붙이기; 4) складні дієслова, наприклад, 숨쉬기: 수박 겉 핥기 – досл. «лизати

 ©O. Semeriako 2021

кірку кавуна», тобто «мати вельми поверхневе знання/уявлення про щось», наприклад, 그는 수박 겉핥기로만 그 주제를 연구했다– «Він поверхнево дослідив цю тему»; 벼락치기 – досл. «удар блискавки», тобто «раптово, несподівано», 식은 죽 먹기 – досл. «їсти холодну рисову кашу», тобто «раз плюнути», 누워서 침 뱉기 – досл. «плюватись лежачи», аналогічно українському прислів'ю «не плюй в криницю, бо згодиться води напитись», 누운 소 타기 – досл. «їхати на лежачій корові», тобто «за виграшки», наприклад, 오랫동안 요리사로 일했던 지수에게 한 끼 식사 준비는 식운 죽 먹기와 같다. – «Джісу довго працював кухарем, тому приготувати обід для нього – за виграшки»;

5) іменник 1 + іменник 2 в предикативному відмінку: 제 눈 에 안경 이다 – досл. «на моїх очах окуляри», тобто «пелена на очах», 깨소금 맛이다 – досл. «смак кунжутного насіння», тобто «дуже приємний», наприклад, 그 녀석, 잘난 척하다 시험에 떨어진 걸 보니 깨소금 맛이다 – «Він поводився зарозуміло, тому було приємно побачити, що він провалив іспит»;

Серед субстантивних фразеологізмів корейської мови зустрічаються такі, що мають структуру речення. Ідентифікація таких ФО як речень зумовлена тим фактом, що кінцевий іменник оформлений предикативним відмінком (у разі простого речення) і має сполучні закінчення (у разі складного речення).

1. Просте речення:

1) 안개 속이다 – досл. «всередині туману», тобто «не знати», наприклад, 그 사건이 어떻게 해결 될 는지 아직은 안개 속이다. – «Як закінчилась ця ситуація, я до сих пір не знаю», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до прислівника;

3) 그 아버지에 그 아들이다 – досл. «який батько, такий і син», тобто «яблуко від яблуні недалеко падає», наприклад, 부자가 아침마다 늦잠 자는 것까지 똑같으니 천생 그 아버지에 그 아들이라니까. – «Якщо багатий буде спати вранці допізна, то і його діти будуть такими ж», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до іменника;

4) 알파이며 오메가이다 – досл. «Альфа і омега», тобто «від початку до кінця», наприклад, 이 참고서야말로 대입 국어의 알파이며 오메가이다. – «Цей довідник насправді містить в собі все», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до прислівника;

5) 이판 사판이다 – досл. «пробувати», наприклад, 저축 계획안이 제게 유리한 최선책이어서 저는 이판 사판으로 하기로 결심했어요. – «У плані економії найкраще для мене було рішення піти ва-банк», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до прислівника;

2. Складне речення

1) 같은 값이면 다홍치마 – досл. «якщо однакова ціна, то вже краще малинова спідниця», тобто «вибрати ліпший варіант», наприклад, 같은 값이면 다홍치마 라고 똑같은 귤이라도 이왕이면 예쁘게 생긴 것이 좋지 않을까? – «Якщо ціна однакова, чи не краще вибрати великі мандарини?», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до дієслова;

2) 달 보고 짖는 개 – досл. «собака, що виє на місяць», тобто «дурний», наприклад, 그 친구는 달 보고 짖는 개처럼 별일도 아닌데 자주 놀랐다. – «Він, мов дурень, не кожен день, але часто гуляє», ця ФО за своєю семантикою уподібнюється до іменника.

Висновки. Можна сказати, що на семантику ФО в корейській мові значно впливає власне структура фразеологізма. Це можна простежити, порівнявши різні структурні типи ФО та їх семантику. Так, фразеологізми, які мають структуру «іменник 1 + іменник 2» переважно уподібнюються до іменника. ФО, що мають структуру «іменник 1 + іменник 2, мотивований дієсловом», семантично уподібнюються рівнозначно як до іменника, так і до дієслова та прислівника. Те ж саме стосується і ФО, що мають структуру простого або складного речення, де семантика фразеологізма уподібнюється однаково і до іменника, і до дієслова.

ФО, що мають структуру «іменник 1 в атрибутивній формі + іменник 2», в більшості випадків семантично уподібнюються до іменника, рідше – дієслова. ФО, що мають структуру «іменник (без формально виражених часток) + іменник 2», в більшості випадків семантично уподібнюються до іменника, рідше – дієслова і прислівника. ФО, що мають структуру «дієприкметниковий зворот + іменник», у більшості випадків семантично уподібнюються до іменника, рідше – прислівника.

ФО, що мають структуру «іменник 1 + іменник 2, мотивований дієсловом», семантично уподібнюються до іменника, дієслова і прислівника. У формуванні таких фразеологізмів найчастіше беруть участь два суфікси: -기 та -ㅁ.

ФО, що мають структуру речення, можуть бути простими або складними. У свою чергу, ФО-прості речення семантично уподібнюються до іменника або прислівника; складні речення – до іменника або дієслова.

Лексичне значення кожного слова є самостійним, воно безпосередньо або опосередковано називає предмет, явище, якість, ознаку, дію і т.д. Значення фразеологізма, що складається з двох і більше слів, – єдине цілісне, узагальнене, завжди експресивне, воно семантично неподільне, оскільки є повністю невмотивованим значенням складових слів, які в його складі називаються вже не словами, а компонентами, що сильніше підкреслює їх повну або часткову лексичну спустошеність, десемантизацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пак Сон Гу. Национальная специфика фразеологизмов русского и корейского языка // Язык, сознание, коммуникация. М.: Диалог-МГУ, 1999. Вып. 7. 136 с. ISBN 5-89209-383-2
2. 박영준, 최경봉. 관용어 사전. 서울. 2007. 441 쪽.
3. 박영순. 관용어에 대하여. 신암 이을환 교수 회갑기념 논문집. 1985. 105 – 121 쪽.
4. 강위규. 우리말 관용표현 연구. 부산대 박사논문. 1998.

134쪽.
5. 김영기. 한국어 통사론 및 의미론 연구. 서울 : 박이정, 2004. 283 쪽.
6. 심데기. 국어 어휘론. 집문당. 2000. 476 쪽.
7. 정종진. 한국의 속담 대사전, 태학사. 2007. 2107 쪽.

REFERENCES

1. Park SonGu. National specificity of phraseological units of the Russian and Korean languages // Language, consciousness, communication. Moscow: Dialog-MGU, 1999. Is. 7. 136 p. ISBN 5-89209-383-2
2. Park YeongJun, Choe GyeongBong.Ididom dictionary. Seoul: Taehaksa, 2007. 441p.
3. Park YoungSoon. About idioms. Seoul: Sinam Ieulhwan Gyosu Hoegapginyeom Nonmunjip, 1985. P. 105 – 121.
4. Kang WiGyu. A study on Korean idiomatic expressions. Busan: Busandae Baksanonmun, 1998. 134 p.
5. Kim YoungKi. Study on Korean Syntax and Semantics. Seoul: Parkijeong, 2004. 283 p.
6. Shim TaeKi. Korean vocabulary theory. Paju: Zipmundang, 2000. 476p.
7. Jeong JongJin. Big dictionary of Korean proverbs. Seoul: Taehaksa, 2007. 2107 p.

Structural and semantic features of substantive phraseological units of the Korean language

O. Semeriako

Abstract. The article analyzes the structural and semantic features of substantive phraseological units of the Korean language. The article carries out the structural-semantic analysis of substantive phraseological units of the Korean language and ponders on the influence of the form of a substantive phraseological unit on its semantics. The author offers a classification of substantive FUs of the Korean language, according to the types of their formation, and at the same time considers the structure of substantive phraseology. Comparing different structural types of FUs and their semantics, the author came to the conclusion that the semantics of FUs in the Korean language is significantly influenced by the actual structure of phraseology.

Keywords: *phraseology, structural analysis, semantic analysis, substantive phraseological unit, phraseological structure.*

Evolution de l'approche communicative dans l'enseignement du FLE

O. Soboleva

Chargée de cours au Département de Philologie romane, Institut de philologie, Université nationale Taras Chevtchenko de Kiev, Ukraine
Corresponding author. E-mail : alionkasoboleva@gmail.com

Paper received 14.02.21; Accepted for publication 24.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-23

Abstract. Depuis les années 1970 le changement de paradigme a fait passer l'enseignement d'une vision centrée autour de l'enseignant à une vision centrée sur l'apprenant. Expliciter les stratégies d'apprentissage aux apprenants, c'est tout d'abord les rendre autonome, leur apprendre à se débrouiller seuls pour qu'ils puissent continuer à progresser en dehors de l'établissement universitaire. Les stratégies d'apprentissage, ce sont toutes les actions qui influent sur le processus d'apprentissage, et qui peuvent être modifiées, mises en place par un individu pour l'améliorer. Elles sont donc extrêmement variées et regroupent des actions très différentes.

Mots-clé: approche communicative, approche actionnelle, langue source, langue cible, demarche imductive, demarche déductive, apprentissage mixte.

Dans les conditions de la mondialisation et en se référant aux objectifs du Cadre européen commun de référence pour les langues (CECR) l'apprentissage des langues étrangères reste primordial. Dans ce cadre le but que nous nous assignons sera de comparer et d'analyser les différences entre les méthodes (approches) utilisées actuellement par les enseignants de FLE et suivre l'évolution de l'approche communicative.

En 1975 le Conseil de l'Europe a élaboré le Niveau Seuil (« Threshold Level ») initialement destiné à l'anglais mais qui a servi par la suite de modèle pour toutes les autres langues européennes. Ce niveau a défini le public visé et ses objectifs de l'apprentissage des langues étrangères. Ainsi, ce public comprenait quelques catégories différentes d'âge et sociales de population, telles que les voyageurs (touristes), les travailleurs migrants et leurs familles dans le pays de la langue cible ainsi que des spécialistes ou professionnels travaillant dans leur pays d'origine et les élèves ou les étudiants apprenants une langue étrangère. L'objectif principal d'apprentissage de ce public ne consistait plus en maîtrise parfaite de la langue étrangère (dans tous ces niveaux), mais en capacité de communiquer, d'intéragir d'une manière efficace et de devenir opérationnel dans le meilleur délai possible.

L'approche communicative réflétant ces objectifs et besoins langagiers a vu le jour dans la 2^{e} moitié du XX^{e} siècle et est considérée actuellement comme une des essentielles méthodologies de la didactique des langues. Cette approche a été propagée en France à partir des années 1970 et a suivi la méthodologie audio-orale et audio-visuelle.

L'analyse des composantes de la méthode traditionnelle et de l'approche communicative permet de mettre en évidence les différences suivantes :

1. Dans l'approche communicative l'accent n'est plus mis sur la mémorisation des structures grammaticales, mais, comme il ressort de son nom, sur le sens de la communication.

2. A l'opposé de la méthode traditionnelle l'approche communicative n'envisage l'utilisation de la langue source que si c'est indispensable. Il faut noter en même temps que le recours à la la langue source ou à l'anglais pourrait faciliter et accélérer l'apprentissage. La comparaison et la recherche des similitudes et des différences dans les langues font des apprenants réfléchir et finalement « sentir » la langue cible. Il est de même évident que l'utilisation de la méthode traditionnelle et de ses techniques qui prévoient la traduction des textes et des enregistrements reste privilégiée et efficace dans la formation des traducteurs et des interpètes.

3. La place et le rôle de l'élève et du professeur changent. En classe de langue l'élève se transforme en apprenant et sa place dorénavant y est primordiale tandis que l'enseignant y joue le rôle secondaire. La préférence est donnée au travail à deux, en groupe et aux jeux de rôles.

4. Dans l'approche communicative l'enseignement de la grammaire doit suivre en général la démarche inductive qui prévoit quelques étapes :

a) document écrit ou oral contenant un nouveau point de grammaire à acquérir, qui donne lieu au travail collectif d'observation et de réflexion ;

b) élaboration et formulation de la règle par les apprenants ;

c) exercices d'application de cette règle ;

d) production orale ou écrite visant à pratiquer le point de gammaire récemment acquis.

Il faut ajouter qu'en réalité il n'est pas toujours posssible d'appliquer ce système en classe de FLE. Les adeptes de la démarche « déductive » se référant plutôt à la méthode traditionnelle préfèrent commencer par la présentation et l'explication de la règle suivie d'exercices de son application et de production orale ou écrite. La règle de grammaire représente, donc, un élément essentiel des deux démarches tandis que leur efficacité reste toujours un point à discuter.

4. Le statut de l'erreur a aussi été modifié de sorte que les erreurs de grammaire, vocabulaire ou de prononciation ne sont plus jugées d'une manière très sévère. Ainsi, la grille d'évaluation de la production écrite rédigée par CIEP pour le Niveau Seuil B1 du DELF définit la compétence lexicale/orthographe lexicale de la façon suivante *: « montre une bonne maîtrise du vocabulaire élémentaire mais des erreurs sérieuses se produisent encore quand il s'agit d'exprimer une pensée plus complexe* ». Les critères présentés ci-après se rapportent à la maîtrise du système phonologique dans la production orale : « *peut s'exprimer sans malgré quelques problèmes de formulations et des pauses occasionnelles. La prononciation est claire et intelligible malgré des erreurs ponctuelles ».*

 ©O. Soboleva 2021

Comme toute méthodologie l'approche communicative a évolué au fil du temps, s'est adaptée aux nouveaux besoins langagiers des étudiants et avec l'apparition en 2001 du CECR, elle a été « complétée » par la perspective ou l'approche actionnelle.

Le public cible a également évolué. L'analyse des données effectuée en Ukraine nous permet de compléter la liste ci-dessus par les différentes catégories socioprofessionnelles de population.

En premier lieu il s'agit des étudiants des universités et des écoles de langues qui apprennent le français pour continuer leurs études (en particulier les études de Master) dans les établissements universitaires en France. Des enseignants des universités nationales étant obligés à maîtriser une langue étrangère au niveau B2 afin de faire carrière scientifique et professionnelle y adhèrent aussi. Puis, les épouses (ou les époux) des ressortissants français ou belges dans le cadre du regroupement familial font également une partie de ce public visé. Et finalement Il faut y ajouter les candidats potentiels à l'émigration au Québec.

Nous tenons à noter que dans ce groupe de personnes étant soumis à un examen (DELF, DALF ou TEFaQ) du niveau A1 au niveau C1-C2, les étudiants restent les plus motivés par rapport aux autres, qui sont en général plus intéressés à être admis à l'examen et à recevoir un diplôme correspondant qu'apprendre la langue.

Le CECR est un document magistral, dont le but est harmoniser l'enseignement et l'apprentissage des langues vivantes dans les différents pays européens. Selon CECR l'objectif final de l'enseignement de chaque langue est de préparer l'étudiant à être un utilisateur actif de cette langue en lui facilitant l'intégration dans les communautés parlant cette langue. Cet outil indispensable explicite des niveaux de compétences communs de A1 à C2 à toutes les langues européennes. Le CECR oriente l'enseignement/ l'apprentissage dans une perspective de type actionnel. Le locuteur y est considéré comme un acteur qui doit agir dans les différents secteurs de la vie sociale (personnel, éducationnel, professionnel, public). Chacun de ces secteurs conditionne des contextes qui détermineront à leur tour des situations différentes. Ces situations feront créer des tâches langagières ou non langagières. Ces tâches sont également proposées par le CECR.

Adressons-nous à la Méthode Alter Ego 1+ (éditeur Hachette) dans le Contexte Rendez-vous nous découvrons deux situations : Proposer une sortie et Inviter. Chacune implique l'exécutions des tâches, telles que la Production orale qui consiste en jeu de rôles avec un ami pour choisir une sortie ou une activité et la Production écrite – la rédaction d'un mail pour inviter un(e) ami(e), une personne de votre famille, un(e) voisin(e) à un dîner, apéritif ou une soirée. Ces deux productions suivront l'acquisition du vocabulaire correspondant et des points de grammaire (les verbes pouvoir et vouloir au présent et l'Impératif). La Méthode suivante Alter Ego 2+ présente le Contexte Loisir (Cinéma) comprenant deux situations : Présenter un réalisateur / un film et Exprimer des appréciations sur un film. Dans ce cadre des tâches suivantes sont confiées aux apprenants : Echanger oralement au sujet des films (genres préférés, films récompensés dans les festivals internationaux de cinéma etc.); proposer à un site spécialisé la sélection de films incontournables pour la dernière décennie ; écrire un mail à un(e) ami(e) pour lui recommander ou déconseiller un film. Ces productions accompagneront l'acquisition du vocabulaire thématique.

Ainsi, l'approche actionnelle présume que la communication c'est l'action, la vie. La pédagogie n'a plus recours à la simulation et aux situations imaginaires mais à l'emploi de la langue cible aux situations réelles de la vie quotidienne. L'apprenant est placé en situation en recevant les instruments nécessaires pour échanger de manière autonome tant dans la classe que dans le milieu parlant cette langue où il pourrait être immergé.

Un grand accent est mis sur l'intéraction. Des supports créés autrefois d'une manière artficielle sont remlacés par les documents authentiques de toute sorte. Ainsi, les manuels récents de FLE des éditeurs Hachette, Clé International, Didier présentent un très grand choix d'extraits des oeuvres littéraires, articles de journaux et de magazines, BD, d'enregistrements des émissions de radio et de télévision, clips vidéos, courts métrages, blogs etc.).

Il faut noter également que les technologies de l'information et de la communication pour l'enseignement (TICE) s'intègrent de plus en plus dans l'apprentissage des langues. Par conséquent, de nouvelles méthodes comme apprentissage mixte (blended learning) voient le jour. Les professeurs de FLE intègrent des TICE dans les pratiques pédagogiques depuis plusiers années. L'impact positif de ces nouvelles technologies sur l'eficacité d'apprentisage est incontestable. En plus, un nombre croissant de méthodes de FLE, telles que *Alter Ego , Latitudes, Echo, Edito* et d'autres ont désormais un site compagnon ce qui facilite et accélère la reproduction du matériel. Actuellement l'apprentissage mixte complète l'approche communicative et actionnelle. Cette méthode a aussi ses avantages et inconvénients. Ainsi, sa mise en œuvre implique les changements ultérieurs du format de relations entre l'enseignant et l'apprenant. Or, nombreuses écoles de langue en Europe y ont déjà recours.

BIBLIOGRAPHIE

1. Bailly N., Cohen M. 2009. L'Approche communicative, Tourdetoile, n°11 septembre http://flenet.rediris.es/tourdetoile/NBailly_MCohen.html
2. Berthet A., Daill E., Hugot C., Kizirian V. M., Waendenfries M. 2012. Alter Ego A1 + Methode de français. Paris : Hachette Livre, 224 p.
3. Berthet A., Daill E., Hugot C., Kizirian V. M., Waendenfries M. 2012. Alter Ego A2 + Methode de français. Paris : Hachette Livre, 224 p.
4. Boissière J., Fau S., Pedró F. 2013. Le numérique une chance pour l'école. Paris : Armand Colin, pp. 5–6.
5. CIEP Au service de l'éducation et du français dans le monde. Informations pour les professionnels DELF-DALF http://www.ciep.fr/delf-dalf/espaces-professionnels-delf-dalf
6. Conseil de l'Europe. Conseil de la Coopération culturelle, Comité de l'Education, Division des langues vivantes de Strasbourg. 2001. Cadre européen commun de référence pour les langues. Apprendre, enseigner, évaluer. Paris : Didier, 192 p.
7. Girardet J. 2011. Enseigner le FLE selon une approche actionnelle: quelques propositions méthodologiques. Actes du XII[e] Colloque pédagogique de l'Alliance Française de São Paulo.
8. Guichon, N., Soubrié T. 2013. Manuels de FLE et numérique : le mariage annoncé n'a pas (encore ?) eu lieu, Le Français

dans le monde. Recherches et applications, n°54, pp.13–142. Paris.
9. Puren C. 2006. De l'approche communicative à la perspective actionnelle, Le Français dans le Monde, n°347, pp. 37–40. Paris.

REFERENCES

1. Bailly N., Cohen M. 2009. Communicative approach, Tourdetoile, n°11 september http://flenet.rediris.es/tourdetoile/NBailly_MCohen.html
2. Berthet A., Daill E., Hugot C., Kizirian V. M., Waendenfries M. 2012. Alter Ego A1 + Methods of French language: Hachette Book, 224 p.
3. Berthet A., Daill E., Hugot C., Kizirian V. M., Waendenfries M. 2012. Alter Ego A2 + Methods of French language Paris : Hachette Book, 224 p.
4. Boissière J., Fau S., Pedró F. 2013. Digital chance for the school. Paris : Armand Colin, pp. 5–6.
5. CIEP Au service de l'éducation et du français dans le monde. Information for the professionals DELF-DALF http://www.ciep.fr/delf-dalf/espaces-professionnels-delf-dalf
6. European Counsil, Cultural Cooperation Council, Educational Committee, Division of modern languages in Strasbourg. 2001. European cadre of languages reference. Learn, teach, evaluate. Paris : Didier, 192 p.
7. Girardet J. 2011. Teach FFL as operative approach: some methodological propositions. Acts of XII^{e} pedagogical academic conference of French Alliance of São Paulo.
8. Guichon, N., Soubrié T. 2013. FFL book and digital: declared marriage has not (still?) took place, French in the world. Reserches and applications, n°54, pp.13–142. Paris.
9. Puren C. 2006. From communicative approach to operative perspective, French in the world, n°347, pp. 37–40. Paris.

Evolution of communicative approach in FFL teaching

O. Soboleva

Abstract. Since the 1970s the paradigm of foreign language teaching has considerably changed from a teacher-centered approach to a learner-centered one. Explaining learning strategies to students first of all means making them autonomous, teaching them to get away themselves in order that they can continue to progress outside of university. Learning strategies are all actions which influence the learning process, and which can be modified, implemented by an individual to improve it. They are therefore extremely varied and group together very different actions.

Keywords: *communicative approach, operative approach, language source, language target, inductive method, deductive method, combined learning.*

Особливості лінгвального моделювання реакції на комплімент у сучасній турецькій мові

Г. Ю. Спотар-Аяр, І. Ю. Яницька*

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
*Corresponding author. E-mail: yanytska15@gmail.com

Paper received 11.01.21; Accepted for publication 22.01.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-24

Анотація. Аналіз наукових праць, присвячених тематиці компліменту, дозволяє говорити про зосередження уваги лінгвістів на семантико-стилістичному відношенні та функціональних аспектах компліментарних висловлювань, тоді як реакція і відповідь на них залишається маловивченим предметом дослідницьких інтересів. Оскільки реакція на комплімент відображається в етнокультурному або соціолінгвістичному висвітленні цього поняття, пропонована наукова розвідка стане у певному сенсі спробою заповнення відповідних дослідницьких лакун. Метою статті є виявлення, деталізація та вивчення прагматичних особливостей основних типів лінгвального моделювання реакцій на турецькі компліменти, що реаліюються в процесі емпіричного та теоретичного дослідження. Отримані результати дозволяють констатувати той факт, що спектр реагування на лінгвістичний феномен компліменту досить багатогранний, запропоноване моделювання лінгвальних реакцій розширює уявлення та розуміння не лише про мовленнєве реагування на комплімент, але й про його комунікативну роль загалом. Перспектива подальших досліджень полягає в удосконаленні теоретичних та практичних знань та поглибленому аналізі реакцій на компліменти з точки зору теорії мовленнєвих актів.

Ключові слова: *комплімент; реакція; відповідь на компліменти; етнічний менталітет; турецька лінгвокультура, сучасна турецька мова.*

Вступ. Проблема гармонізації міжособистісного спілкування в суспільстві вважається актуальним дослідженням сучасної лінгвістики, для вирішення якої дедалі більше вивчаються компліментарні вислови. Комунікативний акт компліменту є двостороннім процесом, що не обмежується самим висловленням, але й залежить від зворотної реакції. Таким чином, проблема прагматичної специфіки залежить не лише від семантичного наповнення висловлювання, але й від етнокультурного та соціологічного сприйняття, що впливає на мовленнєву поведінку і встановлює подальший вектор розвитку процесу спілкування.

Короткий огляд публікацій по темі. У другій половині двадцятого століття із виникненням теорії комунікативних актів та розвитком парадигми прагматичних досліджень увага науковців дедалі більше акцентується на комунікативних актах, зокрема, компліментарних висловлюваннях. У світовому мовознавстві комплімент вивчали R. K. Herbert, J. Holmes, E. Judd, J. Mones, N. Wolfson та інші. Різні аспекти компліментарних висловлювань неодноразово ставали предметом аналізу мовознавчих студій серед таких українських вчених, як Е. Абрамова, О. Бречак, А. Вежбицька, М. Китайгородська, В. Міщенко, Н. Розанова, О. Сиротиніна, М. Федосюк [2, с. 30]. Серед найвидатніших турецьких дослідників, що зробили важливий внесок у аналіз мовленнєвого акту та жанрових особливостей компліменту слід відзначити Х. Бесенді, К. Більгегіла, М. Риза Решіда, К. Кінара, Х. Табі та інших.

Теоретичною основою всіх класифікацій, що ототожнює основні реакції на компліментарне висловлювання, вважається дослідження А. Померанца. Відповідно до його положень, розрізняють позитивні (прийняття компліменту, відповідь на комплімент компліментом) та негативні відповіді (відхилення компліменту, незгода з компліментом). Незважаючи на те, що інші типи реакцій, зокрема заперечення, є досить поширеним явищем реагування на компліментарне висловлювання, прийняття компліменту переважає і вважається сталою формою сприйняття, так званою "зразковою" або "правильною" відповіддю [5, с.209].

Метою наукової розвідки є ідентифікація, конкретизація та аналіз вербальних типів реакції на компліменти у сучасній турецькій мові.

У процесі аналізу вирішувались такі **завдання**: 1) виявлення типів лінгвального моделювання реакцій на турецькі компліменти; 2) конкретизація та аналіз реагування на компліменти; 3) наведення низки вербальних та невербальних прикладів; 4) семантичний та структурний аналіз реакцій на компліментарні висловлювання.

Матеріали та методи. Теоретичною основою пропонованого дослідження виступив прагматичний підхід та теорія комунікативних актів. Методологічною базою дослідження виступили такі наукові методи: емпіричний (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, пояснення, класифікація та узагальнення).

Новизна дослідження полягає в тому, що здійснений аналіз представлений авторською систематизацією лінгвального моделювання реакцій на турецькі компліменти, що розширює загальні відомості і пропонує нові положення, класифікації реакцій на компліментарні вислови.

Актуальність статті визначається загальною комунікативно-функціональною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення етнопрагматичних особливостей від висловлення до дискурсу. Крім того, вивчення компліментарних висловів обумовлене спрямуванням вектора досліджень на антропоцентризм, що активізує дослідження проблем міжособистісної та міжкультурної комунікації, в осередку яких комунікативний акт відіграє ключову роль, оскільки відноситься до складного елементу кооперативної стратегії взаємодії комунікантів.

Результати та їх обговорення. Тенденція сучасних наукових розвідок фокусується на різних аспектах вивчення компліменту. Окремим питанням дослідження є зіставний аналіз вербальних та опосередковано невербальних реакцій на компліментарні висловлювання.

 ©|G. Spotar-Ayar, I. Yanytska 2021

Як відомо, комплімент, будучи дієвим засобом комунікативно-психологічного впливу, сприяє хорошому початку та результативному завершенню комунікативного акту, що переслідує певну інтенцію − комунікативний намір мовця [2, с. 31]. Виконуючи конструктивну функцію, що полягає у встановленні потрібного тону, манери, стилю мовлення, а також напряму пов'язана із формуванням засад потенційних відносин, комплімент в кожній лінгвокультурні має своє особливі риси, що стосуються реакції адресата на висловлення комуніканта [1, с. 11].

Етнічний менталітет, на думку Ф.С. Бацевича, – це категорія, що віддзеркалює внутрішню організацію і диференціацію ментальності, особливості розуму, душі, мислення, інваріант культури або групи культур, котрий, як правило, не усвідомлюється в межах цієї культури [5, с. 35]. У зв'язку з цим важливою умовою адекватного крос-культурного спілкування є знання й прийняття іншого стандарту висловлення компліменту.

Так, приміром, в українській культурі мовлення комплімент часто є непрямим і відводиться до етикетних норм, реакція на які, як правило, відображається в лаконічній відповіді "дякую". Тоді ж як в скандинавських країнах компліментарні висловлювання прирівнюють до лестощів, що вважається верхом непристойності і відповідним чином реакція на них є негативною. В англомовних регіонах, в Британії зокерма, існує певне розмежування "дозволених" компліментів, серед яких комплімент щодо зовнішності вважається недопустимим. В Італії будь-яка особлива форма похвали чи схвалення в сторону дитини може викликати хвилю обурення і, як результат, відхилення компліментарного висловлювання [3, с. 12].

Аналогічну ситуацію, що стосується допустимих норм і табу в контексті компліментів можна прослідкувати у Туреччині. Загалом особливістю висловлювання та сприйняття компліментів є етнічно-релігійний контекст висловлювань, суворі правила їх регламентування, які зберігаються у суспільстві протягом тривалого історичного періоду. Основним показником, що визначає та розрізняє ці позитивні та негативні приписи можна вважати реакцію – відповідь на комплімент [9, с. 130].

У процесі дослідження особливостей лінгвального моделювання відповідей на компліменти в сучасній турецькій мові, ідентифіковано та систематизовано чотири основні типи реакції: позитивний (прийняття компліменту), нейтральний (відхилення від компліменту), негативний (заперечення компліменту) та комбінований (поєднання прийняття і заперечення компліменту).

Реакція на комплімент залежить від багатьох чинників, які у першу чергу можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні. Крім того, слід зазначити, що спосіб прийняття компліментів багато у чому залежить від соціального статусу комунікантів. Наприклад, Шкіцька І.Ю. стверджує, що реакція на похвалу у вигляді висловлення прихильності має місце за яскраво репрезентативної статусної дистанції: позитивне ставлення виражає нижчий за посадою, підлеглий або залежний адресат; водночас реакція у вигляді похвали на вираження прихильності притаманна вищим за посадою щодо підлеглих чи нижчих за соціальним статусом співрозмовників [7, с. 38].

У випадку успішного продукування компліменту, який у свою чергу задовольняє особливі потреби комуніканта як на фізичному рівні (розширення кровоносних судин, підвищення інтенсивності енергетичного обміну, температури тіла, розумової та фізичної працездатності), так і на рівні психосоматики (почуття соціального схвалення, самоствердження, когнітивного упередження щодо унікальності, появи позитивних емоцій тощо), мовець отримує бажаний результат – ствердливу відповідь [4, с. 152].

Таким чином, до основних позитивних реакцій на комплімент відносяться: а) подяка, висловлення вдячності: *Sağ ol! – Спасибі!*, *Teşekkür ederim! Beğendiğine sevindim. – Дякую! Радий, що тобі сподобалось*; б) осмислене, свідоме прийняття: *Teşekür ederim, herkes öyle diyor. Kendim de beğeniyorum. – Дякую, всі так кажуть. Мені теж подобається*; в) жартівливе прийняття: *Gerçek prenses kadar güzelim, değil mi? – Я така ж гарна, як справжня принцеса, чи не так?*; г) зустрічна відповідь компліментом: *Çok teşekkürler, sen de öylesin. – Дуже дякую, і ти така*. До низки позитивних невербальних реакцій можна віднести розчулення, радість, здивування, усмішку, оплески, обійми, поцілунок тощо.

Одна із специфічних національних реакцій на компліментарні висловлювання в Туреччині – дарування предмету, щодо якого мовець висловлює щире захоплення. Як правило, якщо адресат компліменту відчуває щирість і у тому випадку, якщо річ не є надто дорогою, таку річ дуже часто дарують людині, що висловила комплімент. Загалом такий дарунок супроводжується використанням стандартної фрази *Çok beğendiysen senin olsun – якщо дуже вподобав, бери, це – тобі.* Приклади такої реакції поширені у турецькій літературі: *Elimdeki tişörtü incelerken bana dönüp "O kadar beğendiysen al senin olsun." dedi. – Поки я розглядав футболку в руці, він повернувся до мене і сказав: "Якщо вона тобі так подобається, то забирай собі".* [8, с. 238]

Цікавим вбачаємо також те положення, що іноді позитивна відповідь комуніканта на компліментарне висловлювання може переслідувати маніпулятивну стратегію, якій характерна гнучкість та модально-регулятивний характер. І.Ю. Шкірська стверджує, що частотною в реакціях на маніпулятивно спрямований комплімент також є вказівка на предмет висловлювання [7, с. 34]. Наприклад у відповідь на коментар *Çok güzelsin – Ти дуже гарна*, можна почути таку відповідь: *O senin güzelliğin – Це ти красуня,*або *O senin güzel görüşün – Це твоя перевага, що ти вбачає мене гарною,* що є еквівалентним до українських виразів *"Така, як ти", "На тебе схожа"* тощо. Застосування подібного механізму маніпулятивного впливу позитиву передбачає обмін співвідносною щирістю задля гармонізації спілкування.

Нейтральна реакція поєднує в собі ознаки як прийняття, так і відхилення компліментарних висловлювань. Як правило, подібна відповідь на комплімент пояснюється невпевненістю щодо твердження або ж уни-

кненням самовихваляння. Зміна теми може виражатися як: а) щире побажання: *Darısı başına! – І тобі того ж бажаю!;* б) пропозиція: *Beğendiyseniz hediye edebilirim. – Якщо припало до душі, можу вам подарувати*; в) пояснення: *Annem bana hediye etmişti. – Це мені мама подарувала.*; г) питання: *Beğendin mi? Gerçekten mi? – Тобі сподобалось? Справді?*

Закономірно, що збереження позиції нейтралітету у відповідь на комплімент утворило певну парадигму традиційності – клішованості у мовному середовищі, відтак широковідомі такі типи нейтрального висловлювання у турецькій мові: *Daha iyisi senin olsun (*синонімічний вираз *darısı başına), Bilmukabele – Взаємно.* Серед специфіки функціонування компліментів слід зазначити, що реакція на компліменти може бути пов'язана із релігійними переконаннями або забобонами. У таких випадках вживаються вирази: *Maşallah* або *Nazar değmesin! – Щоб не зурочити!, Allah gönlüne/kalbine göre versin – Нехай Аллах вас віддячить!, Allah size de nasip etsin – Благослови вас Бог!* Крім того, слід зазначити, що деякі відповіді на компліменти використовуються виключно чоловіками: *Eyvallah! – Дякую, я це ціную* тощо.

Відхилення чи заперечення компліменту часто носить аргументований характер, тоді ж як ігнорування можна трактувати як пасивну незгоду із висловлюванням. Серед негативних реакцій на комплімент можна почути: а) сумнів щодо щирості висловлювання: *"Haydi, yarta ya!" – "Ой, та невже?";* б) применшення значущості: *"Ne demek benim yerimde herkes böyle yapardı." – "Дякую, але на моєму місці так вчинив би кожен.";* в) заперечення: *"Bence o kadar güzel değil." – "Як на мене, не так вже й гарно.";* г) ігнорування. Серед негативних невербальних реакцій можна прослідкувати різку зміну настрою, тону, появу почуття неспокою та переляку, роздратування, мовчання, ігнорування або ж навпаки – іронічного сміху тощо.

У тих випадках, коли особа, що вважає компліментарне висловлювання вкрай нещирим, негативна реакція може бути виражена висловом: *gözün tü kaldı.* Така реакція вважається грубою та нечемною. Вислів походить від фразеологізму *gözü kalmak,* що має значення 1) дуже хотіти щось, що не можеш отримати. 2) заздрити чомусь, що не можеш отримати.

Комбінована реакція на компліментарні вислови характеризується поєднанням прийняття і заперечення твердження адресата, що підсвідомо керується тактикою ухилення в межах мовленнєвої реалізації глобальної стратегії негативної ввічливості: *Beğendiğinize sevindim, ama herşey güzel olmamış bence." – "Рада, що вам подобається, але мені здається, що не все вийшло вдало.* Останнім часом все більш популярним стає дотепно відповісти на комплімент, скориставшись лінгвальними кліше, що з однієї сторони погоджуються із висловленням комуніканта, а з іншої – можуть маскувати саркастичну або іронічну реакцію на комплімент. Приміром на комплімент *"Harikasın" – "Ти неймовірна!"* можна прослідкувати такі оригінальні відповіді: *Ben de kendime deli oluyorum. – Я теж божеволію від себе, Bana hatırlattığın için teşekkür ederim. – Дякую, що нагадали, Teşekkürler, ruh halim belirgin bir şekilde gelişti! – Дякую, мій настрій значно покращився! Evet ve güzellik korkunç bir güçtür! Bu yüzden benden sakın. – Так, краса - це страшна сила! Тож остерігайся мене, İltifat kabul edildi. – Комплімент приймається.* або *Üzgünüm, beni başka biriyle karıştırmış olmalısın. – Мені шкода, ти, мабуть, мене з кимось переплутав.*

На нашу думку, такі відповіді на компліментарні висловлювання використовуються в основному у двох випадках: невпевненість адресата та відчуття відсутності щирості компліменту. Як справедливо зазначає І.Ю. Шкірська: реакція адресата на маніпуляцію у вигляді компліменту щодо комунікативних здібностей маніпулятора або його вміння розбиратися в людях характерна для тих комунікативних ситуацій, у яких об'єкт маніпулятивного впливу викриває наміри або розуміє суть маніпулятивної тактики, обраної щодо нього маніпулятором [7, с. 37].

Аналізуючи наведену вище класифікацію реакцій на компліменти в сучасній турецькій мові, слід зазначити, що не лише лінгвальне наповнення висловлювання є ключовим рушієм досягнення сприятливого результату, відкритої чи потаємної інтенції мовця, але й до числа визначальних факторів належать також внутрішні чинники адресата, що, власне, визначають його причину і наслідок – реагування на комплімент. До числа рушійної сили, що впливає на "неправильне" розуміння компліментарних висловлювань відносять: незручність, недовіру до незнайомої, підозрілої особистості, що продукує комплімент або ілюзія корисності, в якій адресат ставить під сумнів щирість намірів. Важливим також є елемент свідомості – занижена або завищена самооцінка адресата, що в першому випадку применшує переваги та акцентує увагу на недоліки, а в іншому випадку – навпаки переоцінює заслуги адресата тощо.

Отже, моделювання реакцій на компліменти в турецькій мові не обмежується лише прийняттям чи відхиленням твердження, позаяк сприйняття комунікативного акту напряму залежить від етнокультурного, соціального і навіть міжособистісного відношення комунікатів, що на практиці вимірюється мовним наріччям.

Висновки. Ідентифікація та аналіз запропонованих реакцій-відповідей на компліментарні висловлювання в рамках турецької мови дозволив дійти висновків, що спектр реагування на цей лінгвістичний феномен досить різноманітний: реакція на комплімент не обмежується простим прийняттям чи запереченням висловлення, а може варіюватись між нейтральною та комбінованою відповіддю, що ускладнює розуміння і вивчення цього питання.

Матеріал дослідження дозволяє дійти висновку щодо специфічності реалізації відповідей на компліментарні висловлювання в турецькій мові. Таким чином, у випадку успішного продукування компліменту у турецькій лінгвокультурі мовець може розраховувати не лише на ввічливе "дякую", але й на зустрічний комплімент у свою сторону, що трактується не лише як вияв хороших манер та знання етикету, але й як своєрідний обмін клішованими фразами. Подібна традиційність спілкування прослідковується і в інших типах реакції. Закономірно, що релігійна приналежність та гендерний аспект теж впливають на лінгвальне наповнення відповіді на комплімент.

Цікавим також вважаємо те положення, що вербальні чинники часто супроводжуються і невербальним

доповненням, що, в свою чергу, підкреслює ту чи іншу реакцію реципієнта. Можна також ототожнити, що не лише застосування специфічних лексичних одиниць впливає на перцепцію комунікантів, але етнокультурний аспект моделювання висловлювання.

Виконане дослідження відкриває перспективи для таксономії реакцій на комплімент, а також поглиблення когнітивно-прагматичного аспекту у вивченні як компліменту, так і лінгвальних та когнітивних реакції на нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Е. Ю. (2013). Функционально-коммуникативная сущность комплимента в культурологическом аспекте (на материале англоязычного художественного диалога) Сучасні дослідження з іноземної філології, 11-17.
2. Абрамова Е. Ю. (2014). Коммуникативная роль реакции на комплимент в процессе диалогизирования. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 30-33.
3. Бречак О. О. (2018). Лінгвопрагматика мовленнєвого акту "реакція на комплімент" (на матеріалі української мови). Вісник Київського національного лінгвістичного університету, 9-17.
4. Гончарук Н. М. (2015). Психологічний аналіз комунікативних реакцій як складових комунікативної поведінки. Проблеми сучасної психології., 149-158.
5. Колеснікова І. А. (2016). Фольклорний комплімент у міжкультурній комунікації (на матеріалі флористичної лексики та усталених народних порівнянь). Лінгвістичні дослідження, 34-41.
6. Микитюк Ю. (2015). Типи реакцій на компліментарне висловлювання (на основі драми Ґ. Е. Лессінґа "Мінна фон Барнгельм, або Солдатське щастя"). Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки, 208-213.
7. Шкіцька І.Ю. (2014). Характеристика комунікативних ситуацій маніпулювання позитивом. Наукові записки / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 45–50.
8. Ayşe Kelçe (2015). Kumsaldaki Meteor. Fenomen Kitaplar, c. 238.
9. Süleyman Davut Göker, Yüksel Gündüz (2014). Denetime Gösterilen Tepki ve Bu Tepkiyi Azaltma Yolları.: Електронний ресурс: https://www.researchgate.net/publication/267811665_Denetime_Gosterilen_Tepki_ve_Bu_Tepkiyi_Azaltma_Yollari. (дата звернення 05.01.2021)

REFERENCES

1. Abramova E.Yu. (2013). Functional-communicative essence of the compliment in the culturological aspect (on the material of English-language artistic dialogue) Modern research in foreign philology, 11-17.
2. Abramova E.Yu. (2014). The communicative role of the reaction to the compliment in the process of dialogue. Scientific Bulletin of the International Humanities University, 30-33.
3. Brechak O.O. (2018). Linguopragmatics of the speech act "reaction to a compliment" (on the material of the Ukrainian language). Bulletin of Kyiv National Linguistic University, 9-17.
4. Honcharuk N.M. (2015) Psychological analysis of communicative reactions as components of communicative behavior. Problems of modern psychology., 149-158.
5. Kolesnikova I.A. (2016). Folklore compliment in intercultural communication (based on floristic vocabulary and established folk comparisons). Linguistic Research, 34-41.
6. Mikityuk Yu. (2015). Types of reactions to a complimentary statement (based on GE Lessing's drama "Minna von Barngelm, or Soldier's Happiness"). Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.
7. Shkitska I.Yu. (2014). Characteristics of communicative situations of positive manipulation. Scientific notes / Kirovograd state. ped. un - t them. Vladimir Vinnichenko. Series: Philological Sciences (Linguistics), 45–50.

Features of lingual simulation of compliment reaction in modern Turkish language

G. Spotar-Ayar, I. Yanytska

Abstract. Since the reaction to a compliment is reflected in the ethnocultural or sociolinguistic coverage of this concept, we consider it necessary to simplify scientific research that would help fill certain lingual gaps. Thus, the purpose of this scientific research is to identify, detail and study the pragmatic features of the main types of linguistic modeling of reactions to Turkish compliments, which will be implemented in the process of empirical and theoretical research. The obtained results allow to state the fact that the spectrum of response to the linguistic phenomenon of compliment is quite multifaceted, the proposed modeling of linguistic reactions expands the understanding and understanding not only of speech response to compliment, but also of its communicative role in general. The compliment response is not limited to simply accepting or denying the statement, but can vary between a neutral and a combined response, making it difficult to understand and study the question. This topic has the prospect of research and improvement of theoretical and practical knowledge.

Keywords: *compliment; reaction; response to compliments; ethnic mentality; Turkish linguistic culture.*

Application of modern innovative technologies in foreign languages teaching

A. M. Trotsiuk, O. V. Yasinska

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
*Corresponding author: oyas@vnu.edu.ua, oyas@bigmir.net

Paper received 24.12.20; Accepted for publication 02.02.21.

https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-25

Abstract. The given article focuses on the application of modern innovative technologies in foreign languages teaching. The authors provide the advantages and disadvantages of computerized learning of foreign languages, traditional tools of educational control activities, new multimedia tools and programs. This article highlights the general problems of distance learning implementation: technical and methodological. Also, the authors identified some specific modern innovative technologies in teaching foreign languages problems. The authors investigate the issue of determining the effectiveness of distance learning in the framework of university disciplines "Foreign languages" in the light of the modern educational standard. The authors of the given article prove that the main problem in learning foreign languages through distance learning is the lack of direct contact with the teacher, associated in most cases not only with technical difficulties, but also with methodological ones (effective organization of group and individual work with students, competent and effective presentation of information material and check its assimilation). The authors propose a tool for the formation of an individual educational direction of a student in the light of personal educational goals.

Keywords: *innovative technologies, educational computer programs, computerized learning, foreign languages, distance learning.*

In universities the preference is given to active teaching methods, which are aimed at forming students' independence, flexibility, variability and critical thinking. The most powerful source of students' cognitive activity, the development of their intellectual factors today there are new innovative technologies.

Innovative technologies in education are primarily informational and communicational technologies that are inextricably linked to the use of computer-based learning.

The main issues in the application of innovative technologies are the structure of educational computer programs, their content and the optimal organization of the Web-space.

According to the pyramid of knowledge development, which have been developed by American scientists in the 80's in the twentieth century, 75% of information is assimilated through learning through use simulation and game methods. This is especially important when teaching non-professional disciplines students do not prepare as carefully as for professionals. These data are fully confirmed research of modern Ukrainian scientists. According to their estimates, a person can, reading with his eyes, remember 10% of information, listening - 26%, viewing - 30%, listening and viewing -50%, discussing - 70%, personal experience allows you to learn 80% of the information shared activities with discussion - 90%, teaching others - 95% [5, p. 846].

There is a tendency to actively use distance learning in quarantine restrictions, which effectively solves this problem by providing constant and sufficiently dynamic telecommunications communication between teacher and student at a distance, students with each other and with native speakers during the learning process, and initiating this communication is possible any of these subjects of the educational process [8].

The main means of distance learning English is an electronic textbook, the material of which must be concluded taking into account the principles programmable management of the learning process. Such a textbook should ensure the implementation of the leading didactic principles, namely clarity, consciousness, activity, systematicity, consistency, accessibility, strength of learning, etc., as well as meet the requirements of a personality-oriented approach in foreign language teaching methods [8].

Control in distance learning of foreign languages can be carried out in the form of tests, control translation and oral communication with the teacher. Moreover, in the case of the test, the verification and evaluation of answers are carried out automatically by the distance learning system. The transition to distance learning should be gradual and well thought out. Such a proposal seems balanced and logical, because, firstly, it will provide a gradual habituation to a new form of learning as teachers and students, and secondly, some elements of distance learning can be successfully used in the preparation of full-time and part-time students, especially taking into account the tendency to reduce hours for classroom classes with their subsequent compensation through independent and individual student work [7]. Third, this approach will give scientists enough time to develop appropriate distance courses, which will improve the quality of the latter and help avoid many technical problems [7].

Thus, one of the first attempts to introduce elements of distance learning may be to advise students by e-mail or via Skype instead of or in addition to the traditional face-to-face consultation within the walls of a higher education institution. It is advisable to organize independent work of students using elements of distance learning. Students can send completed tasks by e-mail, which is very convenient and avoids additional costs.

Another example of the introduction of elements of distance education in full-time and part-time departments is the use of the Moodle system, which allows teachers to create their own online courses and manage site content. This system offers a variety of ways to provide training material, knowledge testing and performance monitoring. For full-time and part-time students, this program will be useful in learning new vocabulary and developing reading, listening and writing skills, in particular, it is advisable to place additional exercises for better learning, grammar and lexical tests, as well as tests for listening, reading and writing. These elements of distance learning greatly facilitate the control of students' learning activi-

 ©*A. M. Trotsiuk, O. V. Yasinska 2021*

ties, as they allow you to track the work of each student individually and the quality of its implementation, as well as encourage students to work more effectively. This significantly saves teacher time due to automatic verification [7]. Thus, distance learning has a number of advantages, and the use of some of its elements can contribute to the effectiveness of full-time and part-time students. The development of distance learning courses is a complex and long process that requires painstaking work and the development of a significant theoretical basis.

It should be also mentioned that the quality of students learning in classrooms with a teacher is much more productive and effective than through applications. However, in today's world, the pandemic of Covid-19 interactive online learning is gaining popularity. Advantages the use of interactive online learning systems is accessibility, flexibility, absence of stress, quality of training, personal counselling, choice of time and place for learning, saving free time, improving computer skills.

Among the methods of interactive online learning in the teaching of non-professional disciplines

can be distinguished the following:

Podcasting is a way to publish media streams (usually audio or video) world wide web (usually in MP3 format), which are announced in a special way that allows automate the download of new releases to the download device. For convenience podcast playback created software that regularly queries a website on

subject to new entries, which are then downloaded to the user's computer.

Video files. With the help of video files, students better master the study material than when they just read or hear it.

Blogging. A blog is a type of site that is filled with text from time to time and multimedia information, and the latest blog entries are displayed in reverse in chronological order. Students have the opportunity to express their views on that article posted, and the teacher to make some changes in the content, if necessary, thanks quick feedback. The learning management system is specially designed for online learning. This system allows the teacher to create, place and control complete the course assignment, send homework and enroll students in the course. This system allows the teacher to create, place and control complete the course assignment, send homework and enroll students in the course.

Students can complete assignments online or download, make and submit it to the teacher's e-mail for verification [5, p. 552].

The problems of innovative technologies are dealt with by such researchers as

N. Basova [1], M. Clarin [6], I. Pidlasyi [9], I. Dychkivska [2], D. Drozdovskyi [3], M. Kademiya [4], T. Stefanenko [11], Ye. Polat [10].

The use of automated training courses for the study of foreign languages, especially English, is constantly spreading in Ukrainian universities.

The method of using computers in teaching foreign languages has proved to be a promising direction. Traditional forms of educational control activities: written test, oral examination, dictation, essay, translation and exam are not objective enough, accurate and operational. Computerized foreign languages learning allows you to monitor the student's learning activities with high accuracy and objectivity, providing constant feedback.

New multimedia tools that apply an audiovisual format provide opportunities that traditional textbooks cannot provide. The availability of such tools helps teachers to plan activities that bring an element of interest to the learning process. They make it possible to create an active, managed, communicative environment in which learning takes place. In this way, the student's interaction with the computer from the simple exchange of information or execution of commands becomes a multifaceted activity in this environment, which opens up truly unlimited opportunities for the student.

Computerized learning of foreign languages has many advantages, including:

• variability of application at different stages of training;

• the possibility of application at any stage of work in practice;

• educational material is better perceived and easier to remember by students;

• economical use of the educational process;

• individualization of training, determination of depth and sequence of mastering, pace of work;

• registration of student data;

• collection and processing of statistical data on individual activities of students;

• reduction of types of work that cause student fatigue;

• use of various audiovisual teaching aids (graphics, sound) to enrich and motivate learning, visual and dynamic presentation of material;

• branching of the learning sequence based on the analysis of student errors;

• adaptation of available educational materials to computerized learning conditions;

• creating a comfortable learning environment;

• introduction of experimental research;

• intensification of student learning activities;

• intensification of training and increase of the level of motivation;

• formation of students' self-esteem and creation of conditions for independent work.

However, it should be kept in mind that the unjustified application computerized learning of foreign languages tools in the educational process can be not only ineffective, but also harmful. It is important to understand that the use of computers has certain disadvantages:

• computers do not provide certain important features of real communication;

• some students find it difficult to get used to independent (from the teacher) work;

• computers do not give a sense of cooperation, as in the case of working with a teacher;

• undisciplined students have difficulty working with computers;

• some students / teachers do not perceive a departure from traditional teaching methods;

• computers are machines that require maintenance and can stop working at any time;

• reading text from the screen is more tiring than reading printed text.

Modern computerized learning of foreign languages with the application of multimedia programs significantly

expands and diversifies the program of studying foreign languages in universities, provides access to a variety of authentic materials (computer presentation of language material based on fiction, articles, information sites; work with a dictionary, etc.), encourages students to learning foreign languages, expands the motivation of students to learn, giving them the individualization of learning and effective mastery of a foreign language.

REFERENCES

1. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України [Електронний ресурс] / Ю. В. Бистрова// Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. – 2015. – №1 (4). – Режим доступу: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / Ілона Миколаївна Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Дроздовський Д.І. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні / Дмитро Ігорович Дроздовський //Дивослово. – 2018. – № 1. – С. 2 – 6.
4. Кадемія М. Ю. Дистанційне навчання у віртуальному університеті /М. Ю. Кадемія, В. О. Уманець// Відкрите оствітнє е-середовище сучасного університету. – 2016. – № 2. – С. 47–51.
5. Карамушка Л.М. Рольова гра / Людмила Миколаївна Карамушка // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Ф. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Кларин Н.В. Инновационные модели обучения: Исследование мирового опыта. Монография. – М.: Луч, 2016. – 640с.
7. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html
8. Олійник О.В. Інноваційні технології дистанційного навчання іноземної мови для студентів немовних ВНЗ /Олександр Васильович Олійник // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди. – 2014. – Вип. 38. – С. 238-246.
9. Підласий І.П. Педагогічні інновації/ І.П. Підласий// Рідна школа. – 1998. – № 12. – С.34.
10. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования Е.С. Полат. – М.: Academia, 2000. – 271 с.
11. Стефаненко П. Теоретичні і методичні основи дистанційного навчання у вищій школі. Дисертація докт. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. і псих. АПН України. – К., 2002. – 490 с.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Bystrova Yu.V. Innovatsiyni metody navchannya u vyshchiy shkoli Ukrayiny [Innovative teaching methods in higher education in Ukraine] [elektronnyy resurs]/ Yu.V. Bystrova// Pravo ta innovatsiyne suspilstvo: elektronno-naukove vydannya. – 2015. – № 1(4). – Rezhym dostupu: http://apir.org.ua/ wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf.
2. Dychkivska I.M. Innovatsiyni pedahohichni technolohiyi [Innovative pedagogical technologies]: navchalnyy posibnyk/ Ilona Mykolayivna Dychkivska. – K.: Akademvydav, 2004. – 352 s.
3. Drozdovskyy D.I. Vyklyky i perspektyvy reformuvannya suchasnoyi osvity v Ukrayini [Challenges and prospects of reforming modern education in Ukraine]/ Dmytro Ihorovych Drozdovskyy// Dyvoslovo. – 2018. – № 1.– S. 2 – 6.
4. Kademiya M.Yu. Dystantsiyne navchannya u virtualnomu universyteti [Distance learning in a virtual university]/ M.Yu. Kademiya, V.O. Umanets// Vidkryte osvitnye seredovyshche suchasnoho universytetu. – 2016. – № 2. – S. 47 – 51.
5. Karamushka L.M. Roliovva hra [Role play]/ Liudmyla Mykolaivna Karamushka// Entsiklopediya osvity/ Akademiya Pedahohichnykh Nauk Ukrainy; holovnyy redaktor V.F. Kremen/ - K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
6. Klarin N.V. Innovatsyonniye modeli obucheniya: issledovaniya mirovoho opyta [Innovative learning models: a study of world experience] Monografiya. – M.: Luch, 2016. – 640 s.
7. Kontseptsiya rozvytku dystantsijnoyi osvity v Ukrayini [The concept of distance education development in Ukraine] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html
8. Oliynyk O.V. Innovatsiyni tekhnolohiyi dystantsiynoho navchannia inozemnykh mov dlia studentiv nemovnykh spetsialnostey VNZ [Innovative technologies of distance learning of a foreign language for students non-language in higher educational establishments]/ Oleksandr Vasyliovych Oliynyk// Linhvistychni doslidzhennya: zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Hryhoriya Savycha Skovorody. – 2014.- Vypusk 38. – S. 238-246.
9. Pidlasyy I.P. Pedahohichni innovatsiyi [Pedagogical innovations]/ I.P. Pidlasyy// Ridna shkola. – 1998. – № 12. – S.34.
10. Polat Ye.S. Novyye pedahohicheskiye i informatsionnyye tekhnolohiyi v sisteme obrazovaniya [New pedagogical and informational technologies in system of education]/ Ye.S. Polat. – M.: Academia, 2000. – 271 s.
11. Stefanenko T. H. Teoretychni i metodychni osnovy dystantsiynoho navchannya u vyshchiy shkoli [Theoretical and methodical bases of distance learning in higher school]. Dysertatsiya doktora pedahohichnykh nauk: 13.00.04/ Instytut pedahohiky i psykholohiyi Akademiyi Pedahohichnykh Nauk Ukrayiny. – K., 2002. – 490 s.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu